

บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

ปริญดา นิพนธ์

ของ

วิทยา สืบท

18 ค.ค. 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2535

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศขอบคุณ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี เพราะได้รับความกรุณาอนุเคราะห์จากผู้มีพระคุณ
หลายท่าน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาติชาย พณยานนท์ และ
รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญานิพนธ์ ซึ่งได้ให้ความรู้ คำแนะนำ
และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยด้วยความกรุณาเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.กนอม อานามวัฒน์ ที่ได้ให้ความกรุณาร่วมเป็นกรรมการสอบ
และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ คุณรัตนา สีหบุตร ผู้ซึ่งคอยให้ความช่วยเหลือ เอื้ออาทร และให้กำลังใจ
แก่ผู้วิจัยเสมอมา

ท้ายนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และพี่ ๆ ที่รักทุกคนในครอบครัว ซึ่งได้
ให้ความรัก ความห่วงใยและสนับสนุนการศึกษาของผู้วิจัยตลอดมา

วิทยา สีหบุตร

คณะกรรมการควบคุมและกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็น
สมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก
ประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....
..... ประธาน
(ผศ.ดร.ชาติชาย พพานานนท์)

..... กรรมการ
(รศ.ณรงค์ พ่วงพิศ)

กรรมการสอบ

..... ประธาน
(ผศ.ดร.ชาติชาย พพานานนท์)

..... กรรมการ
(รศ.ณรงค์ พ่วงพิศ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รศ.ถนอม อานามวัฒน์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(นายสมพร บัวทอง)

วันที่ 2๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2535

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	ก
บทนำ	ก
ความมุ่งหมายของการศึกษา	ฉ
ความสำคัญของการศึกษา	ฉ
ขอบเขตของการศึกษา	ฉ
สมมุติฐานในการศึกษา	ฉ
วิธีดำเนินการศึกษา	ฐ
ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา	ฐ
1 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มอิทธิพลและการกำหนดขอบข่ายการนักศึกษา	1
ความหมายและความสำคัญของกลุ่มอิทธิพล	1
การกำหนดกลุ่มอิทธิพล	5
ประเภทของกลุ่มอิทธิพล	8
การรวมกลุ่มในสังคมไทย	10
ขอบข่ายการศึกษากับบทบาททางการเมืองในฐานะกลุ่มอิทธิพล	14
ความหมายของขอบข่ายการนักศึกษา	14
การกำหนดขอบข่ายการนักศึกษา	15
บทบาททางการเมืองของขอบข่ายการนักศึกษาในฐานะกลุ่มอิทธิพล	18
ขอบข่ายการนักศึกษาไทยในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง	20

2	พัฒนาการของขบวนการนักศึกษาไทย	24
	การรวมตัวของนักศึกษาไทยในยุคแรก (พ.ศ. 2460 - 2506)	25
	ยุคของการแสวงหาคู่มือของชีวิตและสังคม (พ.ศ. 2507 - 2512) ..	34
	การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท	34
	การตั้งกลุ่มสัมมนา	36
	กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตุการณ์เลือกตั้ง	38
	ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2513 - 2519)	41
	กลุ่มอิสระ	41
	ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย	46
	สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน (พ.ศ. 2522 - 2524)	58
	สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2527 - ปัจจุบัน)	64
3	แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย (2513 - 2524)	67
	แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระยะก่อนเหตุการณ์	
	14 ตุลาคม 2516 (2513 - 2516)	67
	มหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพและคุณค่าต่อสังคม	69
	แนวคิดชาตินิยม	76
	แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย	79
	แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระยะหลังเหตุการณ์	
	14 ตุลาคม 2516 - เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519	83
	แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระยะหลังเหตุการณ์	
	6 ตุลาคม 2519 - พ.ศ. 2524	90

4	บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 -	
2524		94
	สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในช่วง พ.ศ. 2513 -	
2524		95
	สภาพการเมือง	95
	สภาพเศรษฐกิจ	103
	สภาพสังคม	109
	บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 -	
2524		112
	บทบาทด้านชาตินิยมของขบวนการนักศึกษาไทย	112
	การจัดสัปดาห์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น	113
	การต่อต้านฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย	117
	การประท้วงเรียกร้องกรรณสูรกล้ออธิปไตยของไทย	123
	บทบาทในการเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองและสร้างสรรค์ระบอบ	
	ประชาธิปไตย	124
	การคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299	125
	การเดินขบวนประท้วงกรณีจับข้อมือนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง .	126
	การเรียกร้องรัฐธรรมนูญและเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 .	130
	โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย	136
	ขบวนการนักศึกษากับการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม	141
	ขบวนการนักศึกษากับปัญหาชาวนาชาวไร่	141
	ขบวนการนักศึกษากับกลุ่มผู้ใช้แรงงาน	148

5	ชบวนการนักศึกษาไทยและความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย .	158
	ความสัมพันธ์ของชบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย	
	ก่อน 6 ตุลาคม 2519	158
	นักศึกษากับการเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย	165
	ความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย	177
	ปัญหาความขัดแย้งด้านอุดมการณ์	178
	ปัญหาความขัดแย้งในทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี	182
	ปัญหาการขาดความอิสระของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย	185
	ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องความเป็นประชาธิปไตย	189
6	ผลกระทบที่เกิดจากบทบาททางการเมืองของชบวนการนักศึกษาไทย	194
	ผลกระทบด้านการเมือง	194
	การเกิดกระแสความตื่นตัวทางการเมือง	195
	ผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตย	198
	การลดบทบาททางการเมืองของสถาบันทหาร	199
	การเกิดปฏิริยาตอบโต้จากฝ่ายอนุรักษนิยม	204
	การเกิดความรุนแรงทางการเมือง	209
	ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ	214
	ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม	223
	ด้านวรรณกรรม	224
	ด้านดนตรี : เพลงเพื่อชีวิตและเพลงปลุกใจ	228

7	ข้อจำกัดและปัญหาจากการดำเนินบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา	
	ไทย	234
	ข้อจำกัดอันเป็นจุดอ่อนของขบวนการนักศึกษาไทย	234
	ข้อจำกัดโครงสร้างทางมหาวิทยาลัย	235
	ข้อจำกัดทางกฎหมาย	238
	ข้อจำกัดทางทัศนคติ	238
	ปัญหาจากการดำเนินบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย	
	ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524	239
	ปัญหาความแตกแยกภายในขบวนการนักศึกษา	239
	ปัญหาการขาดความสมดุลระหว่างการเติบโตของขบวนการกับปัญหา และภารกิจที่มากขึ้น	242
	ปัญหาภาพพจน์ของความไม่เป็นซ้ายและการผูกพันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง ประเทศไทย	243
	ปัญหาการไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทกับสภาพของขบวนการ นักศึกษา	245
	ปัญหาการจัดองค์กรของขบวนการนักศึกษา	246
	สรุปและเสนอแนะ	249
	บรรณานุกรม	259
	ภาคผนวก	274
	ประวัติย่อของผู้วิจัย	308

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 จำนวนคนยากจนในชนบทแยกเป็นรายภาค	107
2 สถิติเกี่ยวกับการนัดหยุดงานเปรียบเทียบจากปี พ.ศ. 2504 - 2519	149
3 รายชื่อผู้ประกาศการต่อสู้ด้วยอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย .	171
4 แสดงอัตราการขยายตัวของการลงทุนและการออมปี พ.ศ. 2504 - 2520 .	221
5 แสดงอัตราการเพิ่มผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศ ปี พ.ศ. 2503 - 2520 ..	222

บทนำ

บทนำ

ในกระบวนการทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ นอกจากจะอาศัยการดำเนินการของสถาบันทางการเมืองเป็นหลักแล้ว กลุ่มอิทธิพล (Pressure Groups)¹ ก็นับว่ามีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการทางการเมืองอยู่มาก เพราะกลุ่มอิทธิพลเป็นกลุ่มคนที่มีแนวคิด ความต้องการ และผลประโยชน์ที่สอดคล้องกัน รวมตัวกันเข้าดำเนินการโฆษณาชักจูงและใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและผลักดันทางการเมืองต่อรัฐบาลหรือสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ให้หันเหนโยบายไปในทางที่สนองความต้องการและปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มหรือผลประโยชน์ส่วนรวม โดยที่ไม่ได้แสวงหาอำนาจทางการเมืองโดยตรง² ในสภาพที่สังคมกำลังมีการเปลี่ยนแปลง ผลประโยชน์ของสมาชิกในสังคมซึ่งอาจจะเป็นด้านวัตถุ สิทธิต่าง ๆ หรืออุดมการณ์บางอย่างได้รับผลกระทบกระเทือน เราจึงมักจะพบเห็นกลุ่มอิทธิพลกลุ่มต่าง ๆ พยายามสร้างอำนาจต่อรอง เพื่อให้มีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐบาลอยู่เสมอ กลุ่มอิทธิพลจะมีบทบาทในกระบวนการทางการเมืองมากหรือน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับอำนาจต่อรองของกลุ่มระบบการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมทางการเมืองของประเทศนั้น ๆ เป็นสำคัญ³

¹นักวิชาการทางรัฐศาสตร์บางท่านใช้คำว่า "กลุ่มอิทธิพล" หรือ "กลุ่มผลักดัน" (Pressure Groups) แต่บางท่านใช้ว่า "กลุ่มผลประโยชน์" (Interest Groups) สองคำนี้ในความหมายที่ใกล้เคียงกันจะต่างกันก็ตรงที่ว่า กลุ่มผลประโยชน์เป็นการรวมกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเฉพาะกลุ่ม ในขณะที่กลุ่มอิทธิพลนอกจากจะมุ่งถึงประโยชน์ของกลุ่มแล้วยังคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และมีบทบาทในการสร้างอิทธิพลเพื่อต่อรองทางการเมืองกับรัฐบาลอีกด้วย

²มิตร สตะเวทิน. การก่อตัวของกลุ่มอิทธิพลในกระบวนการทางการเมืองไทย. 2519, หน้า 13.

³พลศักดิ์ จิรกรศิริ. พรรคและกลุ่ม. 2524, หน้า 172.

กลุ่มนักศึกษานับได้ว่าเป็นกลุ่มอิทธิพลกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทและความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาก โดยธรรมชาติแล้วนักศึกษามีลักษณะรวมกลุ่มกันอยู่ เพราะมีนักศึกษาเป็นจำนวนมากรวมอยู่ในสถานศึกษาเดียวกัน มีความสนใจและได้รับแรงกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน ผลจากการได้เรียนรู้อันสถานศึกษา การได้รับแนวคิดใหม่ ๆ จากต่างประเทศ การได้รับรู้แบบอย่างการต่อสู้ทางการเมืองของนักศึกษาในประเทศต่าง ๆ และผลจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้ศึกษามักจะเป็นกลุ่มหนึ่งที่ปฏิเสธค่านิยมของสังคมเก่า ต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ค่านิยมแบบใหม่ด้วยการเข้ามาแสดงบทบาทในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง แม้ว่าในสภาพปกติกลุ่มนักศึกษาจะเป็นกลุ่มที่ไม่มีพลังทางการเมืองมากนักเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ เพราะขาดทรัพยากรทางการเมืองและไม่มีการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่นเพียงพอ แต่เมื่อมีสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาเป็นต้นว่ารัฐบาลอ่อนแอและขาดความชอบธรรมในการปกครองประเทศ นักศึกษาจะใช้วิธีระดมสมาชิกให้ได้มากที่สุดและใช้พลังของมวลสมาชิกนี้เป็นอำนาจในการต่อรองทางการเมือง¹ ในประเทศกำลังพัฒนาที่มีการปกครองแบบเผด็จการหรือกึ่งเผด็จการ ประชาชนส่วนใหญ่มิมีโอกาสเข้าร่วมทางการเมือง นักศึกษามักจะเป็นผู้ริเริ่มทางการเมืองทำหน้าที่เรียกร้องสิทธิประโยชน์แทนประชาชน คอยถ่วงดุลย์อำนาจของผู้ปกครองประเทศในประเด็นปัญหาต่าง ๆ และกลุ่มนักศึกษายังเป็นกลุ่มที่ผลักดันกลุ่มอื่น ๆ ก่อตัวเข้ามามีบทบาททางการเมือง เช่น นักรณรงค์และชาวนา ชาวไร่ให้รวมตัวกันเรียกร้องสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ในฐานะกลุ่มอิทธิพลอีกกลุ่มหนึ่ง² เราเรียกการรวมตัวและเข้ามามีบทบาททางการเมืองของกลุ่มนักศึกษานี้ว่า "ขบวนการนักศึกษา"³ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา เช่น การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการบาลิสต้าและเข้าร่วมการปฏิวัติกับคาสโตรของนักศึกษาคิวบา, การคัดค้านระบบเผด็จการและผู้นำที่ขาดความชอบธรรมทางการเมืองของนักศึกษาเกาหลีใต้ ทั้งในยุคของ นายชุง มันรี และนายปัก จุงฮี, การคัดค้านสงครามเวียดนามของนักศึกษา

¹พลศักดิ์ จิรากรศิริ. เล่มเดิม. หน้า 266.

²ระดม วงษ์น้อย. "นักเรียนนิสิตนักศึกษากับการเมืองไทย," มิตรสัมพันธ์. มกราคม - กุมภาพันธ์ 2517, หน้า 1.

³มิตรรา สตะเวทิน. เล่มเดิม. หน้า 42.

อเมริกัน และการเรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษาพม่าและจีน เป็นต้น สำหรับบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยส่วนใหญ่ก็เป็นไปในลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้น และนอกจากนี้การที่ขบวนการนักศึกษาไทยจะดำเนินบทบาททางการเมืองได้มากหรือน้อยเพียงใดนั้น ยังขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของขบวนการนักศึกษาเองเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งด้วย อย่างไรก็ตามแม้ว่าการปรากฏตัวขึ้นของขบวนการนักศึกษาจะมีความแตกต่างกันตามเงื่อนไขและความ เป็นมาทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศ แต่ขบวนการนักศึกษาก็มีลักษณะบางอย่างร่วมกันอยู่ เช่น ลักษณะการจัดองค์กรและรูปแบบการเคลื่อนไหว เป็นต้น

นักศึกษาไทยได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองนานแล้ว นับจากการยื่นหนังสือเรียกร้อง ให้มีการไต่สวนลงโทษพระยามโนปกรณนิติธาดา ในข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญ เนื่องจากพระยามโนปกรณนิติธาดายุบสภาใน พ.ศ. 2476, การเดินขบวนเรียกร้องดินแดนอินโดจีนจากฝรั่งเศส ใน พ.ศ. 2483, การเกิดขบวนการ 11 ตุลาคม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลคืนบริเวณมหาวิทยาลัยที่ทหารรัฐบาลยัดไว้ในเหตุการณ์ปราบกบฏแมนฮัตตัน ใน พ.ศ. 2494 และการประท้วงการเลือกตั้งที่ไม่สุจริต ใน พ.ศ. 2500¹ เป็นต้น บทบาทดังกล่าวนี้เป็นการเข้าร่วมทางการเมืองชั่วคราว ไม่สามารถระดมพลังนักศึกษาเพื่อต่อรอง กับรัฐบาลได้มากนัก เพราะมีนักศึกษาจำนวนน้อยและขาดความตื่นตัวทางการเมือง ทั้งยังถูกจำกัด บทบาททางการเมืองจากรัฐบาล การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาจึงสิ้นสุดลงในเวลา อันสั้นมาแต่เป็นขบวนการอย่างต่อเนื่อง และไม่สามารถจัดตั้งองค์กรเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว ได้แม้มีความพยายามที่จะจัดตั้งสหภาพนิสิตนักศึกษาขึ้นใน พ.ศ. 2499 ก็ตาม บทบาททางการเมืองที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มักเป็นไปในรูปแบบที่ไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของรัฐบาล และในบางครั้งการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษายังเป็นไปภายใต้การสนับสนุน ของรัฐบาลอีกด้วย

¹วิทยากร เชียงกูล และคนอื่น ๆ. ขบวนการนักศึกษาไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน.

นักศึกษาไทยมีบทบาททางการเมืองมากขึ้นในทศวรรษ 2510 ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 - 2 (พ.ศ. 2504 - 2514) จำนวนนักศึกษาขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และในต้น พ.ศ. 2513 นักศึกษาไทยก็สามารถรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรกลางเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวขึ้นได้สำเร็จภายใต้ชื่อว่า "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย"¹ (ชื่อย่อว่า สนท.) หลังจากนั้น สนท. ก็สามารถแสดงบทบาทเป็นแกนนำนักศึกษาต่อสู้ทางการเมืองหลายครั้งจนได้รับการยอมรับจากนักศึกษาและประชาชนอย่างกว้างขวาง (เช่น การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น, การคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ซึ่งให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหารแทรกแซงอำนาจฝ่ายตุลาการ และการชุมนุมประท้วงกรณีการบังคับมหาวิทยาลัยรามคำแหงสั่งปลดนักศึกษา 9 คน ออกจากมหาวิทยาลัย เนื่องจากเขียนบทความพาดพิงถึง จอมพลถนอม กิตติขจร และ จอมพลประภาส จารุเสถียร) จนกระทั่ง สนท. ได้เป็นแกนนำนักศึกษาประชาชนจำนวนมาก ร่วมเรียกร้องรัฐธรรมนูญและลุกขึ้นต่อต้านผู้นำประเทศในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516/

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ประชาชนชาวไทยได้รับเสรีภาพและมีโอกาสเข้าร่วมทางการเมืองมากที่สุดเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองของไทย ขบวนการนักศึกษาได้รับความศรัทธาและความไว้วางใจจากประชาชนอย่างมากและเข้ามามีบทบาทโดดเด่นในทางการเมืองอย่างไม่เคยมีมาก่อน นักศึกษาได้เป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ให้แก่ประชาชนทั้งในเมืองและชนบท นักศึกษาจำนวนมากได้ออกไปยังหมู่บ้านที่ห่างไกลในชนบท เพื่อเผยแพร่และให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยแก่ประชาชนตามโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย ขณะที่นักศึกษาบางส่วนได้เข้าร่วมและสนับสนุนการต่อสู้ของกรรมกรในเมือง เพื่อให้ได้มาซึ่งสวัสดิการและความเป็นธรรมานสังคม นักศึกษาได้เข้าไปรับรู้สภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของประชาชนและมีส่วนปลูกจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชนมาก นอกจากนี้ นักศึกษายังได้ประท้วงการดำเนินงานของรัฐบาลและทหารตรวจที่ปราบปรามผู้ก่อการร้ายอย่างรุนแรง โดยไม่จำแนกให้ชัดเจนว่าเป็นผู้ก่อการร้ายจริงหรือไม่/ (เช่น กรณีเผาบ้านนาทราย และกรณี

¹ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. 2518, หน้า 49.

"ก๊อบเบล้งเขาเผาลงถังแดง"¹ และนักศึกษาได้รณรงค์ต่อต้านนโยบายของสหรัฐอเมริกาที่ส่งครามอินโดจีนและการตั้งฐานทัพในเมืองไทย คำนิยามการคัดค้านการผูกขาดของบริษัทข้ามชาติที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากทรัพยากรของชาติ เช่น กรณีประหวังบริษัทเทมโก้ เป็นต้น)

/ ผลจากการที่นักศึกษาได้เข้าไปรับรู้ปัญหาสังคมและเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของประชาชน ทำให้พวกเขาระหนักถึงปัญหาความเป็นธรรมและความถูกต้องในสังคม มีความต้องการที่จะปรับปรุงแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่ได้รับรู้เห็นมา ตลอดจนต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ประชาชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองอย่างที่น่าพอใจและผิดหวังกับระบบการปกครองที่ดำเนินอยู่ซึ่งมีแต่ความล่าช้าและไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการ ทั้งยังได้รับปฏิกริยาต่อต้านจากกลุ่มผู้สูญเสียผลประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้นักศึกษาแสวงหาแนวทางใหม่ที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาสังคม และแนวทางที่เป็นตัวเลือกของนักศึกษาก็คือ แนวทางสังคมนิยมซึ่งในขณะนั้นมีการเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่นักศึกษา ด้วยสาระกว้าง ๆ ของแนวคิดนี้ที่ว่า จุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์คือการรับใช้มวลชนผู้ทุกข์ยาก มีชีวิตที่เรียบง่ายไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น ต่อต้านรัฐที่กดขี่สถาปนารัฐที่เป็นธรรมขึ้น เป็นประเด็นที่ดึงดูดความสนใจและสร้างการยอมรับในหมู่นักศึกษาที่มีจิตใจรักความเป็นธรรม และในช่วงเวลานี้เองพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (ชื่อย่อว่า พคท.) ซึ่งเป็นองค์เดียวที่ต่อต้านอำนาจรัฐอย่างจริงจังและมีนโยบายเปลี่ยนแปลงสังคม ตามแนวทางสังคมนิยมอย่างชัดเจนเป็นระบบทั้งด้านอุดมการณ์และการจัดตั้ง มองเห็นว่าขบวนการนักศึกษาเป็นทรัพยากรที่ต้องขยายเข้ายึดกุมเพื่อใช้เป็นประโยชน์ในการเคลื่อนไหวต่อสู้ในเมือง และสามารถใช้เป็นตัวเชื่อมไปสู่ประชาชนได้² พคท. จึงได้แทรกซึมเข้าไปในขบวนการนักศึกษาโดยเข้าไปเสนอปรัชญาความคิดวิเคราะห์สถานการณ์ชี้แนวทางปฏิบัติและรูปแบบการต่อสู้ จนสามารถมีอิทธิพลต่อการกำหนด

¹สุจิต บุญบงการ. การพัฒนาทางการเมือง : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. 2531, หน้า 190.

²สุธาดา เมฆรุ่งเรืองกุล. "ขบวนการนักศึกษา : ข้อจำกัดและข้อผิดพลาด," ใน รอยต่อแห่งยุคสมัย. 2526, หน้า 295.

นโยบายและทิศทางการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาอยู่ไม่น้อย¹

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาภายใต้แนวคิดสังคมนิยมทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมรับและมองขบวนการนักศึกษาอย่างไม่ไว้วางใจ ในขณะที่ฝ่ายโครงสร้างอำนาจเดิมซึ่งประชาชนเคยปฏิเสธกลับสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนได้มากขึ้นเรื่อย ๆ และดำเนินการตอบโต้ขบวนการนักศึกษาด้วยการโฆษณาผ่านกลไกต่าง ๆ ของรัฐว่านักศึกษาเป็นพวกคอมมิวนิสต์ที่มุ่งร้ายทำลายชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีการจัดตั้งกลุ่มมวลชนขึ้นเพื่อต่อต้านขบวนการนักศึกษาและกลุ่มฝ่ายซ้ายอื่น ๆ กลุ่มมวลชนนี้ที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มนาพล และกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน² การตอบโต้ขบวนการนักศึกษาจากฝ่ายโครงสร้างอำนาจเดิมมีลักษณะรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเมื่อสถานการณ์ภายในประเทศมีการนัดหยุดงานประท้วงแทบไม่เว้นวัน และสถานการณ์ในประเทศเพื่อนบ้าน คือ เวียดนาม กัมพูชา และลาว ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะในสงครามกลางเมืองทำให้สังคมไทยอยู่ในภาวะหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์มากขึ้น เมื่อยังกลัวการปราบปรามก็ยิ่งทวีความรุนแรง มีการลอบสังหารผู้นำนักศึกษา ผู้นำกรรมกร ผู้นำชาวนาชาวไร่ และนักการเมืองฝ่ายซ้ายไปเป็นจำนวนมาก กระทั่งนำไปสู่การปราบปรามขบวนการนักศึกษาอย่างรุนแรงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519

ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้สลายตัวลงตามคำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินซึ่งเข้ากระทำการรัฐประหารในเย็นวันเดียวกันนั้น บรรดาสโมสรนักศึกษา องค์การนักศึกษา ชมรมและกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการยกเลิกไปเช่นกัน นักศึกษาที่เคยมีบทบาทในขบวนการนักศึกษาที่ไม่ถูกจับกุมจำนวนมากได้ตัดสินใจเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อสู้กับอำนาจรัฐ และได้ประกาศจัดตั้ง

¹พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. "ขบวนการประชาธิปไตยที่นำโดยนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516 และความสัมพันธ์กับ พลท.," เอเชียปริทัศน์, 4(4) : 20 ; ตุลาคม - ธันวาคม 2526.

²ณีนันต์ ตั้งใจตรง. "ปัญหาการขยายบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย," เอกสารการสัมมนาเรื่อง ความสับสนและความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย : 2411 - 2525, 2527, หน้า 21.

"ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ภู่วัด" ขึ้น¹ ภายหลังผู้นำนักศึกษาเหล่านี้เกิดความขัดแย้งกับ พทท. ได้ทยอยออกจากป่ากลับคืนสู่เมือง บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่มักกลับมาใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองใด ๆ

นักศึกษาอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้ตัดสินใจเข้าร่วมกับ พทท. ได้กลับสู่สถานศึกษาแต่ละแห่งและรวมตัวกันอยู่ภายในสถาบันของตน พร้อมทั้งจัดตั้งกลุ่มของพวกตนขึ้นมาในรูปขององค์กรที่ไม่เป็นทางการ และต่อมากลุ่มเหล่านี้จะพัฒนาขึ้นเป็นพรรคนักศึกษาอยู่ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เมื่อรัฐบาลประกาศนิรโทษกรรมผู้ต้องหาคดี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งสโมสรนักศึกษา องค์การนักศึกษาขึ้นมาอีกครั้งใน พ.ศ. 2521² และนักศึกษาสามารถรวมกันจัดตั้งองค์กรกลางของตนขึ้นมาใหม่ใน พ.ศ. 2522 ภายใต้อำนาจ "สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน"³ แต่การดำเนินงานของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน ไม่ได้รับการสนับสนุนจากนักศึกษามากนัก และประชาชนยังมีทัศนคติในทางลบต่อขบวนการนักศึกษาอยู่ ประกอบกับสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน มีลักษณะการรวมตัวอย่างหลวม ๆ ไม่มีโครงสร้างที่เข้มแข็ง ไม่มีอุดมการณ์ร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ขาดเอกภาพ และขาดความคล่องตัวในการเคลื่อนไหว ในที่สุดก็มีประกาศสลายองค์การอย่างเป็นทางการในปี 2524 หลังจากนั้นบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยก็ซบเซาลงไปอีกจนแทบหมดบทบาทไป แม้ว่าจะมีการจัดตั้งสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ชื่อย่อว่า สนนท.) ขึ้นใน พ.ศ. 2527 ก็ตาม

1 "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ภู่วัด," ข่าวไทยนิกร. 2(30) : 6 - 19 ; 30 ตุลาคม 2521.

2 อานนท์ ภัทติวงศ์, "ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการนักศึกษาไทย พิจารณาจากปัจจัยด้านองค์กร," ใน การเมืองไทยยุคใหม่. 2527, หน้า 110.

3 ภายหลังเพิ่มเป็น 19 สถาบัน ใน พ.ศ. 2523 และ 20 สถาบัน ใน พ.ศ. 2524 ที่ใช้ว่าสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน เพราะเป็นจำนวนสถาบันที่ดำรงอยู่ยาวนานที่สุดคือ พ.ศ. 2522 - 2523.

2519¹ และมีนักวิชาการบางท่านได้ให้ข้อวิเคราะห์การปราบปรามขบวนการนักศึกษาว่าเป็นความรุนแรงที่เป็นผลมาจากวิกฤติการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมไทยก่อนหน้านี้เหตุการณ์

6 ตุลาคม พ.ศ. 2519²

ส่วนที่ปรากฏอยู่ในรูปหนังสือนี้ไม่มีมากนัก งานที่ศึกษาเรื่องของขบวนการนักศึกษาไทยได้ค่อนข้างเป็นระบบและชี้ให้เห็นลำดับขั้นการพัฒนาของขบวนการนักศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทย คือ งานของ วิทยากร เชียงกุล และคนอื่น ๆ กับงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ที่จัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในงานวันรำลึกถึงวีรชน 14 ตุลาคม³ และมีหนังสือบางเล่มได้รวบรวมทัศนะของนักวิชาการชาวอเมริกันต่อการปราบปรามนักศึกษาอย่างรุนแรงในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทัศนะเหล่านี้แม้จะให้ข้อวิเคราะห์ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย แต่ก็ไม่ได้เสนอประเด็นเกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาไทยอย่างชัดเจน⁴ หนังสืออื่น ๆ เกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาที่ตีพิมพ์ขึ้นมักจะอยู่ในรูปของ

¹เช่นงานของ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. "ขบวนการประชาธิปไตยที่นำโดยนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516 และความสัมพันธ์กับ พลท.," เอเชียปริทัศน์. 4(4) : 14 - 49 ; ต.ค. - ธ.ค. 2526, สุธาดา เมฆรุ่งเรืองกุล. "ขบวนการนักศึกษา : ข้อจำกัดและข้อผิดพลาด," ใน รอยต่อแห่งยุคสมัย. บรรณาธิการโดย กุศลชีพ วรพงษ์. หน้า 259 - 287, 2526, อำนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์. "บทบาทของนักศึกษาและปัญญาชนต่อระบอบประชาธิปไตย," ใน 50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตย. 2526, หน้า 56 - 90.

²Benedict Anderson. "6 ตุลาคมวิเคราะห์ความรุนแรง," ใน คลื่นแห่งทศวรรษ. 2526, หน้า 66 - 89.

³วิทยากร เชียงกุล และคนอื่น ๆ. ขบวนการนักศึกษาไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน. 2517. และ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. 2521.

⁴William Bradley. เหตุการณ์ 6 ตุลาคมในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน. แปลโดย เอกรงค์ รั้งกระบะทีป. 2521.

การบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มิได้เสนอข้อวิเคราะห์บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยแต่อย่างใด¹

สำหรับงานวิทยานิพนธ์เท่าที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองและพิจารณาบทบาททางการเมืองของนักศึกษาในแง่วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย² แม้ว่ามีผู้พยายามศึกษาวิเคราะห์บทบาทของขบวนการนักศึกษา โดยมองจากภายในองค์กรของนักศึกษาเองว่ามีความคิด หลักการและเป้าหมายในการดำเนินการทางการเมืองอย่างไร³ แต่ก็ยังขาดการวิเคราะห์ในประเด็นอื่น ๆ เช่น ผลกระทบและปฏิกิริยาของสังคมต่อบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา และปัญหาข้อผิดพลาดของขบวนการนักศึกษาไทยอย่างเพียงพอ

จึงกล่าวได้ว่าผลงานต่าง ๆ ที่ยกตัวอย่างมานี้ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์ขบวนการนักศึกษาไทยอย่างครอบคลุมทั้งในแง่ ภูมิหลังความเป็นมา การพัฒนาองค์กร แนวคิดและบทบาททางการเมือง ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นและปฏิกิริยาของสังคมไทยต่อบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา เพื่อให้เข้าใจและเห็นภาพรวมของขบวนการนักศึกษาไทย

¹เช่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ขบวนการประชาชนตุลาคม 2516. 2517, เสรี น้อยบัวทิพย์. โฉมหน้าประวัติศาสตร์ชุด ประชาธิปไตยเลือด. 2517, องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. วันมหาปิติ. ม.ป.ป.

²ดูงานของ พ.อ.ถวิล จันทรักษ์. ประชาธิปไตยกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ วิทยาลัยกองทัพบก. 2520, สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์. นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์ ร.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2519, พ.ศ.อ.อภิรัตน์ ธีรฤทธิ. ค่านิยมของนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาที่มีบทบาททางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมืองของไทยหลัง 14 ตุลาคม 2516. วิทยานิพนธ์ ร.ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2518.

³คณินันต์ ตั้งใจตรง. ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516 - 2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2530.

โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2513 - 2524 อันเป็นช่วงที่ขบวนการนักศึกษาไทยมีพลังทางการเมืองสูงสุด และถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจนแทบหมดบทบาทไป ผู้วิจัยจึงเสนอการวิจัยเรื่อง "บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524" ขึ้น โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลและ เอกสารหลักฐานที่ปรากฏ โดยมุ่งหวังว่า จะสามารถเข้าใจถึงบทบาทของขบวนการนักศึกษาและประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของไทยได้มากยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยในสาระทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยที่มีผลกระทบต่อสังคมและปฏิกิริยาของสังคมไทยต่อขบวนการนักศึกษา
3. เพื่อวิเคราะห์ข้อผิดพลาดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

ความสำคัญของการศึกษา

ผลของการศึกษาจะช่วยให้เข้าใจประเด็นต่อไปนี้

1. แนวคิดและบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ในสาระทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้มากขึ้น
2. ผลที่เกิดจากบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาที่มีต่อสังคมไทย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และปฏิกิริยาจากส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทยที่มีต่อขบวนการนักศึกษา อันจะช่วยให้เราเข้าใจบทบาทของขบวนการนักศึกษาในสังคมไทยได้ชัดเจนมากขึ้น

3. ข้อผิดพลาดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 ซึ่งจะเป็นการสรุปทเรียนทางการเมือง เพื่อการหาแนวทางสร้างบทบาทที่เหมาะสมของขบวนการนักศึกษาต่อสังคมไทย และยังเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้ศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นแง่มุมใหม่ ๆ เกี่ยวกับขบวนการนักศึกษาไทยในอนาคตต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

1. ศึกษาแนวคิดและบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 และเงื่อนไขทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งที่เป็นอุปสรรคและแรงผลักดันให้นักศึกษาแสดงบทบาททางการเมือง
2. ศึกษาผลกระทบอันเกิดจากบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาที่มีต่อสังคมไทย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และศึกษาปฏิกิริยาของสังคมไทยที่มีต่อบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา
3. ศึกษาข้อผิดพลาดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

สมมติฐานในการศึกษา

1. บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไข
 - 2 ประการ คือ
 - 1.1 สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม
 - 1.2 ประสิทธิภาพของขบวนการนักศึกษา
2. ความไม่พอใจระบบสังคมที่เป็นอยู่ ความต้องการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม และผลของการเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยม ทำให้นักศึกษาส่วนหนึ่งนำขบวนการนักศึกษาไทยรับเอาแนวคิดสังคมนิยมมาเป็นแนวทางในการดำเนินบทบาททางการเมือง
3. บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 ส่งผลให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

4. ปฏิกริยาจากส่วนต่าง ๆ ของสังคมไทยที่มีต่อขบวนการนักศึกษาจะแตกต่างกันตามพื้นฐานทางแนวคิดและผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม

5. การที่ขบวนการนักศึกษาไทยไม่สามารถดำเนินบทบาททางการเมืองอย่างได้ผล และถูกปราบปรามจนลดบทบาททางการเมืองลงไป สืบเนื่องมาจากสาเหตุบางประการ เช่น

5.1 การผูกพันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

5.2 ความไม่สมดุลงบระหว่างความเติบโตของขบวนการกับการกิจที่เพิ่มมากขึ้น

5.3 การแตกแยกในขบวนการนักศึกษา และ

5.4 การจัดองค์กรที่ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่อง "บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524" นี้ ใช้วิธีการวิจัยประวัติศาสตร์ โดยการวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกได้ดังนี้

1. ข้อมูลประเภทเอกสาร ประกอบด้วย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ แถลงการณ์, บันทึกเหตุการณ์, รูปภาพ, หนังสือพิมพ์ และวารสารที่จัดทำโดยนักศึกษา และหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์ขึ้นในช่วงเวลาที่ศึกษา

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ บทความตามวารต่าง ๆ หนังสือและสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

2. ข้อมูลประเภทบุคคล ได้มาจากการสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ดังนี้

2.1 อดีตผู้นำนักศึกษาและนักศึกษาที่เคยเข้าร่วมดำเนินการในขบวนการนักศึกษา รายชื่อบุคคลที่คาดว่าจะสัมภาษณ์ เช่น นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล, นายแพทย์เหวง โตจิราการ และคนอื่น ๆ

2.2 บุคคลร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือขบวนการนักศึกษา ได้แก่ เจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ, อาจารย์มหาวิทยาลัย, นักหนังสือพิมพ์, ผู้นำกรรมกรและนักการเมือง รายชื่อบุคคลที่คาดว่าจะสัมภาษณ์ เช่น พลตรี สุกสาย หัสดิษฐ์ ฅ อยู่ธยา, นายไชยแสง สุกใส, นายเทอดภูมิ ใจดี และคนอื่น ๆ

แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร

1. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ และหอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
3. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ห้องสมุดอื่น ๆ ที่มีเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ห้องสมุดคณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น

6. เอกสารส่วนตัว ได้แก่ เอกสารพิมพ์ดีดโรเนียวที่แจกจ่ายในหมู่สมาชิก ผู้ปฏิบัติงานของขบวนการนักศึกษา, วารสารวิเคราะห์ข่าวและหนังสือเก่าที่หายาก ผู้วิจัยได้เอกสารเหล่านี้มาโดยการยืมเป็นการส่วนตัวจากผู้ที่ยังเก็บเอกสารเหล่านี้ไว้

บทที่ 1

แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มอิทธิพลและการกำหนดขบวนการนักศึกษา

มนุษย์เป็นเป็นสัตว์สังคมที่ต้องรวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อบรรลุเป้าหมายใหญ่ ๆ 2 ประการ คือ ประการแรกเป้าหมายด้านจิตใจ ซึ่งหมายถึงขวัญกำลังใจ ความอบอุ่น และความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต ประการที่สองเป้าหมายด้านวัตถุ ซึ่งหมายถึงการช่วยเหลือปกป้องผลประโยชน์ซึ่งกันและกันของสมาชิกภายในกลุ่ม

การรวมกลุ่มของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่ง การที่มนุษย์มีความเห็นด้วยกันเป็นต้นเหตุทำให้เกิดกลุ่มโดยง่าย เช่น การมีความเชื่อ ฯลฯ ค่านิยม หรือความคิดเห็นทางการเมืองตรงกันอันเป็นเหตุให้เกิดพรรคการเมือง กลุ่มการเมือง หรือกลุ่มอิทธิพลขึ้นมาปรากฏการณ์ทางสังคมเช่นนี้คงมีมาตั้งแต่ที่มนุษย์รู้จักการติดต่อสังสรรค์กัน แต่ลักษณะของกลุ่มในสมัยแรก ๆ นั้นน่าจะต่างไปจากในปัจจุบัน เพราะวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการขยายตัวของจำนวนประชากร ได้สร้างความสลับซับซ้อนทางสังคมมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาต่อสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์นับการ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยกระตุ้นและปรุงแต่ง ลักษณะและจำนวนของกลุ่มนานาชนิดขึ้นในสังคม กลุ่มอิทธิพลก็เป็นกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นและ เป็นไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย 2 ประการ ดังที่กล่าวถึงข้างต้นแล้วเช่นกัน

ความหมายและความสำคัญของกลุ่มอิทธิพล

"กลุ่มอิทธิพล" เป็นคำศัพท์ที่แปลความมาจากคำภาษาอังกฤษว่า "Pressure group" ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า "Interest group" ที่แปลเป็นภาษาไทยว่า "กลุ่มผลประโยชน์" ศัพท์ทั้งสองคำนี้แม้จะมีนักวิชาการใช้ในความหมายที่ต่างกันออกไปบ้างตามทัศนะของแต่ละคน เช่น เดวิด บี. ทูรแมน (David V. Truman) ใช้คำว่า

"กลุ่มผลประโยชน์" เพราะเห็นว่าคำว่า "กลุ่มอิทธิพล" เป็นคำที่แสดงถึงอารมณ์และ เกิดอคติได้ ตรงกันข้ามกับนักรัฐศาสตร์อย่าง วี. โอ. คีย์ (V.O. Key) ที่เห็นว่า คำว่า "กลุ่มอิทธิพล" ไม่ได้แสดงถึงความวุ่นวายอย่างที่เข้าใจ แต่กลับแสดงถึงน้ำหนักและการกระทำทางการเมืองได้ดีกว่า¹ แต่โดยทั่วไปถือว่าทั้งสองคำเป็นศัพท์ทางการเมืองที่ใช้ในความหมายที่ใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่ คือถ้าใช้คำว่า "กลุ่มผลประโยชน์" จะมุ่งเน้นให้เห็นถึงผลประโยชน์ของสมาชิกภายในกลุ่ม และถ้าใช้คำว่า "กลุ่มอิทธิพล" นอกจากจะมุ่งถึงผลประโยชน์ของกลุ่มแล้ว ยังมีความหมายไปถึงผลประโยชน์ของสังคมส่วนร่วมอีกด้วย ซึ่งเป็นความหมายที่ก่อให้เกิดบทบาทในการสร้างอิทธิพลเพื่อต่อรองกับรัฐบาลหรือกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม²

มีผู้ให้ความหมายของ "กลุ่มอิทธิพล" ไว้หลายทัศนะ สารานุกรมนานาชาติทางสังคมวิทยา (International Encyclopedia of The Social Sciences) ให้ความหมายของกลุ่มอิทธิพลว่า หมายถึง "การรวมกลุ่มกันโดยสมัครใจของบุคคลต่าง ๆ เพื่อปกป้องผลประโยชน์ที่อาจจะ เป็นผลประโยชน์โดยทั่วไปหรือเฉพาะเจาะจงของกลุ่ม และภายใต้การเข้าร่วมกันนี้เพื่อที่จะให้มีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ"³

นักรัฐศาสตร์ฝรั่งเศสชื่อ มอริส ดูแวร์แซร์ (Maurice Duverger) ได้อธิบายว่า "กลุ่มอิทธิพลไม่มีบทบาทในการแสวงหาอำนาจ แม้จะมีอิทธิพลต่อศูนย์อำนาจ แต่ก็อยู่ภายนอกศูนย์อำนาจ พยายามจะโน้มน้าวบุคคลที่มีอำนาจแต่ไม่พยายามเสนอตนเองขึ้นมาครองอำนาจอย่างเป็นทางการ" และ "กลุ่มอิทธิพลไม่ใช่องค์การทางการเมือง แรงผลักดันทางการเมืองไม่ใช่กิจกรรมที่สำคัญที่สุดของกลุ่ม กลุ่มหรือองค์การใด ๆ แม้ว่าจะห่างไกล

¹มิศรา สตะเวทิน. เล่มเดิม. หน้า 15. (อ้างอิงมาจาก V.O. Key, Jr. Politics, Parties, and Pressure Groups. 1955. P.37.)

²พลศักดิ์ จิรากรศิริ. การเมืองเบื้องต้น. 2531. หน้า 59.

³แสง มงคลรัตนมาศ. "กลุ่มอิทธิพล : กานิคมบทบาทผู้สร้างและทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง," ใน สัปดาห์การเมือง. 2514. หน้า 213. (อ้างอิงมาจาก International Encyclopedia of The Social Sciences. 1968. P.486.)

การเมือง ก็สามารถพัฒนาเป็นกลุ่มอิทธิพลได้ในบางวาระและบางกรณี"¹

ดร.ชูวงศ์ ฉายะบุตร ให้ความหมายไว้ว่า "กลุ่มอิทธิพล คือกลุ่มบุคคลหรือสมาคม สหพันธ์หรือสหเทศบาล ซึ่งไม่มีวัตถุประสงค์โดยตรงในทางการเมืองที่จะเป็นรัฐบาล กลุ่มอิทธิพล มุ่งหมายถึง กลุ่มองค์กรหรือบุคคลซึ่งแสดงความคิดเห็นหรือความเห็นที่อาจจะมีผลกระทบกระเทือนใน การการเมือง" และ "กลุ่มอิทธิพลโดยปกติเป็นกลุ่มที่พยายามรักษาผลประโยชน์ของตน กลุ่ม หรือสมาคมเหล่านี้ อาจทำหน้าที่เชื่อมความประสงค์ของสมาชิกในกลุ่มต่อองค์กรของรัฐบาล อาจจะเสนอแนะนโยบายต่อรัฐบาล หรือว่ารัฐบาลอาจจะปรึกษากลุ่มอิทธิพลในกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง กลุ่มอิทธิพลปกติจะไม่มีอำนาจเด็ดขาดต่อรัฐบาล แต่สามารถใช้อิทธิพลทางอ้อมต่อ รัฐบาลหรืออาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อบุคคลอื่น"²

เมื่อพิจารณาตามความหมายดังกล่าวนี้แล้ว อาจแยกองค์ประกอบของกลุ่มอิทธิพลได้ เป็น 3 ประการ คือ

1. เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกันของปัจเจกชนอย่างสมัครใจ มิใช่เป็นการรวมกัน ในลักษณะที่ถูกบังคับหรือถูกภาวะครอบงำบางอย่าง
2. เจตนารมณ์ของการเข้าร่วมกลุ่ม ก็เพื่อที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการปกป้อง รักษาผลประโยชน์ของสมาชิกหรือของส่วนรวม ซึ่งอาจจะ เป็นผลประโยชน์ด้านวัตถุหรือด้าน จิตใจ ซึ่งหมายถึงขวัญ กำลังใจ อุดมคติ ความเชื่อมั่น ความอบอุ่นและความรู้สึกปลอดภัย มิใช่การรวมกันโดยจุดประสงค์อย่างอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากผลประโยชน์

1ม.ร.ว.พททิสาน ชุมพล. "แนวทฤษฎีการรวมกลุ่มในสังคมไทยและกลุ่มอิทธิพลหลัง 14 - 15 ตุลาคม 2516," ธรรมศาสตร์. 3(3) : 135 ; พ.ศ. 2517. (อ้างอิง มาจาก Maurice Duverger. Party Politics and Pressure Groups. 1972. PP.101 - 102.

2ชูวงศ์ ฉายะบุตร. "หลักพรรคการเมือง," ใน รวมบทความทางการเมือง เล่ม 3 ของกรมการปกครอง. 2511. หน้า 90.

3. เจตนารมณ์ของการรวมกลุ่ม ยังคาดหวังไปถึงความต้องการที่จะใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในน้ำวสถาบันทางการเมือง ให้หันเหนโยบายไปเป็นประโยชน์แก่กลุ่ม โดยที่กลุ่มไม่ได้เข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรง

ถ้าพิจารณาตามองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้ จะพบว่า กลุ่มอิทธิพลเป็นกลุ่มอำนาจอย่างหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องทางการเมือง ในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย เฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีระบบพรรคการเมือง เช่น สหรัฐอเมริกา นั้น กลุ่มอิทธิพลจะมีบทบาทต่อกระบวนการทางการเมืองมาก เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองเช่นนี้ ให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มทางการเมืองมาก การปกครองจึงเป็นไปโดยการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้เป็นผลประโยชน์ร่วมกันให้มากที่สุด นอกจากนี้กลุ่มอิทธิพลยังเป็นรากฐานสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดระบบพรรคการเมืองที่เข้มแข็ง เพราะกลุ่มอิทธิพลเป็นฐานสนับสนุนแก่พรรคการเมืองหลายทาง เช่น การให้คำปรึกษาและความรู้ทางเทคนิคต่าง ๆ ที่กลุ่มมีความเชี่ยวชาญ สนับสนุนด้วยกำลังทรัพย์และกำลังคน ดังนั้นกลุ่มอิทธิพลจึงมีบทบาทต่อพรรคการเมืองมาก หากกลุ่มอิทธิพลถอนตัวจากการสนับสนุนพรรคการเมืองพรรคใดแล้ว พรรคการเมืองนั้นจะได้รับการกระทบกระเทือนเป็นอย่างมาก

ในทางตรงกันข้าม ระบบการเมืองในประเทศเผด็จการ¹ จะพบว่าจำนวนกลุ่มต่าง ๆ มีน้อยหรือเกือบไม่มีเลย เพราะผู้ปกครองไม่มีความมั่นใจในเสถียรภาพของตนเองเกรงว่าการมีกลุ่มทางการเมืองขึ้นนั้นจะทำให้เกิดข้อเรียกร้องจากประชาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะเป็นปัญหาในการปฏิบัติงานของรัฐบาล และอาจจะล้มล่อนฐานะทางการเมืองของผู้ปกครองได้ ดังนั้นในประเทศเผด็จการจึงมักจะมีการจำกัดจำนวนหรือจำกัดกลุ่มอิทธิพลไปตามความคิดเห็น

¹ประเทศเผด็จการนั้น นอกจากจะหมายถึงประเทศที่มีการปกครองโดยอำนาจเด็ดขาดอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียวหรือคณะบุคคลเพียงคณะเดียวแล้ว ยังหมายรวมถึงประเทศที่มีรูปแบบการปกครองตามรัฐธรรมนูญในแบบเสรีประชาธิปไตย แต่ในความเป็นจริงการปกครองยังคงเป็นไป โดยที่ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองอย่างเด็ดขาดเต็มที่อยู่ เช่น ในประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ (เห็นได้ชัดช่วงที่ นายเฟอร์ดินันด์ มาร์กอส มีอำนาจ) และประเทศไทยช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้น

ของผู้ปกครอง หากจะมีการรวมกลุ่มก็มักจะเป็นไปบนลักษณะที่ใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนค่านิยม ฐานะทางการเมืองของผู้ปกครอง มากกว่าที่จะเป็นไปเพื่อเป็นตัวแทนในการรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกภายในกลุ่ม ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าการที่กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมใดสังคมหนึ่ง จะมีมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับระบบการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมนั้น ๆ เป็นสำคัญ

การกำเนิดกลุ่มอิทธิพล

การรวมกลุ่มของมนุษย์จะแตกต่างกันออกไปตามสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน เช่น การรวมกลุ่มในสังคมจารีตประเพณี (Traditional Society) ย่อมแตกต่างไปจากสังคมหัวเลี้ยวหัวต่อ (Transitional Society) และ สังคมสมัยใหม่ (Modern Society)¹ แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มทั้งหลายเหล่านี้ก็มีหลักการพื้นฐานบางอย่างร่วมกันอยู่ ซึ่ง เดวิด บี. ทูรแมน (David B. Truman) นักทฤษฎีและ นักวิชาการเกี่ยวกับกลุ่ม ได้กล่าวถึงหลักการเกี่ยวกับกลุ่มไว้ว่า กลุ่มจะต้องเกิดจากการรวมกันของคนหลาย ๆ คน โดยมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน และมีความถนัดในการปะทะสังสรรค์กันพอสมควร ปัจจัยในการปะทะสังสรรค์กันนี้เองที่เป็นดัชนีชี้ความเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุด²

พฤติกรรมการรวมกลุ่มนี้ เชื่อว่ามีมาตั้งโบราณกาล โดยเริ่มแรกอาจเป็นการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างความรู้สึกลบลดภัยจากภัยธรรมชาติ การแสวงหาอาหาร สืบต่อมาจนเป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างชุมชน กลุ่มดั้งเดิมที่เห็นได้ชัดที่สุดคือ กลุ่มทางวัฒนธรรมซึ่งกลุ่มเหล่านี้รวมกันเข้าภายใต้เหตุผลของความผูกพันทางวัฒนธรรม สายโลหิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและ

¹พลศักดิ์ จิรากรศิริ. พรรคและกลุ่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2524. หน้า 168.

²David Truman. "The Group Concept," in Readings in Political Parties and Pressure Groups. 1964. p. 58. อ้างใน คมกริช วรคามิน. "กลุ่มอิทธิพล : คำนึงถึงความ, บทบาทและบทวิจารณ์," รัฐศาสตร์นิเทศ. 13(1) : 122 ; มิ.ย. 2521.

ความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นสายใยเชื่อมโยงความผูกพันซึ่งกันและกัน ลักษณะการรวมกลุ่มอีกแบบ คือกลุ่มทาง เศรษฐกิจซึ่งเป็นการรวมกลุ่มภายใต้เหตุผลของการมีผลประโยชน์ร่วมกันทาง เศรษฐกิจ นอกจากนั้นยังมีกลุ่มทางการเมืองซึ่งเป็นการรวมกันในฐานะที่มีอุดมคติหรือผลประโยชน์ทางการเมืองร่วมกัน¹ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดกลุ่มขึ้นในสังคม

ในทางทฤษฎีได้มีการอธิบายถึงการเกิดกลุ่มไว้หลายทัศนะ เช่น ทฤษฎีการเพิ่มขยาย และทฤษฎีดุลยภาพ (Theory of Proliferation and Equilibrium), ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนของกลุ่มผลประโยชน์ (An Exchange Theory of Interest group) และทฤษฎี ใยแมงมุม (Social Network)

ทฤษฎีการเพิ่มขยาย ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการกำเนิดกลุ่มอิทธิพลว่า กลุ่มเป็นผลมาจากการกระบวนการณ์ของการมีความแตกต่างกันทางสังคม การแลกเปลี่ยนทางเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ทำให้หน้าที่ของประชากรมีลักษณะ เฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้นและหลากหลายยิ่งขึ้น ทำให้บทบาท หน้าที่ และผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่จุดหมายทางสังคมที่ต่างกัน สมมติฐานของทฤษฎีการเพิ่มขยายจึงอยู่ที่ว่า กลุ่มเป็นผลผลิตของความแตกต่างหลากหลายทางผลประโยชน์หรือคุณค่าทางสังคม ถ้าช่วงใดมีความแตกต่างทางสังคมมากก็จะเพิ่มกลุ่มมากขึ้นเสมือนกระบวนการแตกตัวทางสังคม

ทฤษฎีดุลยภาพ อธิบายถึงการเกิดกลุ่มในลักษณะของการเสียดุลย์ทางสังคม โดยอธิบายว่า เมื่อสังคมมีลักษณะแตกต่างกันมากขึ้น อันเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เกิดสงคราม เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบขนส่งและสื่อสาร เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรม และเกิดความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ทำให้ดุลยภาพระหว่างกลุ่มในสังคมเดิมเริ่มเสียไป จึงมีการสร้างกลุ่มขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดดุลยภาพอย่างเดิม หรือเพื่อการต่อรองที่เป็นธรรมมากขึ้น²

¹แสวง มงคลรัตนมาศ. เล่มเดิม. หน้า 211.

²พลศักดิ์ จิรากรศิริ. เล่มเดิม. หน้า 174.

สำหรับทฤษฎีการแลกเปลี่ยนนั้นเป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากรากฐานเดิมของ ทฤษฎีการเพิ่มขยายและทฤษฎีดุลยภาพ โดยอธิบายว่า กลุ่มเกิดจากการสอดคล้องต้องกันทางผลประโยชน์ระหว่างผู้วิ่งเต้นจัดตั้งกลุ่มกับผู้เป็นสมาชิกกลุ่ม ผลประโยชน์ที่ต่างได้รับจากกลุ่ม อาจจะเป็นด้านวัตถุ ด้านความร่วมมือ หรืออุดมการณ์เพื่อจุดมุ่งหมายบางอย่าง สรุปแล้วทุกฝ่ายได้กำไรจากการรวมกลุ่ม แม้ว่าทฤษฎีการแลกเปลี่ยนจะ เน้นการเกิดกลุ่มในลักษณะ ของการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างผู้วิ่งเต้นจัดตั้งกับหมู่สมาชิก แต่ก็ยังยอมรับว่าความขัดแย้งเป็นรากเหง้าของการก่อให้เกิดกลุ่ม ส่วนสาเหตุของการขัดแย้งนั้น อาจจะเป็นเรื่องของการเพิ่มขยายมากเกินไป หรืออาจเป็นเพราะการเสียดุลยภาพในความแตกต่างทางผลประโยชน์และคุณค่าทางสังคม¹

ส่วนทฤษฎีแย้มงมูม เป็นความพยายามที่จะสร้างรูปแบบเพื่ออธิบายการขยายตัวของความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ (Patron - client Relationships) ในระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่กลายเป็นระบบอุปถัมภ์ โดยมีรากฐานอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองคนที่ เป็นไปแบบฉันทมิตร และมีลักษณะเชื่อมโยงระหว่างพฤติกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมร่วมกัน การเป็นเพื่อนโดยหวังผลตอบแทนเช่นนี้ มีแนวโน้มที่จะขยายขอบเขตออกไปจากความสัมพันธ์ระหว่างสองคนที่เป็นอยู่ไปสู่การได้พบและรู้จักเพื่อนของเพื่อนต่อไป ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนลักษณะนี้เปรียบเสมือนนายแย้มงมูม ซึ่งค่อย ๆ เชื่อมโยงให้กลายเป็นนายอุปถัมภ์ (Patron - client network) เมื่อบุคคลมีทรัพยากรต่างกัน² จนทำให้เกิดความสัมพันธ์อยู่ในสภาพที่ไม่เท่าเทียมกัน คือมีรูปแบบคล้ายกรวย ผู้อุปถัมภ์อยู่สูงสุด และมีผู้รับการอุปถัมภ์เป็นชั้น ๆ ลดหลั่นลงมาถึงฐาน³

¹มนตรี เจนวิทย์การ. "กลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทย," ธรรมศาสตร์, 3 : 65 ; ก.พ. 2517.

²ทรัพยากร ในที่นี้มิได้หมายถึงเฉพาะทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมถึงสิ่งที่มีคุณค่าอย่างอื่น ๆ ในสังคม เช่น อาจจะเป็นอำนาจทางการเมือง ความเป็นผู้มีชื่อเสียง หรือสิทธิพิเศษทางสังคมใด ๆ ก็ตาม อีกด้วย

³ม.ร.ว. พททิสาน ชุมพล. เล่มเดิม. หน้า 139 - 140.

ทุกทฤษฎีที่กล่าวมาต่างแสดงให้เห็นว่า การเกิดกลุ่มจะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และคุณค่าทางสังคมเป็นประการสำคัญ ปัจเจกชนจะใช้กลุ่มเพื่อให้บรรลุความต้องการพื้นฐานด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของตน ดังนั้นจึงพูดได้ว่า กลุ่มเป็นเครื่องมือที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ได้มาซึ่งความต้องการของปัจเจกชน

ประเภทของกลุ่มอิทธิพล

รูปแบบการรวมกันเป็นกลุ่มอิทธิพลนั้น มีผู้ศึกษาไว้หลายทัศนะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะศึกษาโดยอาศัยหลักเกณฑ์ใด แต่โดยทั่วไปแล้วจะแบ่งกลุ่มอิทธิพลเป็น 4 ประเภท ดังนี้¹

1. กลุ่มที่ไม่จัดตั้งเป็นสมาคมทางการ (Non - association groups) กลุ่มลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มญาติพี่น้อง กลุ่มตระกูล กลุ่มคนที่มีเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนาหรือฐานะเดียวกัน ลักษณะของกลุ่มยังไม่เข้มแข็งพอที่จะรวมกันเป็นสมาคมอย่างเป็นทางการ เพราะยังไม่มีโครงสร้างขององค์การอย่างเป็นทางการ ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการคัดเลือกสมาชิก เลือกผู้นำกลุ่มและกำหนดนโยบาย การที่สมาชิกในกลุ่มรวมกันอยู่ได้นั้น นอกจากจะมีผลประโยชน์ร่วมกันแล้ว ยังมีอะไรบางอย่างที่เป็นความรู้สึกร่วมกันและมีความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและจิตอาพอสมการ แม้ว่ากลุ่มจะไม่มีการจัดตั้งอย่างเป็นทางการ แต่ก็สามารถแสดงออกซึ่งผลประโยชน์และความต้องการของกลุ่มได้ โดยผ่านผู้นำกลุ่มหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิก

2. กลุ่มสมาคมอย่างเป็นทางการ (Associational groups) เป็นการรวมกลุ่มของผู้ที่มีผลประโยชน์และแนวคิดเฉพาะเจาะจงร่วมกัน เป็นกลุ่มที่มีการแสดงออกอย่างเห็นได้ชัด มีคณะกรรมการหรือผู้ดำเนินงานตลอดเวลา มีกระบวนการในการก่อตั้ง มีระเบียบ

¹ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้นาน มีศรา สตะเวทิน. เล่มเดิม. หน้า 19 - 21, ม.ร.ว.พททิสาน ชุมพล. ระบบการเมือง : ความรู้เบื้องต้น. 2530. หน้า 90 - 93 และ โมตรี อินทุสุต. "กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง : ความหมายและแนวการศึกษา," รัฐศาสตร์นิเทศ. 13(1) : 69 - 119 ; มี.ย. 2521.

วิธีการดำเนินงาน และมีเป้าหมายที่แน่นอน เช่น สมาคมการค้า สมาคมทางธุรกิจ สหภาพแรงงาน และองค์การจัดตั้งของนักศึกษา เป็นต้น กลุ่มในลักษณะนี้จะมีประสิทธิภาพและความเข้มแข็งในการดำเนินงานพอสมควร ในบางครั้งด้วยอิทธิพลของกลุ่มลักษณะนี้สามารถทำให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามหรือรับฟังข้อเรียกร้องได้ สังคมยังมีความซับซ้อนมากขึ้นเท่าไร กลุ่มเช่นนี้จะเติบโตมากขึ้น โดยเฉพาะในสังคมประเทศที่พัฒนาแล้ว

3. กลุ่มอิงสถาบัน (Institution groups) เป็นกลุ่มอิทธิพลที่สร้างตัวขึ้นมา และผูกพันอยู่กับสถาบันที่เป็นทางการของสังคม เช่น สถาบันนิติบัญญัติ ระบบราชการ กองทัพ และสถาบันอื่น ๆ กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มักจะมีผลประโยชน์และส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง เนื่องจากอยู่ใกล้ชิดและเป็นกลไกดำเนินงานของรัฐ จึงสามารถเชื่อมโยงกลุ่มย่อยกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามาสนับสนุนกลุ่มตนได้ โดยเฉพาะในสังคมประเทศกำลังพัฒนา กลุ่มอิงสถาบัน เช่น กลุ่มข้าราชการทหาร และพลเรือน จะมีการจัดตั้งที่เหนียวแน่นและมีอิทธิพลในสังคมสูงมาก

4. กลุ่มชั่วคราว (Anomic groups) เป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นค่อนข้างกระตั้นหันตามอารมณ์ ขาดความคงทนถาวร เนื่องจากไม่มีการจัดองค์กร ไม่มีการวางแผนการดำเนินงาน และไม่สามารถคาดการณ์หรือควบคุมพฤติกรรมให้เกิดประโยชน์จากการรวมกลุ่มนี้ได้ การเกิดกลุ่มเช่นนี้มักจะมีขึ้นในสภาพที่ถูกปิดกั้นมาให้แสดงออกซึ่งความต้องการ ความไม่พอใจจะปะทุออกมาอย่างรุนแรง เมื่อมีเหตุการณ์ที่เอื้ออำนวยหรือมีผู้ชักนำปลุกระดมให้เกิดขึ้น เช่น เหตุการณ์การเดินขบวน การจลาจล เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้จะเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน เมื่อเหตุการณ์หรือเรื่องราวผ่านไประบบกลุ่มก็จะสลายตัวไปด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดของกลุ่มเช่นนี้ คือ กลุ่มผู้ชุมนุมที่เข้าร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ของไทย

การรวมกลุ่มในสังคมไทย

ถ้าพิจารณาการรวมกลุ่มในสังคมไทยตามลักษณะของกลุ่มทั้ง 4 ประเภท จะพบว่า กลุ่มอิงสถาบันที่ใหญ่และสำคัญที่สุด คือกลุ่มข้าราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง โดยอาศัยอำนาจรัฐที่อยู่นี้เมื่อ ต่อมากลุ่มข้าราชการนี้ได้พัฒนามาเป็นกลุ่มสถาบันอย่าง เต็มตัว ในรูปของกลุ่มข้าราชการทหาร และพลเรือน

กลุ่มที่ไม่เป็นทางการนั้น มีลักษณะ เป็นกลุ่มดั้งเดิมที่สอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมของไทย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่รวมกันอย่างหลวม ๆ และไม่ได้ผูกพันกันภายใต้เหตุผลของการมีประโยชน์ร่วมกัน เช่น กลุ่มเฮฮา กลุ่มบันเทิง กลุ่มการบูชาการกุศล และกลุ่มนักดื่มหนักการพนัน เป็นต้น¹ กลุ่มเหล่านี้นอกจากจะไม่อยู่ในความหมายของการศึกษาเรื่องกลุ่มอิทธิพลแล้ว ยังเป็นกลุ่มที่ไม่มีความสำคัญทาง เศรษฐกิจและการเมืองแต่อย่างใด

ส่วนกลุ่มสมาคมอย่างเป็นทางการที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มของชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มสมาคมทางธุรกิจซึ่งมีชาวจีนประกอบอยู่แทบทุกสาขาอาชีพ แม้ว่าสมาคมชาวจีนเหล่านี้จะมีรากฐานการรวมตัวกันจากสมาคมประเภทแซ่ตระกูล หรือสมาคมท้องถิ่นภาษาพูด แต่ก็เกิดขึ้นภายใต้ความผูกพันของความรู้สึกที่พร้อมจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในหมู่พวกของตน เพื่อป้องกันรักษาและเพิ่มพูนผลประโยชน์ของกลุ่ม และในปัจจุบันกลุ่มชาวจีนนี้ ดูจะเป็นกลุ่มอิทธิพลที่มีอำนาจในการโน้มน้าวนโยบายทางการเมืองได้มากที่สุดกลุ่มหนึ่ง ส่วนกลุ่มสมาคมอย่างเป็นทางการกลุ่มอื่น ๆ เช่น องค์การนักศึกษา และสหภาพแรงงานต่าง ๆ นั้น ปรากฏมากขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นช่วงที่ระบบการเมืองเปิดมากขึ้น² ในช่วงก่อนหน้านี้ แม้จะมีบทบาทของกลุ่มเหล่านี้อยู่แต่ไม่ได้มีลักษณะ เป็นพลวัตรเหมือนในช่วงต่อมา

¹แสวง มงคลรัตนาศ. เล่มเดิม. หน้า 215.

²มนตรี เจนวิทย์การ. บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อรัฐบาล ระบบราชการ และการพัฒนาประเทศ. 2528. หน้า 1.

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้กระตุ้นและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกลุ่มพลังมวลชนพื้นฐานขึ้น เพื่อ
ดึงประชาชนให้เข้าร่วมดำเนินการเมืองบางประการ การพัฒนาเศรษฐกิจ และการ
ป้องกันความมั่นคงของประเทศ ตามความต้องการของรัฐบาล เช่น กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน
กลุ่มอาสารักษาดินแดน และกลุ่มไทยอาสาป้องกันชาติ เป็นต้น¹

สำหรับกลุ่มชั่วคราวในสังคมไทย ปรากฏชัดเจนมากในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2516 -
2519 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเดินขบวนประท้วงโดยการนำของกลุ่มนักศึกษาและกลุ่มอื่น ๆ นับร้อย ๆ
ครั้ง ผุ้ชนที่เข้าร่วมประท้วงส่วนใหญ่มิได้มีการจัดตั้ง เป็นการเข้าร่วมด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน
แต่ที่สำคัญด้วยอารมณ์เกลียดชังผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น และความไม่พอใจสภาพทาง
การเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ เป็นการรวมกลุ่มที่ไม่อาจคาดหวังหรือควบคุมพฤติกรรม
ของกลุ่มได้นำไปสู่ความสับสนวุ่นวายและการขาดเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนใน
ช่วงเวลาดังกล่าว

ถ้าพิจารณาการเกิดกลุ่มในสังคมไทย ตามหลักทฤษฎีจะพบว่า สังคมไทยมีการรวมตัว
และความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่เป็นไปตามทั้งทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ทฤษฎีการเพิ่มขยาย ทฤษฎี
ดุลยภาพ และทฤษฎีแย่งชิงมุม กล่าวคือ สังคมไทยปลายสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีปัญหาความ
ขัดแย้งระหว่างกลุ่มสถาบันกับกลุ่มชาวจีน เพราะเศรษฐกิจสำคัญ ๆ ของประเทศอยู่ในมือชาวจีน
รัฐบาลจึงพยายามลดอิทธิพลทางเศรษฐกิจของชาวจีน ด้วยการจำกัดจำนวนการเข้าประเทศของ
ชาวจีน และจำกัดสิทธิประกอบอาชีพทางธุรกิจหลายประการ ทำให้ชาวจีนไม่พอใจจึงได้พยายาม
ก่อตั้งเป็นสมาคมต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยที่ผู้ริเริ่มจัดตั้งกลุ่มและ
สมาชิกภายในกลุ่มต่างได้รับประโยชน์จากการรวมกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นไปตามหลักการของทฤษฎีการ
แลกเปลี่ยน

เมื่อสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลมาจากการเข้ามาของสหรัฐอเมริกาในช่วง
หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สังคมไทย มีความ
ก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการขนส่งและสื่อสาร ตลอดจนเริ่มมี

¹มนตรี เจนวิทย์การ. "กลุ่มพลังมวลชนพื้นฐานกับการเข้าร่วมทางการเมืองใน
ชนบทไทย," รัฐศาสตร์สาร, 8(3) : 179 ; ก.ย. - ธ.ค. 2525.

การเปลี่ยนแปลงทางอุตสาหกรรมและการค้า ทำให้สังคมไทยมีโครงสร้างเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น ผลประโยชน์และทัศนะของคนในสังคมก็แตกต่างกันมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย ทำให้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ตามหลักการของทฤษฎีการเพิ่มขยาย เช่น กลุ่มความอาชีพ กลุ่มอุตสาหกรรม กลุ่มธนาคาร และหอการค้า เป็นต้น และผลจากการที่มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยเช่นนี้ทำให้เกิดการขาดดุลย์ในสังคมตามไปด้วย นำไปสู่ความขัดแย้งของคนในสังคม โดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่คิดว่าตนเองสูญเสียผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดการรวมกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อเสนอข้อเรียกร้องหรือปกป้องผลประโยชน์ที่ตนต้องการกับรัฐบาลหรือกลุ่มอื่น ๆ ตามหลักการของทฤษฎีดุลยภาพ ตัวอย่างของกลุ่มเช่นนี้ ได้แก่ การเกิดศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการขาดดุลยภาพ ระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาทางการเมือง ในช่วงก่อนหน้านั้น

ถ้าพิจารณาความสัมพันธ์ของคนในสังคมไทยตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งมีรากฐานความสัมพันธ์แบบระบบไพร่ จะพบว่า จากความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เกิดรูปแบบความสัมพันธ์ทางตั้งขึ้นในสังคมไทย¹ ทำให้คนไทยต้องหันไปพึ่งเจ้านายหรือบุคคลที่มีอำนาจ เพื่อรับการอุปถัมภ์ในลักษณะข้ากับนาย หรือผู้ใหญ่น้อย ความสัมพันธ์เช่นนี้เป็นระบบความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของความไม่เสมอภาคกัน นักรัฐศาสตร์เรียกความสัมพันธ์แบบนี้ว่าเป็น "ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับบริวาร"² ทำให้ไม่สามารถรวมกลุ่มกันอย่างเสมอภาคอันเป็นลักษณะสำคัญของสมาคมสมัยใหม่ได้ แม้ในปัจจุบันการรวมกันในรูปแบบสมาคมสมัยใหม่จะมีมากขึ้น แต่ก็ยังปรากฏรูปแบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์อยู่มากในสังคมไทย ยังจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการไทยกับนักธุรกิจชาวจีน ซึ่งเริ่มผูกพันกันเมื่อชาวจีนถูกคุกคามทางเศรษฐกิจจากกลุ่มสถาบันที่เกิดขึ้นเมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ 5 และในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงดังกล่าวนี้รัฐบาล

¹มนตรี เจนวิทย์การ. "อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศไทย," ใน รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ต่อประชาธิปไตย. 2515. หน้า 86.

²สุณี วรรณชีวิน. สถาบันธุรกิจไทยกับบทบาททางการเมือง : ศึกษากรณีความเข้าใจบทบาททางการเมืองของตนเองของผู้มีสถาบันธุรกิจ. 2525. หน้า 25.

ใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นหลักในการจำกัดลัทธิชาวต่างด้าว เพื่อดึงอำนาจทางเศรษฐกิจมาสู่มือชาวไทย รัฐบาลพยายามออกกฎหมายหลายฉบับที่ห้ามชาวต่างด้าวประกอบอาชีพธุรกิจในด้านต่าง ๆ อันเป็นผลให้ชาวจีนต้องหาทางออกด้วยการเชิญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มาร่วม โดยทักให้กิจการนั้น ๆ กลายเป็นไทยตามกฎหมาย ฉะนั้นจุดเริ่มต้นของการเข้าร่วมทางธุรกิจของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของไทย จึงเข้ามาในฐานะผู้พิทักษ์กฎหมายให้กับนักธุรกิจชาวจีน¹ ลักษณะเศรษฐกิจเช่นนี้จึงกลายเป็นว่า อำนาจทางการเมืองได้ผนวกเข้ากับอำนาจทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองให้ความอุปถัมภ์แก่นักธุรกิจ นักธุรกิจก็ให้ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเป็นการตอบแทน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มข้าราชการเช่นนี้จึงเป็นไปตามหลักการของทฤษฎีแย้มงมูอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสัมพันธ์ลักษณะนี้มีมาจะเกิดขึ้นเฉพาะกับกลุ่มนักธุรกิจต่างด้าวเท่านั้น แต่ยังสืบทอดมาถึงกลุ่มธุรกิจชาวไทยซึ่ง เกิดตามมาภายหลังอีกด้วย

จะเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์ถึงเรื่องกลุ่มในสังคมไทย จะต้องใช้หลายทฤษฎีในลักษณะผสมผสานกัน เพราะแม้การกำเนิดกลุ่มในสังคมไทยจะดำเนินไปตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยน ทฤษฎีการเพิ่มขยายและทฤษฎีดุลยภาพแล้ว ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มยังดำเนินไปตามทฤษฎีแย้มงมูอีกด้วย

¹แสวง มงคลรัตนมาศ. เล่มเดิม. หน้า 224.

ชบวนการศึกษากับบทบาททางการเมืองในฐานะกลุ่มอิทธิพล

1. ความหมายของชบวนการนักศึกษา

ก่อนที่จะศึกษาถึงบทบาทของชบวนการนักศึกษารัฐบาลในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองนั้น ผู้เขียนขอทำความเข้าใจกับความหมายของ "ชบวนการนักศึกษา" เป็นเบื้องต้นก่อน ดังนี้

พรชัย คุ่มทวีพร ให้ความหมายของชบวนการนักศึกษาไว้ว่า "ชบวนการนักศึกษา หมายถึง กลุ่มของนักศึกษาที่มาสังกัดกับองค์กรจัดตั้ง มีกิจกรรมปฏิบัติที่แน่นอน และมีช่วงเวลา สังกัดที่แน่นอน"¹

เลwis เอส ฟูเออร์ (Lewis S. Fever) อธิบายว่า "ชบวนการนักศึกษาเป็น การรวมกลุ่มของนักศึกษาที่มีแรงดลใจ มีความมุ่งหมายที่จะบรรลุอุดมการณ์ทางการเมือง การรวมกลุ่มของนักศึกษามักจะแสดงออกจากความรู้สึกผิดหวังหรือไม่ยอมรับคุณค่าของผู้ใหญ่ และ เกิดจากการมีเป้าหมายไปในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม สมาชิกภายในชบวนการ จะมีความเชื่อมั่นว่า ตนเป็นคนหนุ่มสาวที่มีภารกิจสำคัญที่ต้องปฏิบัติเนื่องมาจากชนรุ่นผู้ใหญ่หรือ ชนชั้นอื่นในสังคม ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจนั้น ๆ"²

อี ไรท์ เบคคี (E. Wright Bakke) ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับชบวนการนักศึกษารัฐบาล 6 ประเทศ คือ เม็กซิโก รัสเซีย ญี่ปุ่น อินเดีย อียิปต์ และสหรัฐอเมริกา พบว่า ชบวนการศึกษามีลักษณะดังนี้³

1. จะต้องประกอบไปด้วยคนหนุ่มสาวที่มีอายุระหว่าง 16 - 25 ปี
2. จะต้องมีรูปแบบเป็นองค์กร (Organization) มีผู้ร่วมงานและองค์กรกลาง

¹พรชัย คุ่มทวีพร. "บทบาทนักศึกษาและปัญญาชนที่ถูกกำหนดโดยฐานะทางชนชั้น," ใน คลื่นแห่งทศวรรษ. 2526. หน้า 210.

²ฉันทนา อัญญา เศรษฐ์. ชบวนการศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย. 2530. หน้า 44.

³แหล่งเดิม. หน้า 45.

3. จะต้องมีความถี่ในการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มพอสมควร
4. จะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายการกระทำที่แน่นอน มีผู้นำ มีรูปแบบการแสดงออกและสามารถระดมสมาชิกได้เป็นจำนวนมาก ทำให้การเคลื่อนไหวนั้นมีประสิทธิภาพ
5. มักจะหยิบยกปัญหาเกี่ยวกับการจัดระเบียบบ้านมหาวิทยาลัยหรือที่เกี่ยวกับอำนาจรัฐมาเป็นประเด็นในการเคลื่อนไหว

จากความหมายต่าง ๆ ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ขบวนการนักศึกษา หมายถึง รูปแบบการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาที่มาสังกัดองค์กรที่นักศึกษาร่วมกันจัดตั้งขึ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมในอันที่จะสร้างสรรค์ความถูกต้องชอบธรรมทำให้เกิดขึ้นในสังคมตามเจตนารมณ์ของกลุ่มร่วมกันภายใต้ระบบการทำงาน เป้าหมาย และรูปแบบการแสดงออกที่แน่นอนในแนวทางเดียวกัน โดยมีสมาชิกเข้าร่วมที่แน่นอนจำนวนหนึ่งและสามารถระดมมวลชนสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมได้มากพอสมควร

2. การกำเนิดขบวนการนักศึกษา

การกำเนิดขบวนการศึกษานั้นนอกจากจะสามารถอธิบายตามทฤษฎีการกำเนิดกลุ่มอิทธิพลดังที่ได้กล่าวถึงไปข้างต้นแล้ว นักวิชาการยังได้อธิบายถึงการกำเนิดขบวนการนักศึกษาที่เข้ามามีบทบาททางการเมืองไว้ทั้งในแง่จิตวิทยา และสังคมวิทยาอีกด้วย ซึ่งพอจะนำมาพิจารณาได้ดังนี้

ในแง่จิตวิทยามองว่า ขบวนการนักศึกษาซึ่งเป็นตัวแทนของคนวัยหนุ่มสาวนั้น เกิดมาจากการขัดแย้งระหว่างวัย ที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สมดุลย์ในสังคม ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนในวัยเด็กกับวัยผู้ใหญ่ ซึ่งมีทัศนคติและประสบการณ์ในช่วงชีวิตที่แตกต่างกัน¹ โดยปกติในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมนั้น พ่อแม่จะเป็นบุคคลสำคัญที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่ลูกอย่างค่อยเป็นค่อยไป เด็กจะเลียนแบบพ่อแม่และนำไปปรับใช้ในชีวิต แต่เมื่อสังคมมีการ

¹มงคล สิทธิโสภณ. "ขบวนการนักศึกษา," รัฐาภิรักษ์, 6(4) : 143 ;

เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รูปแบบวัฒนธรรมบางอย่างที่ได้รับจากพ่อแม่ใช้ไม่ได้กับสังคมใหม่ คนหนุ่มสาวเกิดความสับสนและมักจะตามมาด้วยการต่อต้านค่านิยมและบทสถานแบบเก่าในสังคม เป็นผลให้เกิดความขัดแย้งทางทัศนคติขึ้น เด็กหนุ่มสาวจึงพยายามที่จะแสดงออกให้ผู้ใหญ่ยอมรับพวกตน โดยการหาทางเข้าไปมีบทบาททางสังคมและการเมือง¹

นอกจากนี้นักจิตวิทยายังได้อธิบายถึงความรุนแรงทางการเมืองของนักศึกษาว่า เป็นผลมาจากความรู้สึกที่เกิดจากจิตสำนึกที่เพิ่มขึ้นในระยะแรก ๆ ของวัยเด็ก ซึ่งเป็นความต้องการที่จะเข้าแทนที่พ่อแม่และใช้อำนาจพิเศษเช่นเดียวกับพ่อแม่ ในขณะที่เดียวกันก็เกิดความรู้สึกสำนึกผิดและเกลียดตัวเอง การที่เกิดความรู้สึกเช่นนี้ มีผลทำให้เกิดกลายเป็นบุคคลที่มีความรู้สึกรุนแรงทางการเมือง อันเนื่องมาจากกระบวนการแทนที่ ซึ่งเปลี่ยนจากความชิงชังต่อพ่อแม่ หรือครอบครัว ไปสู่สิ่งอื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัย คนรุ่นเก่าในสังคม และรัฐบาล เป็นต้น เพื่อจะได้ไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกสำนึกบาป เป็นการสร้างกลไกป้องกันตนเองขึ้น โดยหันเหไปหาความรุนแรงทางการเมืองแทน

ส่วนในแง่สังคมวิทยามีผู้ศึกษาไว้หลายทัศนะ บางคนเห็นว่าขบวนการนักศึกษาเกิดจากความรู้สึกแค้นแค้นและการถูกแสวงประโยชน์ อันเนื่องมาจากการร่วมมือกันระหว่างลัทธิทุนนิยมกับระบบการศึกษา โดยเห็นว่าในระบบทุนนิยมนั้น สถาบันการศึกษามักจะตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม สถาบันการศึกษามีได้เป็นแหล่งให้ความรู้และเป็นอิสระ หากแต่เป็นแหล่งผลิตความรู้ด้านเทคนิค เพื่อความรู้นี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ระบบเศรษฐกิจ และยังถูกผู้มีอำนาจทางสังคมและการเมือง ใช้เป็นสถาบันขัดเกลา ค่านิยม และความเชื่อไปในแนวทางที่พวกเขาต้องการ ขบวนการนักศึกษาจึงเกิดขึ้นจากความรู้สึกแค้นแค้นระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อการศึกษาเป็นกระบวนการที่อิสระ และเห็นว่าขบวนการนักศึกษาเป็น "ชนชั้นกรรมาชีพใหม่" ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพที่สังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ไม่มีความยุติธรรม ถูกกดขี่ระดมทุน เสรีภาพ และสังคมถูกครอบงำโดยชนกลุ่มน้อยที่เป็นอภิสิทธิ์ชน นักศึกษาจึงต้องต่อสู้เพื่อหลุดพ้นจากการครอบงำและแสวงหาความถูกต้องชอบธรรม เพราะนักศึกษานั้นมีผลประโยชน์

¹ฉันทนา ธัญญะเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 53.

ทางชนชั้นที่แตกต่างไปจากชนชั้นอื่น กล่าวคือ ผลประโยชน์ของนักเรียนชั้นนี้หมายถึงอุดมการณ์อันเกิดจากความรู้สึกสำนึกเพื่อส่วนรวมมิใช่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตัวเหมือนชนชั้นอื่น ๆ เช่น ชนชั้นกรรมาชีพดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนดีขึ้น หรือเจ้าของธุรกิจต่อสู้เพื่อรักษาและเพิ่มพูนผลประโยชน์ทางการค้าของตน เป็นต้น การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาจึงเป็นไปเพื่อต่อต้านระบบสังคมการเมืองที่กดขี่และไม่มีความเสมอภาค¹

นักสังคมวิทยาบางท่านได้กล่าวถึงความไม่พอใจที่นำไปสู่การเกิดขบวนการนักศึกษาว่า มีสาเหตุมาจากเงื่อนไข 2 ประการ คือ ประการแรกเมื่อนักศึกษารู้สึกว่าตนเป็นส่วนเกินในตลาดแรงงาน อันเนื่องมาจากจำนวนนักศึกษามีมากกว่าโอกาสการจ้างงาน ประการที่สองเมื่อเขาพบว่า ค่านิยมแบบเก่าไม่มีความเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม นักศึกษาจึงไม่พอใจในสภาพสังคมของตน จากเงื่อนไข 2 ประการนี้ นักศึกษาเชื่อว่าเป็นความรับผิดชอบของตนในการนำเอาค่านิยมและแบบแผนชีวิตที่เหมาะสมมาใช้กับสังคม² และ มีนักสังคมวิทยาบางท่านกล่าวถึงสาเหตุที่นักศึกษาเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวข้องทางการเมืองว่า ขบวนการนักศึกษาเป็นเรื่องของความขัดแย้งทางความคิดและทัศนคติภายในตัวของนักศึกษาเอง กับเป็นเรื่องของความขัดแย้งทางความคิดและทัศนคติของนักศึกษาต่อสังคมภายนอก การที่นักศึกษาเข้าไปมีพฤติกรรมทางการเมือง จึงเป็นการแสดงออกถึงลักษณะความขัดแย้งในสังคม อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการพัฒนาประเทศ³

1 ลันธนา ธัญญะเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 53 - 56. (อ้างอิงมาจาก Herbert Gintis. "The new Working Class and Revolutionary Youth," Continuum. 8 : 151- 171 ; Spring - Summer, 1970.)

2 ลันธนา ธัญญะเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 60. (อ้างอิงมาจาก Richard Flacks. "The Liberated Generation : An Exploration of the Roots of student Protest," Journal of Social Science Issues. 23(3) : 53 ; 1967.)

3 ลันธนา ธัญญะเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 61. (อ้างอิงมาจาก Frank A. Pinner. "Students : A Marginal Elite in Politics," Student Protest. 127 - 138 ; May, 1971.)

ผลสรุปจากการศึกษาทั้งในแง่จิตวิทยาและสังคมวิทยา กล่าวได้ว่า การกำเนิดขบวนการนักศึกษาเป็นผลมาจากความขัดแย้งในสังคม โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างคนหนุ่มสาวที่ปฏิเสธค่านิยมแบบเก่าต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมสมัยใหม่ กับคนรุ่นเก่าในสังคมที่ไม่ต้องการการเปลี่ยนแปลง นักศึกษานั้นเป็นกลุ่มที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากกลุ่มอื่นในสังคม คือเป็นผู้ที่ไม่มีการรับผิดชอบเลี้ยงดูครอบครัว ไม่มีการะหน้าที่การงาน และไม่มีความผูกพันในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เมื่อมีโอกาสได้รับการศึกษา ได้รับรู้แนวคิดและค่านิยมใหม่ ๆ จากสถานศึกษาก็เกิดการเปรียบเทียบกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกต่อต้านระบบเดิมที่เป็นอยู่ ซึ่งเขาเห็นว่า เป็นระบบที่ขาดความถูกต้องชอบธรรมและเป็นสังคมที่ถูกครอบงำ โดยคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ขบวนการนักศึกษาจึงเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความถูกต้องชอบธรรม ประกอบกับนักศึกษาเป็นกลุ่มที่รวมอยู่ในสถานศึกษาเดียวกันเป็นจำนวนมาก มีความสนใจและได้รับประสบการณ์หรือแรงกระตุ้นจากสภาพแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน โอกาสที่นักศึกษาจะรวมกลุ่มกันและเข้ามามีบทบาทในสังคมจึงเป็นไปได้ง่ายกว่ากลุ่มอื่น ๆ

3. บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษานานาชาติกลุ่มอิตัล

กลุ่มนักศึกษาจัดได้ว่าเป็นกลุ่มอิตัลที่มีความสำคัญและ เป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในหลาย ๆ ประเทศ นักศึกษาเข้าไปมีบทบาททางการเมืองอย่างกว้างขวางทั้งในแง่การล้มล้างระบอบการปกครองที่ขาดความชอบธรรม การต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการเพื่อประชาธิปไตย และคัดค้านการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดในประเด็นต่าง ๆ ตัวอย่างที่แสดงถึงบทบาทของนักศึกษาดังกล่าว เช่น การโค่นล้มรัฐบาลนายเปเรซ ของนักศึกษาอาร์เจนตินา การคัดค้านสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา ขององค์การเทนาคูเรซึ่งเป็นองค์การของนักศึกษาญี่ปุ่น เป็นผลให้รัฐบาลนายคิชิ หมดยุค¹, การต่อต้านการเข้าร่วมสงครามเวียดนามของนักศึกษาอเมริกัน การโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอม

¹มงคล สีหไสยภณ. เล่มเดิม. หน้า 148.

กิตติขจร ของนักศึกษาไทย ในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และการประท้วง เพื่อเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองของนักศึกษาในจีนและเกาหลีใต้ เป็นต้น และในสมัยที่ ลัทธิล่าอาณานิคมมีอิทธิพลครอบงำประเทศต่าง ๆ นั้น กลุ่มนักศึกษาก็เป็นกลุ่มแรกที่รวมตัวต่อสู้ เพื่อเอกราชของชาติ เช่น ขบวนการกู้ชาติของอินเดีย พม่า อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์และ ประเทศในแถบอาฟริกา สำหรับด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น นักศึกษาก็มักจะเป็นกลุ่มหนึ่งที่เรียกร้องความเป็นธรรมและเป็นตัวแทนในการต่อสู้ให้กับกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสในสังคม โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา จึงกล่าวได้ว่าบทบาทและการดำเนินงานของขบวนการนักศึกษาได้กลายเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของแต่ละประเทศไป

ถ้าพิจารณาบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา จะพบว่า ในสภาพปกติแล้ว กลุ่มนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ เพราะ นักศึกษามีทรัพยากรทางการเมือง¹ และมีสื่อนำของความขัดแย้งทางการเมืองต่ำ² รวมทั้งไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างหนาแน่นเพียงพอ³ แต่เมื่อเกิดสถานการณ์ที่เป็นปัญหา เช่น รัฐบาลอ่อนแอบริหารงานอย่างไม่มีประสิทธิภาพ มีการคอร์รัปชันในหมู่ผู้นำ ค่าเงินนโยบายอันเคลื่อนไหวคล่องตัวให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์ของคนหมู่มาก และรัฐบาลขาดความชอบธรรมใน

1 สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีทรัพยากรทางการเมือง ได้แก่ ความมั่งคั่ง, ข่าวดสารทางการเมือง, งานของกลุ่ม, มิตรสหาย, ฐานะทางสังคม, สิทธิที่จะร่างกฎหมาย, การลงคะแนนเสียง, อำนาจทางการเมือง, ความรู้และความชำนาญงาน

2 เครื่องชี้ให้เห็นถึงการมีความสำนึกของความขัดแย้งทางการเมือง ได้แก่ การรณรงค์หาเสียง, การหมกหมุ่นอยู่กับกลุ่ม, การมีส่วนร่วมในกลุ่ม, การลงคะแนนเสียงในกลุ่ม, การใช้สัญลักษณ์ของกลุ่ม, ความไว้วางใจต่อกลุ่ม, การมีส่วนร่วมทางการเมือง, การเรียนรู้ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย, มีการศึกษาสูง, มีรายได้สูงและมีตำแหน่งหน้าที่สูง

3 เครื่องชี้ให้เห็นถึงการรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่น ได้แก่ การมีผลประโยชน์ร่วมกันอย่างถาวร, สมาชิกภายในกลุ่มมีบทบาทอย่างต่อเนื่อง, กิจกรรมของกลุ่มคงเส้นคงวา และโครงสร้างของกลุ่มมีลักษณะชัดเจนแน่นอน

ประเด็นอื่น ๆ¹ นักศึกษาจะอาศัยปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มได้เป็นอย่างดี และใช้จำนวนคนที่เข้าร่วมกลุ่มนี้เอง เป็นพลังอำนาจในการต่อรองกับรัฐบาลแทนการใช้ทรัพยากรทางการเมืองมาเป็นข้อแลกเปลี่ยน ซึ่งการต่อรองในลักษณะเช่นนี้ของขบวนการนักศึกษาจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ พลังของกลุ่ม ปัญหาที่เรื้อรัง และสภาพความอ่อนแอหรือการขาดความชอบธรรมของรัฐบาล²

ขบวนการนักศึกษาไทยในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง

ปรากฏการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยกำลังพัฒนาทั้งหลายประการหนึ่ง คือการเข้ามามีอำนาจและควบคุมกลไกทางการเมืองโดยฝ่ายทหารในลักษณะที่เป็นกึ่งประชาธิปไตยกึ่งเผด็จการ³ คือไม่เป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกแต่ก็ไม่เป็นเผด็จการเบ็ดเสร็จ อยู่ในลักษณะที่ผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด แต่ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงการเมืองได้บ้าง ตราบใดที่กิจกรรมเหล่านั้นไม่กระทบกระเทือนผลประโยชน์ของผู้ปกครอง ทากให้สถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมืองและรัฐสภาไม่สามารถดำเนินบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่และต่อเนื่อง เป็นผลให้ขาดความเข้มแข็งเพียงพอที่จะคานอำนาจกับผู้ปกครองได้ กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ก็มีจำกัดทั้งในแง่จำนวนและประสิทธิภาพในการต่อรองกับผู้มีความนาจทางการเมือง ทากให้ระบบการเมืองขาดตัวเชื่อมระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ขณะที่ภายในประเทศ มีการเร่งพัฒนาตามแบบอย่างของประเทศตะวันตก ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในด้านเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้พลเมืองมีการศึกษาสูงขึ้น มีการขยายตัวของเมือง การขยายตัวทางการค้าและอุตสาหกรรมมากขึ้น แต่เนื่องจากพัฒนาการนี้มิได้เป็นไปอย่างมีแบบแผน มีระบบการบริหารควบคุมที่ดี และมีได้เป็นไปเพื่อ

¹ทินพันธุ์ นาคะตะ. "ความชอบธรรมในการปกครอง : ปัญหาและความหวังของไทย," ธรรมศาสตร์. 5 : 2 - 47 ; ต.ค. 2518 - ม.ค. 2519.

²พลศักดิ์ จิรากรศิริ. เล่มเดิม. หน้า 266.

³ระดม วงษ์น้อย. เล่มเดิม. หน้า 6.

คนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นเพียงการประสานประโยชน์ในหมู่ผู้ประกอบการกับผู้นำทางเศรษฐกิจ บางกลุ่มเท่านั้น ในที่สุดก็เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้น เมื่อไม่สามารถกระจายรายได้และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ให้ดีขึ้นได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาหลายประการ เช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาค่าครองชีพ เป็นต้น ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจะทำการเรียกร้องเพื่อให้แก้ไขปัญหาดังกล่าวมากขึ้น แต่ผลจากความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม กับการพัฒนาทางการเมือง ทำให้สถาบันทางการเมืองไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางและตัวเชื่อมเพื่อกรองข้อเรียกร้องของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลได้ ประชาชนจึงมักยื่นข้อเรียกร้องของตนไปยังรัฐบาลโดยตรง เมื่อข้อเรียกร้องของประชาชนมีมากขึ้น ผู้ปกครองที่ต้องการมีอำนาจต่อไปก็จะจำกัดสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเพื่อลดข้อเรียกร้องต่าง ๆ ลงและเป็นการป้องกันความมั่นคง ฐานะทางการเมืองของฝ่ายตนกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ เช่น กลุ่มข้าราชการ นักธุรกิจ นักการเมือง ฯลฯ ก็ยากที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้สภาพดังกล่าวนี้ดีขึ้นได้ เนื่องจากกลุ่มเหล่านี้ก็เป็นกลุ่มที่กุมประโยชน์ในระบบนี้เช่นกัน จะมีเพียงแต่กลุ่มนักศึกษาที่ทำหน้าที่คอยถ่วงดุลย์หรือคัดค้านอำนาจการปกครองที่ขาดความเป็นธรรม ทั้งนี้เนื่องจากนักศึกษาเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นทางการเมือง โดยอิสระปราศจากความผูกพันทางผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นกลุ่มที่มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่ากลุ่มอื่นในสังคม การได้เรียนรู้และมีประสบการณ์จากสถานศึกษาทำให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองและเริ่มปฏิเสธค่านิยมแบบเก่า ประกอบกับการที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมากในสถานศึกษาเดียวกันทำให้นักศึกษาเป็นกลุ่มอิทธิพลที่มีบทบาทเป็นตัวคานการใช้อำนาจทางการเมืองที่ขาดความชอบธรรมเสมอมา ขบวนการนักศึกษาไทยก็เกิดขึ้น และเข้ามามีบทบาททางการเมือง ภายใต้อิทธิพลดังกล่าวข้างต้นนี้เช่นกัน

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยแม้บางครั้งจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน เช่น กรณีการประท้วงการแต่งตั้งผู้บริหารมหาวิทยาลัย หรือการประท้วงการปฏิบัติงานของผู้บริหารที่มีผลกระทบต่อการเรียนการสอนและกิจกรรมนักศึกษา แต่ส่วนใหญ่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยมักจะอยู่ในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองในลักษณะที่ว่าดำเนินไปเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนนโยบายและวิธีการบริหารของรัฐบาล องค์การของรัฐ และข้าราชการ โดย

มุ่งเน้นให้เกิดความถูกต้องและยุติธรรม¹ กลุ่มนักศึกษาไทยในระดับมหาวิทยาลัยยังเป็นกลุ่มที่
ใช้ประโยชน์หรือมีผลประโยชน์ของตนเองน้อย ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงสังคมและระบบ
ทางการเมืองไปทางที่จะเป็นประโยชน์แก่คนส่วนรวม ต้องการเห็นการแก้ไขปัญหาความ
เหลื่อมล้ำที่สูง ต่อต้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพ การฉ้อราษฎร์บังหลวง การไร้ประสิทธิภาพ
ในการปกครองและการบริหารงานของรัฐบาล หรือระบบราชการ ประท้วงนโยบายของรัฐ
หรือขององค์การของรัฐที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนที่ด้อยอภิสิทธิ์ในสังคม ด้วยเหตุนี้
การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาไทยจึงเป็นไปในฐานะกลุ่มอิทธิพลที่มีผลต่อนโยบายของรัฐบาล
ฐานะของผู้บริหารการเมือง และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ

บทบาทของนักศึกษาไทยในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองมีมานานนับตั้งแต่หลังการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แต่ยังคงอยู่ในขอบเขตจำกัดเพราะปัญหาในสังคมและ
การเมืองยัง ไม่มีความสลับซับซ้อนหรือรุนแรงส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม นอกจากนี้
จำนวนนักศึกษายังมีน้อยและมีความตื่นตัวทางการเมืองต่ำ หลังจากนั้นนักศึกษาไทยได้พัฒนา
บทบาททางการเมืองของตนขึ้นโดยลำดับ บทบาททางการเมืองครั้งสำคัญที่เห็นได้ชัด คือ
การประท้วงผลการเลือกตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 ซึ่งผลของการประท้วงนำไปสู่
การปฏิวัติของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และบทบาททางการเมืองของนักศึกษานช่วงนี้สิ้นสุดลง
เมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการปกครองประเทศโดยระบอบเผด็จการ เป็นเวลา
อีกนับ 10 ปี กลุ่มนักศึกษาจึงได้กลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก
ความอ่อนแอและขาดความชอบธรรมทางการเมืองในขณะนั้น และเป็นผลโดยตรงจากการประกาศ
ใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ใน พ.ศ. 2511 กระแสความตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษาสูงขึ้น
ซึ่งสังเกตได้จากการเข้าร่วมสังเวยการเลือกตั้งของนักศึกษาจำนวนหลายร้อยคนจากหลาย
สถาบันในปีถัดมา

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่สืบเนื่องมาจากการ
 ผ่อนคลายทางการเมืองและการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
 กลุ่มนักศึกษาได้ตระหนักถึงปัญหาของสังคมมากยิ่งขึ้น การรวมตัวกันของนักศึกษาไทยก็เริ่ม
 เห็นว่าแน่นยิ่งขึ้นไปด้วย และได้เบนความสนใจจากกิจกรรมบันเทิงส่วนตัวในมหาวิทยาลัย
 ออกไปสู่การเรียนรู้ปัญหาของสังคมภายนอก จนกระทั่งเกิดกรณีการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ
 ที่นำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หลังจากนั้นบทบาททางการเมืองของ
 ชบวนการนักศึกษาไทยในฐานะกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองได้พุ่งขึ้นถึงขีดสุด จนกระทั่งถูก
 ปราบปรามในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ชบวนการนักศึกษาจึงต้องสลาย
 องค์กรอย่างเป็นทางการไป แม้จะมีความพยายามรื้อฟื้นชบวนการขึ้นมาใหม่ในเวลาต่อมา
 แต่ชบวนการนักศึกษาก็อ่อนกำลังลงมาก ไม่สามารถแสดงบทบาทอย่างมีอิทธิพลเหมือนช่วงก่อน
 หน้านี้ อย่างไรก็ตามกลุ่มนักศึกษาไทยยังถือว่าเป็นกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองที่มีโอกาสจะรวม
 ตัวกันเรียกร้องและประท้วง เพื่อสร้างความยุติธรรมและความถูกต้องได้เสมอ ถ้าการบริหาร
 งานของรัฐอ่อนแอไร้ประสิทธิภาพและขาดความชอบธรรม

พัฒนาการของขบวนการนักศึกษาไทย

ขบวนการนักศึกษาไทยเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นและพัฒนาไปท่ามกลางสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีเงื่อนไขด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดบทบาทและความเป็นไปของขบวนการ ในอดีตนักศึกษาไทยเคยพยายามรวมกันก่อตั้งองค์กรกลางของตนมาแล้วหลายครั้งแม้การรวมตัวดังกล่าวจะยังไม่สามารถก่อตั้งองค์กรกลางอย่างเป็นทางการขึ้นได้ เป็นเพียงการรวมตัวชั่วคราวครั้งชั่วคราวและสลายตัวลงหลังจากผ่านเหตุการณ์นั้น ๆ ไปก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นรากฐานให้นักศึกษาไทยรุ่นหลังก่อตั้งองค์กรกลางระดับชาติขึ้นได้และสามารถพัฒนาบทบาทของตนจนกลายเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่มีอิทธิพลสูงสุดในช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทย

เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะความเป็นมาและบทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทยในฐานะกลุ่มพลังทางการเมือง จำเป็นที่จะต้องศึกษาภูมิหลังและการพัฒนาองค์กรของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนกำหนดบทบาททางการเมืองของนักศึกษาและมีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการนี้มาโดยตลอด โดยอาจจะแบ่งการพิจารณาเป็น 5 ระยะ คือ¹ การรวมตัวของนักศึกษาไทยในยุคแรก

¹การแบ่งช่วงเวลาก่อเป็น 5 ระยะดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้แบ่งช่วงภูมิหลังและการพัฒนาองค์กรของนักศึกษาไทย โดยยึดการรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มหรือองค์กรเป็นเกณฑ์ ซึ่งในระยะแรก ๆ การรวมกลุ่มเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่มีกฎเกณฑ์หรือแบบแผนของกลุ่มที่แน่นอน เป็นการรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายเฉพาะเหตุการณ์ ต่อมาจึงสามารถก่อตั้งองค์กรกลางที่มีระเบียบแบบแผน มีโครงสร้าง แนวคิดและเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น เช่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน และสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นต้น การแบ่งช่วงเวลาเพื่อศึกษาเรื่องนี้อาจจะแตกต่างไปจากการแบ่งช่วงเวลาเพื่อศึกษาเรื่องบทบาททางการเมืองของนักศึกษา ทั้งนี้เพราะในบางครั้งแม้นักศึกษาจะจัดตั้งองค์กรขึ้นได้ แต่บทบาททางการเมืองของนักศึกษาก็มิได้ปรากฏสู่สาธารณชนแต่อย่างใด เช่น ช่วงแรก ๆ ของการก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นต้น

(พ.ศ. 2460 - 2506), ยุคของการแสวงหาคู่มือชีวิตรและสังคม (พ.ศ. 2507 - 2512), ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2513 - 2519), สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน (พ.ศ. 2522 - 2524) และสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2527 - ปัจจุบัน)

1. การรวมตัวของนักศึกษาไทยในยุคแรก (พ.ศ. 2460 - 2506)

การเคลื่อนไหวของนักศึกษาไทยในระยะนี้จะเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ไม่มีการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการ นักศึกษามีจำนวนน้อยและส่วนใหญ่จะเป็นข้าราชการประจำมหาวิทยาลัยแห่งแรกคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สถาปนาขึ้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2460¹ ก็เป็นสถาบันการศึกษาสำหรับฝึกอบรมลูกหลานคนชั้นสูงซึ่งเมื่อเรียนจบแล้วสามารถเข้ารับราชการมีโอกาสเจริญก้าวหน้าต่อไปได้ จึงไม่เกิดความรู้สึกที่จะต่อสู้ดิ้นรนอะไรมาก ประกอบกับสภาพสังคมในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ก็ไม่เปิดโอกาสให้นักศึกษาเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากนัก จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 7 ลูกหลานสามัญชนจึงมีโอกาสเรียนในระดับสูงมากขึ้น รวมทั้งมีโอกาสดำเนินการศึกษาต่อต่างประเทศ และนักศึกษาไทยในต่างประเทศนี้เองที่เป็นนักศึกษากลุ่มแรก ที่เข้ามามีบทบาททางการเมือง โดยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันและดำเนินการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 บทบาทดังกล่าวแม้ไม่อาจจะระบุได้แน่ชัดว่าเป็นผลงานของนักศึกษาโดยตรง แต่กล่าวได้ว่าความคิดที่จะก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นเริ่มมาตั้งแต่บุคคลเหล่านี้มีสถานภาพเป็นนักศึกษาอยู่ในต่างประเทศ และแม้จะไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่านักศึกษานในประเทศสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากนักเพียงใด แต่ก็เข้าใจว่า นักศึกษาคงเป็นกลุ่มที่สามารถรับรู้แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองและเป็นกลุ่มที่สนับสนุนที่สำคัญกลุ่มหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากบทบาทในการพิทักษ์

¹ฉลอง สุนทราวาณิชย์. "ปฐมมหาวิทยาลัยวิพากษ์ : เอกสารประวัติศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย," บ้านไม่ร้าง. 3(11) : 51 - 59 ; ธันวาคม 2530.

รัฐธรรมนูญที่นักศึกษาทบทวนชื่อ เรียกร้องให้รัฐบาลพระยาพหลพลุฑเสนาได้สวลงโทษพระยา-
มโนปรัถยัติธาดาในข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญ บทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทยปรากฏ
ชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2476
มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีเป้าหมายสำคัญในการให้ความรู้ด้านกฎหมายและการเมืองโดยตรง ซึ่ง
ในระยะเวลาดอนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองก็กลายเป็นแกนหลักในการ
เคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า นักศึกษานี้ระยะนี้ยังไม่สามารถก่อตั้งองค์กรกลางอย่าง
เป็นทางการของคนขึ้นได้ แต่กระนั้นก็ปรากฏการรวมตัวกันและมีความพยายามที่จะสร้าง
องค์กรกลางร่วมกันขึ้นหลายครั้ง ซึ่งพอจะยกมาพิจารณาได้ดังนี้

1.1 การรวมตัวของนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ
การเมือง เมื่อปลาย พ.ศ. 2483 เพื่อสนับสนุนชื่อเรียกร้องของรัฐบาลไทย ที่เสนอ
ฝรั่งเศสให้มีการปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส หลังจากที่ฝรั่งเศส
พ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยให้ถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ให้แม่น้ำโขงเป็นพรมแดน
ธรรมชาติระหว่างไทยกับอินโดจีนตั้งแต่ด้านเหนือจนจรดดินแดนกัมพูชา และขอให้ฝรั่งเศส
รับรองว่าถ้าอธิปไตยของอินโดจีนเปลี่ยนไปฝรั่งเศสจะต้องคืนอาณาเขตลาวและกัมพูชาให้แก่
ไทย¹ ฝรั่งเศสไม่ยอมตกลงตามข้อเสนอของไทย จึงเกิดเป็นกรณีพิพาทและลุกลามจนกลายเป็น
สงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศส รัฐบาลไทยได้โฆษณาเพื่อปลุกกระแสความรักชาติ
ขึ้น เป็นผลให้มีนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนักเรียนโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาจำนวน
หลายพันคนแต่งเครื่องแบบยุวชนทหาร² เดินขบวนไปชุมนุมกันที่กระทรวงกลาโหม เพื่อ

1ดิเรก ชัยนาม. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1. 2515. หน้า 42.

2ยุวชนทหารเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นตามแนวสัทธาธิชาตินิยมของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นิสิตชายทุกคนจะต้องเป็นยุวชนทหาร และที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่ง จอมพล ป. พิบูลสงคราม
เป็นอธิการบดีให้ถือว่า เครื่องแบบยุวชนทหารเป็นเครื่องแบบหนึ่งที่นิสิตชายต้องแต่งมาเรียน

สนับสนุนข้อเรียกร้องของรัฐบาล โดยมีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองกับประชาชนหลายพันคนเข้าร่วมชุมนุมด้วย การชุมนุมครั้งนี้ถือว่าการเดินขบวนครั้งแรกของนักศึกษาไทย แม้ว่าการเดินขบวนนี้จะเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อประโยชน์ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลก็ตาม แต่ก็นับเป็นการรวมตัวกันเพื่อแสดงออกถึงความรู้สึกชาตินิยมครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของนักศึกษาไทย

1.2 การจัดตั้งคณะกรรมการสันติภาพนักศึกษา มธก. ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2494 สืบเนื่องมาจากภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้เกิดกระแสความขัดแย้งทางการเมืองที่เรียกว่า "สงครามเย็น" ระหว่างโลกค่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียตกับโลกค่ายเสรีตะวันตกที่นำโดยสหรัฐอเมริกา ความขัดแย้งนี้แพร่ขยายไปยังทุกภูมิภาคของโลก ทำให้ประเทศต่าง ๆ หวั่นเกรงว่าจะเกิดสงครามใหญ่ครั้งใหม่ขึ้นอีก ประเทศเหล่านี้จึงได้ร่วมกันจัดประชุมคณะกรรมการแห่งสมัชชาเพื่อสันติภาพขึ้น เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2493 ณ ประเทศสวีเดน เรียกร้องให้ประเทศต่าง ๆ ช่วยกันธำรงสันติภาพของโลกไว้¹ ในประเทศไทยก็เกิดขบวนการเพื่อสนองเจตนารมณ์ดังกล่าว โดยมีนักคิด นักเขียน อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้นำกรรมกร และนักการเมืองบางคน ร่วมกันจัดตั้ง "คณะกรรมการสันติภาพสากลแห่งประเทศไทย" ขึ้น เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2494 มี นายจรูญ สืบแสง เป็นประธาน และนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นรองประธาน คณะกรรมการสันติภาพที่จัดตั้งขึ้นนี้มีเจตน์เจานงค์ที่จะต่อต้านสงครามและการใช้อาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งรวมไปถึงการเข้าร่วมสงครามเกาหลีที่รัฐบาลไทยกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น พร้อมทั้งเรียกร้องให้รัฐบาลไทยวางตัวเป็นกลางในทางการเมืองระหว่างประเทศ สำหรับการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับขบวนการสันติภาพในมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นเมื่อคณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ออกประกาศสนับสนุนขบวนการ

¹บางแนวคิดเห็นว่าขบวนการสันติภาพสากลเป็นเพียงองค์กรบังหน้าของสหภาพโซเวียต เพื่อเหนี่ยวรั้งการพัฒนาอาวุธของฝ่ายโลกเสรีซึ่งตนตามไม่ทัน โดยอาศัยแนวร่วมในหมู่ผู้นำฝ่ายมนุษยธรรมและสันติ เช่น งานของ ม.ร.ว. พฤษวิธาน ชุมพล. "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่นำเนิขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย," อาจารย์สาร, 12(5) : 56 - 63 ; กันยายน - ตุลาคม 2528.

เรียกร้องสันติภาพ และประกาศจัดตั้ง "คณะกรรมการสันติภาพนักศึกษา มธก." ขึ้น เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2494 โดยมี น.ส.ประทุม สิงหะ เป็นประธาน นายประชา ศิริพัฒน์ เป็นรองประธาน และนายอาทร พุทธิสมบุรณ์ เป็นเลขานุการ¹ คณะกรรมการสันติภาพนักศึกษา มธก. ได้ปิดประกาศและออกแถลงการณ์เรียกร้องสันติภาพในมหาวิทยาลัย ผู้บริหารมหาวิทยาลัย² ได้มีคำสั่งห้ามใช้สถานที่ในมหาวิทยาลัยเป็นที่ดำเนินการเรียกร้องสันติภาพ และเรียกคณะกรรมการสันติภาพนักศึกษา มธก. ไปสอบสวนในข้อหาฝ่าฝืนการดำเนินงานมาจากฝ่ายคอมมิวนิสต์ นักศึกษาที่ถูกเรียกไปสอบสวน ได้แก่ นายประจวบ อัมพะเสวต, นายอาทร พุทธิสมบุรณ์, นายทวีป วรติลก, นายไวฑูรย์ สินธุวิษ, นายมารุต บุณนาค, นายอารีย์ อัมสมบัติ, นายลี้ละล่อง บุณนาค, นายปริญญา ลีละสร, นายพรชัย แสงชัยจ, นายวิเชียร วัฒนคุณ, นายสราญ พร้อมมูล, นายสมโภช เสวิกุล และนายเปลื้อง วรรณศรี ภายหลังมหาวิทยาลัยมีคำสั่งห้ามนักศึกษา 9 คน คือ นายปริญญา ลีละสร, นายประจวบ อัมพะเสวต, นายทวีป วรติลก, นายอาทร พุทธิสมบุรณ์, นายมารุต บุณนาค, นายไวฑูรย์ สินธุวิษ, นายอารีย์ อัมสมบัติ และนายพรชัย แสงชัยจ เข้าฟังการบรรยาย มีกำหนด 1 ปี ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2494 มหาวิทยาลัยมีคำสั่งลบชื่อนักศึกษา 5 คน ออกจากทะเบียนนักศึกษาในข้อหายุยงให้นักศึกษากระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล นักศึกษาทั้ง 5 คนดังกล่าว ได้แก่

1. นายอาทร พุทธิสมบุรณ์
2. นายประจวบ อัมพะเสวต
3. นายลี้ละล่อง บุณนาค
4. นายทวีป วรติลก
5. นายพรชัย แสงชัยจ

¹สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองกับการเมืองไทย : ความเป็นไปในรอบ 50 ปี," (ภาคผนวก) ธรรมศาสตร์. 13(4) : 19 ; ธันวาคม 2527.

²ขณะนั้น พลโท สวัสดิ์ ส.สวัสดิ์เกียรติ ทำหน้าที่รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ

³สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. เล่มเดิม. หน้า 20.

และเมื่อรัฐบาลดำเนินการจับกุมกวาดล้างขบวนการสันติภาพ ใน พ.ศ. 2495 คณะกรรมการสันติภาพนักศึกษา มธก. จึงสลายตัวลงไป

1.3 การเกิดขบวนการ 11 ตุลาคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองใน พ.ศ. 2494 สืบเนื่องมาจากการปราบปรามกบฏแมนฮัตตันที่ทหารฝ่ายรัฐบาลบุกเข้ายึดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองไว้แล้วไม่ยอมถอนตัวออกไป โดยให้เหตุผลว่าขอใช้สถานที่ชั่วคราวและเพื่อความสงบเรียบร้อย¹ ผลจากการยึดครองครั้งนี้ ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองไม่มีสถานที่เรียน ต้องขอใช้อาคารโรงอาหารของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและอาคารเนติบัณฑิตยสภาเป็นสถานที่เรียนชั่วคราว ต่อมากองทัพบกเสนอขอซื้อบริเวณมหาวิทยาลัยเพื่อใช้เป็นที่ตั้งของหน่วยทหารในวงเงิน 5 ล้านบาท คณะรัฐมนตรีได้ตั้งกรรมการพิจารณาและมีมติตกลงขาย ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองไม่พอใจ ร้องเรียนไปยังสภาผู้แทนราษฎรและมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนำกระทู้เรื่องนี้เข้าสภา ฯ วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2494 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองจำนวนหลายพันคนเดินขบวนการประท้วงยุติธรรมไปยังอาคารรัฐสภาเพื่อฟังการตอบกระทู้ถามและขอบริเวณมหาวิทยาลัยคืนจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในที่สุดรัฐบาลก็ยินยอมตามข้อเรียกร้องของนักศึกษา โดยมีคำสั่งถอนทหารออกไปในวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494²

การรวมตัวกันของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในขบวนการ 11 ตุลาคม นี้ แม้จะเป็นเพียงเรื่องผลประโยชน์ของนักศึกษาและสถาบัน โดยที่มิได้ตั้งข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลให้กระทำสิ่งอื่นใดนอกเหนือไปจากการคืนบริเวณมหาวิทยาลัย และการรวมตัวของขบวนการ 11 ตุลาคม ก็มิได้เกิดจากอุดมการณ์หรือเจตนารมณ์ทางการเมืองแต่อย่างใด แต่กระนั้นก็ตามการกำเนิดขบวนการ 11 ตุลาคม ก็ถือเป็นแบบอย่างของความกล้าหาญที่ต่อสู้เพื่อยึดมั่นในหลักการของความถูกต้อง และดูเป็นสิ่งที่นักศึกษามหาวิทยาลัย

¹คำพิพากษา ๖๕๕๖๖. "จดหมายเหตุธรรมศาสตร์และการเมือง," ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี. 2527. หน้า 189.

²คำพิพากษา ๖๕๕๖๖. แหล่งเดิม. หน้า 190.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง¹ รุ่นหลัง ๆ ต่อมาถือว่าเหตุการณ์วันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2494 เป็นวันหนึ่งในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของนักศึกษา ดังที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองผู้หนึ่ง กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ว่า

"...เราได้ดื่มมหาวิทยาลัยคืนมา ก็ด้วยการแสดงออกซึ่งประชามติอันเป็นเอกภาพ แห่งมวลนักศึกษา วันที่ 11 ตุลาคม จึงเป็นวันประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ เป็นวันแสดงออกซึ่งประชามติอันเป็นเสียงสวรรค์ในระบอบประชาธิปไตย สมควรที่ ชาวธรรมศาสตร์ควรระลึกถึงวันที่ 11 ตุลาคม ชั่วนิรันดร์..."²

และนายเปลื้อง วรรณศรี ก็ได้เขียนบทกวี "โคม...ผู้พิทักษ์ธรรม" เพื่อรำลึกถึงขบวนการ 11 ตุลาคม ลงตีพิมพ์ในวารสารธรรมจักร โดยเฉพาะตอนท้ายของบทกวีนี้ที่ว่า "...ถ้าชาด โคมเจ้าพระยาทำพระจันทร์ก็ขาดสูญผู้พิทักษ์ธรรม"³ ได้กลายเป็นภาพจารึกทาง ประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ยังจดจำกันต่อมา

¹ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2495 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เปลี่ยนชื่อ มาเป็น "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" และยกเลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การใช้ตำแหน่ง "อธิการบดี," แทน.

²สมาน สุวรรณโชติ. "ความสำคัญของวันที่ 11 ตุลาคม," ใน ธรรมศาสตร์. 2498. หน้า 52.

³เปลื้อง วรรณศรี. "โคม...พิทักษ์ธรรม," ใน ธรรมจักร. 2495. หน้า 6.

1.4 ความพยายามก่อตั้งสหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ใน พ.ศ. 2499

กล่าวคือ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2499 ตัวแทนนักศึกษา 5 สถาบัน ประกอบด้วย

1. นายประจวบ บุรพรัตน์ นายกองัดการนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. นายสรวง ภาณุวานนท์ นายกสโมสรนักศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. นายสุวิทย์ เผลิมชิต ประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. นายประกอบ บุรพรัตน์ ประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
5. นายวิศิษฐ์ วสุวัต ประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร¹

ได้ร่วมกันจัดประชุมขึ้นที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ประชุมมีมติให้จัดตั้ง "สหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะส่งเสริมความสามัคคี สร้างเสริมความเข้าใจ อันดี ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และพิทักษ์สิทธิอันพึงมีพึงได้ของนักศึกษา แต่แผนการนี้ไม่สามารถดำเนินการตามที่ตั้งใจกันได้ มีผลเพียงแต่ทำให้นักศึกษาแต่ละสถาบันมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเท่านั้น การก่อตั้งองค์กรกลางร่วมกันอย่างเป็นทางการจึงยังไม่เกิดขึ้น

1.5 การประท้วงการเลือกตั้งไม่สุจริต ใน พ.ศ. 2500 การรวมตัวกันของ นักศึกษารุ่นนี้ นับเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่เป็นที่รู้จักกันมากและแรงกระแทกส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวครั้งนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในเวลาต่อมา กล่าวคือ ภายหลังการเลือกตั้งในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 เกิดกระแสความไม่พอใจและวิพากษ์วิจารณ์กัน ว่า มีการโกงการเลือกตั้งเพื่อช่วยเหลือพรรคเสรีมนังคศิลาของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้คะแนนเสียงมากที่สุด นักศึกษาจากหลายสถาบันร่วมมือกับนักการเมืองฝ่ายค้านและหนังสือพิมพ์ โดยมีพรรคประชาธิปัตย์และหนังสือพิมพ์สยามรัฐเป็นแกนนำ² ยื่นขอเสนอต่อรัฐบาลให้ประกาศว่าการเลือกตั้งเป็นโมฆะ จัดให้มีการเลือกตั้งใหม่และสอบสวนลงโทษผู้กระทำความผิด รัฐบาลไม่ยอมและมีปฏิกิริยาเชิงกร้าวต่อกรณีนี้ นักศึกษาและประชาชนกว่าหมื่นคนจึง

¹กรมศิลปากร. ก/บ 7/2499/ศ67. สหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.

²ม.ร.ว.พถกธีสาน ชุมพล. เล่มเดิม. หน้า 60.

ร่วมกันเดินขบวนประท้วงรัฐบาล จากกระทรวงมหาดไทยไปยังทำเนียบรัฐบาล เพื่อขอพบและยื่นขอเรียกร้องต่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้ง ๆ ที่อยู่ในภาวะฉุกเฉินและมีประกาศห้ามชุมนุมกันเกิน 5 คนขึ้นไป เหตุการณ์เกือบจะเกิดความรุนแรงเมื่อขบวนประท้วงมาประจันหน้ากับทหารที่มาตั้งรับบริเวณสะพานมัสยิด แต่เหตุการณ์ก็คลี่คลายลงเมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สั่งให้ทหารเปิดทาง การประท้วงครั้งนี้ถือว่าเป็นการแสดงบทบาททางการเมืองจริง ๆ ครั้งแรก ของนักศึกษาไทย เพราะเป็นการประท้วงต่อรัฐบาลโดยตรง¹ อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าสังเกตุว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งกำลังแย่งชิงอำนาจทางการเมืองกับกลุ่ม จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพลตรีวราเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้อาศัยการเดินขบวนประท้วงและกระแสความไม่พอใจ ของประชาชนต่อรัฐบาลในครั้งนี้เป็นเงื่อนไขเกื้อหนุน และสร้างความชอบธรรมเพื่อขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง โดยแสดงท่าทีสนับสนุนการเดินขบวนของนักศึกษาและประชาชนพร้อมทั้งลาออกจากคณะรัฐมนตรี ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่สามารถร่วมกับรัฐบาลที่ดำเนินนโยบายไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้ ในที่สุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ขึ้นสู่อำนาจได้สำเร็จด้วยการทำรัฐประหารในเดือนกันยายน พ.ศ. 2502

ภายหลังการทำรัฐประหารของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กิจกรรมเชิงการเมืองของนักศึกษามีได้สิ้นสุดลงทันทีเพราะยังเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2500 ขบวนการนักศึกษาไทยสิ้นสุดบทบาททางการเมืองในระยะนี้อย่างจริงจัง เมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารอีกครั้งในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2501 และเข้าบริหารประเทศเอง โดยได้เลิกล้มรัฐธรรมนูญและจำกัดเสรีภาพทางการเมืองอย่างหนัก มีการกวาดล้างจับกุม นักการเมืองฝ่ายค้าน นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน ผู้บริหารและนักศึกษาไปเป็นจำนวนมาก การรวมตัวกันและการเคลื่อนไหวภายนอกมหาวิทยาลัยของนักศึกษาจึงสลายตัวลงไปโดยปริยาย

¹ระดม วงษ์น้อย. เล่มเดิม. หน้า 15.

²ลิตติช จันทรศิริ และคนอื่น ๆ. กรรโชกดังในรอบ 20 ปี. 2521.

ส่วนสโมสรนักศึกษาหรือองค์การนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นระบบการปกครองตนเองของนักศึกษาที่ถูกปิดกั้นเช่นกัน กล่าวคือรัฐบาลได้เข้าควบคุมการทำกิจกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยผ่านทางผู้บริหารและอาจารย์มหาวิทยาลัยอย่างเข้มงวดขึ้นมาก มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสโมสรนักศึกษาหรือองค์การนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยยกเลิกระบบสโมสรนักศึกษาที่มาจากการเลือกตั้งของนักศึกษา ด้วยเหตุผลที่ว่า การปกครองตนเองของนักศึกษารูปแบบนี้เป็นช่องทางให้เกิดการแทรกแซงทางการเมืองจากบุคคลภายนอก และใช้ระบบใหม่แทนโดยให้อธิการบดีแต่งตั้งอาจารย์มาเป็นกรรมการสโมสรนักศึกษา ทำหน้าที่นายก, อุปนายก และเป็นประธานชุมนุมต่าง ๆ จากนั้นอาจารย์จะแต่งตั้งนักศึกษามาเป็นผู้ช่วยและแต่งตั้งกรรมการชุมนุมจากนักศึกษาคณะต่าง ๆ¹ จากบรรยากาศเช่นนี้กิจกรรมในมหาวิทยาลัยที่ได้รับการส่งเสริมจะเป็นกิจกรรมบันเทิงและกีฬาเป็นส่วนใหญ่ เช่น งานบอลลี, งานรับน้องใหม่ และกีฬาประเภทต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมด้านการเมืองและสังคมค่อย ๆ หดหายไป²

จะเห็นว่า การรวมตัวของนักศึกษาไทยยุคแรกนั้น มีลักษณะการรวมตัวเฉพาะกรณีเมื่อการเคลื่อนไหวเสร็จสิ้นลงการรวมตัวของนักศึกษาก็สลายตัวลงด้วย โอกาสในการจัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการก็ไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้ด้านหนึ่งอาจเป็นเพราะการควบคุมของรัฐบาล ทำให้การเคลื่อนไหวไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายของฝ่ายนักศึกษา และอีกด้านหนึ่งอาจเป็นเพราะนักศึกษาขาดโอกาสในการพัฒนาความคิดที่จะนำไปสู่การเห็นความสำคัญและตระหนักถึงพลังของการรวมตัวเป็นองค์กร เพราะมักจะถูกรัฐบาลปราบปรามก่อนที่จะมีการขยายความคิดและสร้างความเป็นปึกแผ่นขึ้นได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีกบฏสันติภาพใน พ.ศ. 2495 และกรณีการใช้อำนาจเผด็จการของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้น

¹ระเบียบข้อบังคับเช่นนี้ใช้มาจนถึง พ.ศ. 2511 จึงยกเลิกไป

²สุนทรী อาสะไวย์ และสุภาภรณ์ จรัสพันธ์. "กำเนิด อมธ. กับความเคลื่อนไหวในขบวนการนักศึกษา," ใน อยู่เมืองไทย. 2530. หน้า 189.

2. ยุคของการแสวงหาคำของชีวิตและสังคม (พ.ศ. 2507 - 2512)

ระยะนี้การรวมตัวกันของนักศึกษามีลักษณะเด่นอยู่ใน 2 รูปแบบ คือ การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบทและการจัดตั้งกลุ่มสัมมนา นอกจากนี้มีการรวมกันทำกิจกรรมเชิงการเมือง ครั้งสำคัญครั้งหนึ่งคือการจัดตั้ง "กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์เลือกตั้ง" การรวมตัวกันดังกล่าวนี้แม้จะยังไม่สามารถก่อตั้งองค์กรอะไรขึ้นมาได้ แต่ก็นำไปสู่การก่อตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการของขบวนการนักศึกษาไทยขึ้นในเวลาต่อมา

2.1 การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท

ภายหลังที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2506 เกิดการแย่งชิงมรดกในหมู่ทายาทของจอมพลสฤษดิ์ทำให้ประชาชนได้ทราบว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำราษฎรบังหลวงไว้มหาศาล เป็นผลให้ระบอบเผด็จการแบบสฤษดิ์เสื่อมลงส่งผลกระทบต่อจอมพลถนอม กิตติขจร ที่สืบทอดอำนาจทางการเมืองต่อมา ต้องผ่อนคลายบรรยากาศเผด็จการลง และหันมาสร้างความชอบธรรมจากการสัญญาว่าจะนำการปกครองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง ในสถานการณ์เช่นนี้จึงเปิดโอกาสให้ประชาชนและนิสิตนักศึกษา มีช่องทางแสดงความคิดเห็นและดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้บ้าง นักศึกษาที่มีความคิดรับผิดชอบต่อสังคมและมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของบ้านเมือง จึงหาทางออกด้วยการรวมกลุ่มกันจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ในรูปของค่ายอาสาพัฒนาชนบท และต่อมากิจกรรมนี้ได้รับความนิยมในหมู่นักศึกษาอย่างสูง

ความคิดในการออกค่ายอาสาพัฒนาชนบทน่าจะได้รับอิทธิพลความคิดแบบอาสาสมัครสันติภาพอเมริกา หรือไม่ก็ได้รับอิทธิพลการพัฒนาทางวัตถุเพื่อเพิ่มรายได้ตามแบบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์¹ รัฐบาลเอง ได้ให้ความสนใจ

¹วิทยากร เชียงกูล. "ช่วงที่ผมไปหาความหมายที่ธรรมศาสตร์," ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี. 2526. หน้า 180.

กิจกรรมด้านนี้ของนักศึกษามาก เพราะรัฐบาลก็อาศัยนักศึกษาเป็นเครื่องมือในการโฆษณาด้วย รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการวิจัยและส่งเสริมงานอาสาพัฒนาของนิสิตนักศึกษาขึ้น เพื่อทำหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับงานอาสาพัฒนาของนักศึกษา เป็นผลให้นักศึกษาบางส่วนไม่พอใจเพราะเห็นว่าการตั้งคณะกรรมการชุดนี้ขึ้นมาได้มุ่งส่งเสริมกิจกรรมอาสาพัฒนาอย่างบริสุทธิ์ใจเป็นเพียงการหาประโยชน์ทางการเมือง และเป็นกลไกในการควบคุมนักศึกษาเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การที่รัฐบาลให้ความสนใจก็มีส่วนทำให้เกิดกิจกรรมอาสาพัฒนาแพร่หลายมากยิ่งขึ้น มีการจัดประชุมสัมมนาเกี่ยวกับงานอาสาพัฒนาขึ้นหลายครั้ง เช่น ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2510 จัดสัมมนาเรื่อง "งานค่ายอาสาพัฒนาของนิสิตนักศึกษา"¹ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้บรรดานิสิตนักศึกษาที่ออกไปตามหมู่บ้านได้มาพบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นผลให้ความสนใจเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองได้รับการกระตุ้นมากขึ้น แม้นักศึกษาที่รวมตัวกันออกค่ายอาสาพัฒนาซึ่งกระจายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศจะยังมีความคิดแบบนักสังคมสงเคราะห์ที่คิดว่า ตนมีความรู้ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาวบ้าน จึงออกไปช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านให้มีวัตถุอุปกรณ์บางอย่างที่ขาดแคลน ซึ่งอาจจะไม่ใช่ว่าการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่งานค่ายอาสาพัฒนาก็เป็นสิ่งที่ทำให้นักศึกษาจำนวนไม่น้อย มีโอกาสได้รู้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของประชาชน เห็นปัญหาความยากจนและความลำหลัง เห็นความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท และได้รับประสบการณ์ในการฝึกความเป็นผู้นำ และการอยู่ร่วมกันของนักศึกษาทำให้บางส่วนของพวกเขาเกิดการตื่นตัวสนใจสถานการณ์บ้านเมืองมากขึ้น นับได้ว่าค่ายอาสาพัฒนาชนบทเป็นพัฒนาการขั้นสำคัญในการรวมกลุ่มของนักศึกษาที่ต้องการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตามกำลังที่คิดว่าตนจะทำได้ และกลายเป็นส่วนหนึ่งที่กระตุ้นให้นักศึกษาหันมาสนใจปัญหาของบ้านเมืองอย่างจริงจังในเวลาต่อมา

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. ก/บ 8/2510/30 บทบาทนิสิตนักศึกษา.

2.2 การตั้งกลุ่มสัมมนา

เมื่อบรรยากาศทางการเมืองผ่อนคลายลง กิจกรรมเชิงวิชาการและการแลกเปลี่ยนทัศนะกันในมหาวิทยาลัยได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเริ่มจากมีอาจารย์ที่เพิ่งกลับจากการไปศึกษาต่อต่างประเทศ อาจารย์เหล่านี้บางส่วนเป็นผู้ที่มีความเข้าใจและห่วงใยปัญหาของบ้านเมือง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่พร้อมจะถ่ายทอดและประยุกต์ศิลปวิทยาการต่าง ๆ ที่เรียนรู้มาแก่นักศึกษา กลุ่มอาจารย์เหล่านี้เป็นผู้จุดความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์แก่นักศึกษา¹ มีการตั้งคำถามต่อชีวิตในมหาวิทยาลัยและต่อสังคม เวทีในการแสดงออกและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่สำคัญในขณะนั้น คือ วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ และหนังสือที่นักศึกษาร่วมกันจัดทำขึ้นเอง เช่น นิตยสารเจ็ดสถาบัน และหนังสือรายสัปดาห์ที่นักศึกษามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทำขึ้นจำหน่ายเล่มละบาท² หนังสือเหล่านี้มีการเสนอบทความต่าง ๆ ตั้งแต่ศิลปะ วรรณคดี ปรัชญา ไปจนถึงปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ใน พ.ศ. 2509 มีการจัดทำวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับผลิตนักศึกษาขึ้น ซึ่งจัดทำโดยนักศึกษาเอง ภายใต้การสนับสนุนของนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ บทความต่าง ๆ ในวารสารเล่มนี้ที่ปรากฏออกมาเริ่มที่จะต่อต้านหรือแสดงความผิดหวังต่อชีวิตในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่พอใจต่อสภาพกิจกรรมที่ส่วนใหญ่จะมีแต่กีฬา การจัดกองเชียร์ทัศนศึกษาหรือไม่ก็เป็นงานปาร์ตี้ที่ฟุ้งเฟ้อ ความอัดอั้นตันใจต้องการแสวงหาทางออกใหม่ ทำให้ให้นักศึกษาบางคนกลายเป็นผู้หลักหนึ่สังคมเป็นเอิบป๊อ มีบางส่วนพยายามทำกิจกรรม ไม่ยอมถูกกลืนโดยค่านิยมและแรงจูงของสังคมของมหาวิทยาลัยในขณะนั้น มีการริเริ่มรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยถึงปัญหาที่สนใจร่วมกัน โดยเริ่มจากการจัดกลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบัน คือ

¹หมายถึงคนรุ่น อาจารย์เสน่ห์ จามริก, อาจารย์สมศักดิ์ ชูโต, อาจารย์กมล ทองธรรมชาติ, อาจารย์กมล สมวิเชียร ฯลฯ และรวมถึงอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งแม้อาจารย์ป๋วย ท่านจะเป็นคนรุ่นที่เก่าแก่ก็ได้ให้การอุ้มชูกิจกรรมของนักศึกษามาโดยตลอด

²นักศึกษาที่ร่วมกันทำหนังสือเล่มละบาทออกจำหน่ายในช่วงนี้ เช่น ศิวรักษ์ คุณะติลก, วินัย อุภุชณ์, เขียวชัย ลาภานันท์, วีระประวัติ วงศ์พัทพันธ์, วิทยากร เขียวกุล, สำเริง ศัพทอ และประเสริฐ จันดา เป็นต้น กลุ่มนักศึกษาที่เป็นนักคิด นักเขียนนี้มักจะเริ่มจากธรรมศาสตร์แล้วขยายไปยังเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกันจากที่อื่น ๆ

เริ่มจากการร่วมกันจัดสัมมนาของนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีเป้าหมายว่าควารให้นักศึกษาระดับเดียวกันมีโอกาสดำเนินการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดซึ่งกันและกัน ภายหลังกิจกรรมลักษณะนี้ได้รับความสนใจมากขึ้นทำให้เกิดการตั้งกลุ่มสัมมนา ภายในสถาบันขึ้น โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดตั้งกลุ่มสัมมนารุ่นหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มสัมมนาคณะเศรษฐศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ เป็นต้น¹ ผลงานที่เป็น การดำเนินงานของกลุ่มสัมมนารุ่นนี้ เช่น การจัดสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "การศึกษา เศรษฐศาสตร์ในประเทศไทย" ของกลุ่มไอ.เซค คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในบางครั้งกลุ่มสัมมนามหาวิทยาลัยได้ร่วมมือกับองค์กรภายนอกจัดการสัมมนาขึ้น เช่น การสัมมนาเรื่อง "บุคลิกภาพของผู้นำนักศึกษา" โดยร่วมมือกับยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย เป็นต้น ด้วยบรรยากาศเช่นนี้ทำให้เกิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวทางวิชาการและการวิพากษ์วิจารณ์ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้งในและ นอกมหาวิทยาลัยมากขึ้น

ประสบการณ์จากกลุ่มสัมมนาทำให้นักศึกษามีโอกาสออกไปร่วมกิจกรรมเชิงวิชาการ ภายนอกมหาวิทยาลัยบ่อยครั้งมากขึ้น เช่น เข้าร่วมการสัมมนาเรื่อง "จริยธรรมกับความ จาเป็นในการพัฒนาประเทศ" ที่จัดโดยวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ การเข้าร่วมกิจกรรม กับสำนักกลางนักเรียนคริสเตียน (ส.น.ค.) ซึ่งเป็นกลุ่มกิจกรรมในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิ สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ส.น.ค. มีวัตถุประสงค์ที่จะสนับสนุนนักศึกษาไม่ว่าเชื้อชาติ หรือศาสนาใด ให้มีการพัฒนาด้านวิชาการ สติปัญญา ศิลธรรม วัฒนธรรม อารมณ์และ จิตใจ เปิดโอกาสให้สมาชิกเสนอประเด็นปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาอภิปรายวิพากษ์วิจารณ์อย่าง กว้างขวาง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้จะสอดคล้องกับความสนใจของนักศึกษาผู้ที่ต้องการค้นหา ความรู้เพื่อความเข้าใจในชีวิตและสังคมของตน ด้วยเหตุนี้จึงมักปรากฏว่ามีนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมของ ส.น.ค.อย่างคึกคัก

¹อานนท์ ภักดีวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 96.

จุดสำคัญอีกประการหนึ่งคือการที่นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมกับชมรมปริทัศน์เสนาที่ก่อตั้งขึ้นโดยการอุ้มชูของ นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ชมรมปริทัศน์เสนาเป็นสถานที่ที่นักศึกษาจากหลาย ๆ สถาบันได้มาร่วมทำกิจกรรมกันอย่างใกล้ชิดในการศึกษาปัญหาต่าง ๆ ทั้งทางพุทธศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา และเชื่อมโยงเข้าสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยใช้สถานที่วัดบวรนิเวศวิหารเป็นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถกเถียงปัญหา พิจารณาบรรยาย และทำหนังสือ¹ สมาชิกชมรมปริทัศน์เสนานี้ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อตัวของขบวนการนักศึกษาย่างสำคัญโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นกลุ่มอิสระ เช่น นายจรัส ดิษฐากิจชัย นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล มีบทบาทในสภาหน้าโคม นายตีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ และนายสุภาพ พัส่อง มีบทบาทในกลุ่มสภาภาพ นายพิรุณ จัตวณิชกุล มีบทบาทในกลุ่มฟื้นฟูชาติสามัคคี เป็นต้น² นอกจากนี้ชมรมปริทัศน์เสนายังเป็นกลุ่มที่มีส่วนแบ่งเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่กำลังคิดกล่าวหาข้อวิจารณ์ให้แก่สังคมไทยจำนวนไม่น้อย ตัวอย่างของบุคคลเหล่านี้ เช่น นายสุจิตต์ วงษ์เทศ นายชรรค์ชัย บุนปาน นายเรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์ นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี นายวิทยากร เชียงกุล นายไพฑูรย์ ลินลารัตน์ นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ และนายโกลม คิมทอง เป็นต้น

2.3 กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตุการณ์เลือกตั้ง

ในกลาง พ.ศ. 2511 รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ผ่อนคลายนโยบายการปกครอง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการที่ ประธานาธิบดีลินดอน บี. จอห์นสัน (Lindon B. Johnson) แห่งสหรัฐอเมริกา ตัดสินใจหยุดทิ้งระเบิดเวียดนามเหนือ เนื่องจากถูกกระแสกดดันจากชาวอเมริกัน และถูกโจมตีว่าสนับสนุนรัฐบาลเผด็จการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยจึงต้องพยายามแสดงตนว่ามีการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างจริงจัง เพื่อหวังจะได้รับ

¹ปิยวัลย์ (นามแฝง). "จากปริทัศน์เสนาถึงศึกษิตเสนา : ประสบการณ์เมื่อ 20 ปีก่อนกับการเริ่มต้นครั้งใหม่," อาจารย์สาร. 13(5) : 85 ; พ.ย. - ธ.ค. 2529.

²ปิยวัลย์ (นามแฝง). "จากปริทัศน์เสนาถึงศึกษิตเสนา : ประสบการณ์เมื่อ 20 ปีก่อนกับการเริ่มต้นครั้งใหม่," อาจารย์สาร. 13(6) : 100 ; ม.ค. - ก.พ. 2530.

ความช่วยเหลือจากรัฐบาลอเมริกันต่อไป ภายในประเทศขณะนั้นผู้นำรัฐบาลกำลังประสบปัญหา การไม่ลงรอยกันระหว่างปีกเหล่าต่าง ๆ ในหมู่ทหาร อีกทั้งยังมีแรงผลักดันของนักวิชาการที่จะให้ดำเนินการปกครองภายใต้ระบบรัฐธรรมนูญ เพื่อผ่อนคลายปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากการ ปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน รัฐบาลจึงเร่งรัดการร่างรัฐธรรมนูญที่ร่าง มาหลายปีแล้วโดยสภาร่างรัฐธรรมนูญซึ่งแต่งตั้งขึ้นโดยคณะปฏิวัติ สมาชิกสภาในส่วนใหญ่นี้จะเป็น ข้าราชการประจำรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2511 สาระ สำคัญส่วนใหญ่นี้ยังเป็นการคงอำนาจของรัฐบาล จอมพลถนอม กิตติขจร อยู่ เพราะให้สิทธิ ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ และให้วุฒิสภามีอำนาจควบคุมการบริหาร ของคณะรัฐมนตรีได้เท่าเทียมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทำให้รัฐบาลสามารถใช้สมาชิกวุฒิสภา ซึ่งเป็นข้าราชการประจำที่ตนแต่งตั้งขึ้นมา เป็นเครื่องมือค้ำอำนาจทางการเมืองของตนได้ อย่างเต็มที่¹

แม้การประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ จะมีได้ให้ประชาธิปไตยที่เต็มรูปแบบแก่ ประชาชน แต่ก็ทำให้นักศึกษาและประชาชนซึ่งรอคอยบรรยากาศประชาธิปไตยมานาน เกิดความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ผลจากการตื่นตัวนี้ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร มธ. ขึ้น เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลกรุงเทพ - ธนบุรี ใน เดือนกันยายน พ.ศ. 2511 การเคลื่อนไหวครั้งนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่นำไปสู่การเข้าร่วม สังกัดการดำเนินการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีขึ้นในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2512 การเข้าร่วมสังกัดการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นไปอย่างมีขบวนการ โดยมีนักศึกษาจาก 17 สถาบันเข้าร่วมด้วย² การเตรียมงานเพื่อเข้าร่วมสังกัดการเลือกตั้งเริ่มมาตั้งแต่

¹กมล ทองธรรมชาติ. "วิเคราะห์และประเมินผลรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ของไทย," ใน ขบวนการประชาชน. 2516. หน้า 26.

²ประกอบด้วยนักศึกษาจาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหิดล, ธรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์ฯ, ศิลปากร, เชียงใหม่, ขอนแก่น, สถาบันสังคมพัฒนาบริหารศาสตร์, วิทยาลัย กรุงเทพ, วิทยาลัยการพาณิชย์, เกริกวิทยาลัย, วิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ, วิทยาลัยเทคนิค ธนบุรี, วิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ, วิทยาลัยไทรคมนาคม, วิทยาลัยวิชาการศึกษา และ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ก่อสร้าง

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2511 เมื่อตัวแทนนักศึกษาจาก 11 สถาบัน ประชุมกันที่โรงแรมเอเชีย เพื่อพิจารณาการเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้งที่จะมาถึง แต่การประชุมล้มเหลว เพราะมีนักศึกษาบางคนไม่พอใจพรรคการเมือง ในการประชุมเดือนธันวาคม พ.ศ. 2511 นักศึกษาจึงตกลงกันได้และสามารถก่อตั้ง "กลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์เลือกตั้ง" ขึ้นได้ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้¹

1. เพื่อหาประสบการณ์วิธีการเลือกตั้ง อันเป็นแบบมูลฐานของระบอบประชาธิปไตย ในฐานะที่นักศึกษาจะต้องรับผิดชอบต่อบ้านเมืองในอนาคต
2. เพื่อกระตุ้นเตือนให้นักศึกษามีความรับผิดชอบต่อสังคม
3. เพื่อส่งเสริมสัมพันธ์ภาพ ความเข้าใจอันดีและร่วมมือระหว่างนิสิตนักศึกษา ข้าราชการ และประชาชนในการร่วมกันพิทักษ์รักษาซึ่งสิทธิและผลประโยชน์ของประชาชน
4. ไม่เป็นเครื่องมือของนักการเมืองและพรรคการเมืองใด ๆ

การดำเนินงานของกลุ่มในระยะแรก ๆ ไม่สู้จะได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลมากนัก โดยอ้างว่าจะเป็นการขัดนโยบายรัฐบาล แต่ในที่สุด จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรียินยอมให้นักศึกษาเข้าร่วมสังเกตการณ์เลือกตั้งได้ทุกชั้นตอน โดยมีเงื่อนไขว่าต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่พรรคการเมืองใด ๆ การสังเกตการณ์เลือกตั้งครั้งนี้มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย ประมาณ 3,000 คน² แม้การเลือกตั้งครั้งนี้จะไม่ได้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม แต่การทุจริตการเลือกก็ไม่ได้เป็นไปอย่างเปิดเผยเหมือนครั้งการทุจริตการเลือกตั้ง พ.ศ. 2500 สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นกับขบวนการนักศึกษาไทยที่เป็นผลมาจากการร่วมกิจกรรมครั้งนี้ก็คือ เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกันที่นำไปสู่การก่อตั้งองค์การอย่างเป็นทางการในระดับชาติขึ้นในเวลาต่อมา กล่าวคือ หลังจากเสร็จสิ้นการเข้าร่วมสังเกตการณ์เลือกตั้ง การรวมกลุ่มของนักศึกษาได้รับการสานต่อโดยชุมนุมสมมนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้จัดสัมมนาตัวแทนนักศึกษาจากทั่วประเทศในหัวข้อ "บทบาทนิสิตนักศึกษาแห่ง

¹ คณิน นิติย์ คังใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 95.

² หน้ รักษ์ หนู และธวัชชัย โพธิ์ตร. บันทึก 25 นักการเมืองวิเคราะห์เลือกตั้งในเมืองไทย. 2522. หน้า 120.

ประเทศไทย" ณ ค่ายลูกเสือกัมแพงแสน จังหวัดนครปฐม ที่ประชุมเรียกร้องให้ก่อตั้ง "สหพันธ์นักศึกษา" ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์รวมของนิสิตนักศึกษาไทย แต่ที่ประชุมก็มิได้ตกลงจัดตั้งองค์กรใด ๆ ขึ้นมา หลังจากนั้นมีการสานต่อในรูปแบบของการจัดประชุมสัมมนาอีกหลายครั้ง เช่น ปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2512 มีการประชุมตัวแทนนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เดือนกันยายนประชุมที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2512 มีการประชุมตัวแทนนักศึกษาที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร¹ การประชุมหลาย ๆ ครั้งที่เกิดขึ้นนี้มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การก่อตั้งองค์กรกลางอย่างเป็นทางการขึ้นนั่นเอง

3. ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2513 - 2519)

ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2519 เป็นช่วงที่นักศึกษาไทยสามารถก่อตั้งองค์กรกลางของพวกตนขึ้นได้สำเร็จ และสามารถขยายบทบาททางการเมืองออกไปได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 การศึกษาเรื่ององค์กรของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงนี้ ก่อนที่จะพิจารณาถึงการจัดตั้ง "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" อันเป็นองค์กรอย่างเป็นทางการระดับชาติ จะขอทำความเข้าใจถึงการกำเนิดกลุ่มอิสระที่กระจายอยู่ตามสถาบันต่าง ๆ ก่อน พอสังเขป เพราะกลุ่มอิสระเหล่านี้นับเป็นรากฐานสำคัญในการผลักดันให้เกิดการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้น และมีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางความคิดในหมู่นักศึกษาสูงกว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงต้น ๆ ของการก่อตั้ง

3.1 กลุ่มอิสระ

การก่อตั้งกลุ่มอิสระภายในสถาบันต่าง ๆ นั้นเกิดจากความพยายามของนักศึกษาบางส่วนที่รวบรวมกลุ่มเพื่อนที่มีแนวความคิดใกล้เคียงกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งเผยแพร่แนวคิดหรือกิจกรรมของกลุ่มไปยังนักศึกษาส่วนอื่น ๆ

¹สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. เล่มเดิม. หน้า 22.

ในสถาบันและนอกสถาบันของตน กลุ่มอิสระเหล่านี้ส่วนใหญ่มักมีสมาชิกจำนวนมากนัก เพราะเป็นการรวมกลุ่มนักศึกษาที่มีแนวคิดและความสนใจร่วมกันซึ่งมักจะเป็นกลุ่มเพื่อน ทำให้มีความเป็นเอกภาพทางความคิดสูง ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเป็นไปอย่างใกล้ชิด ดังนั้นกลุ่มเหล่านี้จึงมีความเข้มแข็งและการรวมกลุ่มเป็นไปอย่างเหนียวแน่น

กลุ่มอิสระบางส่วนก่อตัวขึ้นก่อน พ.ศ. 2513 เช่น กลุ่มบริษัทศรเวนา และสำนักกลางนักเรียนคริสเตียน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของนักศึกษาระหว่างสถาบัน กลุ่มเหล่านี้ก่อตัวขึ้นและมีบทบาทในช่วง พ.ศ. 2508 - 2511 ส่วนกลุ่มอิสระภายในสถาบันช่วงนี้ที่สำคัญคือ กลุ่มสภาภาพ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์¹ แต่ส่วนใหญ่แล้วกลุ่มอิสระจะก่อตัวขึ้นในช่วงต้น พ.ศ. 2513 โดยจะเริ่มจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก่อนแล้วจึงแพร่ขยายไปยังสถาบันอื่น ๆ กลุ่มอิสระในแต่ละสถาบันจะมีชื่อเรียกต่างกันไป ซึ่งพอจะรวบรวมได้ดังนี้²

1. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ กลุ่มสภาน้ำโดม กลุ่มเศรษฐธรรม กลุ่มนิติศึกษา และกลุ่มผู้หญิง มธ. ในบรรดากลุ่มอิสระของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น นับได้ว่า กลุ่มสภาน้ำโดมมีบทบาทเป็นที่รู้จักกันมากที่สุดทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย การดำเนินงานของกลุ่มนี้ก็มีผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาไทยโดยรวมหลายประการ จึงขอกล่าวถึงกลุ่มสภาน้ำโดม พอเป็นสังเขป

กลุ่มสภาน้ำโดมก่อตัวขึ้นในต้น พ.ศ. 2513 แต่มาประกาศตัวอย่างเปิดเผยในปลาย พ.ศ. 2513 สมาชิกผู้ก่อตั้งประกอบด้วย นายจรัส ดิษฐากิชัย นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล นายปรีดี บุญซื่อ นายธเนศ อาภรณ์สุวรรณ นายพรชัย ณ นคร นายธัญญา ชุนชฎาธาร นายกมล กมลตระกูล และนายพิชิต จงสกิจย์วัฒนา³ โดยมีนายจรัส ดิษฐากิชัย เป็นตัวตั้งตัวตีคนสำคัญ⁴

¹แสงสานต์ (นามแฝง). "สภาน้ำโดมกองหน้าขบวนการนักศึกษาตอนยุค 14 ตุลา," อาจารย์สาร. 12(2) : 39 ; มี.ค. - เม.ย. 2528.

²เรียบเรียงจาก อานนท์ ภักดีวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 98 - 99.

³แสงสานต์ (นามแฝง). เล่มเดิม. หน้า 40.

⁴"คำบอกเล่าของสามัญชน สัมภาษณ์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล," อาจารย์สาร.

11(1) : 49 ; ต.ค. - พ.ย. 2527.

คนเหล่านี้ต่าง เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะต้องตั้งกลุ่มซึ่งจะเป็นที่รวมของนักศึกษาจากหลาย ๆ คณะ
ในลักษณะขององค์กรกลางขึ้น แม้ในขณะนั้นสโมสรนักศึกษาน่าจะเป็นองค์กรกลางอย่างเป็นทางการ
อยู่แล้ว แต่ในความเป็นจริงสโมสรนักศึกษามิเป็นที่น่าเชื่อถือของนักศึกษาที่มีความ
สนใจการเมือง และปัญหาของบ้านเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะขณะนั้นกิจกรรมส่วนใหญ่ที่
สโมสรนักศึกษาจัดขึ้นมักจะเป็นไปในเรื่องของความสนุกสนานด้านบันเทิงและกีฬา นักศึกษา
กลุ่มนี้ได้เสนอต่อผู้บริหาร มหาวิทยาลัยขอตั้งกลุ่มของตนเองอย่างเป็นทางการ โดยใช้อีกชื่อว่า
"ชุมนุมการเมือง" โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะสร้างเสริมให้นักศึกษาสนใจและทำกิจกรรม
ทางการเมือง แต่ฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยปฏิเสธข้อเสนอ โดยให้เหตุผลว่าเกรงจะใช้ชุมนุม
การเมือง เป็นเครื่องมือปลุกระดมนักศึกษาไปในแนวทางการเมืองที่ไม่พึงปรารถนา เมื่อผิดหวัง
นักศึกษากลุ่มนี้จึงหาทางออกโดยการตั้งเป็นกลุ่มอิสระขึ้น ใช้บริเวณลานหน้าโดมเป็นที่ทำการ
จึงได้ชื่อว่า "สภาหน้าโดม" และได้ดำเนินบทบาททางการเมืองของตนต่อเนื่องมาจนกระทั่ง
สิ้นสุดลงภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ผลงานของสภาหน้าโดมที่ปรากฏสู่ภายนอกมีมากมาย เช่น การทำหนังสือ "ก๊วยขาว"
เพื่อต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาในไทยและสงครามอินโดจีน, ออกหนังสือรายสัปดาห์ชื่อ
"สารสภาหน้าโดม" ตีพิมพ์บทความที่คัดค้านการแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ - ธรรมศาสตร์
และกิจกรรมบันเทิงอื่น ๆ ว่าเป็นการฟุ้งเฟ้อสิ้นเปลือง แม้นักศึกษาส่วนใหญ่จะเห็นว่าการโจมตี
นี้เป็นเรื่องของ "ชนกลุ่มน้อย" แต่ก็มีผลให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง,
การจัดสนทนาทางการเมืองโดยเชิญนักวิชาการ นักการเมืองและผู้รู้อื่น ๆ มาพูดคุยตั้งแต่
ปัญหากายาในมหาวิทยาลัยไปจนถึงปัญหาของบ้านเมืองเป็นประจำ นอกจากนี้แล้วสมาชิกสภา
หน้าโดมยังได้เขียนบทความลงตีพิมพ์ในหนังสือหลายฉบับ เช่น สังคมศาสตร์ปริทัศน์ วิทยาสาร
เป็นต้น ในช่วง พ.ศ. 2515 สภาหน้าโดมได้เริ่มปรับขบวนของตนโดยรับเอานักศึกษารุ่นใหม่
เข้ามาทำงานและเปิดความสัมพันธ์กับนักศึกษากลุ่มอื่น ๆ มากขึ้นทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย เช่น
ร่วมกับกลุ่มเศรษฐธรรม กลุ่มนิติศึกษา กลุ่มผู้หญิง มธ. และนักศึกษาที่สนใจปัญหาบ้านเมือง
อื่น ๆ จัดตั้ง "พรรคพลังธรรม" ขึ้น และสามารถชนะการเลือกตั้งเข้าบริหารองค์การ
นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในเวลาต่อมา¹ ระยะเวลา ๗ งานของสภาหน้าโดมจะเป็น

¹แสงสานต์ (นามแฝง). เล่มเดิม. หน้า 49.

งานด้านปฏิบัติการมากกว่างานด้านหนังสือ และส่วนใหญ่มักจะเป็นการเคลื่อนไหวร่วมกับศูนย์กลาง นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เช่น การรณรงค์โครงการผ้าดำยืด, การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น, การคัดค้านการประเวศนางสาวไทย, การจัดสัปดาห์ต่อต้านสงครามอินโดจีน สิ่งที่น่าสนใจได้มีไว้เริ่มกระทำคือ การเคลื่อนไหวลงไปในหมู่ผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมีใช้การเข้าไปแบบค่อยๆ พัฒนา หากแต่เข้าไปร่วมใช้แรงงานที่การผลิตร่วมกับชาวนาชาวไร่ ต่อมาได้หันมาสนใจปัญหาของ กรรมกรในเมือง จนสามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการกรรมกรไป จึงนับได้ว่า สภาพหน้าดินเป็นกลุ่มอิสระที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา และสามารถผลิตผู้นำนักศึกษาให้แก่ขบวนการฯ ได้มากที่สุดกลุ่มหนึ่ง

2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มอิสระในจุฬาฯ ที่เป็นที่รู้จักและมีบทบาทมากได้แก่ กลุ่มฟื้นฟูชาติสามัคคี กลุ่มผู้หวังจุฬาฯ และกลุ่มรัฐศึกษา

กลุ่มฟื้นฟูชาติสามัคคี มีนายพิรุณ ฉัตรวิบูล เป็นตัวตั้งตัวตนสำคัญ เป็นกลุ่มที่มี ทัศนคติในการมองระบบชาติ (Sotus) ซึ่งเข้มงวดมากและนับเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่า เป็นการคัดสรรเสริญภาพส่วนบุคคลของนักศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักศึกษาใหม่ กลุ่มฟื้นฟูชาติสามัคคีมีเป้าหมายที่จะล้มล้างทุกอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ของจุฬาฯ เพียงแต่ ต้องการให้นักศึกษาใหม่มีเสรีภาพในการตัดสินใจว่าจะใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยและเข้าร่วม กิจกรรมต่าง ๆ โดยสมัครใจเท่านั้น กลุ่มนี้แม้จะพยายามเคลื่อนไหวคัดค้านกิจกรรมที่มุ่ง เพื่อ และความเข้มงวดของระบบชาติอย่างจริงจัง แต่บทบาทของกลุ่มมีอาจแพร่หลายออกไปใน หมู่่นักศึกษานัก ทั้งนี้เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่มองว่า กลุ่มฟื้นฟูชาติสามัคคีเป็นกลุ่มที่มุ่งทำลายความ เป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยลง

อีกลกลุ่มหนึ่งในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ค่อนข้างจะได้รับความนิยมและเป็นแบบอย่างแก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยอื่น ๆ พอสมควร คือ "กลุ่มรัฐศึกษา" ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อต้น พ.ศ. 2513¹ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะ เปิดโอกาสให้นักศึกษาที่มีความสนใจสถานการณ์บ้านเมืองได้มีส่วนร่วม รับผิดชอบต่อปัญหาของประเทศไทย พร้อมทั้งฝึกวิเคราะห์วิถีทางที่จะแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. ก/บ 8/2513/9. บทบาทนักศึกษา.

เหล่านั้น กลุ่มรัฐศึกษานี้ได้รับการสนับสนุนจากอาจารย์ทางรัฐศาสตร์ในขณะนั้นเป็นอย่างดี เช่น อาจารย์กมล ทองธรรมชาติ รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาของกลุ่ม เป็นต้น

3. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ถึงแม้มหาวิทยาลัยรามคำแหงจะเป็นมหาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นใหม่ แต่เนื่องจากมีลักษณะเป็นมหาวิทยาลัยเปิดจึงมีนักศึกษาเป็นจำนวนมาก และต่อมา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงได้กลายเป็นตัวเร่งหรือตัวจุดชนวนปัญหาของขบวนการฯ อยู่เสมอ กลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยรามคำแหงมีหลายกลุ่มที่สำคัญ เช่น ชมรมคนรุ่นใหม่ กลุ่มวันเสาร์ กลุ่มสภากว๊านหมาก และกลุ่ม 16 มกรา เป็นต้น ในบรรดากลุ่มอิสระที่กล่าวมานี้ ชมรมคนรุ่นใหม่จะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเป็นที่รู้จักมากที่สุด ลักษณะกิจกรรมของกลุ่มนี้คือการจัดอภิปรายทางวิชาการและการจัดทำหนังสือเผยแพร่ ผลงานที่รู้จักกันมากคือ การทำหนังสือ 2 เล่มเล่มแรกคือหนังสือ "พลัง : ความแฉะเร้นที่เรียบ่าย" ที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่มุ่งเพื่อและบทบาทของอาจารย์มหาวิทยาลัย เล่มที่สองคือหนังสือ "มหาวิทยาลัย : ที่ยังไม่มีความตอบ" มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของอาจารย์ในมหาวิทยาลัยและเสียดสีผู้นำประเทศ จนถึงกับทำให้ผู้จัดทำหนังสือเล่มนี้ถูกไล่ออกจากมหาวิทยาลัย สมาชิกคนสำคัญของชมรมคนรุ่นใหม่ ได้แก่ นายวิสา ศัญทัพ นายบุญส่ง ชเลธร และนายสมพงษ์ สระกวี เป็นต้น¹

4. กลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีกลุ่มสภากาแฟ กลุ่มโรงงานเศรษฐกิจศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีกลุ่มวลัญชทัศน์ เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่าในขณะที่องค์กรอย่างเป็นทางการของนักศึกษาไม่สามารถดำเนินบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่ ภายในมหาวิทยาลัยมีกลุ่มอิสระกลุ่มต่าง ๆ ดำเนินกิจกรรมด้านการสร้างภูมิปัญญาและสร้างกระแสการวิพากษ์วิจารณ์หมู่ชนนักศึกษาอย่างกว้างขวาง ทำให้นักศึกษาเหล่านี้สามารถพัฒนาตนเองในศึกษาหาความรู้และมีความสามารถเชิงวิพากษ์วิจารณ์สูง แม้กลุ่มเหล่านี้จะนับเป็นคนกลุ่มน้อยในมหาวิทยาลัย แต่ก็สามารถปูพื้นฐานทางการเมืองให้แก่นักศึกษาไว้ได้ในแง่ที่เป็นแหล่งที่มาของแนวคิดทางการเมือง หรือเป็นแหล่งผลิตผู้นำนักศึกษาและนักกิจกรรม

¹"ยุคมือในรามคำแหง," ปาจารย์สาร. 6(6) : 95 ; ต.ค. - ธ.ค. 2515.

"ยุคมือในรามคำแหง"

ให้แก่ขบวนการ โดยอาศัยการจัดกิจกรรมทางวิชาการและการเผยแพร่ความคิดในรูปของการจัดพิมพ์เอกสารต่าง ๆ ซึ่งผลงานเหล่านี้นอกจากจะแพร่หลายอยู่ในมหาวิทยาลัยแล้ว ส่วนหนึ่งยังออกไปสู่ประชาชนภายนอกและมีส่วนทำให้เกิดบทบาทของนักศึกษาเป็นที่สนใจของประชาชนมากยิ่งขึ้น

3.2 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่านักศึกษาไทยมีความปรารถนาที่จะก่อตั้งองค์กรกลางของตนขึ้นมา โดยตลอดนับจากปี พ.ศ. 2499 แม้การดำเนินงานจะยังไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็ได้มีการปูพื้นฐานการทำงานร่วมกันมา ในลักษณะของการประชุมสัมมนาหรือการเคลื่อนไหวทางการเมืองร่วมกันเป็นครั้งคราว จนกระทั่งต้น พ.ศ. 2513 ระหว่างวันที่ 31 มกราคม - 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2513 ได้มีการประชุมนายกลสโมสรนักศึกษาและนายกองค์การนักศึกษาจากหลายสถาบัน ๗ หอประชุมเล็กมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยตัวแทนจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยศิลปากร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน และ วิทยาลัยวิชาการศึกษา บhumวัน¹

ที่ประชุมได้ตกลงจัดตั้งองค์กรกลางร่วมกันขึ้น ภายใต้อำนาจ "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" (ชื่อย่อว่า สนท.) มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า "The National Student Center of Thailand" (ชื่อย่อว่า NSCT.) เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2513 พร้อมกันนั้นได้ตั้งคณะกรรมการร่างธรรมนูญ^๑ ขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยตัวแทนจากทั้งตัวแทนจากทั้ง 11 สถาบัน ๆ ละ 2 คน¹ โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์และนโยบายของ สนท. ไว้ดังนี้

¹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. เล่มเดิม.

1. เพื่อเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักศึกษาแต่ละสถาบันและระหว่างประเทศไทยกับประเทศอื่น ๆ
2. เพื่อให้บริการและส่งเสริมสวัสดิการของนักศึกษา
3. เพื่อส่งเสริมเสรีภาพและรักษาผลประโยชน์ของนักศึกษา
4. เพื่อยกมาตรฐานการศึกษาและความร่วมมือทางวิชาการ
5. เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจอันดีระหว่างนิสิตนักศึกษากับประชาชน
6. เพื่อรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีอันดีของไทย
7. เพื่อรักษาและบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคม²

เมื่อพิจารณาโครงสร้างการจัดองค์กรของ สนท. จะพบว่า สนท. มีลักษณะการรวมตัวแบบ "สหพันธ์" นั่นคือเป็นการรวมสโมสรนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ เข้ามา สโมสรนักศึกษาแต่ละแห่งมีฐานะเป็นองค์กรย่อยที่รวมเข้าเป็นองค์กรใหญ่คือ สนท. นั้นเอง ในเรื่องบุคลากรของ สนท. นั้นได้กำหนดให้แต่ละสโมสรนักศึกษาส่งนายกสโมสรและอุปนายก ๆ เข้ามาเป็นกรรมการโดยตำแหน่งและมีกรรมการบางส่วนเลือกตั้งขึ้นมาจากที่ประชุมกรรมการ สนท. ตามธรรมนูญของ สนท. แบ่งกรรมการดำเนินงานออกเป็น 2 ชุด คือ³

1. คณะกรรมการบริหาร (กรรมการกลาง) ประกอบด้วยนายกสโมสรนักศึกษาหรือนายกองกิจการนักศึกษาที่เป็นสมาชิกของ สนท. คณะกรรมการชุดนี้ในระยะแรกทำหน้าที่บริหารงานของ สนท. โดยตรง ภายหลังมีการปรับโครงสร้างองค์การใหม่ คณะกรรมการชุดนี้

¹พ.ศ.ค.อนันต์ เสนาจันทร์ และคนอื่น ๆ. ดัตเตวตา. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2517. หน้า 36.

²ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. ธรรมนูญศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. 2513. หน้า 8.

³อานนท์ ภักดีวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 101.

จึงทำหน้าที่เพียงกำหนดนโยบาย รับทราบและควบคุมการทำงานให้เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของ สนท.

2. คณะกรรมการเลขาธิการ ทำหน้าที่นํานโยบายจากคณะกรรมการบริหารไปปฏิบัติ คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วย

2.1 ผู้แทนจากสถาบันต่าง ๆ สถาบันละ 1 คน ส่วนใหญ่จะได้แก่ผู้ที่ดำรงตำแหน่งอุปนายก ฯ

2.2 เลขาธิการและรองเลขาธิการอีก 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายการเมือง ฝ่ายเศรษฐกิจ และฝ่ายสังคมการศึกษา ซึ่งตำแหน่งเลขาธิการและรองเลขาธิการทั้ง 3 ตำแหน่งนี้ ได้มาจากการเลือกตั้งในที่ประชุมกรรมการ สนท.ทั้งหมด โดยการเสนอชื่อบุคคลที่สโมสรนักศึกษาแต่ละสถาบันรับรองเข้ามาแข่งขันกัน

ในการปฏิบัติงานของ สนท. นอกจากคณะกรรมการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งคือ นักศึกษาที่เป็นสมาชิกปฏิบัติการ ผู้ปฏิบัติงานในส่วนนี้แบ่งตามระดับการเข้าร่วมกิจกรรมกับ สนท. ได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้¹

ก. ระดับผู้ปฏิบัติงานภายใน สนท. โดยตรง นับเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการดำเนินงานของ สนท. โดยนักศึกษาส่วนนี้ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ประจำในส่วนต่าง ๆ เช่น ฝ่ายประชาสัมพันธ์, ฝ่ายรักษาความปลอดภัย, ฝ่ายเอกสารการพิมพ์, ฝ่ายการเงินและธุรการ เป็นต้น สมาชิกฝ่ายต่าง ๆ เหล่านี้ส่วนใหญ่มักมีแนวคิดสอดคล้องกับผู้นำหรือกรรมการ สนท. และมีความสัมพันธ์ทางส่วนตัวสูง ทั้งนี้เนื่องจากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด

ข. ระดับนักกิจกรรมภายในสถาบัน สมาชิกส่วนนี้จะกระจายอยู่ในแต่ละสถาบัน ทำกิจกรรมในระดับของสโมสรนักศึกษา พรรคนักศึกษา ชมรมและกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ นักศึกษากลุ่มนี้มีบทบาทเพียงให้การสนับสนุน สนท. ในรูปของการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวหรือร่วมกิจกรรมของ สนท. และอาจจะช่วยเผยแพร่กิจกรรม สนท. ไปสู่นักศึกษาทั่วไป โดยอาศัยกลไกกิจกรรมที่ตนทำอยู่เท่านั้น มิได้เข้ามาทำงานประจำภายใน สนท. แต่อย่างใด

¹ อานนท์ ภักดีวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 106.

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของสมาชิกประเภทนี้น่าจะกล่าวถึงกลุ่มกิจกรรมที่มีบทบาทภายในแต่ละสถาบันอีกกลุ่มหนึ่ง นั่นคือ "พรรคนักศึกษา" ซึ่งเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อการเข้ามาบริหารงานของสโมสรนักศึกษาหรือองค์การนักศึกษา โดยผ่านการเลือกตั้งของนักศึกษาทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงคณะกรรมการบริหารสโมสรนักศึกษานในแต่ละสถาบันจะส่งต่อผลกระทบต่อการดำเนินงานของ สนท. โดยส่วนรวมด้วยเสมอ กล่าวคือ ถ้าพรรคนักศึกษาที่เข้าบริหารสโมสรนักศึกษาแต่ละสถาบันมีแนวคิดและนโยบายที่แตกต่างกันทำให้เกิดความขัดแย้งในหมู่กรรมการ สนท. ไปด้วย แต่ถ้าพรรคนักศึกษาที่เข้ามาบริหารงานสโมสรนักศึกษานในสถาบันต่าง ๆ มีแนวคิดไปในแนวทางเดียวกัน การประสานงานในหมู่กรรมการของ สนท. และระหว่าง สนท. กับแต่ละสถาบันก็เป็นไปได้ด้วยดีดังเช่นในช่วง พ.ศ. 2518 - 2519 พรรคนักศึกษามักจะมีการยุบ การแยกตัวหรือการก่อตั้งพรรคใหม่อยู่เสมอ ทำให้ไม่สามารถระบุชื่อและจำนวนที่แน่นอนได้เท่าที่ประมวลได้พรรคนักศึกษาช่วงก่อนเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 มีดังนี้¹

- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้แก่ พรรคพลังธรรม และพรรคแนวประชา
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้แก่ พรรครวมกำลังสามัคคี, พรรคสังคมประชา และพรรคชูธรรม
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ พรรคจุฬาประชาชน
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้แก่ พรรคประชาธรรม✓
- มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้แก่ พรรคพลังมอดินแดง
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้แก่ พรรคประกายไฟ
- สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ได้แก่ พรรคแนวร่วมบางมด (วิทยาเขตธนบุรี) พรรคสันติภาพ (วิทยาเขตลาดกระบัง) และพรรคพลังงาน (วิทยาเขตพระนครเหนือ)
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้แก่ พรรคพลังประสานมิตร

¹วิเชียร สุขวิชญ์. "การดำเนินงานของพรรคคอมมิวนิสต์และการต่อต้าน," ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการครั้งที่ 3 ของนักศึกษาสงครามจิตวิทยา รุ่นที่ 1 - 19.

- มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้แก่ พรรคกิจกรรม และพรรคสังคมนิยม
- มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้แก่ พรรคเอกภาพ

พรรคนักศึกษาตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ยกมานี้ นับเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งในการเป็นตัวเชื่อมระหว่าง สนท. กับนักศึกษานานแต่ละสถาบันและเป็นกลุ่มที่มีส่วนช่วยยับยั้งการกระทำกิจกรรมของนักศึกษาอีกมากขึ้น

ค. ระดับนักศึกษาทั่วไป นักศึกษาส่วนนี้เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดและห่างเหินจาก สนท. มากที่สุดด้วยเช่นกัน สมาชิกส่วนนี้อาจจะเข้าร่วมกิจกรรมกับ สนท. อย่างสม่ำเสมอลดหลั่นลงมาจนถึงระดับที่ไม่เคยร่วมกิจกรรมด้วยเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและความสนใจทางการเมืองของแต่ละบุคคล

จากโครงสร้างการจัดตั้ง สนท. ในลักษณะดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการขาดความเข้มแข็งและความเป็นเอกภาพ ทั้งนี้เพราะนักศึกษาแต่ละสถาบันมักจะมีความคิดเห็น ค่านิยม แนวทาง และนโยบายในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน และแต่ละสถาบันมีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมได้ไม่เท่าเทียมกัน โอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งกันภายในองค์กรจึงมีได้ง่าย จากลักษณะเช่นนี้ตัวแปรที่จะทำให้ สนท. ดำเนินงานไปได้ด้วยดีจึงขึ้นอยู่กับบุคคลิกภาพของตัวเลขาธิการ ซึ่งเป็นผู้นำในการปฏิบัติงานของ สนท. เป็นสำคัญ¹ กล่าวคือ ถ้าช่วงใดเลขาธิการ สนท. มีความสามารถในการนำและได้รับการยอมรับจากนักศึกษาโดยทั่วไปแล้ว จะทำให้มีความตื่นตัวในการทำกิจกรรมและความขัดแย้งในหมู่กรรมการมีน้อย แต่ถ้าช่วงใดที่เลขาธิการ สนท. เป็นผู้ที่ขาดความกระตือรือร้นและมีความสามารถในการนำน้อยมักจะเกิดการขัดแย้งในหมู่กรรมการ และขาดการยอมรับในหมู่นักศึกษา ทำให้บทบาทของ สนท. ลดความสำคัญลงด้วย

นับตั้งแต่ก่อตั้ง สนท. จนถึง พ.ศ. 2519 มีผู้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการ ดังนี้²

¹ จิรา หิรัญบุรณะ. องค์การเยาวชน นิสิตนักศึกษาแนวร่วมคอมมิวนิสต์. 2520.

หน้า 40.

² เรียบเรียงจาก คณินันต์ ตั้งใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 168., อานนท์ กักคังค์. เล่มเดิม. หน้า 102 - 103. และอานวย สุขเจริญ. บันทึกสี่ดาว.

หน้า 126 - 127.

1. ต้นปี พ.ศ. 2513 นายโกศล วจนพันธ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รักษาการในตำแหน่ง เลขธิการ สนท. เป็นการชั่วคราว

2. ปีการศึกษา 2513 นายชัยวัฒน์ ภักดีนิลรัตน์ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

3. ปีการศึกษา 2514 นายภาณุมาศ บุณนาค นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

4. ปีการศึกษา 2515 นายธีรยุทธ บุญมี นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. ปีการศึกษา 2516 นายสมบัติ ธารงธัญวงศ์ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีการเปลี่ยนแปลงตัวเลขธิการ สนท.

หลายคน คือ ปลาย พ.ศ. 2516 นายสมบัติ ธารงธัญวงศ์ และกรรมการทั้งชุดลาออก

เนื่องจากมีความขัดแย้งกันในหมู่คณะกรรมการของ สนท. โดยแต่งตั้งให้ นายวิทยา เรืองรังษี

นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร รักษาการในตำแหน่ง เลขธิการ และจัดให้มีการ

การเลือกตั้ง เลขธิการ สนท. ขึ้นใหม่ ปรากฏว่า นายสมบัติ ธารงธัญวงศ์ ได้รับเลือก

เป็น เลขธิการ สนท. อีกครั้ง และดำรงตำแหน่งมาจนครบวาระในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517

หลังจากนี้ มีผู้เข้ามารักษาการตำแหน่ง เลขธิการอีกหลายคน ได้แก่ นายวิรัตน์ ศักดิ์จิระภาพงศ์

นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รักษาการมาจนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2517, นายชังทอง

โอสถศิริเวชย์ นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง รักษาการมาจนถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2518

จึงจัดให้มีการเลือกตั้ง เลขธิการ สนท. ขึ้น ปรากฏว่า นายคานูน ลิทธิสมาน นักศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับเลือก และอยู่ตำแหน่งมาจนครบวาระในเดือนมิถุนายน

พ.ศ. 2518

7. ปีการศึกษา 2518 นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

8. ปีการศึกษา 2519 นายสุธรรม แสงประทุม นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นับจากช่วงที่ นายธีรยุทธ บุญมี เข้าดำรงตำแหน่ง เลขธิการ สนท. ได้พัฒนาบทบาท
ทางการเมืองของตนออกไปสู่การรับรู้ของประชาชนอย่างได้ผล จน สนท. ได้กลายเป็นกลุ่มพลัง

ทางการเมืองที่สามารถสร้างกระแสกดดันต่อการตัดสินใจทางการเมืองของรัฐบาลในขณะนั้นได้

มาก โดยเฉพาะช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อย่างไรก็ตาม สนท. เองก็

ยังมีปัญหาในเรื่องโครงสร้างการจัดตั้งองค์กรที่ขาดความเข้มแข็งและความเป็นเอกภาพ จาก

บทเรียนของการเคลื่อนไหวในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และการรับรู้สถานการณ์

ทางการเมืองในประเทศ ทำให้ สนท.ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องรับรององค์กรของตนให้เป็นองค์กรที่มีอุดมการณ์ทางการเมือง มีระเบียบวินัยในการจัดตั้ง มีความรวดเร็วในการตัดสินใจ และมีความคล่องตัวในการนำนักศึกษาเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีความรุนแรงมากขึ้น เพื่อให้พร้อมที่จะรับภารกิจที่เพิ่มมากขึ้น และพร้อมจะรับมือกับการเคลื่อนไหวของฝ่ายต่อต้านที่เร่งเร้าให้ปราบปรามขบวนการนักศึกษา สนท.จึงพยายามรับรององค์กรของตนให้มีความเข้มแข็ง มีเอกภาพ และมีความคล่องตัวให้มากขึ้น ความพยายามในการรับรององค์กรของ สนท. จะเห็นได้จากการดำเนินงานต่าง ๆ ดังนี้

1. เพื่อสร้างความเข้มแข็งและอำนาจต่อรองให้แก่องค์กร สนท.ได้ขยายความร่วมมือไปยังกลุ่มพลังอื่น ๆ ที่ก่อตัวขึ้นมากมายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นับตั้งแต่กลุ่มกรรมกร ชวนาชาวไร่ นักเรียน ช่างราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและปัญญาชนแขนงต่าง ๆ เช่น การจัดตั้ง "กลุ่มแนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ" ในปี พ.ศ. 2517 โดยมีกลุ่มต่าง ๆ 23 กลุ่มเข้าร่วมด้วย และการจัดตั้งกลุ่มพลังสามประสานระหว่าง นักศึกษา กรรมกรและชาวนา ขึ้นใน พ.ศ. 2518 เป็นต้น การร่วมมือกับกลุ่มอื่น ๆ ในลักษณะแนวร่วมเช่นนี้นับเป็นการพัฒนาความคิดและความพยายามรับรององค์กรของขบวนการนักศึกษาให้เป็นองค์กรทางการเมืองที่มีแนวดำเนินงานในเชิงต่อต้านหรือท้าทายอำนาจของกลุ่มโครงสร้างอำนาจเดิมมากขึ้นเรื่อย ๆ การมีกำลังสนับสนุนจากส่วนต่าง ๆ มีส่วนทำให้อำนาจต่อรองของการเคลื่อนไหวสูงไปด้วย ขณะเดียวกันก็มีโอกาสถูกแทรกแซงหรือตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองอื่น ๆ ได้เช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล เช่น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และนักการเมืองฝ่ายค้าน เป็นต้น

นอกจากการขยายความร่วมมือไปยังกลุ่มต่าง ๆ แล้ว สนท.ยังได้ขยายงานให้กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาค มีการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาในภาคต่าง ๆ เช่น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาภาคเหนือ มีศูนย์กลางอยู่ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาภาคใต้ ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศูนย์เหล่านี้มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับนักเรียนและนักศึกษาระดับโรงเรียนมัธยมศึกษาและวิทยาลัยอื่น ๆ ให้รวมพลังเข้าร่วมในการเดินขบวน การยื่นข้อเรียกร้อง หรือการจัดกิจกรรมใด ๆ ของ สนท. และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่าง

มีประสิทธิภาพ สนท.ได้มอบหมายให้สถาบันในส่วนกลางดูแลรับผิดชอบสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นส่วน ๆ โดยแบ่งตามสาขาของอาชีพ และความใกล้เคียงกันของพื้นที่ ดังนี้¹

1. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับโรงเรียนและวิทยาลัยสาขาเกษตรกรรม
2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับโรงเรียนสาธิต
3. มหาวิทยาลัยศิลปากร ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับโรงเรียนและวิทยาลัยสาขาศิลปะ
4. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ดูแลรับผิดชอบวิทยาเขตทั้ง 7 แห่งและวิทยาลัยครูทั่วประเทศ
5. มหาวิทยาลัยมหิดล ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับ วิทยาลัยสาธารณสุขทั่วประเทศ
6. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา
7. มหาวิทยาลัยรามคำแหง ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับโรงเรียนอาชีวศึกษาของเอกชน
8. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ดูแลรับผิดชอบและประสานงานกับโรงเรียนการช่างและสถาบันสายอาชีวศึกษาของรัฐบาล
9. สำหรับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ในส่วนภูมิภาค ให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาในแต่ละภูมิภาค

ผลจากการดำเนินงานในส่วนนี้ ทำให้เกิดบรรยากาศการตื่นตัวทางการเมืองกระจายออกไปตามโรงเรียน และวิทยาลัยต่าง ๆ เกือบทุกส่วนของประเทศ ซึ่งแสดงออกให้เห็นด้วยการเดินขบวน ประท้วงกฎระเบียบที่เข้มงวดของสถานศึกษาหรือการปฏิบัติตนของครูอาจารย์ การเข้าร่วมคัดค้านการทุจริตและประพฤติมิชอบของข้าราชการในท้องถิ่น และการเข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษานในส่วนกลาง เป็นต้น

¹จิรา หิรัญบุรณะ. เล่มเดิม. หน้า 40.

2. การปรับตัวภายในองค์กรของ สนท. ความคิดที่จะปรับโครงสร้างการจัดองค์กรของ สนท. มีมาตั้งแต่ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในหมื่น ๆ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเกิดความขัดแย้งระหว่างกรรมการ สนท. บางส่วนกับฝ่ายนัชนวนระหว่างการค้าสู่ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ที่ประชุมกรรมการ สนท. เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 มีการซักฟอกข้อข้องใจในพฤติกรรมของกรรมการ สนท. บางคน พร้อมทั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์การทํานานของเลขาธิการ สนท.¹ ว่ามีความบกพร่องหลายประการ พร้อมทั้งมีการเสนอให้ปรับโครงสร้างของ สนท. โดยให้ยกเลิกระบบการเอานายกสโมสรหรือนายกองคํการนักศึกษามาเป็นกรรมการบริหารโดยคําแห่ง ให้ใช้วิธีคัดเลือกตัวแทนแต่ละสถาบันเข้ามาเป็นกรรมการบริหารแทน แต่ข้อเสนอนี้มิได้คําเนินการแต่อย่างใด ความขัดแย้งภายใน สนท. รุนแรงขึ้นจน นายประยงค์ เต็มชวลา นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล และนายพีระพล ตรีชะเกษม นายกสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกาศลาออกจากคําแห่งกรรมการบริหาร สนท. พร้อมทั้งเสนอให้คณะกรรมการทั้งหมดพิจารณาตัวเองเช่นกัน โดยให้เหตุผลว่า ต้องการแก้ภาพพจน์ที่ประชาชนมองว่า สนท. มีความแตกแยกกําคิขึ้น ซึ่งจะทำให้คําคือเมื่อมีการแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบเสียก่อน² จากเหตุการณ์นี้ นายสมบัติ ธํารงธัญวงศ์ เลขาธิการ สนท. และกรรมการทั้งชุดตัดสินใจลาออกจากคําแห่งและจัดให้มีการเลือกตั้งขึ้นใหม่ นายสมบัติ ธํารงธัญวงศ์ ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการ สนท. อีกครั้ง ในช่วงนี้ได้มีการพิจารณาปัญหาโครงสร้างการจัดองค์กรของ สนท. กันใหม่ โดยเห็นว่าการที่มีกรรมการบริหารมาจากนายกสโมสรนักศึกษาซึ่งต้องรับผิดชอบงานภายในมหาวิทยาลัยของตนอย่างเต็มที่อยู่แล้ว ทำให้ขาดความคล่องตัวในการทํานานและมีผลกระทบต่อคําคําเนินงานของ สนท. อยู่เสมอ สนท. จึงปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ โดยให้นายกสโมสรหรือนายกองคํการนักศึกษาคํารงคําแห่งกรรมการกลาง ทํานานที่เพียงกํานคนนโยบายและรับทราบการทํานาน ยกเว้นในกรณีที่มีปัญหาวิกฤติ เช่น การเดินขบวนหรือการประท้วงครั้งสำคัญ

¹ขณะนั้นผู้ที่คํารงคําแห่งเลขาธิการ สนท. คือ นายสมบัติ ธํารงธัญวงศ์

²ประชาธิปไตย. 18 พฤศจิกายน 2516. หน้า 1.

คณะกรรมการกลางจึงจะเข้าร่วมตัดสินด้วย¹ และให้รองนายกหรืออุปนายกฝ่ายภายนอกของสโมสรนักศึกษาแต่ละสถาบันดำรงตำแหน่งคณะกรรมการบริหาร ทำหน้าที่บริหารงานร่วมกับเลขาธิการ สนท. และรองเลขาธิการทั้ง 3 ฝ่ายแทน

แต่การที่ นายสมบัติ อารงธัญวงศ์ และกรรมการชุดเดิมยังอยู่ในตำแหน่งทำให้อุบัติความขัดแย้งในหมู่กรรมการไม่ได้รับการแก้ไข คณะกรรมการแตกแยกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กลุ่มหนึ่ง ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กลุ่มหนึ่ง ตัวแทนจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกกลุ่มหนึ่ง² ผลจากความขัดแย้งและความไม่พอใจการดำเนินงานของ สนท. ทำให้นักศึกษาบางส่วนถอนตัวออกจาก สนท. และตั้งเป็นกลุ่มนักศึกษาเสรีขึ้น เช่น กลุ่มธรรมศาสตร์เสรี กลุ่มรามคำแหงเสรี และกลุ่มจุฬาเสรี เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบด้วยผู้ที่ร่วมวางแผนและปฏิบัติการในการชุมนุมประท้วงการจับกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญ ภายหลังได้รวมตัวกันก่อตั้ง "สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย" ขึ้น โดยมีนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นผู้นำในการรวมกลุ่ม

การปรับโครงสร้างองค์กรของ สนท. มีขึ้นอีกครั้งในช่วงที่ นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ ดำรงตำแหน่งเลขาธิการ สนท. ประมาณกลางปี พ.ศ. 2518 ซึ่งช่วงนี้ พรรคนักศึกษาที่มีแนวคิดสังคมนิยม ในแต่ละมหาวิทยาลัยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งกรรมการบริหารสโมสรนักศึกษา หรือองค์การนักศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เช่น พรรคพลังธรรม ชนะการเลือกตั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พรรคพลังธรรมนี้นับเป็นกลุ่มที่ริเริ่มการหาเสียงโดยวิธีการ "เคาะประตูนักศึกษา" คือการออกหาเสียงกับนักศึกษาตัวต่อตัว³ พรรคจุฬาประชาชน ชนะการเลือกตั้งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พรรคประชาธิปไตยที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พรรครวม

¹"สัมภาษณ์ เกรียงกมล เลหาไพโรจน์," ใน จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย. 2519. หน้า 145 - 147.

²คณินนิตย์ ตั้งใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 160.

³พิเชียร อานาจวรสเสรี. "เมื่อข้าพเจ้าเป็นนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2519," ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี. 2527. หน้า 496.

พลังสามัคคีที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และพรรคสังคมนิยมมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น การที่กลุ่มเหล่านี้สามารถเข้าบริหารงานสโมสรนักศึกษาได้เป็นส่วนมากเช่นนี้ ทำให้กิจกรรม ของนักศึกษาส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมประเภทบันเทิงลดน้อยลงและเลิกไปโดยปริยาย กิจกรรมทั้งในส่วนสโมสรและคณะต่าง ๆ มุ่งไปในทางกิจกรรมเชิงการเมืองและรับใช้สังคมเป็น ส่วนใหญ่ แม้แต่กิจกรรมที่เป็นงานประเพณี เช่น งานลอยกระทง งานวันปีใหม่ ก็เปลี่ยนแปลง รูปแบบและเนื้อหาใหม่ โดยมีการสอดแทรกเนื้อหาทางการเมืองเข้าไปด้วย นอกจากนี้ยัง ทำให้เกิดความไม่เป็นเอกภาพทางความคิด และแนวทางการดำเนินงานทั่วทั้งขบวนการของ นักศึกษา ความขัดแย้งในหมู่นักศึกษาที่เป็นกรรมการ สนท. ไม่ปรากฏให้เห็นอีก

เพื่อให้การทำงานของ สนท. มีประสิทธิภาพและปลอดภัยจากการปราบปรามของฝ่าย ที่มีอำนาจเหนือกว่า เพราะขณะนั้นสถานการณ์ทางการเมืองมีความรุนแรงมากขึ้น สนท. จึง ได้จัดองค์กรทำงานที่มีความรักใคร่กันมากขึ้น กล่าวคือ ในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้งจะตั้ง องค์กรทำงานขึ้น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นแกนนำกับส่วนที่เป็นผู้ปฏิบัติการ แกนนำจะประกอบด้วย ตัวแทนของ สนท. และองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว เช่น ผู้แทนแนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ ผู้แทนสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย และ ผู้แทนศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย เป็นต้น แกนนำทำหน้าที่กำหนดนโยบายและ แนวทางการเคลื่อนไหว ส่วนผู้ปฏิบัติการ ได้แก่ นักศึกษาที่เข้าร่วมอยู่ในขบวนการ จะทำงาน ตามความสนใจและความถนัด อาจจะเป็นงานด้านวัฒนธรรม แสงเสียง งานด้านหนังสือ หรืออื่น ๆ ต่อมาปลายปี พ.ศ. 2518 มีการตั้งแกนนำแบบถาวรขึ้น เรียกว่า "แกนม่วง - แกนเหลือง"¹ แกนม่วงประกอบด้วยผู้นำนักศึกษาที่มาจากสโมสรนักศึกษา หรือพรรคนักศึกษา ในแต่ละสถาบัน ตัวแทนจาก สนท. และองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ ส่งตัวแทนเข้ามาแต่ละ 1 คน ทำหน้าที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวภายนอกมหาวิทยาลัย ส่วนแกนเหลืองเป็นแกนนำภายใน มหาวิทยาลัย ทำหน้าที่เคลื่อนไหวในแต่ละสถาบัน

¹ชื่อ "แกนม่วง - แกนเหลือง" นี้ มิได้มีความหมายพิเศษแต่อย่างใด ที่เรียก เช่นนี้ เพราะว่าเพ็ญมีชาวลักเขียนกระดานอยู่ 2 สี คือ สีม่วงกับสีเหลือง (อ้างถึง คำสัมภาษณ์ของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ใน คณิตนิธย์ ตั้งใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 174.)

เหตุผลในการตั้งแกนม่วง - แกนเหลืองขึ้น สืบเนื่องมาจากในทางปฏิบัติไม่สามารถจัดประชุมปรึกษาหารือคณะกรรมการส่วนต่าง ๆ ของขบวนการที่กระจัดกระจายกันอยู่ได้บ่อย ๆ โดยเฉพาะตัวแทนนักศึกษาจากสถาบันต่างจังหวัดแม้ว่าจะแก้ปัญหาโดยให้มหาวิทยาลัยในส่วนกลาง 4 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นตัวหลักในการทำงานก็ตาม แต่ตัวแทนจากมหาวิทยาลัยเหล่านี้ก็ไม่มีเวลาติดตามสถานการณ์ได้อย่างใกล้ชิด เพราะมีการละส่วนอื่น ๆ ด้วย จึงมีการเสนอความคิดให้มีคณะกรรมการชุดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่มีประสบการณ์ทางการเมืองมาอยู่ร่วมกันทำหน้าที่ติดตามสถานการณ์ อ่านหนังสือพิมพ์ วิเคราะห์ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ให้แก่ขบวนการ แกนม่วง - แกนเหลือง จึงจัดตั้งขึ้น เพื่อรับภาระงานดังกล่าวนี้

การปรับองค์กรของขบวนการนักศึกษานี้ นอกจากจะเป็นผลมาจากประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งหวังให้ขบวนการมีประสิทธิภาพในการทำงานและปลอดภัยจากการคุกคามของฝ่ายตรงข้ามแล้ว ส่วนหนึ่งยังน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากความคิดในการจัดตั้งองค์กรตามแนวสังคมนิยม ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือหลายเล่มที่ตีพิมพ์ขึ้นในช่วงนี้¹ เนื้อหาส่วนใหญ่มักจะบ่งบอกให้ตระหนักว่า หากต้องการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ขบวนการจะต้องมีองค์การจัดตั้งที่มีระเบียบวินัย มีอุดมการณ์ที่แน่นอน ขบวนการนักศึกษาระยะนี้จึงปรากฏการเรียกร้องให้ผู้ปฏิบัติภาระมีระเบียบวินัย เรื่องการรักษาความลับขององค์กร, การขยายแนวร่วม, การใช้ทำที่ถูกต้อง และเรียกร้องให้สร้างระบบประชาธิปไตยรวมศูนย์ขึ้น เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพและความเข้มแข็งให้แก่องค์กร นอกจากนี้ยังมีการประกาศตั้งพลังสามประสานระหว่าง กรรมกร ชวนา และนักศึกษาขึ้นใน พ.ศ. 2518 การตั้งพลังสามประสานนี้ ประการแรกน่าจะเป็นผลมาจากประสบการณ์การเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับกรรมกรและชวนาที่มีขึ้นหลายต่อหลายครั้ง และอีกประการหนึ่งน่าจะเป็นอิทธิพลทางความคิดของ เหม่า เจ๋อ ตุง ที่เสนอว่าการปฏิวัติจะสำเร็จต้องอาศัยพลังสามประสานนี้²

¹หนังสือดังกล่าวนี้ เช่น หลักเลนิน (ว่าด้วยการตั้งพรรคของชนชั้นกรรมาชีพ) ของ สตาลิน ว่าด้วยพรรค ของ เหม่า เจ๋อ ตุง และ เสริมทฤษฎี เป็นต้น

²เหม่า เจ๋อ ตุง. สรรณิพนธ์เล่ม 2 ตอนต้น. ม.ป.ป. หน้า 459.

การรับรองครของ สนท. ให้มีลักษณะเป็นองค์กรทางการเมือง โดยพิจารณาจาก ข้อเรียกร้องในเรื่องระเบียบวินัย เรื่องหน้าที่และท่าทีของผู้ปฏิบัติงาน เรื่องประชาธิปไตย รวมศูนย์ และเรื่องการจัดตั้งหลักสามประสานเช่นนี้ ทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า พรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศไทย น่าจะเข้ามามีอิทธิพลต่อขบวนการนักศึกษาอยู่พอสมควร ทั้งในระดับความคิด และการจัดองค์กร ซึ่งในเรื่องนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงโดยละเอียดในการศึกษาตอนที่ 5

จากประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดตั้ง สนท. ที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ในช่วงต้น สนท. จัดตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อการประสานงานและสร้างความร่วมมือระหว่างนักศึกษาในสถาบัน ต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมด้านการบำเพ็ญประโยชน์เป็นงานหลัก แต่ในระยะต่อมา สนท. ได้แสดง บทบาทและรับรองครให้เป็นไปในลักษณะกลุ่มอิทธิพลทางการเมือง ที่มีระเบียบวินัยและมีความ คล่องตัวสามารถเคลื่อนไหวได้ทันสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และที่สำคัญคือการรับรองครให้เป็นกลุ่ม ที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทยโดยส่วนรวม เป็น ผลให้เกิดการกระทบกระเทือนผลประโยชน์และท้าทายอำนาจของกลุ่มโครงสร้างอำนาจเดิม รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้รุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน จนนำไปสู่ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ สนท. ถูกปราบปรามจนต้องสลายองค์กรอย่างเป็นทางการของตนไป

4. สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน (พ.ศ. 2522 - 2524)

หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 สนท. และองค์กรนักศึกษากลุ่มต่าง ๆ สลายตัวลงโดยคำสั่งคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ที่เข้ากระทำการปราบปรามในวันเดียวกัน นั้นนักศึกษาจำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจเข้ามาร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และมีอีกส่วน หนึ่งซึ่งเป็นนักศึกษาที่เคยมีบทบาทในขบวนการที่ไม่ได้ตัดสินใจเข้าร่วมกับ พคท. ได้รวมตัวกัน อย่างเงียบ ๆ ภายในสถาบันของตน พร้อมทั้งจัดตั้งกลุ่มของตนขึ้นมาในรูปองค์กรจัดตั้งที่ใหม่ เป็นทางการ หรือ "องค์กรปิดลับ" ซึ่งมีโครงสร้างการจัดตั้งที่จำลองแบบมาจากองค์กร

ปฏิวัติที่ดิน¹ เนื่องจากนโยบายของรัฐบาล นายธำนิภร กรัยวิเชียร ห้ามมิให้มีการรวมตัวกันของนักศึกษา ไม่ว่าจะเป็นรูปองค์การนักศึกษา พรรค ชมรม และกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ การรวมตัวของนักศึกษาจึงต้อง เป็นไปในรูปองค์การปิดลับ

โครงสร้างขององค์การปิดลับในสถาบันการศึกษาแห่งต่าง ๆ ช่วงปลาย พ.ศ. 2520 - ต้น พ.ศ. 2521 นี้ มีลักษณะเป็นองค์การจัดตั้งเดี่ยว (Unitary forms) ที่มีความเข้มงวดด้านระเบียบวินัยมาก มีการแบ่งสายการบังคับบัญชาเหมือนระบบราชการ โดยแบ่งโครงสร้างการทำงานออกเป็น ระดับคณะ, ระดับเขตคณะ และระดับทั้งสถาบัน ในระดับคณะจะมีองค์การซึ่งรวมนักศึกษาเฉพาะในคณะนั้น ๆ ขึ้นมาทำการศึกษารวบรวมข้อมูลในแนวสังคมนิยมและดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น ออกใบปลิวโจมตีรัฐบาล และเคลื่อนไหวสนับสนุนให้ปล่อยผู้ต้องหาคดี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นต้น ใบปลิวเหล่านี้มักจะนามาวางไว้ตามห้องน้ำในมหาวิทยาลัย² สมาชิกในคณะแต่ละคนถือว่ามีความเป็นผู้นำปฏิบัติงานในระดับเขตคณะ และระดับสถาบันด้วย ผู้ปฏิบัติงานในคณะนี้จะจัดตั้งแกนนำขึ้นจำนวนหนึ่ง เพื่อควบคุมสภาพองค์การไว้ และแกนนำจะคัดเลือกกันเองคนหนึ่ง ขึ้นทำหน้าที่ประสานงานกับแกนนำของคณะอื่น ๆ

ระดับเขตคณะ คือการรวมหลาย ๆ คณะ เข้าด้วยกัน โดยจัดแบ่งตามความใกล้เคียงของพื้นที่และเนื้อหาวิชาที่เรียน เช่นการแบ่งเขตคณะในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จะแบ่งออกเป็นสายคณะวิทยาศาสตร์ ได้แก่ คณะแพทยศาสตร์, คณะสัตวแพทย์, คณะวิทยาศาสตร์ และคณะเภสัชศาสตร์ คณะสายสังคมศาสตร์ ได้แก่ คณะเศรษฐศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ และคณะนิเทศศาสตร์ คณะสายวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ได้แก่ คณะสถาปัตยกรรมและคณะวิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น แต่ละเขตคณะจะมีแกนประสานงานของแต่ละคณะมารวมประชุมปรึกษารื้อกันในเรื่องต่าง ๆ และคัดเลือกแกนประสานงานคนหนึ่งขึ้นทำหน้าที่

¹อาเนทท์ ภักดีวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 110.

²สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล. "นักศึกษาแนวหน้าประชาชน," ใน วิทยวิ.

2523. หน้า 111.

"เลขาเขต" ซึ่งเลขาเขตจะเป็นตัวแทนของเขตคณะ เข้าประชุมร่วมกับเลขาเขตคณะของ
เขตอื่น ๆ ในมหาวิทยาลัย ที่ประชุมเลขาเขตคณะนี้เองที่ถือว่าเป็นองค์กรสูงสุดในระดับ
สถาบัน¹

โครงสร้างองค์กรปิดลับในลักษณะที่กล่าวมานี้ ทว่าองค์กรมีเอกภาพสูงมาก องค์กร
ปิดลับดำเนินการมาจนถึงประมาณปลายปี พ.ศ. 2521 จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เมื่อรัฐบาล
พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ยินยอมให้จัดตั้งสโมสรนักศึกษาขึ้นได้ แต่ให้มีการเลือกตั้งทาง
อ้อมคือ ให้นักศึกษาเลือกตัวแทน แล้วตัวแทนจึงมาเลือกกรรมการสโมสร ต่อมาในต้นปี พ.ศ.
2522 รัฐบาลจึงยินยอมให้มีการเลือกตั้งทางตรงได้ เมื่อสามารถดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ได้
อย่างเปิดเผย องค์กรปิดลับของนักศึกษาจึงสลายตัว และจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมอย่างเปิดเผยขึ้น
แทนในลักษณะคล้ายกับ "พรรคนักศึกษา" แต่ในช่วง พ.ศ. 2522 ระเบียบเรื่องพรรค
นักศึกษายังไม่มีบังคับใช้ กลุ่มเหล่านี้จึงรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ และใช้ชื่อกลุ่มต่าง ๆ
กันไป เช่น ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ชื่อว่า "จุฬา' อีปาย" ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ใช้ชื่อว่า "กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อเสรีภาพและประชาธิปไตย" และที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ใช้ชื่อว่า "นักศึกษา 7 คณะ" เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้จะทำหน้าที่สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็น
กรรมการบริหารสโมสรนักศึกษานักเรียนของตนเป็นหลัก ขณะเดียวกันภายในกลุ่มก็มีการศึกษา
ทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้เคลื่อนไหวให้มหาวิทยาลัยออกระเบียบ
ว่าด้วยพรรคนักศึกษาขึ้น และในช่วงต้น พ.ศ. 2523 ก็ประสบผลสำเร็จ เมื่อนักศึกษานักเรียน
สถาบันต่าง ๆ ได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง "พรรคนักศึกษา" ขึ้นได้ กลุ่มเหล่านี้จึงเปลี่ยนฐานะ
ตัวเองเป็น พรรคนักศึกษานักเรียนที่สุด

ส่วนองค์กรนักศึกษาระดับชาตินั้น เริ่มมีการประสานงานกันระหว่างนักศึกษาสถาบัน
ต่าง ๆ ขึ้นอีกครั้งในช่วงปลาย พ.ศ. 2521 เมื่อสโมสรนักศึกษา 8 สถาบัน² ร่วมกัน

¹อานนท์ ภักดีวงศ์. เล่มเดิม. หน้า 111.

²ประกอบด้วยตัวแทนจาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มหาวิทยาลัย
ศิลปากร, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
ธนบุรี

จัดงานรับขวัญผู้ต้องหาคดี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ได้รับการปล่อยตัว เนื่องจากรัฐบาล พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม โดยใช้ชื่อว่า "สู้อ้อม ออกระชาชน"¹ ผลจากการรวมตัวครั้งนี้นำไปสู่การร่วมกิจกรรมของนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ อีกหลายครั้ง และมีจำนวนสมาชิกร่วมเข้ามามีส่วนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย เช่น ต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2521 สมาชิกร่วม 12 สถาบัน ร่วมกันจัดงานรำลึกถึงผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ณ บริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปลายเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ได้จัดตั้ง "คณะกรรมการนิสิตนักศึกษาช่วยเหลือประชาชนในปัญหานี้"² เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ประสบทุกข์ยากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากความร่วมมือหลายครั้งดังกล่าว ทำให้ผู้นำนักศึกษานั้นเห็นว่า มีภาระหน้าที่หลายประการที่นักศึกษาจำเป็นต้องผลักดันร่วมกัน เพื่อให้มีความเข้มแข็งกว่าที่จะกระทำเพียงลำพังของสถาบันใดสถาบันหนึ่ง จึงได้มีการจัดสัมมนาตัวแทนนักศึกษา เมื่อวันที่ 4 - 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2522 ผลสรุปจากการสัมมนาได้ตกลงก่อตั้งการประสานงานระหว่างสมาชิกร่วม 18 สถาบันขึ้น³ และได้จัดตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นชุดหนึ่งเพื่อทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการประสานงาน และบริหารงานของ 18 สถาบัน จากนั้นการเคลื่อนไหวของ

¹สุกมล วงศ์อมรรต. "19 สถาบัน พัฒนาการและก้าวต่อไป," ปริทัศน์ 2. ม.ป.ป. หน้า 28.

²มีสมาชิกร่วมเพิ่มขึ้นอีก 4 สถาบัน คือ สมาชิกร่วมมหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ลาดกระบัง และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³ประกอบด้วย สมาชิกร่วมมหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มหาวิทยาลัยศิลปากร, มศว ประสานมิตร, มศว พลศึกษา, มศว บางแสน, มศว บางเขน, มศว มหาสารคาม, มศว สงขลา, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่และปัตตานี, สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตบางมด และลาดกระบัง.

ขบวนการนักศึกษา ก็เป็นที่รู้จักกันมานาน "สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน" ต้นปี พ.ศ. 2523 มีการเปลี่ยนชื่อ "สโมสรนักศึกษา" เป็น "องค์การนักศึกษา" และมีสถาบันเข้าร่วมเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง คือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บhumวัน จึงเปลี่ยนองค์กรเป็น "องค์การนักศึกษา 19 สถาบัน" ตามไปด้วย

เรื่องรูปแบบการจัดองค์กรของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน¹ ได้มีการถกเถียงกันในกลุ่มผู้นำนักศึกษาเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสม บางส่วนเสนอให้จัดเป็นองค์กรร่วมในรูปแบบ "สหพันธ์นิสิตนักศึกษา" หรือ "สมาพันธ์นักศึกษาแห่งประเทศไทย" ขึ้น เพื่อให้เป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง มีระเบียบวินัยที่แน่ชัด มีความคล่องตัวในการตัดสินใจ ทั้งยังทำให้ประชาชนไม่สับสนกับการเปลี่ยนชื่อไปมาจาก 18 สถาบัน 19 สถาบัน หรือ 20 สถาบัน ส่วนฝ่ายที่คัดค้านก็ให้เหตุผลว่า การเมืองครเหมือนเมื่อครั้ง สนท. จะทำให้เป็นเป้าโจมตีจากฝ่ายตรงข้ามได้ง่าย เพราะประชาชนบางส่วนยังมีทัศนคติทางลบต่อขบวนการนักศึกษา ชื่อ 18 สถาบัน น่าจะทำให้นักศึกษาในแต่ละสถาบันรู้สึกมีส่วนร่วมด้วยมากกว่า แต่ประเด็นปัญหาเหล่านี้ก็เป็นเพียงการวิพากษ์วิจารณ์กันในกลุ่มนักศึกษาเท่านั้น ยังไม่ได้มีการดำเนินการเพื่อหาข้อยุติแต่อย่างใด จนกระทั่งสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน สลายองค์กรไป

เมื่อพิจารณาโครงสร้างการจัดองค์กรของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน พบว่ามีลักษณะเป็นองค์กรประสานงาน มากกว่าที่จะเป็นองค์กรที่ปฏิบัติงานด้วยตนเอง เพราะเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของสถาบันต่าง ๆ โดยไม่มีระเบียบกฎเกณฑ์ที่แน่นอนเหมือน สนท. ในอดีต กล่าวคือ ไม่มีการกำหนดการได้มาซึ่งกรรมการบริหาร หรือผู้นำตำแหน่งต่าง ๆ เช่นที่ สนท. เคยทำมา อย่างไรก็ตามโดยโครงสร้างแล้ว 18 สถาบันก็เข้าลักษณะการจัดตั้งแบบสหพันธ์เหมือน สนท. ดังนั้นจึงประสบปัญหาการขาดความเข้มแข็งและความเป็นเอกภาพ เช่นเดียวกับที่ สนท. เคยประสบ ประกอบกับการไม่มีกฎระเบียบเกี่ยวกับตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ที่ชัดเจน ทำให้โครงสร้างของ 18 สถาบัน มีความอ่อนแอกว่า สนท. มาก การทำงานของ 18 สถาบันโดยทั่วไปจะมีตัวแทนจากสถาบันต่าง ๆ มาประชุมกำหนดนโยบายกันเป็นครั้งคราว แล้วแต่

¹ที่เข้าใจว่า "สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน" เนื่องจากเป็นจำนวนสถาบันที่ดำรงอยู่ยาวนานที่สุด.

ความจำเป็นของสถานการณ์ การแสดงบทบาทของผู้บังคับการจะออกมาในรูปแบบผู้นำร่วม คือ ตัวแทนจากแต่ละสถาบัน ซึ่งอาจจะ เป็นนายกสโมสรหรืออุปนายก ท้าหน้าที่ผู้นำองค์การในฐานะ ที่ทำเทียมกันจะผลัดเปลี่ยนผู้นำในการเคลื่อนไหวแต่ละครั้งแล้วแต่ความเหมาะสม ผู้นำของ 18 สถาบัน จึงไม่เด่นเหมือนผู้นำ สกนท. เท่าที่ปรากฏในช่วง พ.ศ. 2522 - 2524 ผู้นำ ของ 18 สถาบัน มักจะมาจากนายกสโมสรนักศึกษาของมหาวิทยาลัยหลักในส่วนกลาง ไม่ก็แห่ง เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ธรรมศาสตร์, มหิดล และรามคำแหง แทบทั้งสิ้น¹

โครงสร้างการจัดตั้ง เช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาความแตกต่างในแนวทางการดำเนินงาน และอุดมการณ์ทางการเมืองของสโมสรนักศึกษาแต่ละแห่งได้ง่าย ในระยะแรกของการก่อตั้ง นั้นบรรดาผู้นำนักศึกษาและตัวแทนจากสถาบันต่าง ๆ ล้วนมาจากกลุ่มหรือพรรคนักศึกษาที่มี แนวทาง ไปในแนวสังคมนิยมแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาในส่วนกลาง เมื่อมีแนวทางการ ท้าพานไปในแนวทางเดียวกัน ความขัดแย้งจึงยังไม่เกิดขึ้น ความขัดของ 18 สถาบัน ปรากฏให้เห็นเมื่อประมาณกลาง พ.ศ. 2523 ภายหลังที่เกิดวิกฤตการณ์ทางสังคมนิยมใน แนวทางสากลคือ บรรดาประเทศสังคมนิยมซึ่งเคยเป็นแบบอย่างแก่ขบวนการสังคมนิยมกลุ่ม ต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงนโยบายและหลักการพื้นฐานของสังคมนิยมไป กลุ่มนักศึกษาที่มีแนวคิด สังคมนิยม จึงเริ่มหันเหความเชื่อมั่นไปจากแนวทางสังคมนิยมแบบที่เคยดำเนินอยู่ สิ่งที่เป็น เครื่องชี้ในเรื่องนี้ ประการหนึ่งก็คือ การเดินทางกลับเข้าเมืองของบรรดาผู้นำนักศึกษาที่เคย เข้าร่วมต่อสู้กับ พคท. พรรคนักศึกษาที่ยึดแนวทางสังคมนิยมประสบกับภาวะชะงักงัน และ เกิด สภาพเฉื่อยลงทุกที จนเกือบจะยุติบทบาทของตนลง โดยที่ฝ่ายรัฐบาลไม่ได้จำกัดบทบาทแต่ อย่างใด² พรรคเหล่านี้ในหลายมหาวิทยาลัยยุบตัวลง เช่นนี้มหาวิทยาลัยมหิดล มีการยุบ พรรครวมมหิดล และมีพรรคใหม่ขึ้นแทน ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พรรคจุฬาธิปไตยก็ยุบพรรค ของตน ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง แม้ว่าจะไม่มีการยุบพรรค แต่ก็เปลี่ยนแนวทางการท้าพานไปจากเดิม โดยหันไปเคลื่อนไหวด้านวิชาการในหมู่นักศึกษา

¹อานนท์ กักตึงศ์. เล่มเดิม. หน้า 114.

²สุภาภรณ์ ศรีชัยเสน. "ยามข้างแรมของขบวนการนักศึกษา," ปริทัศน์ 6.

และทำกิจกรรมตามประเพณี แทนการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างที่เคยกระทำ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่นนี้ทำให้สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน หาจุดร่วมทางอุดมการณ์และแนวทางในการทำมาไม่ได้เกิดภาวะเจียบงันในการทำกิจกรรมเกือบทุกมหาวิทยาลัย ประกอบกับมีปัญหาคงสร้างภายในที่ไม่เข้มแข็งเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ในที่สุด 18 สถาบันก็ประกาศสลายตัวลง เมื่อปลาย พ.ศ. 2524

5. สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2527 - ปัจจุบัน)

ภายหลังการสลายตัวของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน นักศึกษาพยายามรื้อฟื้นองค์กรของตนขึ้นมาอีก แต่การก่อตัวของขบวนการนักศึกษานี้เป็นไปแบบรูปธรรมเพื่อที่จะดำรงการทำกิจกรรมของนักศึกษาไว้ มากกว่าจะก่อขึ้นมาเพราะความจำเป็นหรือด้วยจิตใจที่ตระหนักว่าจะต้องมียุทธศาสตร์เพื่อตอบสนองการต่อสู้ทางการเมืองและสังคม¹

การรวมตัวของนักศึกษานี้เริ่มจากในปี พ.ศ. 2525 นักศึกษาจากหลายสถาบันร่วมกันเคลื่อนไหวกรณีคัดค้านการขึ้นค่ารถเมล์ และในปี พ.ศ. 2526 กลุ่มนักศึกษาร่วมกับสมาพันธ์ประชาธิปไตยคัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญที่มีลักษณะเป็นเผด็จการมากขึ้น มีการจัดอภิปราย สภาวประชาชาติและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลให้แก่ประชาชน เป็นพลังกดดันร่วมหลายฝ่ายจนเป็นผลสำเร็จ เมื่อรัฐบาลประกาศยุบสภาหลังจากมติการแก้ไขรัฐธรรมนูญตกไป และประกาศให้มีการเลือกตั้งใหม่ องค์การนักศึกษาจากหลายสถาบันได้ร่วมกันจัดทำโครงการเชิญชวนประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีนักศึกษาเข้าร่วมโครงการจำนวนมากพอสมควร

องค์กรร่วมอย่างเป็นทางการของนักศึกษาไทยเกิดขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2527 เมื่อมีการสมมนากิจกรรมองค์การนักศึกษาทั่วประเทศขึ้น ภายหลังการสมมนาตัวแทนนักศึกษาทุกสถาบัน

¹สุกัลักษณ์ กาญจนขุนดี. "คุณภาพใหม่ของขบวนการนักศึกษานิตศวรรษที่ 2 ของ 14 ตุลาคม," มติชน. 15 ต.ค. 2530, หน้า 7.

มีมติให้จัดตั้ง "สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" (ชื่อย่อ สนนท.) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. พิทักษ์สิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์อันชอบธรรมของประชาชน
2. เพื่อจัดความไม่เป็นธรรมในสังคม เพื่อประชาชนส่วนรวม
3. จรรโลงและพยายามพัฒนาค่านิยม วัฒนธรรม ความเชื่อที่สร้างสรรค์ของประชาชน
4. เพื่อให้ได้มาซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย

จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์เหล่านี้มุ่งที่จะสร้างเสริมให้ขบวนการนักศึกษาเข้ามามีบทบาทต่อสังคมทั้งสิ้น โดย สนนท. ได้กำหนดนโยบายไว้ดังนี้

1. สร้างความเป็นเอกภาพภายในขบวนการนักศึกษา
2. ศึกษาค้นคว้า รวบรวมและเผยแพร่ข้อมูลให้แก่นักศึกษาและประชาชน
3. ประสานกลุ่มพลังประชาธิปไตย และเผยแพร่ประชาธิปไตยบนหลักการที่ถูกต้อง
4. ส่งเสริมการวิพากษ์วิจารณ์ทางสร้างสรรค์ ต่อความไม่เป็นธรรมในด้าน

เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

5. ต่อสู้และสนับสนุนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชน
6. ส่งเสริม สนับสนุน เสริมสร้างให้นิสิตนักศึกษามีจิตสำนึกต่อส่วนรวม
7. สนับสนุนการต่อสู้เพื่อพิทักษ์สิทธิมนุษยชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ¹

โครงสร้างการจัดองค์กรของ สนนท. มีรูปแบบเดียวกับ สนนท.ในอดีต คือมีลักษณะเป็นสหพันธ์ที่ประกอบด้วยองค์การย่อย ๆ ของสถาบันต่าง ๆ ที่เข้ามาเป็นสมาชิก โดยมีตัวแทนจากแต่ละสถาบันทำหน้าที่เป็นกรรมการกลางและกรรมการบริหารโดยตำแหน่ง ดำเนินงานร่วมกับเลขาธิการ สนนท. ซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งในหมู่คณะกรรมการ ลักษณะโครงสร้างเช่นนี้ ทำให้ สนนท. ประสบปัญหาเช่นเดียวกับ สนนท. และสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน แต่ความสัมพันธ์ในโครงสร้างของ สนนท. เป็นไปอย่างหละหลวมกว่า สนนท. มาก เพราะประสบปัญหาความขัดแย้งในการกำหนดบทบาทและทิศทางการทํากิจกรรมของนักศึกษา สมาชิกปฏิบัติงานภายในองค์กรก็มีจำนวนน้อยลงมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลง

¹ฉันทนา ธีระเดชเสรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 305.

แปลงไป ความตื่นตัวทางการเมืองของนักศึกษามีน้อยลง และประเด็นในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองไม่สามารถกระตุ้นให้นักศึกษาส่วนใหญ่เข้าร่วมด้วยได้ ประกอบกับภาพพจน์ของขบวนการนักศึกษานิสายตาของประชาชนยังเป็นไปในแง่ลบ ทำให้ขาดการยอมรับและสนับสนุนจากประชาชน จากปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว ทำให้องค์กรนักศึกษาไทยในปัจจุบันดำเนินบทบาททางการเมืองของตนอย่างจำกัดและไม่สามารถพัฒนาองค์กรของตนให้มีความเข้มแข็ง เหมือนอย่างในอดีต

อนาคตขององค์กรนักศึกษาไทยจะเป็นเช่นไรนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพทางการเมืองและภาวะเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ถ้าเศรษฐกิจที่สภาพทางการเมืองเป็นเผด็จการถูกครอบงำโดยคนกลุ่มน้อยที่เป็นอภิสิทธิ์ชน รัฐบาลอ่อนแอ ดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดและขาดความชอบธรรม โอกาสที่ขบวนการนักศึกษาจะตื่นตัวพัฒนาองค์กรให้มีความเข้มแข็ง ขึ้นมาดำเนินการต่อต้านรัฐบาลย่อมเกิดขึ้นได้อีก และเมื่อใดที่ภาวะเศรษฐกิจปั่นป่วนประชาชนได้รับความเดือดร้อน องค์กรของนักศึกษาก็น่าจะทำการกดดันรัฐบาล เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาดัง ๆ เช่นกัน แม้องค์กรของนักศึกษาบางส่วนจะมีความเข้มแข็งและบางส่วนอาจจะอ่อนแอ แต่ขบวนการนักศึกษายังมีภาระหน้าที่ทางสังคมอยู่เสมอ โดยเฉพาะบทบาทในการเรียกร้องความถูกต้อง ชอบธรรมให้แก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาส จึงเป็นไปได้ที่ขบวนการนักศึกษาจะยุติบทบาทตนเอง ในทางกลับกัน นักศึกษาน่าจะเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ เพื่อสร้างองค์กรและพัฒนาขบวนการของตนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย (2513 - 2524)

การศึกษาเรื่องของแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยเป็น เรื่องที่กระทำให้เด่นชัดได้ค่อนข้างลำบาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากขบวนการนักศึกษาไทยไม่เคย ประกาศแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองออกมาอย่างชัดเจนเลย การศึกษาในประเด็นนี้ จึงต้องอาศัยการวิเคราะห์จากพฤติกรรมทางการเมืองของขบวนการนักศึกษา ที่แสดงออกต่อ ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น และศึกษาจากแนวคิดของผู้นำนักศึกษาที่ แสดงออกผ่านทางสื่อมวลชนทั้งที่เป็นสื่อของขบวนการนักศึกษาเอง เช่น หนังสือพิมพ์อัมรินทร์ และจุลสารวาระพิเศษต่าง ๆ กับสื่อมวลชนโดยทั่วไป ซึ่งพอจะช่วยให้เราเห็นการคลี่คลาย ของแนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยได้เป็นลำดับ เพื่อให้สามารถเสนอประเด็น วิเคราะห์ในเรื่องนี้ให้ได้อย่างชัดเจน ผู้เขียนจึงพอแบ่งแนวคิดทางการเมืองของขบวนการ นักศึกษาไทยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, ระยะหลัง เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 - เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, ระยะหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 - ปัจจุบัน

1. แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระยะก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516
(2513 - 2516)

แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยในระยะนี้ เป็นไปบนลักษณะ เสรีนิยม เนื่องมาจากในช่วงนี้สังคมไทยอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกปิดกั้นเสรีภาพทางการเมือง ดังนั้นพื้นฐาน ทางความคิดและสิ่งที่นักศึกษาเคลื่อนไหวจึงเป็นไปเพื่อเรียกร้องเสรีภาพและประชาธิปไตยเป็น ด้านหลัก โดยมีกระแสความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อสภาพสังคมภายในมหาวิทยาลัยและความคิดชาตินิยม ซึ่งนักศึกษาแสดงออกถึงความต้องการที่จะเห็นประเทศหลุดพ้นจากการครอบงำของต่างชาติทั้งใน ด้านการเมืองและเศรษฐกิจเป็นประเด็นรอง ตัวชี้ในเรื่องนี้ก็คือ กระแสการเคลื่อนไหววิพากษ์

วิจารณ์สภาพสังคมภายในมหาวิทยาลัยและเรียกร้องเสรีภาพในการทำกิจกรรม ออกมาสู่กิจกรรมภายนอกมหาวิทยาลัย เช่น การต่อต้านสินค้าต่างชาติ และการเรียกร้องรัฐธรรมนูญซึ่งปรากฏขึ้นในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั่นเอง

บรรยากาศของการเคลื่อนไหวทางความคิดของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงนี้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง หลังจากการออกวารสารสังคมนิยมปริทัศน์ โดยนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ วารสารฉบับนี้นับเป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการพัฒนาของรัฐบาลในขณะนั้นเป็นผลให้นักศึกษาบางส่วนในขณะนั้นมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น เริ่มจากรู้สึกที่เบื่อหน่ายต่อสภาพสังคมภายในมหาวิทยาลัย ออกไปสู่ความสนใจปัญหาบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความตื่นตัวนี้ขยายตัวออกไปมากขึ้นเรื่อย เห็นได้จากการออกเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สภาพการณ์ในขณะนั้นหลายฉบับ รวมทั้งได้มีการจัดตั้งกลุ่มลัทธิและกลุ่มอิสระ เพื่อศึกษาปัญหาและแสดงทัศนะต่อปัญหาเหล่านั้นขึ้นในสถาบันต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

กระแสการวิพากษ์วิจารณ์สังคมรอบตัวนักศึกษา เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก เพราะเมื่อสภาพปัญหาของสังคมมีความเด่นชัดมากขึ้น สิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับการพรรณานับว่าเป็นจริงในสังคมขัดแย้งกัน ความรู้สึกใหม่ ๆ เกิดขึ้นพร้อมกับความคิดที่มุ่งหวังจะสร้างสิ่งถูกต้องดีงามตามหลักวิชาที่เรียนรู้มาให้เกิดขึ้นจริงในสังคม กลุ่มชนของนักศึกษาพยายามที่จะชี้ให้เห็นให้นักศึกษาเห็นถึงภาระของตนในการที่จะเลือกเอาสิ่งใหม่หรือถูกกลืนไปกับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ บรรยากาศของการเคลื่อนไหวทางความคิดในช่วงนี้ เป็นช่วงที่นักศึกษาบางส่วนได้ตระหนักแล้วว่า ในสภาพสังคมที่เป็นอยู่มีบางสิ่งบางอย่าง เป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องและควรได้รับการแก้ไข

คำถามที่ตามมาก็คือ นักศึกษาคนหนุ่มสาวจะหาตัวเช่นไร จะต่อสู้หรือต่อรองด้วยวิธีการใด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างที่เราเห็นว่าถูกต้อง จากจุดนี้เองที่นำไปสู่ยุคของการแสวงหาเพื่อสร้างแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งนักศึกษากระทำโดยการเรียนรู้ สร้างสมประสบการณ์ผ่านกิจกรรมหลายประการ เช่น การรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น, การออกหนังสือเผยแพร่ความคิดสู่นักศึกษาทั่วไป, การออกเรียนรู้จากชีวิตชนบทในรูปค่ายอาสาพัฒนา และการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น เข้าสังเกตการณ์การเลือกตั้ง

หรืออื่น ๆ เมื่อเงื่อนไขเอื้ออำนวย¹ แล้วพัฒนาต่อมาจนสามารถก่อตั้งเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้นได้ ดังที่กล่าวถึงไปแล้ว

แนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาไทย ในช่วงนี้มีลักษณะเด่นอยู่ใน 3 ประการ ดังนี้

- 1.1 มหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพและคุณค่าต่อสังคม
- 1.2 ชาตินิยม
- 1.3 เสรีนิยมประชาธิปไตย

1.1 มหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพและคุณค่าต่อสังคม

บรรยากาศทางการเมืองนับจากช่วงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จนถึงสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร นักศึกษาถูกปิดกั้นการแสดงบทบาททางการเมือง กิจกรรมที่ได้รับการส่งเสริมจะเป็นประเภทบันเทิง เช่น งานบอลลี งานรับน้องใหม่ หรืองานกีฬาประเพณีต่าง ๆ เช่น ฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสตร์ เป็นต้น นักศึกษาส่วนใหญ่ในแต่ละสถาบันมักจะไอ้อวดเพื่อศักดิ์ศรีที่เหนือกว่าของสถาบันตนและชิงดีชิงเด่นกันในเรื่องของความหรูหราฟุ้งเฟ้อ

อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วนักศึกษาตามสถาบันต่าง ๆ นั้นมักจะมียุ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ กลุ่มแรก กลุ่มประเพณีนิยม เป็นกลุ่มที่อนุรักษ์สิ่งที่มีอยู่ โดยพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมนรอบตัว ส่วนกลุ่มที่สองคือ กลุ่ม "ท้าทายนิยม" ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับโครงสร้างทางสังคมของคน ต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ที่ดีกว่า² และจากสภาพความจริงที่ปรากฏ แม้นักศึกษาในกลุ่มท้าทายนิยมจะเป็นคนกลุ่มน้อย แต่มักจะมีการเคลื่อนไหวเพื่อกระตุ้นหรือท้าทายต่อเพื่อนนักศึกษาและเผยแพร่แนวคิดของกลุ่มคนออกมาเสมอ ซึ่งต่างจากนักศึกษาในกลุ่มแรกซึ่งมักจะดำเนินกิจกรรมปกติตามแบบแผนที่เคยปฏิบัติมา แม้มักจะมีนักศึกษาเข้าร่วมด้วยจำนวนมากกว่า แต่ก็ไม่ได้กระตุ้นความตื่นตัวทางการเมืองขึ้นมาแต่อย่างใด

¹ยุค ศรีอารยะ (นามแฝง). "บทวิเคราะห์ 14 ตุลาคม," อาจารย์สาร.

2(5) : 30 ; ต.ค. - พ.ย. 2524.

²สุรศักดิ์ ศิลปอนันต์. "นิสิตนักศึกษากับการเมือง," การศึกษาแห่งชาติ. 8(2) : 29 ; ต.ค. - พ.ย. 2516.

จากบรรยายภาคกิจกรรมในมหาวิทยาลัยดังกล่าว ทำให้ให้นักศึกษากลุ่มทำทนายนิยม ซึ่งก่อตัวขึ้นตามสถาบันต่าง ๆ ในรูปของกลุ่มสัมมนาบ้าง หรือกลุ่มอิสระบ้าง ได้แสดงความ คิดเห็นไม่พอใจ วิพากษ์วิจารณ์ต่อทั้งมหาวิทยาลัยและเพื่อนนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ของการจัดกิจกรรมนักศึกษา ซึ่งเน้นแต่ในเรื่องของกีฬา การจัดกองเชียร์ การจัดงานปาร์ตี้ที่หรูหราเกินควร รวมทั้งการต่อต้านหนังสือรุ่นที่พวกเขาเห็นว่าไร้สาระ แต่ใช้เงิน จำนวนมาก ตลอดจนต่อต้านระบบอาวุโสในหลายสถาบันที่มีการบีบบังคับน้องใหม่อย่างเข้มงวด พวกเขา mong ว่าสิ่งเหล่านี้มิได้เป็นไปเพื่อคุณประโยชน์แก่สังคมแต่อย่างใด และไม่น่าจะเป็นการ แสดงออกของปัญญาชนที่ควรแก่การนับถือเลย ดังมีผู้กล่าวถึงบรรยายภาคของมหาวิทยาลัยในช่วง นั้นว่า "...พอเปิดมหาวิทยาลัย ก็คิดกันแล้วว่า จะจัดงานรับน้องใหม่ ประชุมกันทั้งวันทั้งคืน ซ้อมรับน้องใหม่ พวกน้องก็ไม่เป็นอันเรียน พอรับน้องใหม่เสร็จ เอกอีกแล้ว วางแผนหา รายได้ สโมสรนักศึกษาจัดหนึ่งบ้าง จัดงานเต้นรำบ้าง มันมีอย่างนี้ทั้งปี มีมัตติง - ปาร์ตี้ และจัดฉลองรับปริญญา..."¹

และยังได้กล่าวถึงการอวดโอ้สถาบันของนักศึกษาในช่วงนั้นว่า "...กระดุม เน้นไท ที่เขาก็บังคับน้องใหม่ ใครไม่มีก็โดนเลย หัวเข็มขัดนี้ อวดกัน นี่ของจุฬา ธรรมศาสตร์ นี่เกษตร อวดกันเหลือเกิน เดินฝังกันน่าดู อวดเข็มขัด กลัดกระดุม บุ่ม เน้นไท..."²

จากความไม่พอใจต่อสิ่งที่พบเห็น สุจิตต์ วงศ์เทศ ได้ถ่ายทอดออกมาเป็นบทกวี ชื่อ "กูเป็นนิสิตนักศึกษา" อย่างประชดประชัน ดังความตอนหนึ่งว่า

¹อ้างใน เริงรวิ อรุณรุ่ง. เล่าความจริงขบวนการนักศึกษารามคำแหงยุคต้น 2514 - 2519. 2531. หน้า 6.

²แหล่งเดิม.

"...กูเป็นนิสิตนักศึกษา	วาสนาสูงส่งสโมสร
คำนี้จะย้ายงานบอสร	เสพเสน่ห์เกสรสุมาลี
กูเป็นนิสิตนักศึกษา	พริ้งสง่างามผาดเพียงราชสีห์
มันสมองของสยามธานี	คำนี้จะนาบให้หนาใจ
กูเป็นนิสิตนักศึกษา	เจ้าข้ารู้จักกูหรือไม่
หัวเข็มขัดกลัดกระดุมปุ่มเนคไท	หลักไปหลักไปอย่าก็ดทาง"
	สุจิตต์ วงษ์เทศ ¹

วิทยากร เชียงกูล นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ระบายความไม่พอใจสภาพภายในมหาวิทยาลัยออกมาโดยบทกวีชื่อ "เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน" เพราะเกิดความรู้สึกขัดแย้งกับเพลงประจักษ์มหาวิทยาลัยและเพลงเชียร์ต่าง ๆ ซึ่งบทกวีนี้มีการกล่าวขานถึงกันมากในเวลาต่อมา ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

ท่านมีอะไรจะให้ไหม	มหาวิทยาลัยใหญ่โตเหว
แม้ท่านมีอะไรให้เลย	วานนี้เจอยาปนอย่ำวายวาย
ฉันเขาร์ฉันเขลาฉันทิ้ง	ฉันจึงหาหาความหมาย
ฉันหวังเก็บอะไรไปมากมาย	สุดท้ายให้กระดาษฉันแผ่นเดียว
	วิทยากร เชียงกูล ²

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ซึ่งเป็นประธานชุมนุมสัมมนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้น ได้กล่าวถึงสภาพชีวิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยว่า

¹อ้างจาก เรืองวี อรุณรุ่ง. เล่มเดิม. หน้า 7.

²วิทยากร เชียงกูล. ฉันจึงมาหาความหมาย. 2521. หน้า 65. (ข้อเขียนชิ้นนี้ พิมพ์ครั้งแรกใน ยูงทอง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 27 มิ.ย. 2511).

"...เมื่อกล่าวมาสู่ความจริงแล้ว สิ่งที่ได้รับมีเพียงความรู้สึกขมขื่นใจ
 หดหู่ เพราะนักศึกษาไทยส่วนใหญ่ยังมีสภาพจิตใจไม่ต่างไปจากเด็กไร้ความคิด
 แม้ส่วนน้อยจะริเริ่มสร้างสรรค์และพยายามเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนามนุษย์สัก
 เพียงใด อีกหลาย ๆ คนยังดำรงชีวิตอยู่ในฐานะกาฝาก ที่ไม่เคยมอบสิ่งใด
 ให้กับสังคม เป็นเหยื่อที่ถูกความพองพะที่เรื้อรังคุกคาม ตกเป็นทาสประเพณี
 ที่ควรหมดอายุใช้งานปัจจุบัน นิยมสัญลักษณ์ เครื่องแบบ สีแสง เพื่อจะข่มตัว
 เองให้แตกต่างไปจากคนธรรมดา และในที่สุดก็หลงใหลในสิ่งสมมุติขึ้นมา
 มีความหวาดกลัวในสิ่งแปลกใหม่ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นโดยมุ่งหวัง
 ในเสถียรภาพเฉพาะหน้าซึ่งนับวัน ยิ่งเพาะพันธุ์แห่งความงมงายให้แก่ตนเอง..."¹

ในเรื่องการเรียนการสอนนักศึกษาส่วนนี้ต่อการเรียนการสอนระบบทอ้งจา ใจมดีการออก
 ข้อสอบที่เฉพาะเจาะจงในคู่มือคำบรรยาย ต้องการให้มีการพัฒนาห้องสมุดเพื่อการศึกษาค้นคว้า
 ที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ข้อวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้แม้จะได้รับความเห็นติเตียนจากอาจารย์บางส่วนที่
 รับไม่ได้ แต่ยั้งคืที่มีอาจารย์รุ่นใหม่มบางส่วนที่เข้าใจ เห็นใจให้คำแนะนำ ให้ข้อคิด ทำให้
 นักศึกษาเหล่านี้มีฐานะที่จะดำเนินกิจกรรมต่อไปโดยไม่ยอมถูกกลืนไปกับสภาพความเป็นอยู่ของ
 นักศึกษาโดยทั่วไปในขณะนั้น²

ความต้องการเสรีภาพทางวิชาการที่ปราศจากการแทรกแซงของอำนาจภายนอก
 มหาวิทยาลัย ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่นักศึกษาระยะนี้เรียกร้อง ตัวชี้ในเรื่องนี้เห็นได้ชัด
 จากผลงานของชมรมคนรุ่นใหม่มหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่ออกหนังสือ 2 เล่ม คือ พลัง :
 ความแฉเงเร้นอย่างเรียบง่าย และมหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ

¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. อุคมการ. 2513. หน้า 4 อ้างอิงมาจาก
 ระคม วงษ์น้อย. เล่มเดิม. หน้า 20.

² ม.ร.ว.พณธิสาธ ชุมพล. เล่มเดิม. หน้า 65.

พลัง : ความแผ่วเร้นอย่างเรียบง่าย เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นโดยชมรมคนรุ่นใหม่ซึ่งไม่พอใจระบบการบริหารมหาวิทยาลัย ที่ไม่ยอมให้นักศึกษามีเสรีภาพในการวิพากษ์วิจารณ์ นับเป็นการประท้วงต่อการบริหารงานของมหาวิทยาลัยโดยตรง บุญส่ง ชเลธร สมาชิกคนหนึ่งของชมรมคนรุ่นใหม่ ได้เขียนบทความ "วิกฤตการณ์การศึกษา" ตีพิมพ์ในหนังสือฉบับนี้ มีความตอนหนึ่งว่า

"...ครูมักพยายามยึดเยียด ความรู้ความเห็น ทศนคติและคำนิยมที่ตนนับถือ ลงไปยังผู้เรียน โดยทรงเห็นว่าตนเองนั้นเป็นประหนึ่งแม่พิมพ์ที่พิเศษสุด และเด็กต้องเลียนแบบจากตนเองให้เหมือน การกระทำเช่นนี้ เป็นแบบเผด็จการทางปัญญา ซึ่งพบเห็นอยู่เสมอในคนรุ่นเก่า..."¹

และยังได้วิพากษ์วิจารณ์การแทรกแซงทางวิชาการจากอำนาจภายนอกมหาวิทยาลัย ในขณะนั้นด้วยว่า "...สถาบันการศึกษาตกอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างหนาแน่นจากรัฐ ไม่มีอิสระในการดำเนินนโยบาย และสร้างบรรยากาศอันเสรีขึ้นได้..."²

วิสา คัญทัพ สมาชิกอีกคนของชมรม ฯ ได้เขียนบทความชื่อ "สงคราม : การประนีประนอมและตกลงกันของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง" กล่าวถึงบรรยากาศในมหาวิทยาลัยช่วงนั้นว่า

¹ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พลังความแผ่วเร้นอย่างเรียบง่าย.

2515. หน้า 20. อ้างจาก เรืองวี อรุณรุ่ง. เล่มเดิม. หน้า 19.

²แหล่งเดิม.

"...นักศึกษาส่วนใหญ่เรียนอยู่อย่างไม่ค่อยมีความกระตือรือร้นเกี่ยวกับกิจกรรมหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิต เรียนไปวัน ๆ อย่างไม่รู้ความหมาย ไม่ว่าในมหาวิทยาลัยจะเกิดอะไรก็ตาม ตนเองเป็นเพียงผู้คอยดู แล้วก็ปล่อยผ่านเลยเท่านั้น...จุดเดียวที่นักศึกษาเข้ามาอ้างก็คือ ความรักใคร่ในหมู่คณะ พวกห้อง ซึ่งตีความไปนอกรีตไม่ยอมให้ผู้อื่นพูดถึง วิจัยหรือจะต้องความเป็นรามคำแหง ไม่ว่าจะเป็นความจริงหรือไม่ ขำขันการตักกัน ขำกันของคนในมหาวิทยาลัย รามคำแหง เป็นภาพสะท้อนความรุนแรงได้เป็นอย่างดี หรืออาจเรียกว่าเป็น สงครามในมหาวิทยาลัย บรรยากาศภายในเต็มไปด้วยความหวาดระแวง นักศึกษาที่เข้ามาแล้วพบความผิดพลาดต่าง ๆ ในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมต่าง ๆ หรือการบริหารงานมหาวิทยาลัย ปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอนและอื่น ๆ ซึ่งคนเหล่านี้ดูไม่สามารถทำอะไรออกมาได้เพราะถูกจ้องมองอย่างเอาเป็นเอาตายจากฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย และ นักศึกษาผู้ไม่ต้องการให้ใครมาจะต้องสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ในทัศนะของเขา ดังนั้นจึงน่าจะถึง เวลาที่ทุกฝ่ายควรจะ เข้ามาร่วมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงอะไรบางอย่าง..."¹

แม้ผลจากการทบทวนสิ่งลอบบับนี้ จะทำให้คณะผู้จัดทำได้รับการลงโทษจากฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย ในข้อหาใช้ภาษาไม่สุภาพ ก้าวร้าวครูอาจารย์และฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย กับมีลักษณะ เป็นการขู่ข่มให้นักศึกษาทั่วไปก่อความปั่นป่วนขึ้นในมหาวิทยาลัย² เป็นผลให้สมาชิกบางส่วนถอนตัวออกจากชมรม ฯ แต่ก็นับว่าชมรม ฯ สามารถเผยแพร่ความคิดเห็นการวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของมหาวิทยาลัยขึ้นในหมู่นักศึกษาอีกจำนวนหนึ่ง

¹ เรียงร้อย อรุณรุ่ง. เล่มเดิม. หน้า 20.

² กมล กมลตระกูล. "ยุคมีคานรามคำแหง," ปาจารย์สาร. 6(6) : 96 ;

หากจะกล่าวถึงแนวคิดเรื่องมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพและคุณค่าต่อสังคมของนักศึกษา ก็พอจะสรุปได้ว่า เกิดขึ้นและ เป็นไปบนพื้นฐานที่ต้องการเห็นวิถีชีวิตในมหาวิทยาลัยมีคุณค่า สมกับเป็นสถาบันชั้นสูงของชาติ มีกิจกรรมที่มุ่ง เน้นการสร้างสรรค์ปัญญามากกว่าความหุนหรา พึ่ง เพื่อ และอาศัยสถาบันของคนอย่างผิด ๆ และมุ่งหวังที่จะให้มีเสรีภาพทางวิชาการปราศจาก การแทรกแซงจากอำนาจภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง แนวคิดของนักศึกษานี้ในส่วนนี้แม้จะ เป็นคนกลุ่มน้อย เมื่อเทียบกับนักศึกษาทั้งหมด แต่ก็สามารถดำเนินบทบาทของคนอย่างต่อเนื่อง และสามารถแพร่ขยายแนวคิดของกลุ่มตนเองออกไปจนได้รับการยอมรับมากขึ้น เพราะ เป็นการ มองปัญหาภายในมหาวิทยาลัยจากสภาพที่เป็นจริง ทำให้ง่ายต่อการชี้แนะ

1.2 แนวคิดชาตินิยม

แนวคิดชาตินิยมของขบวนการนักศึกษาไทยนั้นจะ เห็นได้ค่อนข้างชัดจากกรณีการคัดค้าน นโยบายรัฐบาลที่ยินยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประ เทศไทยอย่าง ไม่มีกำหนดเวลา ประหนึ่งว่าไทยเป็นประ เทศในอาณัติของสหรัฐอเมริกา¹ และกรณีการต่อต้านการครอบงำทาง เศรษฐกิจของต่างชาติ โดยเฉพาะจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของการจัดลัทธิ ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในปลายปี พ.ศ. 2515 นั้นเอง

ในกรณีของการต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกา นั้น นักศึกษามีการเคลื่อนไหวกันอย่าง สอดคล้องต้องกันทั้งกลุ่มสภาน้ำโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภาภาพ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ และชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ความรู้สึกต่อต้านชาวต่างชาติ ปรากฏอยู่ในงานเขียนที่ตีพิมพ์ขึ้น โดยสถาบันต่าง ๆ เช่น หนังสือก๊วยขาว ซึ่งจัดทำโดย นายกมล กมลตระกูล และนายพิชิต จงสภิตย์วัฒนา สมาชิกสภาน้ำโดม โดยรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาต่อต้านอำนาจของประ เทศสหรัฐอเมริกาที่ครอบงำประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งประเทศไทยด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งที่สะท้อนความรู้สึกชาตินิยมของนักศึกษาว่า

¹"หน้าที่เราในฐานะพลเมืองร่วม," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 15(6) : 6 มิ.ย.2516.

"...หลายครั้งที่เราต้องน้ำตาไหลพราก เมื่อเห็นฝรั่งต่างชาติได้รับอภิสิทธิ์มากมายในทุกวงการ หลายครั้งที่เราต้องน้ำตาไหลพรากเมื่อเห็นข้าราชการไทยก้มหัวรับใช้ฝรั่งที่มาติดต่ออย่างนอบน้อมก้มคน และขณะเดียวกันกลับวาดคุด่าและไล่ตะเพิดคนไทย ผู้เป็นเจ้าของประเทศและเป็นผู้เสียภาษีอากรเลี้ยงดูข้าราชการเหล่านั้น..."¹

บทความต่าง ๆ ในหนังสือเล่มนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกาแผ่อิทธิพลเข้ามาในรูปจักรวรรดินิยมแบบใหม่ โดยอาศัยการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เป็นเครื่องมือ และความช่วยเหลือนั้นไม่ได้เป็นการให้เปล่า สหรัฐย่อมหวังสิ่งตอบแทน อย่างน้อยก็ทำให้ไทยอยู่ใต้อาณัติของสหรัฐอเมริกา และยังชี้ให้เห็นว่า ความช่วยเหลือที่ได้รับนั้น มิได้ตกถึงมือคนส่วนใหญ่ของประเทศ หากตกอยู่กับคนส่วนน้อยในหมู่ผู้ปกครองและบริวาร

ความรู้สึกชาตินิยมนอกจากจะปรากฏในรูปสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แล้ว นักศึกษายังจัดให้มีการรณรงค์การสงเคราะห์เงินขึ้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการอภิปราย ฉายภาพยนตร์ ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปว่า เป็นการคัดค้านบทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคนี้ และให้รัฐบาลทบทวนนโยบายต่างประเทศเสียใหม่ โดยเฉพาะนโยบายเดินตามอเมริกา²

การที่นักศึกษาแสดงความคิดเห็นโจมตีบทบาทสหรัฐอเมริกานั้น สะท้อนให้เห็นถึงการกล้าท้าทายรัฐบาลทหารขณะนั้นไปใน ตัว เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนและคล้อยตามสหรัฐอเมริกาแทบทุกอย่าง การโจมตีสหรัฐอเมริกา ก็คือการโจมตีรัฐบาลไทยไปในตัวด้วยนั่นเอง

¹พิชิต จงสภิตย์วัฒนา และกมล กมลตระกูล. ก๊วยขาว. 2514. อ้างจากวิทยากร เชียงกูล และคนอื่น ๆ. เล่มเดิม. หน้า 37.

²พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. "ฐานะทางประวัติศาสตร์ของขบวนการ 14 ตุลาคม 2516 และผลสืบเนื่องที่มีต่อพัฒนาการของ พ.ค.ท.," ใน วิพากษ์ทรรัฐ. 2528. หน้า 78.

นอกเหนือจากการต่อต้านบทบาทของสหรัฐอเมริกาแล้ว ความรู้สึกชาตินิยมของ ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงนี้ ยังปรากฏออกมาในรูปของการต่อต้านจักรวรรดินิยมทาง เศรษฐกิจของญี่ปุ่นอีกด้วย ซึ่งในขณะนั้นไทยเสียเปรียบดุลย์การค้าแก่ญี่ปุ่นจำนวนมากขึ้นทุกปี และญี่ปุ่นเข้าครอบครอง เศรษฐกิจไทยอย่างเต็มที่จนแทบกล่าวได้ว่า ถ้าถอนสินค้าญี่ปุ่นออกไป ในตลาดไทยแทบจะ ไม่มีสินค้าอะไรเหลืออยู่เลย และมีข่าวออกมาเสมอว่า นักธุรกิจชาวญี่ปุ่น ใช้วิธีคอร์รัปชัน โดยการเข้าหาผู้ปกครองเพื่อขอสิทธิพิเศษ จนกล่าวกันว่าบริษัทญี่ปุ่นตั้งงบประมาณ พิเศษไว้ให้นักการเมือง หรือข้าราชการไทยเพื่อเป้าหมายทางธุรกิจโดยเฉพาะ จากสภาพ ดังกล่าว ขบวนการนักศึกษา โดยการนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้จัด สืบค้นหาไม่ซื้อสินค้าที่ญี่ปุ่นขึ้น ขณะเดียวกันบรรดานักศึกษาในมหาวิทยาลัยมีชีวิตอยู่อย่างทรุหร่า พุ่มเพื่ออย่าคำนึงถึงความสูญเสียทางเศรษฐกิจ จนท.จึงได้ดำเนินโครงการส่งเสริมการ ประหยัดที่เรียกว่า "โครงการผ้าดิบ"¹ ขึ้นด้วย

เป้าหมายสำคัญของสอง โครงการนี้อยู่ที่ต้องการผลักดันรัฐบาลเร่งดำเนินการเพื่อกำ แก้ ปัญหาทาง เศรษฐกิจและความคุมตรวจตราการปฏิบัติงานของข้าราชการให้มีประสิทธิภาพ ผลักดัน ญี่ปุ่นให้ตระหนักถึงปัญหาโครงสร้างการค้าระหว่างประเทศและ เป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชน ในการที่จะสร้างความรู้สึภภาคภูมิใจในชาติให้เกิดขึ้น ำให้คนไทยหันมาใช้สินค้าไทย พร้อม ๆ กับเป็นส่วนผลักดันให้มีการพัฒนาสินค้าอุตสาหกรรมไทยให้ดีขึ้น และผลที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือทำให้นักศึกษาบางส่วนมีความตื่นตัวมากขึ้นและองค์กรของนักศึกษาคือ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา แห่งประเทศไทย เป็นที่รู้จัก และได้รับการยอมรับมากขึ้นในสายตามประชาชน ซึ่งอาจจะนับ ได้ว่าเป็นก้าวแรกของการแสดงบทบาททางการเมืองของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ก็ว่าได้

¹ กจช. ก/บ 7/2515/17 ปีที่ 1 นิสิตนักศึกษา : การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และส่งเสริมการใช้สินค้าไทย.

กล่าวได้ว่าแนวคิดชาตินิยมของขบวนการนักศึกษาไทยนั้น อยู่บนพื้นฐานที่ต้องการเห็นประเทศมีอธิปไตยอย่างแท้จริงทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ ปราศจากการครอบงำของต่างชาติอย่างแท้จริง เพราะนักศึกษาในส่วนนี้เห็นว่า การยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองไทยและการเข้ามาครอบงำทางเศรษฐกิจของผู้ป็นก็เท่ากับว่าประเทศไทยตกเป็นอาณานิคมของต่างชาติโดยพฤตินัย ซึ่งก็มีความสำคัญเท่า ๆ กับการตกเป็นอาณานิคมโดยนิตินัยนั่นเอง และการเคลื่อนไหวด้วยกระแสความรู้สึกชาตินิยมนี้สามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนทั่วไปได้เป็นจำนวนมาก นับว่าขบวนการนักศึกษาประสบผลสำเร็จมากภายใต้แนวคิดนี้

1.3 แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย

สภาวะการเมืองของไทยในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ตกอยู่ภายใต้ระบบเผด็จการมานาน รัฐธรรมนูญที่ใช้เวลาร่างหลายปีและเมื่อประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2511 เพื่อจำกัดให้มีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2512 ก็อยู่ได้แค่ 2 ปี เมื่อกลุ่มผู้แทนกลุ่มเดิมปฏิบัติอำนาจตนเองในเดือนพฤศจิกายน 2514 แล้วนำเอารูปแบบการปกครองเก่ามาใช้อีก ความหวังที่จะมีสิทธิมีส่วนในการปกครองบ้านเมืองที่มีขึ้นในช่วงเวลาอันสั้นก็หมดสิ้นไป ขณะที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในทางการเมืองกลับปิดกั้นโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน¹ ความรู้สึกของนักศึกษาที่ได้รับจากแรงกดดันของการปิดกั้นเสรีภาพทางการเมือง แสดงออกมามากในรูปของการออกเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ออกวารสารวลัญชท์ฉบับ "ภัยเขียว" ซึ่งแสดงความคิดเห็นคัดค้านการใช้กำลังเข้ายึดอำนาจการปกครองของทหาร และโจมตีระบบการเมืองที่เป็นอยู่ว่า เป็นการผูกขาดอำนาจโดยทหารมีการใช้อำนาจกระทำการต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและเพื่อนพ้อง ขณะเดียวกันก็ทอดทิ้งสังคมส่วนใหญ่อยากจนและถูกเอาเปรียบ

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ มีความตอนหนึ่งกระตุ้นให้นักศึกษาผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นอนาคตของชาติว่า

ลิลิต อีรเวดิน. "การเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2516 - 2519," ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย. 2531. หน้า 352.

"...ให้หันมาสนใจและกล้าเผชิญกับความจริงของสังคมปัจจุบัน นักวิชาการที่ได้ศึกษามาประยุกต์ ช่วยกันแก้ไขปัญหาสังคมของเราให้ดีขึ้น หาทางปฏิรูประบบการเมืองการปกครองของเราเสียใหม่ หาทางจัดการเป็นผู้นำทางการเมืองของคนกลุ่มน้อยที่ถืออาวุธ... แล้วสถาปนารัฐบาลของประชาชนขึ้นแทนที่ที่ควบคุมการปฏิบัติงานของข้าราชการรวมทั้งทหาร..."¹

ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ มีบทความอีกหลายบทซึ่งล้วนแล้วแต่โจมตีระบบเผด็จการทหารที่ส่งผลไปสู่ความเสื่อมโทรมของสังคมไม่ว่าจะในแง่การฉ้อราษฎร์บังหลวง การจำกัดเสรีภาพของประชาชนและการไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการ

แรงระเบิดของความกดดันนี้ปะทุขึ้นอีกครั้ง เมื่อรัฐบาลคณะปฏิวัติที่มีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นผู้นำ ได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารแทรกแซงอำนาจตุลาการ ซึ่งนักศึกษาเห็นว่าเป็นการละเมิดหลักการความอำนาจอและขบวนการยุติธรรมนำไปสู่การเดินขบวนประท้วงของนักศึกษาจากหลายสถาบัน มีการโจมตีการกระทำของรัฐบาลอย่างรุนแรง ดังเช่นข้อความในแถลงการณ์ฉบับหนึ่งที่กล่าวว่า

"... ข้อเท็จจริงก็คือ ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 มีสาระสำคัญที่บั่นทอนคุ้มครอง ความเป็นอิสระเสรีในการขบวนการยุติธรรม นั่นคือตราขู่แห่งความเที่ยงธรรมจะถูกเหยียบย่ำและโอนเอนไปตามกระแสอำนาจของผู้ปกครองประเทศในที่สุด แล้วประชาชนจะร่วมมือเป็นสุขได้อย่างไร อะไรจะเป็นหลักประกันความเป็นสุจริตชนของเรา เพื่อนักศึกษาและประชาชนที่รักทุกท่านชะตากรรมของประเทศอยู่ในความรับผิดชอบของเราไม่ใช่หรือ สักการการเมืองภายในประเทศเป็นภัยร้ายแรงต่อเราไม่แพ้สัตรีเศรษฐกิจจากต่างประเทศ เช่นเดียวกับธงไทยผืนสุดท้ายที่เราพอจะอดบ้างแก่ชาวโลกได้ก็ต้องหักสะบั้นมาแล้ว ยังจะมาดึงเอาอำนาจตุลาการไปเหยียบย่ำให้มัวหมองอีก..."²

¹ระคม วงษ์น้อย. แหล่งเดิม. หน้า 25.

²อนันต์ เสนาชนันท์ และคนอื่น ๆ. เล่มเดิม. หน้า 59.

ในระหว่างการเดินขบวนครั้งนี้ นักศึกษาไทยพิมพ์บทกลอนต่าง ๆ เชิญชวนให้เพื่อน นักศึกษาและประชาชนเข้าร่วมต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและหลักประกันความยุติธรรมในสังคม บทกลอนบทหนึ่ง ชื่อ "ตื่นเกิดเสรีชน" ซึ่งแต่งโดย รวี โคมพระจันทร์ ได้รับการตีพิมพ์ ในช่วงนี้ มีความตอนหนึ่งว่า

ตื่นเกิดเสรีชน	อย่ายอมทนก้มหน้ายีน
หอกดาบกระบือปืน	หรือทนคลั่งกระแสร
จงสู้จนสุดฤทธิ์	แม้ชีวิตจะดับพัน
ศักดิ์ศรีมนุษย์ชน	ไม่ยอมทนเป็นทาสาคร
พทหวัง เสรีภาพ	หวังโลกราบรื่นราศรี
สันติภาพจักมี	เพราะการที่เราต่อสู้

รวี โคมพระจันทร์¹

ผลจากการคัดค้านของนักศึกษาจำนวนมาก ในที่สุดคณะปฏิวัติก็มีมติให้ยกเลิกประกาศ คณะปฏิวัติฉบับที่ 299 และให้ใช้ พ.ร.บ. ระเบียบข้าราชการตุลาการ พ.ศ. 2497 ตามเดิม เครื่องชี้ถึงอุดมการณ์เสรีนิยมประชาธิปไตยขบวนการนักศึกษาอีกประการหนึ่ง ที่เห็นได้ชัดคือ การเกิดกรณีลอบชื้อนักศึกษา 9 คน ออกจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงจนนำไปสู่การชุมนุม ครั้งใหญ่ของนักศึกษาจากหลายสถาบัน การอภิปรายระหว่างการชุมนุมประท้วงได้สะท้อนความรู้สึกที่นักศึกษาถูกปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองออกมาอย่างรุนแรง และปัญหาของการเคลื่อนไหวนี้ มิได้อยู่เพียงแต่การลอบชื้อนักศึกษา 9 คน หากแต่นำไปสู่การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ที่นักศึกษาเห็นว่า เป็นภาคีหลักสำหรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพทางการเมืองของประชาชน เพราะเท่าที่ผ่านมาการบริหารประเทศเป็นไปโดยประกาศคณะปฏิวัติ เสียเป็นส่วนใหญ่ ตัวแทนของประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมใด ๆ ทางการเมืองเลย

¹อ้างจาก อนันต์ เสนาพันธ์ และคนอื่น ๆ. แหล่งเดิม. หน้า 60

ประสบการณ์จากการเดินขบวนหลายครั้งที่ผ่านมา ฝ่ายนักศึกษาได้เรียนรู้ว่ารัฐบาลเผด็จการทหารจะไม่มีวันยินยอมตามข้อเรียกร้องของพวกเขาอย่างง่าย ๆ และจะใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ เพื่อสลายพลังของนักศึกษา สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับขบวนการนักศึกษาก็คือจะต้องสามารถชูประเด็นการเคลื่อนไหวในเรื่องที่เป็นปัญหาและความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่นำให้ได้ เพราะนั่นย่อมหมายถึงการจะได้รับการสนับสนุนจากประชาชน การตัดสินใจเข้าร่วมในขบวนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญจึงเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้อง เพราะเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองมาเป็นเวลานาน

สรุปได้ว่า แนวคิดของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้น มุ่งอยู่ในเรื่องของความต้องการเห็นมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพและคุณค่าต่อสังคม, ความรู้สึกชาตินิยมและความต้องการเสรีภาพทางการเมือง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลไม่สามารถควบคุมอุดมการณ์ทางสังคมไว้ได้ และไม่สามารถใช้ความชอบธรรมเก่า ๆ มาอธิบายการผูกขาดอำนาจทางการเมืองได้ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยไม่สามารถตอบคำถามบางคำถามแก่นักศึกษาได้ โดยเฉพาะในแง่ของการมีเสรีภาพทางวิชาการและความเป็นอิสระในการทำกิจกรรม จากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปผลักดันให้นักศึกษารับรู้และมีแนวคิดที่ต้องการมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง จากพื้นฐานแนวคิดเช่นนี้ นำไปสู่การทำทนายอานาจรัฐบาลเผด็จการทหารที่ปกครองประเทศอยู่ และเป็นชนวนของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในช่วงเวลาต่อมาอีกไม่นาน

2. แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระยะหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 - เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519

แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีการเปลี่ยนแปลงไปจากแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย เริ่มหันมายอมรับแนวคิดสังคมนิยมแทน การเปลี่ยนแปลงนี้มีได้เป็นไปอย่างฉับพลันและมีได้เป็นไปอย่างมีเอกภาพ เพราะมีการขัดแย้งกัน ในหมู่ผู้นำนักศึกษา ซึ่งมีแนวคิดแตกต่างกันเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ส่วนหนึ่งยังคงยืนกรานอยู่ใน แนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยแบบรัฐสภา กับอีกส่วนหนึ่งรับเอาแนวคิดสังคมนิยมเป็นวิถีทางใน การแก้ปัญหาของชาติ ผู้นำนักศึกษาทั้งสองส่วนนี้แย่งชิงการนำในขบวนการนักศึกษามาตลอด กระทั่งกลางปี พ.ศ. 2518 ผู้นำนักศึกษานในส่วนที่มีแนวคิดสังคมนิยมได้รับชัยชนะ สามารถ กุมการนำในขบวนการนักศึกษาได้อย่างมีเอกภาพ แนวคิดสังคมนิยมจึงเป็นแนวคิดหลักของ ขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงนี้ไป

หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 บรรยากาศทางการเมืองค่อนข้างมีเสรีภาพมาก สภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในรอบเกือบ 20 ปีที่ถูกกดคั่นอยู่ภายใต้กฎอัยการศึก และรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ ได้ผ่อนคลายออกมา และเผยให้เห็นปัญหาที่สะสมไว้ มากมาย แต่การที่ประชาชนไม่มีโอกาสฝึกฝนการรวมกลุ่ม การจัดองค์กรให้ทำหน้าที่เป็น ตัวแทนในการเสนอข้อเรียกร้องต้องการและรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ขบวนการนักศึกษา ซึ่งในขณะนั้นดูจะเป็นความหวังของประชาชน ที่จะ เป็นศูนย์กลางการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไข ปัญหาที่ประสบอยู่ จึงต้องทำหน้าที่เสมือนผู้อุปถัมภ์ประชาชน หรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับเกือบ ทุกกรณีไปโดยปริยาย ซึ่งนำไปสู่การเผชิญหน้ากับชนชั้นที่กุมอำนาจรัฐในเวลาต่อมา¹

พื้นฐานทางแนวคิดของขบวนการนักศึกษาที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับชนชั้นที่กุม อำนาจรัฐมี 2 ประการใหญ่ ๆ² คือ

¹"บทเสวนา 14 ตุลาคม กับยุคสมัยของเรา," ใน อนาคตขบวนการประชาธิปไตย รามบทความและทัศนะแห่งยุคแสงสว่างครั้งที่ 2, 2524. หน้า 277.

²พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 15.

ประการแรก ขบวนการนักศึกษาปฏิเสธค่านิยมและอุดมการณ์แบบศักดินาที่มีอยู่มาแต่เดิม และเห็นว่าแม้ผู้นำรัฐบาลชุดเก่าถูกกำจัดออกไปแล้วก็ตาม แต่โครงสร้างระบบการเมือง เศรษฐกิจและสังคมยังคงดำรงอยู่เช่นเดิม เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้นำนักศึกษาคนหนึ่ง ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"...ปัญหาของประเทศไทยเกิดจากระบบ มีชนชั้นบุคคลสองสามคน การขับไล่สามเผด็จการออกนอกประเทศ มิได้ช่วยให้บ้านเมืองเราดีขึ้นสักเท่าใดนัก เพราะลาพัชสามคนจะไม่มีทางก่อปัญหาอะไรได้มาก แต่ที่บ้านเมืองล่มจมก็เพราะเขามีระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และข้าราชการเป็นเครื่องมือสืบลือต สิ่งเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่ครบถ้วน จะเปลี่ยนก็แต่ผู้กุมบังเหียนเท่านั้น...การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ทุกข์ยากเสียเปรียบเข้าใจในภาวะวิสัยของตนเอง รู้จักสมานสามัคคีในหมู่เพื่อนร่วมชะตากรรม ไม่ทำลายเอกภาพของชนชั้นผู้ถูกกดขี่ด้วยกัน รวมพลังกันเปลี่ยนแปลงระบบกดขี่ขูดรีดให้กลายเป็นระบบร่วมมือสมานฉันท์..."¹

ในช่วงระหว่างหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ได้มีเหตุการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า ได้มีการปฏิเสธจารีตเก่า ๆ มีการท้าทายอำนาจรัฐทั้งในแง่ค่านิยม ความเชื่อและระบบแบบแผนที่เป็นอยู่

นับแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ ได้มีโครงการออกเผยแพร่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย และโครงการกลับสู่ชนบท

¹เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. "เดินดินเปล่า : ขบวนการนักศึกษากับความสามัคคีภายในชาติภาพสะท้อนจากกรณีพลับพลายชัย," สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 12(8) : 25 ; 8 ส.ค. 2517.

นักศึกษาออกไปเรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงของประชาชนและมีส่วนปลูกจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชนมาก¹ นักศึกษากับประชาชนรวมตัวกันเคลื่อนไหวเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและรักษาผลประโยชน์ของประชาชนอย่างกว้างขวาง มีการสร้างลักษณะไม่ยอมจำนน ไม่ยอมรับและไม่เชื่อฟังขึ้นในหมู่นักศึกษา ชาวนาและกรรมกร เช่น การเคลื่อนไหวคัดค้านผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและข้าราชการอื่น ๆ ที่ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ชาวนา ซึ่งเคยได้รับการจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางการเมืองต่ำที่สุดสามารถรวมตัวเป็น "สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย" ขึ้นในปี พ.ศ. 2517² และลุกขึ้นเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยไถ่ถอนที่ดิน แก้ปัญหาหนี้สิน ค่าเช่านา ประกันราคาข้าว หักหาบ้ายและแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง ภาพของชาวนาใส่เสื้อมือซ่อม สวมรองเท้าแตะยืนถกเถียงกับรองนายกรัฐมนตรี สะท้อนให้เห็นถึงการสลัดออกจากภาวะครอบงำโดยทัศนะที่ว่าผู้ถูกปกครองต้องยอมรับผู้ปกครองอย่างไม่มีเงื่อนไขทั้งหมดสิ้นไป และแน่นอนว่าผู้อยู่เบื้องหลังขบวนการชาวนาชาวนาเหล่านี้ก็คือ ขบวนการนักศึกษานั้นเอง การเคลื่อนไหวในช่วงนี้ยังรวมไปถึงบรรดาผู้ใช้แรงงานที่รวมตัวกันเป็นสหภาพแรงงานต่าง ๆ เพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับบรรดานายจ้าง ซึ่งนำไปสู่กรณีพิพาทแรงงานและการนัดหยุดงาน ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยมาก กล่าวคือเฉพาะช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 ถึงเดือนธันวาคม 2517 เกิดข้อพิพาทแรงงาน 427 กรณี และมีการนัดหยุดงานถึง 357 ครั้ง³ สิ่งต่าง ๆ ที่ยกมานี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงแนวคิดของขบวนการนักศึกษาที่ปฏิเสธค่านิยม และระบบแบบแผนที่ดำรงอยู่ โดยมุ่งเข้าไป

¹ธเนศว์ เจริญเมือง, "นักศึกษากับประชาธิปไตย : กลับมหาวิทยาลัยหรือไปชนบท," สังคมศาสตร์ปริทัศน์, 12(4) : 107 ; เม.ย. 2517.

²กนกศักดิ์ แก้วเทพ, บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย, 2530. หน้า 48.

³ฝ่ายสถิติแรงงาน กรมแรงงาน, "การพิพาทแรงงานและการนัดหยุดงานทั่วประเทศ ม.ค. - ธค. 2517. ใน รายงานสถานการณ์แรงงาน, 1 ค.ค. - ธ.ค. 2517.

แก้ปัญหาที่แท้จริงของสังคม เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม และพยายามเผยแพร่อุดมการณ์ประชาธิปไตยเพื่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่

ประการที่สอง หลังจากได้ออกไปเรียนรู้สภาพปัญหาที่แท้จริงทั้งจากในโรงเรียนและโรงงาน สิ่งที่นักศึกษาได้รับผลกระทบก็คือ ความผิดหวังต่อระบบประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ เพราะมีแต่ความล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพของระบบราชการ ทั้งยังได้รับบริการตอบโต้จากกลุ่มชนชั้นผู้กุมอำนาจเงินและกลุ่มอนุรักษ์นิยม กระแสการต่อต้านนี้เป็นไปด้วยวิธีการอันรุนแรงนับตั้งแต่การข่มขู่ การลอบวางระเบิดและการลอบสังหาร จากการได้รับรู้และมีบริการตอบโต้เช่นนี้ ทำให้ส่วนของขบวนการนักศึกษาเริ่มที่จะยอมรับอุดมการณ์ใหม่ เพื่อใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาสังคม นั่นคือ แนวคิดสังคมนิยม ซึ่งมีสาระกว้าง ๆ ว่า จุดมุ่งหมายในชีวิตของมนุษย์คือการรับใช้มวลชนที่ทุกข์ยาก มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ต่อต้านรัฐที่กดขี่ สถาปนารัฐที่เป็นธรรม¹ ซึ่งเป็นเนื้อหาสาระที่จูงใจและสอดคล้องกับความต้องการที่จะแก้ไขปัญหของสังคมของนักศึกษาในส่วนที่เป็นผู้ปฏิบัติงานของขบวนการนักศึกษาอยู่ แนวโน้มของการยอมรับแนวคิดสังคมนิยมของขบวนการนักศึกษาเห็นได้จาก จำนวนหนังสือที่เกี่ยวกับลัทธิการเมืองที่ตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2518 ซึ่งมีทั้งหมด 94 เล่ม ในจำนวนนี้มี 39 เล่ม ที่จัดพิมพ์โดยนักศึกษาก็ 55 เล่ม จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต่าง ๆ และหนังสือทั้ง 94 เล่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์มากกว่าเรื่องอื่น ๆ คือ ร้อยละ 76.47 เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีจากรารดิเนียม, ทฤษฎีการต่อสู้ระหว่างชนชั้น และทฤษฎีวัตถุนิยมวิภาษ ร้อยละ 64.71 บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และร้อยละ 47.06 เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิบัติของเหมา เจ๋อตง ทฤษฎีการปฏิบัติของเลนินและทฤษฎีความขัดแย้งในลัทธิคอมมิวนิสต์³

¹พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 17.

²บุญเรือน นิยมหอม. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่จัดพิมพ์ขึ้นตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 - 15 มกราคม 2518. 2519. หน้า 5.

³บุญเรือน นิยมหอม. เล่มเดิม. หน้า 124.

การเคลื่อนไหวทางความคิดในรูปของการพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ออกเผยแพร่ นั้นมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อความคิดของนักศึกษามาก นักศึกษาบางคนยอมรับความคิดที่หนังสือเหล่านั้นเสนอมาได้อย่างง่าย แม้ว่าบางครั้งอาจจะเกิดความสงสัยในข้อเสนอนั้น หนังสือเหล่านั้น แต่ก็ไม่ได้ค้นหาคำตอบด้วยตัวเอง ตรงกันข้ามกลับนำความคิดนั้นมาและนำไปปฏิบัติเลย¹ ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นก็เป็นแรงบีบประการหนึ่งที่ทักให้นักศึกษามีเวลาศึกษาอย่างถ่องแท้ ทักให้นักศึกษาต้องยอมรับแนวคิดสังคมนิยมอยู่กลาย ๆ

การเผยแพร่แนวความคิดสังคมนิยมในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นไปอย่างเปิดเผยและกว้างขวาง และไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในหมู่นักศึกษาเท่านั้น หากแต่ยังแพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป ตัวอย่างหนังสือแนวสังคมนิยมที่ตีพิมพ์ในช่วงนั้น เช่น ปรัชญาอันไพเราะ เจริญ คุญ หลักสิทธิเลนิน บริษัธลัทธิมาร์กซ์ เสริมทฤษฎี ปรัชญาชาวบ้าน และหนทางปฏิวัติไทย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหนังสือพิมพ์แนวสังคมนิยมอีกหลายฉบับ เช่น ประชาธิปไตย เสียงยาวนาน เสียงใหม่ มาตุคาม วารสารศูนย์ บิคุภูมิ จตุรัส และมหาชน เอเชียวิเคราะห์ข่าว เป็นต้น² เนื้อหาในหนังสือเหล่านั้นนอกจากจะเป็นข่าวสารต่าง ๆ แล้ว ยังเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะมีเนื้อหาขึ้นจากการต่อสู้ของประชาชน ยิ่งเมื่อสถานการณ์ทางการเมืองมีการตอบโต้จากฝ่ายตรงข้ามอย่างรุนแรง เนื้อหาในหนังสือเหล่านี้ก็จะเพิ่มความเข้มข้นรุนแรงยิ่งขึ้นเช่นกัน

สิ่งบ่งชี้ประการหนึ่งที่ยืนยันว่าขบวนการนักศึกษารับอิทธิพล และแนวความคิดสังคมนิยมก็คือ แนวคิดของขบวนการนักศึกษาที่เสนอผ่านหนังสือพิมพ์ "อธิปไตย" ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเอง ได้ปรากฏบทความที่ยอมรับว่าจะต้องอาศัยแนวคิดสังคมนิยม เป็นแนวทางในการเปลี่ยนแปลงสังคม จากเนื้อหาที่ตีพิมพ์ในหนังสืออธิปไตย พอลสรุปแนวความคิดสังคมนิยมของขบวนการนักศึกษาไทยได้ว่ามีลักษณะดังต่อไปนี้³

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ. จากป่าสู่เมือง : การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ของนักศึกษาไทยจากปี 2519. 2529. หน้า 97.

²คณินนิตย์ ตั้งใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 75.

³คณินนิตย์ ตั้งใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 199 - 202.

1. ปฏิเสธการต่อสู้ด้วยแนวทางรัฐสภา โดยมองว่าคราปัดที่ประชาชนยังไม่สามารถควบคุมกลไกของรัฐอย่างแท้จริงแล้ว การเอาชนะการต่อสู้ด้วยแนวทางรัฐสภาเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ดังได้แสดงความคิดเห็นต่อแนวทางรัฐสภาไว้ตอนหนึ่งว่า "...ยังไม่เคยปรากฏว่าประชาชนประเทศใด ได้อำนาจมาโดยแนวทางรัฐสภาเลย ทั้งนี้เพราะว่าอำนาจแท้จริงไม่ได้อยู่ที่รัฐสภา และบางที่ไม่ได้อยู่ที่รัฐบาลด้วยซ้ำ แต่อยู่ที่คนถือปืน..."¹ และจากประสบการณ์ของรัฐสภาไทยก็ให้ข้อสรุปเช่นที่ว่านี้ เพราะเท่าที่ผ่านมา ทหารมักจะเข้าแทรกแซงรัฐสภาและรัฐบาลเสมอ และยิ่งเมื่อพรรคการเมืองที่มีแนวทางสังคมนิยม เช่น พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคพลังใหม่ ถูกคุกคามอย่างหนัก ทำให้แนวคิดปฏิเสธแนวทางรัฐสภาได้รับการยอมรับมากขึ้น

2. เสนอการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยแนวทางปฏิวัติ โดยใช้ยุทธศาสตร์ชนบทล้อมเมือง เฉพาะอย่างยิ่งนับจากปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นช่วงที่นักศึกษาแนวทางสังคมนิยมสามารถเข้ามามีอิทธิพลในการชักชวนการนักศึกษา การเสนอแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยแนวทางสังคมนิยมเด่นชัดขึ้น ยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้นี้ เป็นรูปแบบเดียวกับที่ พ.ค.ท.ใช้อยู่ ดังบทความตอนหนึ่งในหนังสือพิมพ์อัมรินทร์ ที่พูดถึงการปฏิวัติโดยอาศัยยุทธศาสตร์ชนบทล้อมเมืองว่า

"...ระหว่างงานในเมืองและงานในชนบท ต้องถือว่างานในชนบทเป็นจุดหลัก งานในเมืองต้องประสานและหนุนช่วยในชนบท ทั้งนี้เพราะชุมกกำลังประชาชนอยู่ในชนบท แต่ชุมกกำลังชนชั้นขูดรีดอยู่ในเมือง ประชาชนจะต้องมีชัยชนะในชนบทก่อน จึงจะมีชัยในเมืองได้..."²

¹วิจารณ์ (นามแฝง). "แนวทางปฏิวัติหรือแนวทางปฏิรูป," อัมรินทร์.

28 - 31 มี.ค. 2518. หน้า 6 - 7.

²วิจารณ์ (นามแฝง). แหล่งเดิม. หน้า 6 - 7.

3. การเสนอให้นักศึกษาประสานกับชาวนาและกรรมกร ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า การปฏิวัติจะได้รับชัยชนะ ต้องอาศัยประชาชนส่วนใหญ่นองประเทศ ซึ่งก็คือชาวนาและกรรมกรนั่นเอง ดังบทความตอนหนึ่งที่ว่า

"...การปฏิวัติจะได้รับชัยชนะอย่างแท้จริงได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนส่วนใหญ่นองประเทศตื่นตัว และเข้าร่วม การปฏิวัติเท่านั้น ประชาชนส่วนใหญ่นองประเทศอยู่ที่ไหน อยู่ในชนบทและโรงงาน พวกเขา คือ ชาวนาและกรรมกร เพราะฉะนั้น นักศึกษาปัญญาชนที่ตื่นตัวเคลื่อนไหวต่อสู้ในเมือง ถ้าต้องการจะดำเนินการปฏิวัติให้ถึงที่สุด ต้องการปฏิวัติอย่างแท้จริง ต้องไปประสานกับกรรมกรและชาวนา..."¹

จากแนวคิดนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาก่อตั้ง "พลังสามประสาน" ระหว่างนักศึกษาชาวนาและกรรมกร ขึ้นในปี พ.ศ. 2518

แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นั้น เริ่มต้นจากแนวคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีลักษณะประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยมุ่งที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจและการเมืองให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ผลจากการพยายามดำเนินการดังกล่าว นักศึกษาได้ออกไปเรียนรู้สภาพปัญหาที่แท้จริงของประชาชน และตระหนักว่า ภายใต้ระบบที่เป็นอยู่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปเพื่อคนส่วนใหญ่ได้ เมื่อผิดหวังกับระบอบประชาธิปไตยและความไร้ประสิทธิภาพของกลไกราชการ ประกอบกับได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรง จากชนชั้นผู้ปกครอง และฝ่ายอนุรักษนิยม ทำให้ขบวนการนักศึกษาเริ่มหันไปยอมรับแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น มาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาสังคม เมื่อนักศึกษารับเอาแนวคิดสังคมนิยมมาเป็นแนวทางหลัก ปฏิบัติตอบโต้จากฝ่ายอนุรักษนิยมก็ยิ่งรุนแรงขึ้น การดำเนิน

¹"สถานการณ์การต่อสู้ในปัจจุบัน," อติปดัย. 19 - 21 ส.ค. 2518. หน้า 7.

งานของขบวนการนักศึกษาที่มีลักษณะ เข้มขันรุนแรงขึ้นตามไปด้วย กลายเป็นการทำทลายและ 9
 เผอิญหน้ากัน ระหว่างขบวนการนักศึกษากับฝ่ายชนชั้นผู้กุมอำนาจรัฐและฝ่ายอนุรักษ์นิยม ซึ่งนำ
 ไปสู่ความรุนแรงในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519

3. แนวคิดทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระยะหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 -
พ.ศ. 2524

เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ได้สลายพลังนักศึกษาลงเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็น
 เป็นในด้านพฤตินัยด้วยการใช้กำลังเข้าปราบปราม หรือโดยนิตินัยซึ่งเห็นได้จากประกาศของ
 คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ที่ห้ามนักศึกษาทำกิจกรรมทางการเมือง เมื่อองค์กรอย่าง
 เป็นทางการสลายตัวลง ผู้ปฏิบัติงานของขบวนการนักศึกษาบางส่วน ได้ตัดสินใจเข้าป่าร่วมกับ
 พ.ค.ท. ทั้งนี้เพราะไม่แน่ใจในความปลอดภัยของตนเองหากอยู่ในเมืองต่อไป และจาก
 ประสบการณ์ที่ได้รับตลอดเวลาของการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง นับตั้งแต่เหตุการณ์
 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา ผู้ปฏิบัติงานในขบวนการนักศึกษาส่วนใหญ่มองรับและเห็นจริงว่า
 หมดหวังที่จะแก้ไขปัญหาดัง ๆ ด้วยระบบที่เป็นอยู่ ความรุนแรงจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม
 2519 ทำให้นักศึกษาส่วนนี้หันเหแนวทางสังคมนิยมของตนไปสู่สังคมนิยมแบบปฏิวัติที่มี พ.ค.ท.
 เป็นผู้ดำเนินการอยู่ ประกอบกับมีแรงกระตุ้นจากความเคียดแค้นที่ถูกกระทำ นักศึกษาเหล่านี้
 จึงเดินทางเข้าป่ามากขึ้น¹ ขณะเดียวกันมีผู้ปฏิบัติงานของขบวนการ ฯ อีกส่วนหนึ่งไม่ได้เข้า
 ร่วมกับ พ.ค.ท. หากแต่ดำเนินการเคลื่อนไหวในแต่ละสถาบันของตน ภายใต้องค์กรจัดตั้ง
 อย่างไม่เป็นทางการ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แม้ นักศึกษาส่วนนี้จะไม่สามารถดำเนินการได้
 อย่างเปิดเผย แต่ก็สามารถลือทบทอดแนวคิดและคุณสมบัติของตนไว้ได้ จนสามารถเป็น
 ฐานในการก่อตั้งพรรคนักศึกษาตามสถาบันต่าง ๆ ขึ้นได้ในเวลาต่อมา

¹อานันท์ ภักดิ์วงศ์. "ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการนักศึกษาไทย
 พิจารณาจากปัจจัยด้านองค์การ," ใน การเมืองไทยยุคใหม่. ลิขิต อีรเวคิน บรรณาธิการ
 2527. หน้า 110.

แม้บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาจะถูกปิดกั้นลง แต่แนวคิดสังคมนิยม ยังคงเป็นแนวคิดหลักของขบวนการนักศึกษา ทั้งนี้เห็นได้จากเมื่อมีการผ่อนคลายทางการเมือง ในสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ซึ่งนักศึกษาสามารถดำเนินกิจกรรมของตนได้ในรูปของ สโมสรนักศึกษา การเลือกตั้งกรรมการบริหารสโมสรนักศึกษาในสถาบันต่าง ๆ พรรคของ นักศึกษาที่มีแนวทางสังคมนิยมจะชนะการเลือกตั้งโดยตลอดแทบทุกสถาบันโดยเฉพาะในส่วนกลาง¹ เมื่อรวมตัวกันเป็นสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน แนวคิดสังคมนิยมก็ยังเป็นแนวคิดหลักของ ขบวนการ ฯ เพราะตัวแทนหรือผู้นำนักศึกษาที่เข้าร่วมล้วนมาจากพรรคหรือกลุ่มนักศึกษาที่มี แนวทางสังคมนิยมทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามแม้สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน จะมีอุดมการณ์ร่วมกัน แต่ก็มีข้อจำกัด ในเรื่องของการขาดประสบการณ์ ความชัดเจนและความเข้าใจต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเพียงพอ เพราะผู้ปฏิบัติงานที่มีประสบการณ์ส่วนใหญ่ เข้าร่วมกับ พ.ค.ท.ในป่า ส่วนที่เหลือในเมืองส่วนใหญ่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติงานพื้นฐาน และสถานการณ์ทางการเมืองมีความ พลิกแพลงซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทำให้เกิดบรรยากาศที่ลังเลไม่แจ่มชัดในทิศทางและจังหวะก้าว ที่ถูกที่ควรในหมู่นักศึกษา ประกอบกับภาพพจน์ของขบวนการนักศึกษาในสายตาประชาชนก็เลี้ยว ไปเกือบโดยสิ้นเชิง เพราะประชาชนบางกลุ่มมองไปว่าขบวนการนักศึกษาเป็นขบวนการของ คอมมิวนิสต์² เมื่อเกิดสถานการณ์ที่เรียกร้องให้ขบวนการนักศึกษาต้องออกมาเคลื่อนไหว จึงก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องบทบาท ทิศทางและวิธีการทำงานของขบวนการ ฯ ขึ้น ความขัดแย้งนี้เริ่มจากภายในแต่ละสถาบัน เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น³ มีความเกิดขึ้นใน

¹ประแจ แจงธรรม. "จังหวะก้าวใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย," ปริทัศน์ 2. ม.ป.ป. หน้า 13.

²"3 ปีหลังการปฏิรูป : ขบวนการศึกษามิมีวันตาย," ปฏิทรรศน์ 2/5(30) : 13 ; ต.ค. 2522.

³สุภาภรณ์ ศรีชัยสน. "ยามช้างแรมของขบวนการนักศึกษา," ปริทัศน์ 6. : 21 ; ก.ย. - ต.ค. 2524.

หมู่ผู้ปฏิบัติงานว่า จะเคลื่อนไหวทางการเมืองภายนอกมหาวิทยาลัย เพื่อฟื้นฟูขบวนการนักศึกษา ขึ้นใหม่ หรือจะกลับเข้าห้องเรียนเข้าหานักศึกษาในสถาบัน โดยมีกระแสความคิดที่เข้าใจ และหากระแกว่า "ระวังจะเป็นเหมือนก่อน 6 ตุลาคม 2519 อีก"¹ เป็นผลให้เกิดการโต้แย้งกันอย่างหนักหน่วง ในปัญหาการเคลื่อนไหวของขบวนการ ฯ ยิ่งเมื่อกระทบเข้ากับภาวะวิกฤติทางสังคมนิยม ก็ยิ่งส่งผลต่อรากฐานทางอุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในส่วนหน้าของขบวนการ ฯ กรรมการพรรคบางคนลาออกหรือไม่ก็ยุติบทบาทลง นักศึกษาทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรมลดจำนวนลงเรื่อย ๆ บรรยากาศของการทำกิจกรรมซบเซาลงเป็นลำดับ

ขณะเดียวกันนักศึกษาที่เข้ามาร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ก็เกิดความขัดแย้งกับ พ.ค.ท.ขึ้น ทั้งในเรื่องของอุดมการณ์ ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่างรุนแรง พวกกันทยอยกลับคืนสู่เมือง บรรดานักศึกษาที่เคยยึดมั่นในแนวทางสังคมนิยมเกิดภาวะสับสนทางความคิด มีบางส่วนได้ปรับแนวทางและหันเหแนวคิดของตน แสวงหาอุดมการณ์ทางสังคมแบบใหม่ เช่น ลัทธิมนุษยนิยมของนักศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในสถาบันอื่น ๆ ก็เริ่มเปลี่ยนแนวคิด แนวทางของตนเช่นกัน บรรดาพรรคนักศึกษาต่าง ๆ ซึ่งเคยร่วมงานในสโมสรนักศึกษาหลายตัวลง มีการตั้งพรรคใหม่ และเปลี่ยนแปลงแนวทางการทำงานที่แตกต่างกันไป เช่น ที่มหาวิทยาลัยมหิดล มีการยุบพรรครวมมหิดลเดิมและจัดตั้งพรรคใหม่ขึ้นแทน มีแนวทางในการทำงานไปในรูปของการให้บริการทางสาธารณสุข ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยรามคำแหง แม้จะไม่มีพรรคแต่ก็เปลี่ยนแปลงในทางแนวคิดหรือแนวทางการทำงานไปจากเดิม คือหันมาเคลื่อนไหวทางวิชาการในหมู่นักศึกษา แทนการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างที่เคยทำมา ผลกระทบนี้ทำให้บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาบเซาลงไปเกือบสิ้นเชิง ไม่สามารถเคลื่อนไหวอย่างมีพลัง เพื่อผลักดันสังคมได้เหมือนเช่นในช่วงก่อนหน้านี้

¹สุขกมล วงศ์อมรรต. "19 สถาบัน พัฒนาการและก้าวต่อไป," ปริทัศน์ 2. :

เมื่อพิจารณาโดยสรุปแล้วจะพบว่า อุดมการณ์ทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย นั้น เริ่มต้นจากแนวคิดประชาธิปไตยเสรีนิยม หลังจากชัยชนะในเดือนตุลาคม 2516 สถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป นักศึกษาได้มีบทบาทเข้ามาเรียนรู้ถึงสภาพปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและตระหนักในความเชื่อมโยงระหว่างระบอบประชาธิปไตย ท้าทายเริ่มรับเอาแนวคิดสังคมนิยม ซึ่งมีการแพร่หลายอยู่ในขณะนั้น มาเป็นทางเลือกในทางอุดมการณ์ และต่อมาแนวคิดนี้ได้กลายเป็นแนวคิดที่ชี้นำพฤติกรรมทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไป จนกระทั่งเกิดรัฐประหารและการปราบปรามอย่างรุนแรงในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ท้าทายให้ความหวังของพวกเขาคือจะ เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติจบสิ้นลง เป็นผลให้นักศึกษาหลายคนตัดสินใจเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทำการต่อสู้ด้วยอาวุธ แต่หลังจากนั้น 3 - 4 ปี พวกเขาก็ผล่อออกมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และแสดงออกซึ่งความผิดหวังที่มีต่ออุดมการณ์ ยุทธศาสตร์และพฤติกรรมของผู้นำพรรค ผลกระทบนี้ส่งผลต่อนักศึกษาที่เคลื่อนไหวอยู่ในเมืองโดยตรง พวกเขาประสบกับภาวะสับสนในแนวทางสังคมนิยมที่เคยยึดมั่น นำไปสู่ภาวะชะงักงันในการทำกิจกรรมทางการเมืองทั้งในด้านจำนวนผู้ปฏิบัติงานและจำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วม สถานการณ์หมุนกลับไปสู่บางสิ่งบางอย่างที่พวกเขายังไม่แน่ใจว่าเป็นอะไร สิ่งที่พวกเขากระทำในขณะนี้คือ การเริ่มต้นแสวงหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสม ซึ่งจะต้องเริ่มจากแสวงหาเอกลักษณ์และสำรวจบทบาทของตนใหม่ เพื่อสร้างอุดมการณ์ขึ้นใหม่บนพื้นฐานที่เป็นจริงของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

ขบวนการนักศึกษาไทยก่อนกำเนิดขึ้นและค่อย ๆ พัฒนาบทบาทของตนจากสังคมภายใน
ร่วมหาวิทยาลัยออกไปสู่สังคมภายนอก พัฒนาไปเป็นขบวนการทางการเมืองที่ท้าทายความอ่อนแอ
และความไม่ชอบธรรมของอำนาจรัฐ และมีความมุ่งหมายไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง
เศรษฐกิจ และสังคมทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
ที่พลังของนักศึกษา ประชาชนสามารถเอาชนะต่ออำนาจเผด็จการของรัฐบาลจอมพลถนอม
กิตติขจรได้ ขบวนการนักศึกษาได้กลายเป็นความหวังใหม่ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของประชาชน
และมีบทบาทโดดเด่นกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ขบวนการนักศึกษาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับแทบทุก
เรื่องของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม บทบาทของ
ขบวนการนักศึกษาดังกล่าว แม้ส่วนหนึ่งอาจจะสร้างศรัทธาและความพึงพอใจให้กับประชาชน
ผู้ด้อยโอกาสในสังคม แต่ขณะเดียวกันก็ได้สร้างความขัดแย้งกับกลุ่มคนที่ได้เปรียบในสังคม
ซึ่งไม่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่จะกระทบต่ออำนาจและผลประโยชน์ของตน กลุ่มคน
เหล่านี้มองเห็นขบวนการนักศึกษาเป็นศัตรูที่ต้องทำลายล้าง และสามารถกระทำได้จริงใน
เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

อย่างไรก็ตามการพัฒนาบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยนั้น มิได้เกิด
จากสุญญากาศในสังคมไทย หากแต่เกิดขึ้นและเป็นไปท่ามกลางสภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ
และสังคมที่เป็นอยู่ ดังนั้นก่อนที่จะศึกษาถึงบทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทย จึงขอกล่าว
ถึงสภาวะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยในช่วง พ.ศ. 2513 - 2524 ซึ่งจะ
ช่วยให้เข้าใจถึงสภาวะแวดล้อมทางสังคมและเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ขบวนการนักศึกษา
ไทยเข้ามามีบทบาททางการเมือง อันจะเป็นพื้นฐานของการศึกษาบทบาททางการเมืองของขบวนการ
นักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 โดยละเอียดต่อไป

สภาพแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในช่วง พ.ศ. 2513 - 2524

1. สภาพทางการเมือง

นับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ระบบราชการได้กลายเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีอิทธิพลและเข้มแข็งมากที่สุด ทั้งในทางการเมืองและสังคม บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มักก้าวเข้าสู่อำนาจทางการเมืองโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ทางราชการทั้งสิ้น โดยเฉพาะตำแหน่งข้าราชการทหาร ทำให้สถาบันทางการเมือง เช่น ระบบการเลือกตั้ง พรรคการเมือง รัฐสภา และกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ไม่สามารถเป็นกลไกทางการเมือง ที่จะเป็พื้นฐานทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วก็ตาม ข้าราชการทหารดูจะเป็นกลุ่มข้าราชการที่ควบคุมทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ คือ มีทั้งกำลังคนและกำลังอาวุธ เท่าที่ผ่านมามะเห็นได้ว่า ผู้นำนทางการเมืองที่อยู่บนอำนาจได้นานนั้นจะเป็นทหารมากกว่านักการเมืองพลเรือน และหากพิจารณาถึงประวัติศาสตร์การเมืองไทยจะพบว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย คือ ปัญหาการผูกขาดอำนาจทางการเมืองของผู้นำทางทหาร เป็นผลให้ไม่สามารถพัฒนาระบอบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งได้ ในสภาพเช่นนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีขีดจำกัด และสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ไม่มีโอกาสพัฒนาตนเองขึ้นได้เลย

สภาพการเช่นนี้สืบเนื่องมาจากถึงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งขึ้นสู่อำนาจโดยการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2501 และเมื่อเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญปกครองประเทศภายใต้กฎอัยการศึก¹ ช่วงเวลาที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ขึ้นมีอำนาจ การบริหารประเทศเป็นไปในรูปแบบเผด็จการ เป็นยุคที่ประชาธิปไตยตกต่ำมาก²

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ข้อมูลพื้นฐานถึงศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย. 2523. หน้า 37.

²ชัยอนันต์ สมุทวณิช. "การเมืองไทยในรอบสองร้อยปี," ใน 50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตย. กองบรรณาธิการเศรษฐศาสตร์การเมือง บรรณาธิการ 2525. หน้า 282.

จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดำเนินการบริหารประเทศโดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก พยายามยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยรัฐเป็นผู้ดำเนินการเอง และเพื่อการนี้จำเป็นต้องหยุดยั้งระบบการเมืองแบบมีส่วนร่วม เพราะรัฐบาลจะได้มีอำนาจในการดำเนินการอย่างเต็มที่ ระบบการเมืองแบบนี้ทำให้เกิดการเสียดุลยระหว่างการพัฒนาด้านการเมืองกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เพราะการใช้อำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ ได้ทำลายสถาบันและกลไกทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเท่ากับเป็นการหยุดชะงักการพัฒนาทางการเมือง ขณะที่การพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ที่นำไปสู่ข้อขัดแย้ง แต่เมื่อไม่มีกลไกทางการเมืองที่จะแก้ไขข้อขัดแย้งทั้งหลาย ทำให้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งรับช่วงอำนาจทางการเมืองต่อจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประสบปัญหาทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวคือ การสืบทอดอำนาจแบบเผด็จการในรูปแบบพ่อขุนหรือระบบอุปถัมภ์นั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้ใต้อุปถัมภ์ ผู้เฒ่าหรือพ่อขุนต้องสามารถใช้พระเดชหรือพระคุณเพื่อผูกใจผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ ด้วยเหตุนี้การมีฐานทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง จึงเป็นส่วนหนึ่งของผู้นำทางการเมืองไทย¹ ผู้มีอำนาจและอิทธิพลจะให้ความคุ้มครองทางการเมือง ส่วนนักธุรกิจก็จะเข้ามาอาศัยบารมีและอำนาจทางการเมืองเพื่อหวังผลทางธุรกิจ โดยให้ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจแก่ผู้นำทางการเมืองเป็นการตอบแทน ต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แม้จะมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ อยู่แต่ด้วยบุคคลิกภาพที่เข้มแข็งเด็ดขาดและอาศัยอำนาจทางการเมืองที่มั่นคงของผู้นำทำให้ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มไม่ปรากฏความรุนแรง² ต่อมาเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม ปัญหาการต่อสู้แย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มผู้นำทางการเมืองก็เกิดขึ้น เพราะด้วยบุคคลิกภาพแล้ว จอมพลถนอม กิตติขจร ไม่มีความเด็ดขาดและไม่มีความมั่นคงทางการเมืองอย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แม้ว่าในช่วงแรกจอมพลถนอม กิตติขจร จะไม่ได้รับการยอมรับและมีความชอบธรรมในหมู่ทหารโดยทั่วไปก็ตาม แต่การพยายามแผ่อิทธิพลและเหนี่ยวรั้ง

¹ นพพร อัจฉริยานิช, ระบบการเมืองไทย : ความเป็นความสมัยาใหม่ที่ใช้การ
พัฒนา, 2527, หน้า 104.

² ลิขิต อีร์เวคิน, การเมืองการปกครองของไทย, 2528, หน้า 219.

อำนาจท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้กลุ่มจอมพลถนอม กิตติขจร ประสบกับปัญหาการจัดสรรส่วนในด้านผลประโยชน์และอำนาจทางการเมือง ส่งผลให้กลุ่มพลังทางสังคมอื่น ๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น กลุ่มการเมือง กลุ่มธุรกิจ กลุ่มปัญญาชนและกลุ่มแรงงาน¹ แสดงความไม่พอใจต่อการบริหารประเทศของรัฐบาล และสร้างแรงกดดันเพื่อกำจัดกลุ่มถนอม - ประภาส เพื่อผลประโยชน์และการอยู่รอดของกลุ่มตน

แม้รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร พยายามจะผ่อนคลายความกดดันนี้ โดยการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2511 และให้มีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2512 ผลการเลือกตั้งพรรคสหประชาไทย ของจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด ทำให้สามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ และจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อ แต่ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการจัดสรรอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองยังคงมีอยู่ และทวีความรุนแรงขึ้น เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ กับที่จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ต่ออายุราชการของตนเอง แต่ไม่ยอมต่ออายุการเป็นอธิบดีกรมตำรวจให้กับ พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ กลับแต่งตั้งจอมพลประภาส จารุเสถียร ดำรงตำแหน่งแทน²

ภาพพจน์ความชอบธรรมและอำนาจทางการเมืองของ จอมพลถนอม กิตติขจร สั่นคลอนมากยิ่งขึ้นเมื่อทำการรัฐประหารตนเอง ในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 เพราะนอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนตามที่กล่าวอ้างไว้ในเหตุผลของการยึดอำนาจแล้ว ยังเป็นการเพิ่มแรงกดดันจากนักการเมืองพลเรือนและประชาชนที่เพิ่มมีโอกาสดำเนินเสรีภาพทางการเมืองจากรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2511 ขึ้นอีก ภาพพจน์การใช้อำนาจบาใหญ่ การก้าวถ่างงานของพลเรือนโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของพันเอกณรงค์ กิตติขจร ในฐานะทายาททางการเมืองของระบบถนอม - ประภาส ที่พยายามแผ่อิทธิพลของตนเข้าไปในทุก ๆ ที่ สร้างความแตกแยกในหมู่ทหารเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้

¹ลิขิต อีรวะคิน, เล่มเดิม, หน้า 213 - 215.

²ฉันทะนา อัญญะเศรษฐ์, เล่มเดิม, หน้า 146.

ระบบกนอม - ประภาสล้อมตัวเร็วขึ้น โดยมีความล้มเหลวทางเศรษฐกิจเป็นตัวเร่ง
สภาพการณ์เช่นนี้ทำให้กลุ่มพลังต่าง ๆ ในสังคมพร้อมที่จะปะทุความไม่พอใจออกมาถ้ามีโอกาส
ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 แม้ว่าจะเป็นช่วงที่การเมืองไทย มีรัฐบาล
พลเรือนเข้ามาบริหารประเทศก็ตาม แต่ก็ยังเป็นรัฐบาลที่ไม่มีความเข้มแข็งทางการเมืองที่จะ
ต่อรองกับกลุ่มพลังทางการเมืองเก่า คือ กลุ่มทหารและกลุ่มข้าราชการชั้นสูง จะเห็นได้ว่า
รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประกอบไปด้วยรัฐมนตรีที่เป็นข้าราชการประจำเป็นส่วนใหญ่
กล่าวคือ รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่ 1 มีจำนวนรัฐมนตรีที่เป็นข้าราชการ 26 คน
แยกเป็นรัฐมนตรีที่เป็นทหารและตำรวจ 11 คน เป็นข้าราชการพลเรือน 15 คน รัฐบาล
นายสัญญา ธรรมศักดิ์ สมัยที่ 2 มีจำนวนรัฐมนตรีที่เป็นข้าราชการ 26 คน และรัฐมนตรี
ที่ไม่ได้เป็นข้าราชการอีก 2 คน แยกเป็นรัฐมนตรีที่เป็นทหารตำรวจ 12 คน เป็นข้าราชการ
พลเรือน 14 คน¹

เสถียรภาพของรัฐบาลพลเรือนภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มักจะไม่มี
ความมั่นคงเพียงพอ เพราะนอกจากจะเป็นรัฐบาลชั่วคราวที่ไม่กล้าตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ
อย่างเช่นรัฐบาลของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ แล้ว แม้รัฐบาลภายหลังการเลือกตั้งของ
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เองก็ขาดเสถียรภาพ เพราะเป็น
รัฐบาลที่มาจากหลายพรรคการเมือง และยังประสบกับสถานการณ์ของการตื่นตัวทางการเมือง
ของนักศึกษาและประชาชนทั่วไปที่ต้องการใช้สิทธิเสรีภาพที่ได้มาใหม่ เพื่อผลักดันให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงในสังคม โดยในบางครั้งก็มองข้ามความสำคัญต่อการเคารพกฎหมายและ
ขนบธรรมเนียม ประเพณีเดิมของไทย รัฐบาลไทยในขณะนั้นก็มักจะใช้วิธีการประนีประนอม
หรือโอนอ่อนผ่อนตาม มากกว่าที่จะรักษากฎหมายโดยเคร่งครัดหรือแก้ไขปัญหโดยเด็ดขาด
เพราะเกรงว่าจะเกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอย ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์ก็อาศัยสถานการณ์และเงื่อนไข
ความขัดแย้งและความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ที่สะสมมานานในสังคม ท้าการแทรกซึม ปลุกระดม
ขึ้นและเคลื่อนไหวมวลชนคัดค้านนโยบายของรัฐบาลและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่อย่าง

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมืองกับการบริหาร. 2520. หน้า 172 - 173.

รุนแรง¹ ประกอบเกิดปัญหาขัดแย้งกันเองภายในรัฐบาลพลเรือนเกี่ยวกับเรื่องของการจัดสรรตำแหน่งทางการเมือง ทำให้เสถียรภาพของรัฐบาลซึ่งขาดความมั่นคงอยู่แล้ว อ่อนแอลงไปอีก ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ฝ่ายทหารที่ลดบทบาทลงไปชั่วคราว สามารถปรับตัวและพยายามที่จะกลับมามีอิทธิพลอีกครั้ง

ชั่วคราวที่ทหารจะทำการปฏิวัติรัฐประหารได้เริ่มขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ผ่านไปไม่นานนัก ดังคำพูดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งดำรงตำแหน่งในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2518 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2519 ที่ว่า

"...สถานการณ์ความรุนแรงตามถนนหนทางก็มีตลอดเวลา การเดินขบวนการต่อสู้กับอะไรต่อมิอะไรที่พยายามผ่อนคลาย ทางฝ่ายทหารก็มีอะไรคึกคักขึ้นมา ซึ่งก็มีข่าวว่าจะมีการปฏิวัติ ปฏิรูป ปฏิสังขรณ์กันอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน กระผมอยู่กลางก็ได้พยายามทำทุกอย่างที่จะไม่ให้ระบอบประชาธิปไตยต้องพังทลายลงด้วยการปฏิวัติของทหาร...ยังมีอีกมากมายหลายกระบวน มีฝ่ายหนึ่งที่ก่อความไม่สงบต่าง ๆ พุทตรง ๆ เกะ ก็เรียกร้องชุมนุมอะไรกันสารพัด ในฐานะที่ผมเป็นนายก ฯ ที่ถูกต้องตามกฎหมายกระผมก็ได้แต่พยายามป้องกันฝ่ายที่ก่ออาชญากรรมไม่ให้ปฏิวัติหรือเข้ามาทำลายประชาธิปไตยทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งก็ได้คอยพยายามที่จะพูดใช้เหตุผลเพื่อระงับฝูงชนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ได้เอาความรุนแรงกลางถนนเข้ามาเป็นปรัชญาทางการเมือง..."²

¹ฉันทนา ธัญญะเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 198.

²ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกฯ : ชีวิตและงาน.

2522. หน้า 10.

และจากคำพูดของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2519 ถึงเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ซึ่งกล่าวปราศรัยที่สนามหลวง เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 ที่ว่า

"...เมื่อกระผมเข้าไป กระทรวงกลาโหมที่แรกก็รู้จักกับนายทหารชั้นผู้นำได้ ตามสมควร สิ่งแรกที่ผมรู้สึกประหลาดใจก็พูดถึงจะมีปฏิทินะ ผมสะดุ้งมาตั้งแต่ เป็นรัฐบาล เมื่อนายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้ามาบอกผม เขาบอกว่าท่านครับมันมีกลุ่ม หนึ่งนะมาชวนทหารปฏิวัติ 2 - 3 ครั้งแล้ว พวกผมไม่เอาด้วย ผมฟังก็ขึ้นใจ บอกเออดี แต่ก็ไม่ค่อยแน่ใจเหมือนกัน..."¹

แสดงให้เห็นว่าทหารได้พยายามจะทำการรัฐประหารเพื่อกลับเข้ามามีอิทธิพลและมีอำนาจทางการเมือง และในที่สุดฝ่ายทหารก็ประสบผลสำเร็จในการพยายามเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองอีกครั้ง เมื่อคณะปฏิรูปภายใต้การนำของ พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศจากรัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ภายหลังการปฏิรูปวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดคณะปฏิรูป ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2519 มีสภาพปฏิรูปซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแต่งตั้ง จำนวน 340 คน ทหารนำที่ฝ่ายนิติบัญญัติ ส่วนคณะปฏิรูปก็กลายสภาพเป็น "สภาที่ปรึกษาของนายกรัฐมนตรี"²

¹ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ ชวน หลีกภัย. คำปราศรัยของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนายชวน หลีกภัย เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2522 ณ ห้องสนามหลวง. 2522. หน้า 10.

²ณรงค์ พ่วงพิศ. การเมืองไทย : ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน. 2530. หน้า 378.

รัฐบาลภายใต้การนำของ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาด และได้วางขั้นตอนในการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยไว้ถึง 12 ปี แต่การบริหารประเทศของ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้นำมาซึ่งยุคมืดของสังคมไทย มีการประกาศใช้กฎอัยการศึก ประชาชนถูกจับกุมเป็นจำนวนมากในข้อหา "ภัยสังคม" ห้ามการชุมนุม การนัดหยุดงาน หนังสือฝ่ายซ้ายถูกเก็บและทำลาย นโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลก่อให้เกิดความตึงเครียดกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม และพม่ามากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันการปราบคอมมิวนิสต์ก็เพิ่มมวลชนให้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพราะคนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากนโยบายชาตินิยมก็ต้องหลบหนีเข้าป่า การรุกรอนสิทธิมนุษยชนภายในประเทศเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัวตามเงื่อนไขนโยบายของรัฐบาล¹ ในที่สุดคณะปฏิรูปฯ ซึ่งเคยให้คำมั่นสัญญาว่าจะประคับประคอง เป็นที่เลื่องลือให้รัฐบาลเปรียบเสมือนเปลือกหอย ก็ต้องทำรัฐประหารอีกครั้งเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520²

ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2520 คณะรัฐประหารก็เกิดการแตกแยกกันเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ได้แก่ พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่, พลเอกบุญชัย บำรุงพงศ์ พลอากาศเอก กมล เดชะตุงคะ และพลเอกยศ เทพหัสดินทร์ กลุ่มหลัง ได้แก่ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์, พลเอกเสริม ณ นคร และพลโทเปรม ติณสูลานนท์ โดยมีนายทหารระดับนายพันให้การสนับสนุน³

¹ณรงค์ พ่วงพิศ. การเมืองไทย : ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน. 2530.

หน้า 378.

²นพพร อัจฉริยาภิธ. ระบบการเมืองไทย : ความเป็นสมัยใหม่ที่ไร้การพัฒนา.

2527. หน้า 118.

³แหล่งเดิม.

การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจกันเองจบลงด้วยการที่กลุ่มหลังสามารถกีดกันกลุ่มแรกออกไปได้สำเร็จ พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ก็ก้าวขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และได้ประกาศใช้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521 ปกครองประเทศภายใต้ระบอบที่เรียกว่า "ประชาธิปไตยครึ่งใบ"¹ ทั้งนี้เพราะรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 มีลักษณะของการประนีประนอม ระหว่างฝ่ายที่ต้องการประชาธิปไตยแบบตะวันตกกับฝ่ายที่กุมอำนาจรัฐในขณะนั้น กล่าวคือ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 ไม่ได้ระบุให้นายกรัฐมนตรีต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรีแม้จะต้องแถลงนโยบายก่อนเข้ารับบริหารประเทศต่อสภา แต่ก็ไม่ได้มีการลงมติไม่ไว้วางใจ และแม้ว่าจะมีบทบัญญัติที่คล้ายคลึงกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 ที่จัดว่าเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด แต่มีบทเฉพาะกลางในช่วงระยะ 4 ปีแรกของการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ทำให้ความเป็นประชาธิปไตยถูกบั่นทอนไป เช่น ประการแรก คือให้วุฒิสภามีจำนวนไม่เกิน 3 ใน 4 ของจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และมีอำนาจเท่ากับสภาผู้แทนราษฎร ประการที่สองคือการระงับใช้บทบัญญัติว่าด้วยการแยกข้าราชการประจำออกจากการเมือง และประการที่สาม ระงับใช้บทบัญญัติว่าด้วยการสังกัดพรรคการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวนตัวแทนของพรรคที่จะต้องส่งในการสมัครรับเลือกตั้ง และวิธีการเลือกตั้งแบบรวมเขต²

รัฐบาลจึงได้มีการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 และแม้ว่าหลังการเลือกตั้ง พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จะสามารถกลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก

¹เป็นคำกล่าวของนักการเมืองและนักวิชาการของไทย เมื่อนำเอาความเป็นประชาธิปไตย ในช่วงนั้นไปเปรียบเทียบกับประชาธิปไตยแบบตะวันตก ผู้เขียนเห็นว่าโดยสภาพความเป็นจริงทางการเมืองแล้ว "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ก็คือการปกครองแบบไทย ๆ ซึ่งผู้หนึ่งมักจะไม่วางใจในความสามารถของประชาชน ตลอดจนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเพื่อเป็นการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตน จึงมักจะจัดระเบียบอำนาจทางการเมืองออกมาในลักษณะที่ฝ่ายบริหาร เป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าและครอบงำฝ่ายนิติบัญญัติ ไม่ว่าโดยวิธีใด ๆ

²นพพร อัจฉริยาภิษ. เล่มเดิม. หน้า 119.

ครั้งหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชาติได้ โดยเฉพาะปัญหาน้ำมัน ปัญหา ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จึงได้ประกาศลาออกกลางสภา ฯ เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 เปิดโอกาสให้ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นผู้บัญชาการทหารบก เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา

เห็นได้ว่าการเมืองไทยเป็นเรื่องของการต่อสู้แย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์กันเอง ภายในชนชั้นผู้ปกครอง ในขณะที่ความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการเอาใจใส่ เท่าที่ควร ประชาชนส่วนใหญ่ยังยากจน ปัญหาและความต้องการของพวกเขาไม่ได้รับการตอบสนองอย่างจริงจังและทั่วถึง ขบวนการนักศึกษาไทยได้แทรกตัวเข้ามาในช่องว่างดังกล่าว และทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งผลักดันให้ขบวนการนักศึกษาเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งในสังคมและตกเป็นเป้าหมายในการทำลายของผู้ที่มีอำนาจในสังคมอย่างแท้จริง

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

นโยบายการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ที่ให้ความสำคัญกับการเติบโตทางด้านอุตสาหกรรม โดยมีจุดเน้นอยู่ที่การลงทุนด้านอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าจากทั้งนักลงทุนภายในและภายนอกประเทศ โดยสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจแก่นักลงทุนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การยกเว้นภาษีในระยะ 5 ปีแรกของการลงทุน ยกเว้นการเก็บภาษีนำเข้าสินค้าประเภทเครื่องจักรและวัตถุดิบ การประกอบการด้านอุตสาหกรรม การอนุญาตให้นำเงินตราออกนอกประเทศเมื่อเงินนั้นเป็นผลกำไรอันเกิดจากการลงทุนที่มาจากต่างประเทศ รวมทั้งการก่อตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เป็นต้น¹ ในส่วนของรัฐนั้นจะเน้นไปที่การให้ความสนับสนุนในการสร้างปัจจัย

¹วิชชุกร. การปรับบทบาทของทหารไทยหลัง พ.ศ. 2516 - ปัจจุบัน :
ศึกษากรณีมติดการพัฒาเพื่อความมั่นคง. 2511. หน้า 18. (อ้างอิงมาจาก ตระกูล
 มีชัย. ความสัมพันธ์ระหว่างธุรกิจเอกชนและข้าราชการกับการเมืองไทย. 2526.
 หน้า 57 - 76.

พื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การสร้างเขื่อน ถนนทาง ไฟฟ้า ประปา รวมทั้งการส่ง
ขกเลิกสหภาพแรงงานทั้งหมด เพื่อเป็นการคัดลัทธิเสรีภาพในการรวมตัวเพื่อเรียกร้องหรือ
ต่อรอง เรื่องค่าแรงงานของลูกจ้าง

การพัฒนาประเทศตามแนวนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ มีผลทำให้ระบบเศรษฐกิจ
ของไทยเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในหลาย ๆ ด้าน และได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง
ทางเศรษฐกิจและสังคมหลายประการ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการผลิตภาคอุตสาหกรรม โดยเปลี่ยนแปลง
จากอุตสาหกรรมแบบล้าสมัยมาเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีและการลงทุนในระดับสูงขึ้น
โดยมีเป้าหมายในการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก
มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นเป็นจำนวนมากในเขตเมืองสำคัญ โดยเฉพาะในเขต
กรุงเทพฯ และปริมณฑล
2. การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างการค้าระหว่างประเทศ กล่าวคือ สัดส่วน
ของสินค้าซึ่งส่วนมากจะเป็นสินค้าประเภทเครื่องจักรและวัตถุดิบเพื่ออุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นทุกปี
ในขณะที่การส่งสินค้าออกเพิ่มขึ้นไม่มากนัก ทำให้ไทยอยู่ในภาวะเสียเปรียบดุลการค้าและ
มีแนวโน้มสูงขึ้นเสมอมา
3. การเปลี่ยนแปลงในภาคการเกษตร เดิมภาคการเกษตรเป็นส่วนหลักของ
ระบบเศรษฐกิจไทยในฐานะที่เป็นแหล่งรองรับแรงงานที่สำคัญและเป็นแหล่งรายได้หลักของ
ระบบเศรษฐกิจ แต่หลังจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา
ภาคการเกษตรก็เริ่มสูญเสียความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจให้กับภาคอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม
ทั้งนี้เพราะในขณะที่รัฐบาลเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมกลับ
ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ส่งผลให้อัตราการเติบโตภาคเกษตรกรรมลดต่ำลงจากที่เคยมี
อัตราความเจริญเติบโต ร้อยละ 8.23 ในช่วงปี พ.ศ. 2490 - 2503 และลดลงเหลือ
เพียงร้อยละ 4.13 ในระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2515 เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาการ
ถูกกดราคาข้าว ปัญหาพรีเมียข้าวและภาษีการส่งออก ทำให้เกษตรกรส่วนมากประสบกับ
ปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัว สูญที่ดินทำกิน เผชิญกับปัญหาความอดอยากในชนบท จึงต้องละทิ้งถิ่นฐาน
ที่ทำกินของตนเข้ามาหางานทำในเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ซึ่งอุตสาหกรรมกำลังขยายตัว

ความต้องการแรงงานมีสูง แต่การอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากทำให้แรงงานไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือและมีค่าแรงงานถูกเกิดภาวะแรงงานล้นตลาด ต้องแย่งกันทำงานแม้ว่าอัตราค่าจ้างจะถูกกดต่ำมากก็ตาม¹

4. การขยายตัวของการลงทุนและการกระจุกตัวของรายได้ ผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการขยายตัวของการลงทุนอย่างรวดเร็วในภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรมและบริการ ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการขยายตัวด้านการลงทุนก็คือ การกระจุกตัวของการลงทุนและการผูกขาดในสินค้าสำคัญ ๆ ในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งแม้ว่าสภาพรวมภาวะ เศรษฐกิจของประเทศจะเจริญเติบโตขึ้นแต่รายได้จะกระจุกตัวอยู่ในคนไม่กี่ตระกูล อันนำไปสู่การสะสมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของกลุ่มดังกล่าวในเวลาต่อมา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ และลักษณะ เช่นนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นจนอาจกล่าวได้ว่าแทบทุกภาคเศรษฐกิจมีโครงสร้างรวมศูนย์มากขึ้น กล่าวคือทั้งการเป็นเจ้าของและอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับสินค้าสำคัญ ๆ ในระบบเศรษฐกิจอยู่ในมือของบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่มหรือไม่กี่ตระกูล²

การผูกขาดนั้นนอกจากอยู่ในมือของนายทุนไทยแล้วยังมีการผูกขาดโดยนายทุนต่างชาติ ที่ไหลเข้ามาจากการสนับสนุนและส่งเสริมการลงทุนของภาครัฐบาลในรูปของบริษัทข้ามชาติ ซึ่งมักเป็นผู้ผูกขาดทางเทคโนโลยีและช่องทางการตลาดในตลาดโลก ทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยต้องพึ่งพิงอยู่กับบริษัทต่างชาติเหล่านั้น และต้องมีการรวมทุนกับต่างชาติ การรวมทุนเช่นนี้มีส่วนทำให้ทุนอุตสาหกรรมไทยมีลักษณะพิเศษ คือเป็นนายทุนนายหน้าทางอุตสาหกรรมของนายทุนต่างชาติอีกอย่างหนึ่ง ทาหน้าที่คล้ายสะพานให้กับนายทุนต่างชาติเข้ามาแสวงหากำไรในประเทศไทย เพราะในการรวมทุนกันนั้นส่วนมากแล้ว นายทุนต่างชาติจะมีอำนาจในการ

¹แล ดิลกวิทยรัตน์. "พัฒนาของชบวนการสหภาพแรงงาน พ.ศ. 2501 ถึงปัจจุบัน," ใน คลื่นแห่งศตวรรษ. 2516. หน้า 240.

²สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. "กำเนิดและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรมไทย," ใน เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. ม.ป.บ. หน้า 169.

ค่านิยมกิจการที่สำคัญแทบทั้งสิ้น¹ นายทุนต่างชาติที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจไทย ได้แก่ นายทุนชาวอเมริกันและญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกานั้นมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกตั้งแต่ทศวรรษ 2490 และยังคงมีบทบาทต่อเนื่องมาจนทศวรรษที่ 2510 ไม่ว่าจะเป็นรูปการเข้าร่วมลงทุนของบริษัทข้ามชาติ และการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกัน เพื่อสงครามเวียดนาม ซึ่งการเข้ามาตั้งฐานทัพของอเมริกันก็มีส่วนทำให้เศรษฐกิจไทยเฟื่องฟูขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะด้านการก่อสร้างและการขายบริการต่าง ๆ อย่างน้อยก็ทำให้คนไทยจำนวนหนึ่งมีงานทำ แต่ก็ทำให้เศรษฐกิจไทยอิงอยู่กับสหรัฐอเมริกามากขึ้น เมื่อสหรัฐอเมริกาทอนกำลังทหารออกไปมีผลทำให้อัตราการว่างงานของไทยสูงขึ้น เนื่องจากกิจการบางอย่างต้องปิดตัวลง ประกอบกับเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันโลกส่งผลให้เกิดความระส่ำระสายในระบบเศรษฐกิจไทยอย่างรุนแรง²

อีกชาติหนึ่งที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทยมากที่สุดคือญี่ปุ่น ผลจากการส่งเสริมการลงทุนและเปิดประเทศค้าขายอย่างเสรี ทำให้นักลงทุนชาวญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนดำเนินกิจการต่าง ๆ ในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับสินค้าอุปโภคบริโภค ทำให้เห็นภาพการรุกรานทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นชัดเจนและกระทบความรู้สึกของประชาชนมากกว่าสหรัฐอเมริกา

จากการประเมินผลของธนาคารโลก พบว่า ในปี พ.ศ. 2518 - 2519 นั้น ประชาชนไทยเกือบ 1 ใน 3 หรือจำนวนมากกว่า 13 ล้านคน จากจำนวนประชากรทั้งหมด 42 ล้านคน ยังอยู่ในภาวะยากจน และร้อยละ 90 ของคนเหล่านี้อยู่ในชนบท³ และคนเหล่านี้กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ดังที่ปรากฏในตาราง 1

¹คณิศร นิธิยั ตังใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 33.

²"6 ตุลาคม บทวิเคราะห์ความรุนแรง," ใน เหตุการณ์ 6 ตุลาคม ในทัศนะนักวิชาการอเมริกัน. 2522. หน้า 137.

³พพร อัจฉริยวิธ. เล่มเดิม. หน้า 122. (อ้างอิงมาจาก World Bank Report. Thailand : Coping With Structural Change in a Dynamic Economy. 1980. P.5.)

ตาราง 1 จำนวนคนยากจนในชนบทแยกเป็นรายภาค

ภาค	อัตราความยากจน ในชนบท (ร้อยละ) ปี พ.ศ. 2518-2519	จำนวนคนในชนบท ปี พ.ศ. 2522 (คน)	จำนวนคนยากจน ปี พ.ศ. 2522 (คน)	ร้อยละ
ตะวันออกเฉียงเหนือ	45	13,372,877	6,017,795	52.3
เหนือ	34	7,911,038	2,689,757	23.3
ใต้	33	4,719,564	1,557,456	13.5
กลาง	15	8,339,136	1,250,870	10.9
ทั่วประเทศ	33.5	34,342,614	11,515,878	100.0

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาชนบท
ยากจน. ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5.

ในปัจจุบันแม้ว่าเวลาจะล่วงเลยไปมากแล้วก็ตาม แต่ชาวชนบทไทยที่มีฐานะยากจนก็ยังมีจำนวนมากถึง 10 ล้านคน ซึ่งความยากจนของชาวชนเหล่านี้อาจแสดงให้เห็นได้ในรูปของความอดอยากหิวโหยและขาดแคลนไม่มีอาหารกิน หรือไม่มีความรู้ในเรื่องอาหารเพียงพอขาดแคลนวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ที่จะใช้ในการทำไร่ไถนา อัตราการเจ็บป่วยสูง ในขณะที่บริการด้านสาธารณสุขของรัฐในชนบทยังอยู่ในระดับต่ำ ขาดการศึกษา ขาดความรู้ในสภาพแวดล้อมที่จะสามารถช่วยตนเองได้ ไม่รู้จักวิธีการที่จะปรับปรุงการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น ไม่มีความรู้ในเรื่องการป้องกันตนเองจากโรคภัยไข้เจ็บและป้องกันโรคระบาด

ของสัตว์เลี้ยง ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านของพวกเขา¹ นอกจากนี้ชาวชนบทยังต้องเผชิญกับปัญหา สัตว์อันสืบเนื่องมาจากความยากจนและความต้องการศึกษา อีกอย่างน้อย 2 ประการ คือ ภาวะหนี้สินล้นพ้นตัวและการกดขี่ขูดรีดจากพ่อค้าคนกลาง ผลกระทบของความยากจนในชนบท นอกจากจะทำให้ชนบทเป็นเขตล้าหลังแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อเมืองอีกด้วย กล่าวคือ การอพยพ เข้าเมืองของชาวชนบทเพื่อหนีความยากจนไว้ก่อปัญหานานัปการ อันได้แก่ ปัญหาการขาดแคลน ที่อยู่อาศัย ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากร และปัญหาโสเภณี และ ปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งเกี่ยวโยงกับปัญหาความไม่เพียงพอของการบริการทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสาธารณสุขและการศึกษา²

จากสภาพโครงสร้างทางเศรษฐกิจและนโยบายทางเศรษฐกิจดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหา ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างประชาชนกลุ่มต่าง ๆ และระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ที่เป็น เช่นนี้เพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจ มีลักษณะกระจุกตัว การจัดสรรแบ่งปันผลผลิตและการเพิ่มทุนกำลังการผลิตขึ้นแต่ในเฉพาะตัวเมือง ในขณะที่ชนบทยังคงมีโครงสร้างทาง เศรษฐกิจที่ล้าหลัง สภาพและมาตรฐานการครองชีพของคนส่วนใหญ่ในชนบทเสื่อมโทรมลงและ เผชิญกับความยากจนมากขึ้น แม้จะเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ จะได้ตระหนักถึงปัญหาของชนบทมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากคำแถลงของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เนื่องในวาระวิถีสันปีใหม่ พ.ศ. 2524 ที่ว่า "...รัฐบาลตระหนักดีว่า ชนบทไทยคือหัวใจ ของประเทศชาติ ถ้าชนบทอยู่ไม่ได้ ประเทศชาติก็อยู่ไม่ได้ รัฐบาลนี้จึงถือว่าการพัฒนาชนบท เป็นภาระหน้าที่ที่ทุกกลุ่มทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นในภาครัฐบาลหรือเอกชนจะต้องร่วมมือร่วมใจกัน ท้าทายกันมาแสดงผลอย่างจริงจังและต่อเนื่อง...แนวทางการพัฒนาชนบทใหม่นี้จะ เป็นการเปิดศักราช ของทศวรรษแห่งการพัฒนาชนบท อันจะ เป็นหลักประกันให้เกิดเสถียรภาพและสันติสุขแก่พี่น้อง

¹วิชิต ปิ่นเปี่ยมรัชฎ์. ชนบทไทย : ความก้าวหน้าและล้าหลัง. 2526.

หน้า 12 - 13.

²นพพร อัจฉริยวิเศษ. เล่มเดิม. หน้า 123.

ทั้งหลายและประเทศชาติ..."¹ และความเป็นรูปธรรม ของแนวทางพัฒนาชนบทรัฐบาล พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ปราบกฏชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ซึ่งได้มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาชนบทเป็นสำคัญ แต่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ก็ยังไม่มีหลักประกันว่าปัญหาของคนส่วนใหญ่ในประเทศจะได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เป็นผล ให้อาชีพทาง เศรษฐกิจเป็นปัญหาหนึ่งที่บั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาลเสมอมา

3. สภาพทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของไทยเริ่มชัดเจนขึ้นตั้งแต่ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา ภายหลังที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะในปี พ.ศ. 2492 โดยไทยถูกดึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายปิดกั้นและต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งระยะแรกไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสันติสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (ส.ป.อ.) หรือองค์การ ซีโต้ จนกระทั่งยินยอมให้สหรัฐอเมริกา เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย เพื่อสงคราม เวียดนาม สหรัฐอเมริกาจึงเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากขึ้น เกิดการหลั่งไหลเข้ามา ของวัฒนธรรมตะวันตก รัฐบาลทั้งสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร สนับสนุนให้มีการจัดสร้างสถานเริงรมย์ขึ้นมากมายในกรุงเทพฯ และเมืองใหญ่ ๆ มีการสร้าง โรงแรม โรงภาพยนตร์ ไนต์คลับและอาบอบนวด เพื่อรองรับการเข้ามาของนักธุรกิจต่างชาติ ทหารอเมริกันที่เข้ามาตั้งฐานทัพ และนักท่องเที่ยวต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ดึงดูด การอพยพเข้าเมืองหลวงนอกเหนือจากความต้องการด้านแรงงานแล้ว

ขณะเดียวกันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องจำนวนประชากร คือ มีจำนวน ประชากรเพิ่มขึ้นมาก นับจากสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีนโยบายส่งเสริม การเพิ่มจำนวนประชากรระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงขนาดให้รางวัลแก่ครอบครัวที่มี

¹พพร อัจฉริยวิเศษ. เล่มเดิม. หน้า 125. (อ้างอิงมาจาก สารานุกรมของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี แต่ประชาชนพี่น้องชาวไทยเนื่องงานวาระวักขึ้น ปีใหม่ พ.ศ. 2524.)

บุตรมาก ทำให้อัตราการเพิ่มของประชากรมีมากกว่าร้อยละ 3 ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 ธนาคารโลกเสนอให้ไทยควบคุมอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรให้น้อยลง เพราะเท่าที่เป็นอยู่สูงเกินไป และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นย่อมหมายถึง ภาระหน้าที่ของรัฐบาลต้องเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เช่น การให้บริการด้านสาธารณสุข โรค การศึกษาและสาธารณสุข ฯลฯ เมื่อรัฐบาลไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นของประชากรได้ ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามมา เช่น ปัญหาการแออัดของประชากรในกรุงเทพฯ ปัญหาการจราจร ปัญหาการว่างงาน และนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ปัญหาที่กล่าวมานี้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกคน¹

เมื่อคุณเฉพาะในสังคมของนักศึกษาแล้วจะพบว่า ผลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดการขยายตัวทางการศึกษาทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ รัฐบาลได้ทุ่มเทงบประมาณเพื่อพัฒนาการศึกษาเป็นจำนวนมาก และได้มีการอนุมัติให้สร้างมหาวิทยาลัยในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศเพิ่มขึ้น คือ ปี พ.ศ. 2504 ก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ใน พ.ศ. 2507 ก่อตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และในปี พ.ศ. 2513 ก่อตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้น² โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดนั้น สามารถรับนักศึกษาจำนวนไม่จำกัดนอกเหนือจากรัฐบาลจะอนุมัติงบประมาณด้านการศึกษาเพิ่มจำนวนมากแล้ว รัฐบาลยังได้รับการช่วยเหลือจากต่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศ และมูลนิธิต่าง ๆ เช่น องค์การยูนิเซฟ องค์การยูเนสโก มูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ มูลนิธิฟูลไบรท์ และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นต้น โดยมีการจัดส่งผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย อุปกรณ์การเรียนการสอน เงินทุนสำหรับนักศึกษาและอาจารย์เพื่อใช้ในการวิจัยหรือศึกษาในต่างประเทศ³ ผลจากการขยายตัวทางการศึกษา

¹สมศักดิ์ ส่องสัมพันธ์. นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย. 2519. หน้า 65.

²เสาวรส ณ บางช้าง. "การประท้วงของนักศึกษาและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทย," จุลสารโครงการตำรามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 2(2) : 24 ; ม.ค. 2518.

³พลศักดิ์ จิรโกศิริ บรรณาธิการ. ทัศนะจากต่างแดน : ไทยมองไทย. 2524. หน้า 231.

ทำให้จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาเพิ่มขึ้นจำนวนมาก แต่เดิมนั้นบุคคลที่สำเร็จการศึกษาจะถูกดึงเข้าสู่ภาครัฐบาลและเอกชนในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน แต่เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีการขยายตัวทางการศึกษาโดยไม่มียุทธศาสตร์ทางการศึกษาที่แน่นอน¹ ผลตินิสิตบางสาขามากเกินความต้องการ ขณะที่บางสาขามีไม่เพียงพอกับความต้องการของสังคม ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน ทักษะไม่ตรงกับอุตสาหกรรม หรือได้ค่าตอบแทนต่ำกว่าวุฒิ ปัญหาบัณฑิตว่างงานซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นก็เกิดขึ้น ท่ามกลางสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคมนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่เริ่มไม่แน่ใจในอนาคตของตนเอง เพราะรุ่นพี่เป็นจำนวนมากประสบปัญหาความยากลำบากในการหางานทำ เป็นการตอกย้ำสภาพความหวังกับความเป็นจริงในสังคมที่บัณฑิตและนักศึกษาประสบอยู่ ประกอบกับมีกระแสความคิดวิพากษ์วิจารณ์สภาพความเป็นไปของสังคมทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย และโจมตีการบริหารงานของรัฐบาลทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยนักวิชาการปัญญาชน สื่อมวลชนและนักศึกษาด้วยกันเองมีส่วนกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจ และต่อต้านสภาพที่เป็นอยู่ และพร้อมที่จะแสดงความรู้สึกออกมาเมื่อมีโอกาส

กล่าวได้ว่าสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพทางการเมืองและนโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมนับตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา ที่ปกครองประเทศภายใต้ระบอบเผด็จการทหารเป็นส่วนใหญ่ มุ่งพัฒนาประเทศที่เป็นภาคอุตสาหกรรมและค้าขาย นโยบายต่างประเทศแบบพึ่งพาต่างชาติ ส่งผลให้เกิดปัญหาขึ้นหลายประการด้วยกัน คือ ในทางการเมืองสถาบันทางการเมืองและกลไกทางการเมืองไม่ได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมือง ในทางเศรษฐกิจเกิดความไม่สมดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม เกิดการกระจุกตัวของรายได้และการผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยนายทุนทั้งไทยและต่างชาติเพียงบางกลุ่ม และในทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงจำนวนของประชากรจึงนำไปสู่ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองใหญ่ ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาความเสื่อมทางวัฒนธรรม ฯลฯ ด้วยเหตุกระแสการเรียกร้องของกลุ่มพลังทางสังคมจึงเกิดขึ้น โดยมีขบวนการนักศึกษาเป็นตัวนำในการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลง

¹สมศักดิ์ สังข์สัมพันธ์. เล่มเดิม. หน้า 68.

บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

บทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทยนั้น กล่าวได้ว่ามีมานานแล้ว นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 กรณีเรียกร้องให้มีการโค่นล้มพระยามโนปกรณนิติธาดา ในชื่อหาละเมิดรัฐธรรมนูญ, การเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2483, การเข้าร่วมขบวนการสันติภาพ ในปี พ.ศ. 2494, การประท้วงการเลือกตั้งไม่สุจริตในปี พ.ศ. 2500, และการเข้าร่วมสังเวยเหตุการณ์เลือกตั้งในปี พ.ศ. 2512¹ แต่บทบาทเหล่านี้ เป็นการเข้าไปมีบทบาทเป็นครั้งคราวและสิ้นสุดลงในเวลาอันสั้น ไม่ได้เป็นขบวนการที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง และไม่มีผลกระทบต่อสังคมอย่างเด่นชัด บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยมีความชัดเจนและต่อเนื่องมากขึ้น เมื่อสามารถก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้น ในปี พ.ศ. 2513 ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และหลังจากนั้นขบวนการนักศึกษาไทยได้เข้าไปมีบทบาทต่อสังคมอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในประเด็นของการแสดงออกซึ่งความรู้สึกชาตินิยม, การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและสร้างสรรค์ประชาธิปไตย ตลอดจนการแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม ซึ่งรายละเอียดบทบาทของขบวนการนักศึกษานั้นแต่ละประเด็น พอที่จะนำมาพิจารณาให้เห็นได้ดังนี้

1. บทบาทด้านชาตินิยมของขบวนการนักศึกษาไทย

บทบาทด้านชาตินิยมนั้นเป็นบทบาทที่สร้างชื่อเสียงและการยอมรับจากประชาชนให้กับขบวนการนักศึกษาไทยมาก เพราะการดำเนินงานของขบวนการนักศึกษาด้านนี้ มักจะอยู่บนพื้นฐานที่เป็นความรู้สึกร่วมของนักศึกษาและประชาชนโดยทั่วไป บทบาทดังกล่าวนี้จะปรากฏอยู่ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคงของชาติ เช่น การจัดงานสัปดาห์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น การต่อต้านฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย และการประท้วงกรณีการรุกรานดินแดนไทยของเวียดนาม เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าบทบาทด้านชาตินิยมเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย

1.1 การจัดลำดับค่าตอบแทนด้านสินค้าที่ญี่ปุ่น

การจัดลำดับค่าตอบแทนด้านสินค้าที่ญี่ปุ่นเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่ท้าทายชื่อเสียงของนายธีรยุทธ บุญมี และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับจากประชาชนอย่างกว้างขวาง

ลำดับค่าตอบแทนด้านสินค้าที่ญี่ปุ่นจัดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2515 โดยมีปัจจัยสำคัญมาจากการที่ไทยต้องขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่นจำนวนมากขึ้นทุกปี ประมาณว่าในปี พ.ศ. 2515 ไทยต้องเสียดุลการค้ากับญี่ปุ่นไม่น้อยกว่า 4,300 ล้านบาท¹ ของใช้ต่าง ๆ ในเมืองไทยจำนวนมากล้วนแต่มาจากญี่ปุ่นแทบทั้งสิ้น ขณะเดียวกันญี่ปุ่นไม่ค่อยจะซื้อสินค้าจากไทยหรือเมื่อจะซื้อก็พยายามเอาเปรียบกดราคา ทำให้คนไทยมองเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เอาเปรียบทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นมักอ้างว่ารวยกว่าไทยมาก ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในหมู่คนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้จัดทำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับท้ายเดือนธันวาคมปี พ.ศ. 2515 ซึ่งมีบทความที่ให้ข้อมูลที่แสดงถึงภาวะการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทย และการขาดดุลการค้าที่ไทยมีต่อญี่ปุ่น ซึ่งแสดงถึงความเสียเปรียบทางเศรษฐกิจอย่างชัดเจน² ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวบรรดานิสิตนักศึกษานามมหาวิทยาลัยยชิวชิโรอยู่อย่างทรนทนเพื่อไทยไม่คำนึงถึงความสะดวกสบายทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยโดยนายธีรยุทธ บุญมี เลขานุการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสการคัดค้านความพุ่มเฟือยในมหาวิทยาลัยของนิสิตนักศึกษายุคนั้น ก็ได้เคลื่อนไหวรณรงค์ให้นักศึกษาและประชาชนรู้จักประหยัด ด้วยการจัดทำโครงการผ้าดิบแล้วต่อด้วยการจัดลำดับค่าตอบแทนด้านสินค้าที่ญี่ปุ่น เกี่ยวกับเรื่องโครงการผ้าดิบนี้ นายธีรยุทธ บุญมี ให้สัมภาษณ์ว่า

"...ขณะนั้นมีการต่อต้านความพุ่มเฟือยภายในมหาวิทยาลัย ที่เห็นด้วยในแง่ความคิดหลักการนั้น การคัดค้านความพุ่มเฟือยเป็นสิ่งถูก แต่เราไม่ควรทำตัวให้โดดเด่นออกมาจากคนส่วนใหญ่ ที่เห็นว่าจุดประสงค์ที่ต่อต้านความพุ่มเฟือย

¹ณรงค์ ลินสวัสดิ์ และพริสเซีย รอส. เล่มเดิม. หน้า 57.

²สุปรีดา ลอตระกุล. วิเคราะห์พัฒนาการขบวนการนักศึกษา. 2529.

ก็คือ ต้องการให้คุณประหยัด พี่เลขาฯเรียงเครื่องใช้คนใช้ผ้าดิบ ปรากฏว่า
เรื่องนี้ไม่ได้จำกัดอยู่ในแวดวงมหาวิทยาลัยเท่านั้น หนังสือพิมพ์ก็สนับสนุนทักท้วง
การรณรงค์โครงการผ้าดิบมีฐานะมากกว่าระดับนักศึกษา กลายเป็นการรณรงค์
ระดับประเทศ..."¹

โครงการผ้าดิบนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายที่เน้นเรื่อง
การประหยัด การสร้างค่านิยมให้คนไทยใช้สินค้าไทยอย่างจริงจัง, การส่งเสริมการพัฒนา
คุณภาพของสินค้าอุตสาหกรรมไทยให้มีคุณภาพสูงขึ้น และการกระตุ้นให้คนไทยหันมาสนใจ
ปัญหาทาง เศรษฐกิจของชาติให้มากขึ้น²

ส่วนการรณรงค์จัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นนั้น นายธีรยุทธ บุญมี ได้ให้สัมภาษณ์
ภายหลังว่า

"...สภาพช่วงนั้นญี่ปุ่นกำลังขยายตัวทางเศรษฐกิจ เป็นคลื่นการขยายตัว
ระลอกแรกของเขา การเอารัดเอาเปรียบ การเข้ามาแทรกแซงทาง
เศรษฐกิจจึงเข้ามาอย่างโจ่งแจ้ง และช่วงนั้นที่ประเทศไทยหลังแผนพัฒนา
เริ่มแสดงออกซึ่งปัญหาเศรษฐกิจร้ายแรงหลายเรื่อง เช่น ปัญหาของแพง
ปัญหาขาดดุลการค้ากับญี่ปุ่น ปัญหาเหล่านี้กำลังถูกหยิบยกมาพูดกันมากในหมู่
คนไทยในขณะนั้น ดังนั้นเมื่อเราชูประเด็นนี้ขึ้นมาจึงมีคนสนับสนุนกันมาก..."³

การรณรงค์ในเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้แจก
ใบปลิวแก่สาธารณชนและประกาศว่า ระยะระหว่างวันที่ 20 - 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515

¹สัมภาษณ์ ธีรยุทธ บุญมี. อาจารย์สาร. 12(2) : 48 ; มี.ค. - เม.ย.
2528.

²กช. ก/บ 7/2515/17 ปีที่ 1 นิสิตนักศึกษา : การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น
และส่งเสริมการใช้สินค้าไทย.

³ธีรยุทธ บุญมี. เล่มเดิม. หน้า 45.

เป็นสับคาร์ทไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น งานาบลีวนั้นได้ชี้ให้เห็นถึงการเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และเรียกร้องให้ประชาชนละเว้นไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น นักศึกษาได้ออกติดโบสเตอร์ทั่วย่านการค้า ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด มีการออกหนังสือสับคาร์ทไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นเพื่อชี้แจงข้อมูลทาง การค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น และแสดงท่าทีของขบวนการนักศึกษาต่อปัญหานี้ ดังความตอนหนึ่ง ในบทนำของหนังสือสับคาร์ทไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นว่า

"...มันเป็นภาวะที่สุดแสนจะทนทานที่เราผลิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยนี้ จะทนดูพฤติกรรม ของญี่ปุ่นเพื่อนบ้านเรา ที่เข้ามาถล่มและดักดวงผลประโยชน์เราสู่ประเทศเขาอย่าง ไร้ยางอาย...สับคาร์ทซื้อสินค้าญี่ปุ่นนี้เป็นวิธีการเบื้องต้นที่เราจัดให้มีขึ้น หวังจะ เตือนให้ญี่ปุ่นสำนึกว่า เราไม่พอใจพฤติกรรมเช่นนี้ เราไม่ต้องการใช้วิธีการรุนแรง กับชาวต่างชาติ...แต่หากญี่ปุ่นยังทำเป็นทองไม่รู้ร้อน ไม่สนใจที่จะปรับปรุงแก้ไขการ กระทำบางอย่างให้ดีขึ้น เราก็ไม่อาจรับรองได้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น..."¹

การรณรงค์ของนักศึกษาต่อปัญหาการเสียเปรียบดุลการค้าต่อญี่ปุ่น กระทำในช่วงที่ ไทยกำลังเจรจาเรื่องการค้ากับญี่ปุ่น ท้ายที่สุดเหมือนว่านักศึกษากำลังช่วยรัฐบาล แต่อันที่ จริงผู้นำนักศึกษานั้นก็ได้อำนาจวิจารณ์ของโทรทัศน์ต่าง ๆ ในนโยบายส่งเสริมการลงทุน ของรัฐบาลว่าไม่ให้ความสำคัญต่ออุตสาหกรรมการเกษตรและการส่งออก รวมทั้งการเก็บภาษี ขาเข้าจากญี่ปุ่นไม่สูงพอ นอกจากนี้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ยังได้ยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลคณะปฏิวัติดำเนินการ ซึ่งข้อเรียกร้องดังกล่าวมีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้เร่งออกกฎหมายควบคุมการประกอบธุรกิจคนต่างด้าวและหาทางส่งเสริมหรือ สงวนอาชีพคนไทย
2. ห้ามสรรพสินค้าชาวต่างชาติไม่มีความจำเป็นสำหรับเศรษฐกิจไทยแต่อย่างใด คณะปฏิวัติควรห้ามการตั้งหรือขยายสาขาขึ้นอีก สำหรับห้างที่มีอยู่แล้วให้หามาตราการควบคุม ให้มีสินค้าไทยจำหน่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 - 50

3. ให้พิจารณาถึงความเหมาะสมา ในการควบคุมและสั่งนำเข้าสินค้าต่างประเทศที่ไม่จำเป็นต่อการครองชีพและการลงทุน

4. ขอให้เร่งแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการลงทุนของชาวต่างชาติ เพิ่มมาตรการการให้เดิชาดรัคกุ่มขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

5. ให้คณะปฏิวัติจัดตั้งหน่วยงานเพื่อหาหน้ที่ศึกษาวิจัยชาวต่างประเทศที่เข้ามาลงทุนในประเทศ ตั้งหน่วยติดตามและควบคุมอย่างใกล้ชิด

6. ช้าราชการชั้นผู้ใหญ่และรัฐบาลควรทำตัวเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนทั่วไปในการส่งเสริมการใช้สินค้าไทยอย่างจริงจัง รวมทั้งหน่วยงานราชการต่าง ๆ ให้ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ผลิตได้ในประเทศให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในช่วงปี พ.ศ. 2515 เป็นระยะที่รัฐบาลคณะปฏิวัติประกาศใช้กฎอัยการศึก อันสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติตัวเองของจอมพลถนอม กิตติขจร ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2514 เมื่อมีการจัดล้บค้าห้ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นและมีการเดินขบวนของนักศึกษา รัฐบาลก็ไม่ได้ขัดขวางหรือใช้ความพยายามห้ามปรามนักศึกษาแต่อย่างใด เพียงแต่เตือนมิให้ก่อความรุนแรงและห้ามเดินขบวนบริเวณหน้าสถานทูตญี่ปุ่น และยังได้ชมเชยว่าปฏิบัติการของนักศึกษาครั้งนี้เป็นผลงานชิ้นโบว์แดง¹

โดยทั่วไปแล้วนักศึกษาได้รับความร่วมมือจากประชาชนพอสมควร การจำหน่ายสินค้าญี่ปุ่นลดลงและยิ่งกว่านั้นคณะปฏิวัติยังได้ออกพระราชกฤษฎีกาเพื่อที่จะควบคุมและปกป้องสินค้าไทย รวมทั้งควบคุมการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นผลมาจากข้อเรียกร้องของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยนั่นเอง

การดำเนินงานล้บค้าห้ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาครั้งนี้ นับว่าได้ผลพอสมควร เพราะนอกจากจะสามารถผลักดันรัฐบาลและให้การศึกษาแก่ประชาชนแล้ว ประการสำคัญยังมีผลท้กให้ประชาชนเห็นว่านักศึกษาเป็นผู้น้ที่มีความรักชาติและมีทัศนคติที่ล้ต่อขบวนการนักศึกษาโดยส่วนรวมอีกด้วย

¹พ.อ.ถวิล จันทรรักษ์. ประชาธิปไตยกับนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย. 2520.

1.2 การต่อต้านฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย

นโยบายต่างประเทศของไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 จนถึงช่วงทศวรรษ 2510 เป็นไปตามแนวทางที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์และผูกพันกับประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างมั่นคง นโยบายดังกล่าววางอยู่บนสมมติฐานสำคัญ 4 ประการ คือ¹

ก. สมมติฐานตามทฤษฎีโดมิโน ซึ่งเชื่อว่าประเทศที่มีการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์จะขยายตัวและรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน เหมือนรัสเซียระหว่างปี พ.ศ. 2488 - 2493 ซึ่งพยายามขยายตัวและยึดครองประเทศในยุโรปตะวันออก และการที่พรรคคอมมิวนิสต์จีน สามารถยึดครองจีนแผ่นดินใหญ่ได้ในปี พ.ศ. 2492 ก่อให้เกิดความเชื่อว่าจีนจะขยายตัวและรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะรุกรานทางใต้แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มจากเวียดนาม ถ้าจีนยึดครองเวียดนามได้ ก็จะมีลาวและกัมพูชาได้ง่าย หลังจากนั้นก็จะขยายตัวรุกรานไทย และในที่สุดมาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซียก็จะตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ประสบการณ์ที่ได้รับจากการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก ทักษิสหรัฐอเมริกาตระหนักว่าตนควรเข้ามามีบทบาทในการป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ให้พ้นจากการยึดครองของคอมมิวนิสต์ ซึ่งก็คือนโยบายจำกัดวงล้อมจีนนั่นเอง และไทยถูกดึงเข้าร่วมนโยบายดังกล่าว

ข. สมมติฐานที่ว่าลาวและกัมพูชา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความมั่นคงของไทย โดยเชื่อว่า ถ้ากัมพูชาและลาวมีเสถียรภาพมั่นคงจะเป็นรัฐกับชนของไทย ช่วยป้องกันการรุกรานจากจีนและเวียดนามเหนือ สมมติฐานนี้ถือว่าเวียดนามเหนือพยายามจะรุกรานเข้ายึดครองลาวและกัมพูชา และแผ่อำนาจเข้ามารุกรานไทย ด้วยสมมติฐานเช่นนี้ทำให้ไทยพยายามเข้าแทรกแซงกิจการภายในของประเทศเพื่อนบ้านคือลาวและกัมพูชา เพื่อหลักประกันความมั่นคงขึ้น เช่น สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สนับสนุนรัฐบาลฝ่ายขวาของนายพลภูมิ ห่อสุวรรณค์ และการสนับสนุนขบวนการเขมรเสรีภายใต้การนำของนายชิน จอกทัน ซึ่งพยายามล้มล้างรัฐบาลเจ้านครคมสัท

¹ชาญณรงค์ เคชะรัชต์กิจ. "ข้อเสนอต่อรัฐบาลใหม่สำหรับนโยบายต่างประเทศของไทย," สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 11(12) : 90 - 94 ; ธ.ค. 2516.

ค. สมมุติฐานที่วางอยู่บนพื้นฐานที่จะผูกพันกับประเทศที่เข้มแข็งที่สุด คือสหรัฐอเมริกา เพื่อต่อต้านการรุกรานของคอมมิวนิสต์ โดยไทยหวังว่าสหรัฐอเมริกาคือพันธมิตรป้องกันในกรณีที่มีการรุกรานด้วยกำลังอาวุธจากจีนหรือเวียดนามเหนือโดยตรง ไทยกับสหรัฐอเมริกาจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาตลอดนับตั้งแต่การลงนามในโครงการแลกเปลี่ยนทางการศึกษาในปี พ.ศ. 2493 จนถึงการจัดตั้งสนธิสัญญาป้องกันเอเชียอาคเนย์ (ส.ป.อ.) ในปี พ.ศ. 2497, ข้อตกลง กนัต - รัสก์ ในปี พ.ศ. 2505 และแผนร่วมไทย - อเมริกา ในปี พ.ศ. 2510¹

ง. นโยบายต่างประเทศที่วางอยู่บนสมมุติฐานตามโครงสร้างการเมืองระหว่างประเทศ ในทศวรรษที่ 2490 ซึ่งเป็นระยะที่สงครามเย็นกำลังแผ่กระจายไปทั่วโลก ประเทศต่าง ๆ ในโลกแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายคอมมิวนิสต์ภายใต้การนำของสหภาพโซเวียต และฝ่ายเสรีประชาธิปไตยโดยการนำของสหรัฐอเมริกา การที่สงครามเย็นระหว่างสองฝ่ายดำเนินไปอย่างรุนแรง ประเทศไทยในฐานะประเทศเล็ก ๆ ย่อมไม่สามารถหลีกเลี่ยงผลกระทบจากสงครามเย็นนี้ได้ การเลือกอยู่ข้างใดข้างหนึ่งจึงอาจจำเป็นสำหรับสภาพการณ์เช่นนั้น

ผลจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศบนสมมุติฐานดังกล่าวข้างต้นทำให้ไทยผูกพันกับสหรัฐอเมริกามากขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่การส่งทหารเข้าร่วมรบในสงครามเกาหลี, สงครามเวียดนาม และถึงขั้นยินยอมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศถึง 7 แห่ง² เพื่อทำสงครามในอินโดจีน

การยินยอมให้ทหารต่างชาติเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศ ขบวนการนักศึกษาเห็นว่า ทหารที่ประเทศชาติเสียเกียรติภูมิ เอกราชและอธิปไตยของชาติ การที่ทหารสหรัฐอเมริกาทำสงครามในอินโดจีนโดยอาศัยดินแดนไทยเป็นฐานทัพทำให้เราต้องเป็นศัตรูกับเวียดนาม ลาว กัมพูชา รวมทั้งจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนักศึกษาเห็นว่าความช่วยเหลือของสหรัฐ

¹ ชาญณรงค์ เศรษฐกิจ. เล่มเดิม. หน้า 95.

² ฐานทัพทั้ง 7 แห่ง ตั้งอยู่ที่ อุดรธานี, อุตะเปา, อุบลราชธานี, นครราชสีมา, นครพนม, ตาคี และน้ำพอง

ที่มีต่อประเทศไทย เท่าที่ผ่านมาเป็นความช่วยเหลือเพื่อจุดมุ่งหมายทางทหาร เช่น การให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ โดยการสร้างถนน ถนนที่สร้างล้วนเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกาใช้หลีกเลี่ยงอาวุธยุทธโธปกรณ์ไปยังลาวและกัมพูชา มิได้มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของประชาชนไทยอย่างแท้จริง

ปฏิบัติการความไม่พอใจของขบวนการนักศึกษาต่อการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกา และการแทรกแซงกิจการภายในของไทยนั้น ปรากฏชัดเจนมากขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 มีการเดินขบวนเพื่อรณรงค์ต่อต้านสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาแทรกแซงกิจการภายในของไทยและเรียกร้องให้ถอนฐานทัพอเมริกาออกไปจากดินแดนประเทศไทยหลายครั้ง ดังนี้

1.2.1 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยร่วมกับนักศึกษา 16 สถาบัน และนักเรียนในกรุงเทพมหานครหลายสถาบัน ได้ออกแถลงการณ์เชิญชวนให้ประชาชนให้ต่อต้านการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกาในไทย และการแทรกแซงกิจการภายในของไทยโดยเฉพาะหน่วยงาน ซี.ไอ.เอ. การรณรงค์นี้เริ่มตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 มีการเดินขบวนและชุมนุมต่อต้านบทบาทของสหรัฐอเมริกาจนถึงวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นวันชาติของสหรัฐอเมริกา

1.2.2 ในวันที่ 16 - 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2518 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยร่วมกับนักศึกษาและประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ยื่นจดหมายเปิดผนึกถึงประธานาธิบดีเจอรัล ฟอร์ด เพื่อประท้วงกรณีเรือมายาเกซที่สหรัฐ ฯ ส่งทหารจากฐานทัพโกลินาวามาอยู่ตะเภา และส่งเครื่องบินรบจากอยู่ตะเภาพร้อมทหารนาวิกโยธินบุกแย่งชิงเรือมายาเกซที่ถูกเขมรยึดครองไว้คืน และทิ้งระเบิดถล่มสนามบินบริเวณเมืองสีหนุวิลล์ สหรัฐอเมริกากระทำดังกล่าวโดยพลการไม่ได้แจ้งและขออนุญาตไทย เมื่อข่าวแพร่ออกไปทำให้ประชาชนวงการต่าง ๆ แสดงความไม่พอใจ เพราะเห็นว่าเป็นการละเมิดอธิปไตยของไทย นักศึกษาและประชาชนจำนวนมากได้ชุมนุมเรียกร้องให้สหรัฐอเมริกาทอนทหารนาวิกโยธินหน่วยนี้ออกไปและให้ขอขมาต่อประเทศไทย กลุ่มนักศึกษาและประชาชนผู้ร่วมชุมนุมได้เดินขบวนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปชุมนุมที่หน้าสถานทูตอเมริกา และได้เปิดอภิปรายโจมตีการกระทำของสหรัฐอเมริกาย่างรุนแรง มีการเผาหุ่นประธานาธิบดีเจอรัล ฟอร์ด และตั้งธงชาติของสหรัฐอเมริกามาปัสสาวะรด การชุมนุมประท้วงขยายตัวออกไปจนถึงขั้นเรียก

ร้องให้ถอนฐานทัพสหรัฐอเมริกาออกไปจากประเทศไทย ในเรื่องนี้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นกล่าวว่าเห็นด้วยกับการชุมนุมประท้วงครั้งนี้และจะให้กระทรวงการต่างประเทศซื้อหนังสือพิมพ์ไทยที่ไทยทำกับสหรัฐอเมริกามาทบทวนใหม่ พร้อมกันนั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังได้เชิญนายเอ็ดเวิร์ด มาสเคอร์ อุปทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทยมาสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลไทยถือว่าเป็นการล้วงล้ำอธิปไตยของไทยและได้ออกแถลงการณ์ประณามการกระทำของสหรัฐอเมริกา

ในเรื่องนี้ขบวนการนักศึกษาไทยได้เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง เช่นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2518 ได้มีการจัดนิทรรศการ "ต่อต้านจักรวรรดินิยม" ขึ้นที่หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการอภิปรายโจมตีบทบาทของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่เรื่องการเอาโรคเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของบริษัทเท็กซากซ์ เรื่องเรือมายาเกซและเรื่องการถอนฐานทัพอเมริกาออกจากประเทศไทย ในงานดังกล่าวมีการแสดงละครและแสดงดนตรีเพื่อชีวิตซึ่งแพร่หลายอยู่ในหมู่นักศึกษาขณะนั้น เนื้อหาของบทเพลงเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นถึงการเข้ามาของสหรัฐอเมริกาในฐานะนักล่าอาณานิคมเพื่อครอบงำผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและยังมาสร้างฐานทัพเพื่อสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้เนื้อเพลงยังมีลักษณะเรียกร้องให้ประชาชนลุกขึ้นต่อต้าน ดังเช่นเพลง "อเมริกันอันตราย" ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

"...เลือดไทยต้องไหลริน
ทลายบ้านพี่เมืองน้อง
เมืองไทยเป็นของไทย
จักรวรรดิอเมริกัน
รวมกันเกิดผองเรา
อเมริกันมันต้องออกไป

แผ่นดินถูกครอบครอง
ล้มตายกำยกอง เลือดนองแผ่นดิน
ออกไปฆ่าเชือดของมัน
มันเที่ยวรุกรานไม่ว่าบ้านเมืองใคร
เผ่าพันธุ์เพื่อนผองไทย
อธิปไตยจึงจะสมบูรณ์..."¹

1 ลือชัย จิรวินิจนันท์. เพลงเพื่อชีวิต : การนำเสนออุดมการณ์ใหม่

(ศึกษาเฉพาะช่วง 14 ต.ค. 2516 - 6 ต.ค. 2529). 2532. หน้า 52.

การเคลื่อนไหวต่อต้านบทบาทของสหรัฐอเมริกาของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงนี้ ยังรวมไปถึงการชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการเข้ามาตั้งฐานทัพอเมริกาในประเทศไทย เช่น ปัญหาโสเภณี ปัญหาลูกครึ่ง และปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย โดยการออกใบปลิว หนังสือ บทเพลงและการจัดนิทรรศการ ตลอดจนการหาแนวร่วมจากกลุ่มต่าง ๆ ความเคลื่อนไหวนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและได้รับการสนับสนุนจากหลายฝ่าย ทั้งส่วนของนักวิชาการ นักการเมืองบางส่วนและประชาชนโดยทั่วไป จนสามารถสร้างแรงผลักดันต่อรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้เจรจาเพื่อยกถอนฐานทัพสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทยเป็นผลสำเร็จในช่วงปลาย พ.ศ. 2518

1.2.3 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2519 ซึ่งเป็นวันครบกำหนดที่รัฐบาลไทยให้สหรัฐอเมริกาถอนฐานทัพออกจากประเทศไทย ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้จัดชุมนุมที่บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสา เพื่อแสดงท่าทีของฝ่ายนักศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง การถอนฐานทัพสหรัฐอเมริกาออกจากประเทศไทย นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ เลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในขณะนั้นได้แถลงข่าวกับสื่อมวลชนก่อนหน้านี้ว่า ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจะร่วมมือกับกลุ่มพลังต่าง ๆ ดำเนินการตามมติ "สี่สนับสนุน สี่คัดค้าน"¹ ซึ่งสี่สนับสนุนประกอบด้วย

1. สนับสนุนให้กองทัพไทย เป็นกองทัพพิทักษ์เอกราชของชาติ และประชาธิปไตยของประชาชนอย่างแท้จริง
2. สนับสนุนนโยบายทางการเมืองที่เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเองและรักษาผลประโยชน์ของประชาชน
3. สนับสนุนนโยบายทางเศรษฐกิจที่ยึดหลักพึ่งตนเอง
4. สนับสนุนนโยบายทางการศึกษาเพื่อคนส่วนใหญ่และเผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงามของประชาชนชาวไทย

¹สยามจดหมายเหตุ. 19 มีนาคม 2519. หน้า 281.

ส่วนสี่คัดค้าน ประกอบด้วย

1. คัดค้านการคงไว้หรือเข้ามาของฐานทัพ หน่วยรบและหน่วยปฏิบัติการทุกชนิดของต่างชาติ ที่จะเมิดอธิปไตยของไทย และคัดค้านการกระทำใด ๆ ที่เป็นการรุกรานหรือแทรกแซงมิตรประเทศ
2. คัดค้านการครอบงำทางการเมืองทุกรูปแบบจากต่างชาติ
3. คัดค้านการปล้นสะดมทรัพยากรและการกอบโกยชุดชีวิตทางเศรษฐกิจของต่างชาติ
4. คัดค้านการครอบงำและมอมเมาทางวัฒนธรรมและการศึกษาจากต่างชาติ

จะเห็นได้ว่าแนวทางที่ขบวนการนักศึกษาแถลงต่อสื่อมวลชนนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นชาตินิยม ที่ต้องการเห็นประเทศชาติเป็นอิสระและมีอธิปไตยอย่างแท้จริงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม แต่ในขณะที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาชุมนุมอยู่นั้นได้มีแนวร่วมต่อต้านเผด็จการจากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เปิดอภิปรายที่สนามหลวงโจมตีการกระทำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย มีการเผาหุ่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และหุ่นนายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ มีการใช้เสียงพูดตอบโต้กันและมีผู้กระโดดใส่ นักศึกษาที่ชุมนุมกันทำให้นักศึกษาได้รับบาดเจ็บหลายคน รัฐบาลได้ออกประกาศให้เวลาสหรัฐอเมริกาอีก 4 เดือน ในการถอนฐานทัพออกไป

การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาในระยะหลังนี้มักจะได้รับคำตอบจากกลุ่มอนุรักษนิยมฝ่ายขวา ซึ่งนำโดยกลุ่มกระทิงแดง, นวพลและศูนย์กลางนักเรียนอาชีวะแห่งประเทศไทย ฯ เช่น ในช่วงวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2519 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้จัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสฉลองวันประกาศเอกราชครบ 200 ปีของสหรัฐอเมริกา บริเวณทางเข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการแสดงละคร แสดงดนตรีและจัดอภิปราย มีนักศึกษาและประชาชนหลายพันคนเข้าร่วมงาน ขณะเดียวกันก็มีชมรมแม่บ้านสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและศูนย์กลางนักเรียนอาชีวะแห่งประเทศไทย ได้มาชุมนุมบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย พร้อมทั้งใช้รถติดเครื่องขยายเสียงตระเวนเรียกร้องมิให้ประชาชนไปร่วมชุมนุมกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และออกแถลงการณ์โจมตีว่า ศูนย์กลาง

นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นผู้ทำให้บ้านเมืองวุ่นวายและได้รับการแทรกแซงจากฝ่ายคอมมิวนิสต์¹ กลุ่มต่อต้านนี้มักจะออกมาเคลื่อนไหวทุกครั้งที่ขบวนการนักศึกษาออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง และการดำเนินงานของกลุ่มต่อต้านนี้ก็ได้นำงานอย่างต่อเนื่องเช่นกัน มีการเรียกร้องให้ชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องการเงินของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยกรณีที่มีข่าวว่าเกิดการทุจริต, การเรียกร้องให้รัฐบาลยึดเอาตึก กตบ. คืนมาจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยหรือไม่ก็ให้ศูนย์กลางนักเรียนอาชีวะแห่งประเทศไทยเข้าไปใช้ด้วย และการสร้างข่าวว่าที่ทำการของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเป็นแหล่งสะสมอาวุธและแจ้งให้ตำรวจเข้าตรวจค้น ผลการตรวจค้นไม่พบอาวุธร้ายแรงแต่อย่างใด²

1.3 การประท้วง เวียดนามกรณีสวรรคตโดยคนไทย

สืบเนื่องมาจากในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2523 เวียดนามได้ส่งทหารรุกรานเข้ามาในดินแดนไทย บริเวณบ้านโนนหมากมุ่น เป็นผลให้เกิดความเสียหายทั้งแก่ชีวิตและทรัพย์สินของชาวไทยบริเวณชายแดน ขบวนการนักศึกษาภายใต้การนำของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบันได้ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการกระทำของเวียดนาม ซึ่งนับเป็นการเปิดบทบาททางการเมืองครั้งแรกของสโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน มีการอภิปรายและจัดนิทรรศการตามสถาบันต่าง ๆ และขอติประชาชนคัดค้านการกระทำของเวียดนาม การเคลื่อนไหวครั้งนี้แม้จะไม่มีผลลัพธ์ที่เด่นชัดเนื่องจากขบวนการนักศึกษาไล่เลตต่อสถานการณ์ ทำให้เคลื่อนไหวช้ากว่าจะตัดสินใจเคลื่อนไหวและประกาศออกไปก็พอดีหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ประกาศคัดค้านเวียดนามอย่างเป็นทางการ ทำให้ดูเหมือนว่าขบวนการนักศึกษาเคลื่อนไหวตามพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และการประสานงานระหว่างองค์กรต่าง ๆ ของขบวนการนักศึกษายังมีข้อขัดแย้งในลักษณะของความไม่มั่นใจ กล่าวจะชี้รอยความผิดพลาดในอดีต³ แต่เป็นการแสดงออกซึ่งความรักชาติและแสดงบทบาทของกลุ่มประชาชนที่นับได้ว่าเป็นผลสำเร็จที่น่าพอใจ

¹สยามจดหมายเหตุ. 4 กรกฎาคม 2519. หน้า 639.

²สยามจดหมายเหตุ. 25 กรกฎาคม 2519. หน้า 707.

³แจ้ง ดาวรุ่ง. เล่มเดิม. หน้า 21.

บทบาทในแง่ชาตินิยมของขบวนการนักศึกษาไทยอยู่บนพื้นฐานที่นักศึกษาต้องการเห็นประเทศไทยมีความเป็นอิสระ มีเอกราชและอธิปไตยอย่างแท้จริง ปราศจากการแทรกแซงและครอบงำจากต่างชาติทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม แม้บทบาทในด้านนี้จะสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนได้อย่างกว้างขวางในระยะแรก โดยเฉพาะจากการจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น แต่ในระยะต่อมาการเคลื่อนไหวด้านชาตินิยมได้เป็นส่วนหนึ่งที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับกลุ่มฝ่ายขวาและกลุ่มอนุรักษนิยม โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในเรื่องฐานทัพอเมริกา จะอย่างไรก็ตามบทบาทในด้านชาตินิยมของขบวนการนักศึกษาไทยนี้ ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างคุณค่าให้ขบวนการนักศึกษานานาชาติกลุ่มอิทธิพลที่เคลื่อนไหวเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชาติบ้านเมือง

2. บทบาทในการเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองและสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตย

จากสภาพการณ์ด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่กล่าวถึงไปแล้วข้างต้น การเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองและระบอบประชาธิปไตย จึงเป็นบทบาทที่จำเป็นและเด่นชัดประการหนึ่งของขบวนการนักศึกษาและได้รับการยอมรับจากประชาชนมาก เพราะเป็นปัญหาที่เป็นความรู้สึกร่วมกันในหมู่นักศึกษาและประชาชนที่ถูกปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองมานาน นักศึกษาเริ่มบทบาทนี้ด้วยจุดยืนของความรักชาติ รักประชาธิปไตย และพาดพิงนโยบายทางการเมืองของรัฐบาล ต่อมารัฐบาลได้กลายเป็นเป้าหมายที่ถูกขบวนการนักศึกษาโจมตีทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งนับได้ว่ามีส่วนบั่นทอนเสถียรภาพของรัฐบาลในขณะนั้นมากทีเดียว นับจากการเดินขบวนประท้วงประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299 การประท้วงกรณีสื่อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แล้ว ขบวนการนักศึกษาไทยยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตย และปลุกกระแสความตื่นตัวทางการเมืองและระดมการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนด้วยโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย โครงการกลับสู่ชนบท และการติดตามการเลือกตั้งเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ยุติธรรมอีกหลาย ๆ ครั้ง บทบาทเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของ

ประชาชน ตลอดจนการรวมตัวของกลุ่มต่าง ๆ ช่วยทำให้ระบบการเมืองของไทยพัฒนามากขึ้น บทบาทในการสร้างสรรค์และเรียกร้องเสรีภาพทางการเมืองของชนวนการนักศึกษาไทย พอจะยกมาให้เห็นได้ดังนี้

1.1 การคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299

เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2515 สภาคณะปฏิวัติได้ออกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 ซึ่งให้อำนาจฝ่ายบริหารแทรกแซงอำนาจฝ่ายตุลาการ นับตั้งแต่การแต่งตั้งถอดถอน การเลื่อนชั้นและเงินเดือน รวมทั้งการส่งไปช่วยราชการในตำแหน่งข้าราชการอื่น ๆ โดยรัฐบาลทหารประสงค์ที่จะให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายบริหาร ประกาศดังกล่าวให้นักศึกษาเห็นว่า เป็นความพยายามของฝ่ายบริหารที่จะแทรกแซงฝ่ายตุลาการอันเป็นสถาบันอิสระ เพื่อจะรวมศูนย์อำนาจอย่างสมบูรณ์ ส่งผลให้เกิดกระแสความไม่พอใจและมีการต่อต้านขึ้นอย่างกว้างขวาง เริ่มจากนักศึกษากลุ่มอิสระและนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุมนุมคัดค้านภายในมหาวิทยาลัย มีนักศึกษาจากคณะอื่น ๆ เข้าร่วมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และได้เดินขบวนไปชุมนุมกันที่สนามหลวง โดยนิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเข้าร่วมด้วย แล้วย้ายไปชุมนุมที่กระทรวงยุติธรรม ต่อมาศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ได้เข้าร่วมด้วย ทำให้มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์หลายฉบับโจมตีการกระทำของรัฐบาลและชี้ให้เห็นถึงการก้าวล่วงอำนาจอิสระของฝ่ายตุลาการจากประกาศคณะปฏิวัตินี้ ซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีได้เป็นไปตามแนวทางที่ขอบธรรมของการบริหารราชการแผ่นดิน¹

การเคลื่อนไหวครั้งนี้เป็นการประท้วงข้ามวันข้ามคืนครั้งแรก มีการโจมตีรัฐบาลด้วยถ้อยคำรุนแรง นับเป็นการท้าทายอำนาจคณะปฏิวัติโดยตรงทีเดียว ตัวแทนนักศึกษาได้ยื่นข้อเรียกร้องถึง จอมพลถนอม กิตติขจร ให้ยกเลิกคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับนี้เสีย ในที่สุดสถานการณ์ก็ยุติ

¹อานาย สุขเจริญ. บันทึกสีดา. 2516. หน้า 144.

ที่เพิ่งได้รับการแต่งตั้งจากคณะปฏิวัติได้ประชุมกันและมีมติให้ยกเลิกคำสั่งคณะปฏิวัติฉบับที่ 299¹ นับเป็นชัยชนะครั้งสำคัญของขบวนการนักศึกษาที่กล้ายืนบนหลักการที่ถูกต้องและท้าทายความไม่ชอบธรรมของรัฐบาลคณะปฏิวัติ หลังจากนั้นขบวนการนักศึกษามีการเคลื่อนไหวที่แสดงออกถึงความต้องการปกครองที่มีเกณฑ์ มีความเสมอภาคตามกฎหมายและมีการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ และกฎหมาย แทนการใช้ความต้องการของบุคคลหรือสมัครพรรคพวก หนังสือของนักศึกษาที่โจมตีรัฐบาลมีมากขึ้น เช่น หนังสืออาคร ฉบับนิสิตนักศึกษาประชาชน ซึ่งมีบทความกล่าวถึงคลื่นแห่งเสรีภาพที่มุ่งทำลายผู้มีอำนาจบาบาใหญ่ นักศึกษาได้เห็นแล้วว่า เขาจะต้องเป็นหัวทอกนำประชาชนในการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ² สิ่งเหล่านี้แม้จะไม่ใช่อะไรใหม่แต่ก็นับว่านักศึกษาปลุกนำความจริงมาพูด

1.2 การเดินขบวนประท้วงกรณีลอบชื้อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง

สืบเนื่องจากในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2516 อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงสั่งลอบชื้อนักศึกษา 9 คน ออกจากทะเบียนนักศึกษา การลอบชื้อนี้ก็คือการไล่ออกนั่นเอง นักศึกษาที่ถูกลอบชื้อ ประกอบด้วย นายแสง รุ่งนิรันดร์กุล, นายวันชัย แซ่เตียว, นายบุญส่ง ชเลธร, นายวิสา คัญทัพ, นายสมพงษ์ สระกวี, นายสุเมธ สุริยเสถียร, นายธานี ศักดิ์เศรษฐ์, นายประเดิม คาร์งเจริญ และนางสาวกุลปราณี แก้วศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นสมาชิกชมรมคนรุ่นใหม่ทั้งสิ้น โดยก่อนหน้านี้มหาวิทยาลัยได้มีคำสั่งลงโทษสมาชิกชมรมคนรุ่นใหม่ที่ยกหนังสือชื่อ "พลัง : ความแค้นอย่างเรียบง่าย" ด้วยข้อกล่าวหาที่ว่า เนื้อหาในหนังสือนี้ใช้ภาษาไม่สุภาพ ก้าวร้าวอาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัย³

¹ณรงค์ ลินสวัสดิ์ และพริสเซีย ลอส. อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตย. 2517.

²ม.ร.ว.พยุหะนัน ชุมพล. "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่ กำนัดขบวนการนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ในบริบทการเมืองไทย," อาจารย์สาร. 12(6) ; พ.ย. - ธ.ค. 2528.

³ธรรมรักษ์ ลิริณิศกุล. "การสอบสวนคณะผู้จัดทำหนังสือพลัง," อาจารย์สาร. 6(6) : 29 ; ต.ค. - ธ.ค. 2515.

การส่งลบบัตรนักศึกษาทั้ง 9 คน นั้นสืบเนื่องจากนักศึกษาทั้ง 9 คน ได้จัดทำหนังสือ ชื่อ "มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ" และมีข้อความที่ท้าทายให้ต้องถูกลงโทษคนหนึ่งที่ว่า "...สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่ มีมติให้ต่ออายุสัตว์ป่าอีก 1 ปี เนื่องจากสถานการณ์ภายในและภายนอก เป็นที่น่าไว้วางใจ..."¹ ซึ่งเป็นข้อเขียนที่มีลักษณะ เสียดสีผู้นำทางการเมือง ในขณะนั้น เพราะก่อนหน้านี้จะมีคำสั่งลบบัตรนักศึกษา 9 คน ประมาณเดือนเมษายนถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2516 ได้เกิดกรณีทุ่งใหญ่ขึ้น เมื่อเฮลิคอปเตอร์ของทางราชการตกที่ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม และพบซากสัตว์ป่าสงวนจำนวนหนึ่งในที่เกิดเหตุ เมื่อมีการสอบสวนพบข้อเท็จจริงว่ามีการล่าสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร โดยใช้ เฮลิคอปเตอร์และอาวุธของทางราชการ เมื่อเฮลิคอปเตอร์ตกเรื่องจึงปรากฏขึ้น จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ได้แถลงต่อสื่อมวลชนว่า เฮลิคอปเตอร์ที่ตกเป็นการไปปฏิบัติหน้าที่ราชการลับ สื่อมวลชนและนักศึกษา โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ติดตามเรื่องนี้ไปยังที่เกิดเหตุ มีการถ่ายภาพและหาหลักฐานจากผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสอบถามชาวบ้านที่อยู่บริเวณ นั้น ได้ยืนยันว่าการไปราชการลับเป็นเพียงข้ออ้าง แท้จริงแล้วเป็นการใช้พาหนะและอาวุธของทางราชการล่าสัตว์ในเขตป่าสงวนพันธุ์สัตว์ นักศึกษาพยายามเปิดเผยเรื่องราวต่าง ๆ โดยออกแถลงการณ์สู่สาธารณชนและพิมพ์หนังสือ "บันทึกกลับจากทุ่งใหญ่" ออกมา แต่การเคลื่อนไหวในเรื่องนี้นักศึกษายังดำเนินการไม่ได้เต็มที่เพราะอยู่ในช่วงปิดภาคเรียน ประกอบกับ ในช่วงนั้นมีการต่ออายุราชการให้แก่จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร อีกคนละ 1 ปี เมื่อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงออกหนังสือที่มีเนื้อหาออกมาเช่นนั้น ทำให้ผู้อ่านข้อความดังกล่าวเข้าใจได้ดีว่าผู้เขียนหมายความว่าอะไร ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์

¹ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. มหาวิทยาลัย : นี่ยังไม่มีความตอบ.

อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงในขณะนั้นสั่งลงโทษนักศึกษาทั้ง 9 คน โดยตั้งคณะกรรมการสอบสวนและระบุความผิดของนักศึกษาทั้ง 9 ว่า

1. ตั้งชมรมโดยไม่ได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัย
2. ใช้สถานที่ในมหาวิทยาลัยเป็นที่ชุมนุมโดยพลการ
3. เขียนหนังสือก้าวร้าวผู้อื่นด้วยถ้อยคำอันหยาบคาย
4. กล่าวถึงมหาวิทยาลัยรามคำแหงในทางที่ทักให้ผู้อื่นเกลียดชัง
5. ตาหนักนักศึกษาที่ตั้งใจเล่าเรียนว่าเป็นคนเห็นแก่ตัว¹

การกระทำของมหาวิทยาลัยรามคำแหงดังกล่าว ส่งผลให้นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่พอใจและเคลื่อนไหวต่อต้าน มีการแจกใบปลิวและเปิดอภิปรายโจมตีการกระทำของมหาวิทยาลัย เป้าหมายของการโจมตีที่สำคัญคือ ดร.ศักดิ์ ผาสุกนรินทร์ เพราะนักศึกษาเห็นว่าการกระทำโดยโห่และโมหะจริต ขาดเมตตาธรรมอันดีต่อกับครู เป็นเผด็จการทางความคิดจำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม ประกอบกับเหตุผลที่เกรงว่าสองจอมพลจะโกรธและจะไม่ยอมให้งบประมาณสนับสนุนมหาวิทยาลัย² จึงมองได้ว่าเป็นการประจบเอาใจนักการเมืองที่มีอำนาจมากกว่าจะคำนึงถึงความถูกต้อง

นักศึกษานัดชุมนุมกันที่ทบวงมหาวิทยาลัย มีนักศึกษาจากหลายสถาบันเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก แต่รัฐมนตรีทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐไม่ยอมออกมาพบ นักศึกษาเดินต่อไปยังสนามหลวงและในที่สุดก็ชุมนุมกันที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดยทำการปิดถนนราชดำเนินซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกของการประท้วง ที่นักศึกษาไทยทำการรุนแรงถึงขั้นยึดถนน นับเป็นการรวมพลังของนักศึกษาระหว่างสถาบันครั้งใหญ่เป็นครั้งแรก และเมื่อรัฐบาลมีคำสั่งปิดมหาวิทยาลัย

¹พยนต์ อัสวพิชยนต์. มูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ต.ค. 2516. 2530.

หน้า 204.

²วิสา คัญทัพ. เล่มเดิม. หน้า 50.

ในเขตกรุงเทพฯ นักศึกษายังมาเข้าร่วมเพิ่มมากขึ้น มีจำนวนมากกว่า 40,000 คน ในช่วงวันที่ 21 - 22 มิถุนายน 2516¹

ประชาชนก็มีส่วนร่วมสนับสนุนนักศึกษาที่ประท้วงด้วยการบริจาคเงิน อาหาร และเครื่องดื่มให้ขณะนักศึกษารวมตัวกันอยู่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในการประท้วงครั้งนี้ นอกจากจะอภิปรายโจมตีการบดขยี้มหาวิทยาลัยรามคำแหงแล้ว ยังได้อภิปรายถึงปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนด้านต่าง ๆ รวมไปถึงเรื่องการยึดอำนาจและทวงคืนรัฐธรรมนูญจากคณะปฏิวัติ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยซึ่งได้กลายเป็นผู้นำในการประท้วงยื่นข้อเรียกร้องจากรัฐบาล 3 ข้อ คือ

1. ให้นักศึกษา 9 คน กลับเข้าเรียนตามเดิมโดยไม่มีเงื่อนไข
2. ให้ ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ ลาออกจากตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัย

รามคำแหง

3. ให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน²

รัฐบาลยินยอมตามข้อเสนอนักศึกษาทุกประการและให้สัญญาว่าจะให้รัฐธรรมนูญโดยเร็ว ก่อนการประท้วงจะสิ้นสุด นายธีรยุทธ บุญมี เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยประกาศว่า "อีก 6 เดือนข้างหน้าเราจะพบกันอีกเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ"³ การประท้วงครั้งนี้นับเป็นสัญญาณร่วมกันที่จะต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยของขบวนการนักศึกษาไทย และจากประสบการณ์ของการประท้วงครั้งนี้ นอกจากนักศึกษาจะประสบผลสำเร็จและได้รับการสนับสนุนจากประชาชนแล้ว สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นสำหรับขบวนการนักศึกษา คือ การได้เรียนรู้ว่ารัฐบาลเผด็จการจะไม่ยินยอมตามข้อเรียกร้องของนักศึกษาง่าย ๆ และจะใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ มากมายเพื่อสลายพลังของนักศึกษา ประการสำคัญนักศึกษาจะได้เรียนรู้การจัดขบวนการของตนให้มีระบบที่คล่องตัวในการเคลื่อนไหวมากขึ้น เพื่อสามารถคุมเกมที่รุนแรงหรือควบคุมคนจำนวนนับหมื่น ๆ คนได้

¹พช. ก/บ 7/2516/14. นักศึกษาและกลุ่มพลังต่าง ๆ : การประท้วงขับไล่อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง.

²แหล่งเดิม.

³สุปรีดา ลอตระกูล. เล่มเดิม. หน้า 113

1.3 การเรียกร้องรัฐธรรมนูญและเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

ต้นเรื่องของ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้ แม้จะไม่ได้เกิดจากขบวนการนักศึกษาไทยโดยตรงแต่ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งเนื่องมาจากการประท้วงลอบชื่อนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ที่รัฐบาลรับปากว่าจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญภายใน 6 เดือน ซึ่งเรื่องนี้เป็นที่สนใจและติดตามความคืบหน้าของนักศึกษา และสื่อมวลชนโดยทั่วไป ในช่วงนี้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย มีการเปลี่ยนแปลงตัวเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย โดยนายสมบัติ ธารงธัญวงศ์ นิสิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เข้าดำรงตำแหน่งแทน นายธีรยุทธ บุญมี ที่สำเร็จการศึกษาไปแล้ว

ต้นเรื่องที่แท้จริงของการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ เริ่มต้นด้วยการที่ได้มีนิสิตนักศึกษา อาจารย์และนักการเมืองรวมกลุ่มกันโดยมีจุดมุ่งหมายทางการเมือง คือ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ แล้วชักชวนบุคคลที่มีความคิดเห็นตรงกันเข้าชื่อเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งมีจำนวน 100 คน ประกอบด้วยบุคคลหลายอาชีพทั้ง อดีตรัฐมนตรี อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมือง ข้าราชการ นักศึกษา และสื่อมวลชน กลุ่มบุคคลเหล่านี้เรียกตัวเองว่า "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ" มีนายธีรยุทธ บุญมี เป็นผู้ประสานงานกลุ่มและได้แถลงถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มว่าดังนี้¹

1. เรียกร้องให้รัฐบาลเร่งร่างรัฐธรรมนูญ และประกาศใช้โดยเร็วที่สุดด้วยสันติวิธี
2. ให้การศึกษาทางการเมือง เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน
3. กระตุ้นเตือนให้ประชาชนเกิดความสำนึกและห่วงแทนในสิทธิเสรีภาพของมนุษยชน โดยดำเนินการอย่างเปิดเผย

สมาชิกของกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญยังได้แถลงถึงโครงการของการรณรงค์เรียกร้องรัฐธรรมนูญว่าจะดำเนินการหลายแนวทาง เช่น การออกหนังสือเกี่ยวกับวิชาการด้านการเมือง ออกบทความต่าง ๆ จัดสัมมนาและบรรยายเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญ จัดอภิปราย จัดทำ

¹ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. ขบวนการประชาชน ตุลาคม 2516. 2517. หน้า 41.

จดหมายเรียกร้องถึงประชาชนทุกระดับทุกประเภท เรียกร้องผ่านทางสื่อมวลชนและการเผยแพร่ทางไปรษณีย์และใบปลิว โดยจะใช้เวลาดำเนินการติดต่อกัน 2 เดือน นับตั้งแต่วันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยระยะแรกจะแจกหนังสือและใบปลิวให้ประชาชนตามย่านชุมชน¹

ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขณะที่สมาชิกกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญออกแจกใบปลิวเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนบริเวณตลาดประตูน้ำ ได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมในข้อหาหมิ่นสุ่ม ชักชวนให้มีการชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า 5 คน ซึ่งเป็นความผิดตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 42 และได้แจ้งข้อหาเพิ่มเติมว่า มีความผิดในลักษณะกบฏต่อราชอาณาจักร ตามกฎหมายอาญา 166³ ผู้ถูกจับกุมมีได้แก่⁴

¹ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. เล่มเดิม. หน้า 42.

²ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 4 มีความว่า "ตามที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 12 พฤศจิกายน เวลา 20.11 น. เป็นต้นไปแล้วนั้น จึงห้ามมิให้หมิ่นสุ่ม ชุมนุมทางการเมือง ณ ที่ใด ๆ มีจำนวนตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ผู้ฝ่าฝืนต้องลงโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

³กฎหมายอาญามาตรา 116 มีใจความว่า

"...ผู้ใดกระทำให้ปรากฏแก่ประชาชนด้วยวาจา หนังสือ หรือวิธีอื่น อันมิใช่กระทำภายใน ความมุ่งหมายแห่งรัฐธรรมนูญ หรือมิใช่แสดงความคิดเห็นโดยสุจริตใจ

1. เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกฎหมายแผ่นดินหรือรัฐ โดยใช้อำลัทธิขบถหรือใช้อำลัทธิประทุษร้าย
2. เพื่อให้เกิดความปั่นป่วนหรือกระด้างกระเดื่องในหมู่ประชาชนถึงขนาดก่อให้เกิดความไม่สงบในราชอาณาจักร
3. เพื่อให้ประชาชนล่วงละเมิดกฎหมายแผ่นดิน ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 7 ปี

⁴ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. เล่มเดิม. หน้า 47-48.

1. นายธีรยุทธ บุญมี อดีตเลขาธิการศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
2. นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร อดีตอาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอดีตนักการเมืองแห่งขบวนการรัฐบุรุษ
3. นายนพพร สุวรรณพานิช นักหนังสือพิมพ์
4. นายทวี หมิ่นนิกร อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. นายปรีดี บุญซื่อ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. นายมนตรี จึงศิริอารักษ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
7. นายชัยวัฒน์ สุรวิชัย อดีตกรรมการบริหารศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

8. นายบุญส่ง ชเลธร นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
9. นายวิสา ศัญทัพ นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง
10. นายบัณฑิต เองนิรัตน์ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
11. นายธัญญา ชุนชฎาธาร นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง

ภายหลังได้จับเพิ่มอีก 2 คน คือ ในวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จับกุม นายก่อเกียรติ คงคา นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง และในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ตำรวจได้ออกหมายจับนายไชแสง สุกใส สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดนครพนม โดยอ้างว่าได้หลักฐานที่ระบุว่า นายไชแสง สุกใส เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และนายไชแสง สุกใส ได้เข้ามอบตัวในวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2516¹

การจับกุมกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญนี้ มีปฏิกิริยาต่อต้านจากนักศึกษาและประชาชนโดยทั่วไป โดยนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นกลุ่มแรกที่ประท้วงการจับกุมครั้งนี้ การชุมนุมเริ่มขึ้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขณะนั้นอยู่ระหว่างการสอบนักศึกษาบางส่วนจึงสั่งเลที่จะเข้าร่วมชุมนุมประท้วง สภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประชุมด่วนและมีมติให้ดำเนินการ 4 ขั้นตอน²

¹ กจช. ก/บ 7/2516/16. นักศึกษาและกลุ่มพลังต่าง ๆ.

² วิเทศกรณ์ (นามแฝง). วันมหาวิปโยคคอมพลีตของนิสิต. 2516. หน้า 736.

1. หนังสือถึงมหาวิทยาลัยขอให้เลื่อนการสอบไม่มีกำหนดจนกว่าการเรียกร้องจะเกิดผล
2. หนังสือปิดผนึกลงชื่อเป็นบัญชีทางว่าขอให้ตัวแทน 10 คน เข้าพบนายกรัฐมนตรี
3. ใช้วิธีการต่อสู้แบบอหิงสา และ
4. หากไม่ได้ผลให้ใช้วิธีการรุนแรง

ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการปิดโปสเตอร์โจมตีการกระทำของรัฐบาล ด้วยถ้อยคำที่รุนแรง ดึงเรียนทุกตึกถูกปิดตาย นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เรียกประชุมคณาจารย์และมีมติให้เลื่อนการสอบออกไป จนกว่าเหตุการณ์จะคลี่คลายปกติ¹ เป็นผลให้นักศึกษามาร่วมชุมนุมมากขึ้น นักเรียนนักศึกษาจากสถานศึกษาอื่นทยอยเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก จนเต็มบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่างก็มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยกลุ่มผู้เรียกร้องรัฐธรรมนูญทั้ง 13 คน ในช่วงเวลานี้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เข้ามาอำนวยความสะดวก ประสาน มีประชาชนให้การสนับสนุนนักศึกษาอย่างมากทั้งด้านอาหารและเงิน

ขณะที่นักศึกษาส่วนกลางกำลังชุมนุมประท้วงอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาและคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดก็มีปฏิกิริยาคัดค้านการกระทำของรัฐบาลด้วยเช่นกัน² เช่น

นักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่สงขลาและปัตตานีพากันออกตระเวนติดโปสเตอร์ตามสถานที่ต่าง ๆ ทั่วเมืองสนับสนุนการเรียกร้องรัฐธรรมนูญและให้ปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน รวมทั้งข้อความที่ประณามรัฐบาลอีกมาก ต่อมาโปสเตอร์ดังกล่าวนี้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจเก็บทำลาย

ที่ภาคอีสาน นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือและนักศึกษามหาวิทยาลัยนครราชสีมา ได้พากันตระเวนออกติดโปสเตอร์ตามถนนสายต่าง ๆ ข้อความในโปสเตอร์โจมตีการกระทำของรัฐบาลและเรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน นักศึกษามหาวิทยาลัย

¹อนันต์ เสนาพันธ์, พ.ศ.ศ. ดับเทวดา, 2516, หน้า 130.

²พช. ก/บ 7/2516/16 นักศึกษาและกลุ่มพลังต่าง ๆ : เหตุการณ์ไม่สงบ
เนื่องมาจากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ : กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516.

ขอนแก่นส่วนหนึ่ง ออกติดโบสเคอร์ตามชุมชนสำคัญ ๆ ทั่วเมืองขอนแก่น และอีกส่วนหนึ่งเดินทางมาสมทบกับเพื่อนนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มาหาสารคาม นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษามหาสารคาม พวกกันหยุดเรียนเปิดโฮบาร์ดสนับสนุนข้อเรียกร้องของเพื่อนนักศึกษาทั่วประเทศ

ภาคเหนือที่เชียงใหม่ นักศึกษาวิทยาลัยครูเชียงใหม่ เดินทางไปสมทบกับนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เปิดอภิปรายโจมตีรัฐบาลแล้วรวมตัวกันเดินขบวนเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ในตัวเมืองเชียงใหม่ ที่พิษณุโลก นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลกประมาณ 2,000 คน เปิดอภิปรายโจมตีรัฐบาลและเรียกร้องให้ปล่อยผู้ต้องหาทั้ง 13 คน และมีประชาชนเข้าร่วมสมทบและบริจาคเงินร่วมสนับสนุนด้วยเป็นจำนวนมาก

ภาคตะวันออกที่ชลบุรี นักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสน จำนวนเกือบ 3,000 คน ไม่ยอมเข้าห้องเรียน หยุดประท้วงการกระทำของรัฐบาล วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนจึงปิดไปโดยอัตโนมัติ

ในวันศุกร์ที่ 12 ตุลาคม รัฐบาลโดยกรมประชาสัมพันธ์ได้ออกแถลงการณ์ของรัฐบาลว่าจะยินยอมให้มีการประกันตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน ทางศูนย์ฯ ได้ประชุมกันและมีมติยืนยันที่จะให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไข ภายในเวลา 12.00 น. ของวันที่ 12 ตุลาคม เมื่อถึงเวลาที่ยื่นคำขาดให้รัฐบาลแล้ว แต่ยังไม่ได้รับคำตอบและยังไม่มีมีการปล่อยตัวผู้ต้องหา ศูนย์ฯ จึงให้เคลื่อนขบวนนักศึกษาออกจากธรรมศาสตร์ ในขณะที่มีนักเรียนนักศึกษาเข้าร่วมจำนวนนับแสนคน ประกอบกันเป็นวันหยุด จึงมีประชาชนมาดูเหตุการณ์ด้วยเป็นจำนวนมาก ศูนย์ฯ จึงมีการจัดขบวนอย่างรอบคอบ ขบวนเคลื่อนออกจากธรรมศาสตร์มารวมกันอยู่บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ตัวแทนนักศึกษา 9 คน เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภายหลังตัวแทนนักศึกษากลับออกมาจากการเข้าเฝ้า รัฐบาลโดยจอมพลประภาส จารุเสถียร มีคำสั่งให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 13 คน โดยไม่มีเงื่อนไข สำหรับเรื่องรัฐธรรมนูญ รัฐบาลได้สัญญาว่าจะพยายามร่างให้เสร็จภายในเดือนตุลาคม 2517¹ โดยได้ออกประกาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

¹วิเทศกรัณย์ (นามแฝง). แหล่งเดิม. หน้า 763

ฝ่ายนักศึกษาที่ชุมนุมอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ซึ่งคุมขบวนโดยนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ขาดการติดต่อกับผู้นำนักศึกษาคนอื่น ๆ ได้รออนุญาตยกเลิกจึงมีการเคลื่อนขบวน มุ่งหน้ามาทางลานพระบรมรูปทรงม้า ผู้นำศูนย์ฯ กลับจากเข้าเฝ้าและทาสัญญากับฝ่ายรัฐบาล ได้แจ้งข่าวให้ผู้เดินขบวนทราบและขอให้สลายตัว แต่มีนักศึกษาบางส่วนไม่ยอมสลายตัว ผู้นำคนสำคัญของกลุ่มนี้คือ นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล กลุ่มนี้ได้เคลื่อนขบวนมุ่งเข้าเฝ้าที่สวนจิตรลดาธารฐาน ผู้นำศูนย์ฯ หลายคนพยายามขอร้องให้สลายตัว ช่วงนี้เกิดการเข้าใจผิดกันระหว่างผู้นำศูนย์ฯ กับกลุ่มนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล มีการใช้ถกกระจายเสียงโจมตีซึ่งกันและกัน แต่ในที่สุดก็เข้าใจกันได้ พ.ต.อ.วิศิษฐ์ เดชกุญชร¹ ได้อัญเชิญพระบรมราชโองมา่านำให้ พ.ต.อ.วิศิษฐ์ เดชกุญชร ได้ขึ้นเล่าเหตุการณ์ทั้งหมดระหว่างที่ขาดการติดต่อกับนายเสกสรรค์ และยืนยันถึงเรื่องต่าง ๆ ว่าเป็นความจริงตามที่รัฐบาลประกาศ หลังจากฟังพระบรมราชโองมาแล้วผู้ร่วมเดินขบวนเข้าใจและสลายตัวพากันกลับตอนที่แยกย้ายกันกลับ ได้เกิดการปะทะกับตำรวจที่มารักษาการณ์อยู่บริเวณนั้น จุดนี้เองที่เป็นเหตุให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นและแผ่ขยายออกไป ตั้งแต่เช้าวันที่ 14 ตุลาคม จนถึงเย็นวันที่ 15 ตุลาคม 2516 ทำให้มีนักศึกษาประชาชนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก พวกเดินขบวนมีมือเปล่า ไม่สามารถสู้กับทหารที่ส่งมาปราบได้ก็ใช้วิธีการเผาตึก เผารถยนต์ รวมทั้งป้อมยามตำรวจหลายแห่ง

เหตุการณ์รุนแรงยุติลงเมื่อ จอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร พันเอกณรงค์ กิตติขจร และครอบครัว ได้เดินทางออกนอกประเทศ ในวันที่ 15 ตุลาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และองคมนตรี ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี นับเป็นนายกรัฐมนตรีที่มาจากพลเรือนครั้งแรกนับจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา

¹พ.ต.อ.อนันต์ เสนาจันทร์. และคนอื่น ๆ. แหล่งเดิม. หน้า 157.

เหตุการณ์ครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ที่นักศึกษา ประชาชนเอาชนะ รัฐบาลทหารที่ใช้วิธีปราบปรามนักศึกษาประชาชนที่มีมือเปล่าด้วยความรุนแรง ชัยชนะครั้งนี้ แม้ส่วนหนึ่งจะ เกิดจากความเลื่อมใสและความขัดแย้งกันเองภายในระบอบกบฏ - ประภาส และ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีใครคาดหมาย จนมีผู้เรียกว่าเป็นอุบัติเหตุก็ตาม¹ แต่ผลการ ลุกฮือครั้งนี้ นับเป็นก้าวสำคัญของมวลชนที่ตื่นตัวและตระหนักในอำนาจของตนเอง และเป็นจุด เริ่มต้นของการเข้าแก้ปัญหาสังคมของขบวนการนักศึกษาไทยในฐานะความหวังใหม่ของประชาชน

1.4 โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตย

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ขบวนการนักศึกษามีความหวังว่าจะเห็น ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์โดยเร็ว นักศึกษาได้ตระหนักถึงพลังของ คนที่จะนำการเปลี่ยนแปลงสังคม จึงเริ่มเป็นผู้นำในการเรียกร้องความเป็นธรรมในสังคม ดำเนินการเพื่อกระตุ้นความตื่นตัวทางการเมืองและพยายามวางพื้นฐานระบอบประชาธิปไตย ในหมู่ประชาชน โดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้จัดทำโครงการเผยแพร่ ประชาธิปไตยขึ้นในภาคฤดูร้อน ปี พ.ศ. 2517 ซึ่งโครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล เป็นอย่างดีโดยอนุมัติเงินงบประมาณเพื่อดำเนินการ จำนวน 3,000,000 บาท และรัฐบาล ได้มอบหมายให้ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐจัดตั้ง "ศูนย์ส่งเสริมการเผยแพร่ประชาธิปไตย" เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน โครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยครั้งนี้กำหนดให้นักศึกษา เข้าไปสร้างความเข้าใจและสำนึกในระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชนในชนบท เพื่อให้การ ดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คณะกรรมการเผยแพร่ประชาธิปไตยได้กำหนดแนวทางการ เผยแพร่ประชาธิปไตย และปลูกสำนึกทางการเมืองของประชาชนไว้ดังนี้²

¹ปรีชา อารย. "อุบัติเหตุ 2516," สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 12(1) : 52 - 57 ; ม.ค. 2517.

²ศูนย์กลางส่งเสริมและเผยแพร่ประชาธิปไตย ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ. แผนปฏิบัติการส่งเสริมและเผยแพร่ประชาธิปไตย. 2517. หน้า 7. อ้างอิงมาจาก จันทนา ธัญเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 185.

1. ให้รู้สึกว่ประชาชนทุกคน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของฐานอำนาจในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
2. ให้รู้สึกว่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม
3. ให้มีความสนใจในเรื่องการเมือง เพราะการเมือง เป็นเรื่องที่พัวพันเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกระดับ
4. ให้สนใจการรวมกลุ่ม เพื่อแสดงความคิดเห็นและมีบทบาทในทางการเมือง
5. ให้มีส่วนร่วมทางการเมือง

โครงการนี้มีนักศึกษาจากทั่วประเทศอาสาสมัคร เข้าร่วมโครงการ เป็นจำนวนมาก และกระจายกันออกไปตามชนบทของทุกภาคทั่วประเทศ

นอกจากโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยที่นำโดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยแล้วยังมีโครงการประชาธิปไตยสัญจรของสหพันธ์นักศึกษาเสรี และโครงการประชาธิปไตยในโรงเรียนของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย¹ โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนสะท้อนเจตนาของนักศึกษาที่ต้องการเผยแพร่ประชาธิปไตยสู่ประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมือง ซึ่งปรากฏออกมาทั้งในรูปของการจัดนิทรรศการ จัดอภิปราย จัดพิมพ์เอกสาร ตลอดจนออกคลุกคลีกับประชาชนในชนบท

ต่อมานักศึกษาได้จัดทำโครงการ "กลับสู่ชนบท" ซึ่งเป็นโครงการที่ให้นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในต่างจังหวัดเป็นหัวหน้าโครงการ นำเพื่อนนักศึกษาไปปฏิบัติงานพัฒนาและกระตุ้นชาวชนบทให้มีความตื่นตัวทางการเมือง รู้จักสิทธิเสรีภาพในฐานะประชาชนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ผลสรุปที่ได้จากการเข้าหาประชาชนทำให้นักศึกษาพบเห็นปัญหาอื่น ๆ ของสังคมที่มักหมกมุ่นมานาน เช่น ในทางการเมืองมีปัญหาช่องว่างระหว่างข้าราชการกับชาวบ้าน ปัญหาคอร์รัปชันและไร้ประสิทธิภาพของระบบราชการ ปัญหาการไม่รักษาและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ ปัญหาผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และปัญหาอิทธิพลในท้องถิ่น ในทางเศรษฐกิจประสบ

¹กรรณิการ์ แสงสุนทร. "หนึ่งปีที่ผ่านมาไปนักศึกษาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 12(10) : 60 ; ต.ค.ค. 2517.

ปัญหามาตรฐานการครองชีพต่ำ ราคาสินค้าสูงขึ้นขณะที่รายได้ต่ำ ปัญหากรรมสิทธิ์ที่ดินทำกิน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาแหล่งน้ำและปัญหาการคมนาคมขนส่งในชนบท ส่วนในทางสังคมนั้น นักศึกษา ได้พบเห็นปัญหาการขาดแคลนที่เรียน ครู และอุปกรณ์การศึกษา ปัญหาความเลื่อมล้ำของการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ปัญหาการขาดอุปกรณ์การแพทย์ สถานพยาบาล หมอและยา¹

แม้การดำเนินงานโครงการเผยแพร่ประชาธิปไตยและ โครงการการกลับสู่ชนบทซึ่ง ดำเนินการในช่วงเวลาอันสั้นจะ ไม่สามารถสร้างระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ เพราะ มีเงื่อนไขอันเป็นข้อจำกัดทางสังคมหลายประการ แต่ก็นับได้ว่าสองโครงการนี้ได้ปูพื้นฐานของการพัฒนาประชาธิปไตยขึ้นในสังคมไทย และการได้พบเห็นปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเองก็มีส่วน กระตุ้นให้ขบวนการนักศึกษาเร่งรัดและหาทางที่จะแก้ไขปัญหาที่ได้พบเห็น ซึ่งนั่นก็คือการเพิ่ม บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาขึ้นอีกนั่นเอง

นอกจากนี้บทบาทในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยของขบวนการนักศึกษาไทยยัง เห็น ได้ชัดจากการเรียกร้องให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง การเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ. 2517 ในบางประเด็น และตรวจสอบการเลือกตั้งให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม ในหลาย ๆ ครั้ง เช่น ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 และจัดให้มีการเลือกตั้ง ขึ้นในวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เข้าสนับสนุน การเลือกตั้งโดยจัดทำโครงการเผยแพร่และประเมินผลการเลือกตั้ง² โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ให้รู้จักผู้แทนราษฎรในความหมายที่แท้จริงและเพื่อทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวในการไปใช้สิทธิ ของตนตามระบอบประชาธิปไตย โดยเริ่มดำเนินการก่อนการเลือกตั้ง 45 วัน มีการรณรงค์ ความสแกนศึกษา จัดนิทรรศการ ติดโปสเตอร์ เผยแพร่ความรู้และวิธีการในการเลือกตั้ง

¹ฉันทนา อึ้งอุทธาจารย์. เล่มเดิม. หน้า 188. (อ้างอิงมาจาก ทบวงมหาวิทยาลัย ของรัฐ. รายงานผลการสัมมนาของอาจารย์และนักศึกษาอาสาสมัครในโครงการกลับสู่ชนบท. 2517. หน้า 3.

²หม่อม รักษ์หม่อม และธวัชชัย ไพบูลย์ วรรณธิการ. บันทึก 25 นักการเมือง วิเคราะห์เลือกตั้งในไทย. 2522. หน้า 132 - 133.

ทำแผนภูมิและ เอกสารเปรียบเทียบระบบพรรคการเมือง ตลอดจนนโยบายของพรรคต่าง ๆ ที่ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้ง¹ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาได้ระดมนักศึกษาเข้าร่วมโครงการอย่างเต็มที่เพื่อพิทักษ์การเลือกตั้งให้เป็นไปตามกฎหมาย แต่ผลการออกสังเกตการณ์การหาเสียงงานจังหวัดต่าง ๆ นักศึกษาได้ข้อสรุปว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่ใช้วิธีการเก่า ๆ ที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เช่น การแจกเงินหรือสิ่งของ การหาเสียงแบบสาดโคลนใส่กัน บล๊อยข่าวให้ร้ายป้ายสีคู่แข่งทางการเมือง เลี้ยงผู้ใหญ่บ้านกำนันเพื่อให้เป็นหัวคะแนน ทั้งที่คนเหล่านี้เป็นกลไกของรัฐที่ต้องเป็นกลางทางการเมือง การได้รับประสบการณ์เช่นนี้มีส่วนทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป ด้วยเห็นว่าวิธีการที่เป็นอยู่ไม่สามารถสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยให้เป็นจริงขึ้นมาได้ในเวลาอันสมควร เพราะมีปัญหาข้อจำกัดมากมาย

ในช่วงก่อนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2519 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยได้จัดทำโครงการ "กลับสู่บ้านเกิด" โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการดังนี้²

1. ออกไปชักชวนให้ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง
 2. แนะนำให้ประชาชนเลื้กสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ดี เพราะเหตุผลที่รัฐบาลยุบสภาก็ได้ประกาศออกมาแล้วว่า เป็นเพราะมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางส่วนประพฤติตนไม่เหมาะสม
 3. เผยแพร่ประชาธิปไตยให้ประชาชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
- แต่โครงการนี้ได้รับการต่อต้านจากกลุ่มพลังอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มพลังฝ่ายขวา เช่น กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน นวพล และกลุ่มกระหิงแดง เพราะมองไปว่าการเข้ามาของนักศึกษาเป็นการเข้ามาปลุกระดมมวลชนจึงนำไปสู่ความรุนแรง เช่นเหตุการณ์ที่หนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เมื่อนักศึกษาในโครงการกลับสู่บ้านเกิด จำนวน 58 คน เข้าไปดำเนินการณ์

¹การเลือกตั้งครั้งนี้มีพรรคการเมืองที่จดทะเบียนถึงวันเลือกตั้ง จำนวน 42 พรรค แต่ที่ส่งสมาชิกสมัครรับเลือกตั้งเพียง 22 พรรค

²สยามจดหมายเหตุ. 28 มีนาคม 2519. หน้า 312 - 313.

พื้นที่ได้รับการต่อต้านจากศูนย์สงครามพิเศษประจำจังหวัดอุดรธานีร่วมกับกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน และนพพล มีการค้นสัมภาระของนักศึกษา ทหารร้ายร่างกายและจับนักศึกษาขึ้นรถแห่รอบเมือง นายวิเชียร เวชสวรรค์ ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานีในขณะนั้นจึงต้องจัดส่งนักศึกษาทั้งหมด เดินทางกลับกรุงเทพฯ¹ จากเหตุการณ์นี้ทำให้นักศึกษาไม่สามารถดำเนินโครงการได้อย่าง เต็มเม็ดเต็มหน่วย แม้จะมีนักศึกษาในส่วนอื่น ๆ พร้อมที่จะดำเนินการก็ตาม

จากบทบาทของขบวนการนักศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้เพื่อ ำให้ได้มาซึ่งเสรีภาพทางการเมืองและสร้างสรรค์ประชาธิปไตยให้เป็นจริงขึ้นในสังคมไทย แม้บทบาทดังกล่าวจะยังไม่สามารถสร้างระบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ก็ตาม แต่ก็นับ ได้ว่าขบวนการนักศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบการเมืองและปลูกจิตสำนึกทางการเมือง ของประชาชน ทั้งนี้บทบาทของขบวนการนักศึกษาจะมีมากน้อยเพียงใดนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับ ความเข้มแข็งของขบวนการฯ แล้ว ยังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางการเมืองในขณะนั้นเป็น ส่วนสำคัญอีกด้วย คือตราบาศที่สภาพทางการเมืองมีลักษณะ เผด็จการปิดกั้นการมีส่วนร่วมทาง การเมืองของประชาชน ขบวนการนักศึกษาจะเข้ามามีบทบาทในการต่อต้านหรือโค่นล้มรัฐบาล เผด็จการ แต่เมื่อใดที่สภาพการเมืองมีลักษณะ เปิดกว้าง บทบาทของนักศึกษามักจะออกมา ในลักษณะของการชี้ให้เห็นปัญหา และเสนอแนะทางออก รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารความรู้ ทางการเมืองเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในคุณค่าของตนในทาง การเมือง

¹"ชาวบ้านกับนักศึกษา," ปฏิตยา. 1(5) : 15 ; พ.ย. 2519.

3. ขบวนการนักศึกษากับบทบาทในการแก้ปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม

บทบาทในการแก้ไขปัญหาค่าความเป็นธรรมในสังคม เป็นความพยายามของขบวนการนักศึกษาไทยที่จะสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมและแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่ได้พบเห็น ทั้งปัญหาของชาวนาในชนบท ปัญหาค่าจ้างแรงงานและชีวิตความเป็นอยู่ของกรรมกรในเมือง ตลอดจนการเคลื่อนไหวในเรื่องปัญหาปากท้องของประชาชนที่ประสบกับภาวะเงินเฟ้อราคาสินค้าอุปโภคสูงขึ้น ในขณะที่รายได้ของประชาชนยังคงอยู่ การออกไปหาประชาชนในชนบทก็เพื่อหรือการเข้าช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ก็ดี นอกจากนี้จะเห็นว่านักศึกษาเรียนรู้ปัญหาที่แท้จริงของประชาชนแล้วยังเป็นการแสวงหาความสนับสนุนจากประชาชนอีกทางหนึ่ง ซึ่งมีส่วนรักษาและส่งเสริมสถานะของคนในสังคมต่อไปอีกด้วย

3.1 ขบวนการนักศึกษากับปัญหาชาวนาชาวไร่

ชาวนาไทยได้ชื่อว่าเป็นกลุ่มที่มีความตื่นตัวทางการเมืองน้อยที่สุด แม้จะประสบปัญหาดัง ๆ มากมาย ทั้งปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาราคาข้าว ปัญหาหนี้สิน และปัญหาสังคมอื่น ๆ อีกมากมาย ปัญหาที่กล่าวมานี้มีมานานและดำรงอยู่ ปัจจัยที่ทำให้ปัญหาชาวนาไทยไม่ได้รับการแก้ไขก็คือ ชาวนาไร้พลังกดดันทางการเมือง ขาดการจัดองค์กรและอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ถึงแม้ว่าจะมีการเข้ามาเรียกร้องกับรัฐบาลบ้างก็เป็นเพียงกลุ่มย่อย ๆ เท่านั้น และชาวนามักจะยอมรับว่าความยากจนข้นแค้นในชีวิตปัจจุบันเกิดจากผลกรรมในอดีตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้¹

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 สถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป และได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วประเทศและยอมรับถึงชาวนาชาวไร่ด้วย ชาวนาบางส่วนได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของตัวเองในฐานะที่เป็นพลังทางการเมืองที่สำคัญ และได้

¹กนกศักดิ์ แก้วเทพ. บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย. 2530.

เคลื่อนไหวรวมตัวเข้ามาเรียกร้องเพื่อให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาคอนกรีตมากขึ้น ขบวนการนักศึกษาไทยซึ่งได้เข้าไปพบเห็นและรับรู้ปัญหาของชาวนาในชนบทก็ได้ตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ ของชาวนาเป็นอย่างดี จึงรับอาสาไปกับชาวนาที่จะหาทางให้รัฐบาลช่วยเหลือและร่วมมือกับชาวนาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งในรูปของการสนับสนุนจัดตั้งองค์กรกลางของชาวนา คือ สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ขึ้นในปี พ.ศ. 2517 การสนับสนุนและช่วยเหลือในการเข้ามาประท้วงหรือยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลในกรุงเทพฯ และใช้พลังกดดันต่อรัฐบาลให้แก้ไขปัญหาคอนกรีตของชาวนา รวมทั้งการเรียกร้องให้รัฐบาลให้การคุ้มครองและให้สวัสดิการแก่ผู้นำของชาวนาที่ถูกคุกคามจากกลุ่มผู้ที่เสียผลประโยชน์ บทบาทของขบวนการศึกษานานาชาติสัมพันธ์กับชาวนาชาวไร่ไทยมีมากมายซึ่งพอจะยกมาให้เห็นได้ดังนี้

ในเดือนพฤษภาคม 2517 ชาวนาหลายร้อยคนมาชุมนุมในกรุงเทพฯ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือเรื่องนายทุนโกงที่ดินและช่วยไถ่ถอนหนี้สิน แรงผลักดันนี้ทำให้รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ตั้ง "คณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่" (กสส.) ขึ้น และได้แต่งตั้งนักศึกษาจำนวนหนึ่งเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่ด้วย และจัดส่งคณะกรรมการชุดนี้ไปสอบสวนตามจังหวัดที่มีปัญหาที่ชาวนาเรียกร้องมา คือ นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร และอ่างทอง ผลการดำเนินการของคณะกรรมการฯ ไม่สามารถช่วยเหลือชาวนาได้มากนัก เพราะการดำเนินการยึดถือตามกฎหมายที่ชาวนาเสียเปรียบ ต่อมาชาวนาได้เข้าร่วมกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหานี้และที่เท่ากันของชาวนาอย่างเร่งด่วน และเสนอให้รัฐบาลใช้มาตรา 17 ของรัฐธรรมนูญการปกครอง พ.ศ. 2512 ช่วยชาวนาชาวไร่ นักศึกษาได้ออกไปร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลสำรวจปัญหาและความเดือดร้อนของชาวนาชาวไร่¹ แม้จะไม่สามารถช่วยเหลืออะไรชาวนาชาวไร่ได้มากนัก เพราะรัฐบาลแก้ปัญหาไม่ตรงจุด กล่าวคือชาวนาเรียกร้องให้มีการสอบสวนการสูญเสียที่ดินเท่ากันเป็นสำคัญ เพราะโดยมากเป็นการสูญเสียอย่างไม่เป็นธรรม แต่รัฐบาลกลับให้ความสนใจอยู่กับการตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยให้

¹จิรา หิรัญบุรณ. องค์กรเยาวชนนิสิตนักศึกษาแนวร่วมของคอมมิวนิสต์. 2520.

ชาวนาที่เคยทำกินในที่ดินปี พ.ศ. 2516 ให้มีสิทธิ์เช่าที่ดินนั้นทำกินต่อไป และเมื่อมีปัญหา ข้อขัดแย้งนักศึกษามีท่าทีสนับสนุนชาวนามากกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล ทำให้ชาวนาที่ได้รับความเดือดร้อน มีทัศนคติทางลบต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล และดูจะให้ความไว้วางใจนักศึกษามากกว่า ดังคำสัมภาษณ์ของผู้นำชาวนาคนหนึ่งที่ว่า

"...ความเดือดร้อนของชาวนานั้น นักศึกษาที่รักความเป็นธรรมได้เห็นชาวนา ชาวไร่ ได้รับความเดือดร้อนก็ทนไม่ได้ นักศึกษาได้ให้ความอนุเคราะห์ปรึกษาหารือในเรื่องตัวบทกฎหมายที่ชาวนาไม่เคยรู้เรื่อง เพราะชาวนาไม่มีโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียน นักศึกษาก็รู้ว่าชาวนาไม่รู้จะพึ่งใคร จึงให้ความช่วยเหลือทุกด้าน ชาวนาชาวไร่มีความอบอุ่นเป็นอย่างมากที่มีนักศึกษายำงนี้คอยให้ความช่วยเหลือ ตรงกันข้าม ชาวนาไม่ได้รับความอบอุ่นจากคนของรัฐบาล ชาวนารู้สึกว่าเขาถูกทอดทิ้งอยู่ตลอดไม่มีใครคอยดูแลเอาใจใส่ นักศึกษาคอยประคับประคองชาวนาไม่ให้ถูกผู้มีอำนาจหรืออิทธิพลคั่นตั้นอีก เพราะชาวนาถูกคั่นตั้นโดยคนของรัฐบาลผู้มีอำนาจมาหลายยุคสมัยแล้ว..."¹

ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517 ชาวนาจำนวนหลายพันคนจาก 11 จังหวัด เข้ามาชุมนุมใหญ่ครั้งแรกที่สนามหลวง มีการสรุปบทเรียนที่ผ่านมาและตั้งตัวแทนจากแต่ละจังหวัดขึ้นเจรจากับรัฐบาลพร้อมด้วยข้อเสนอที่มีเงื่อนไขและเป้าหมายที่ชัดเจนขึ้น โดยมีมุ่งเน้นประเด็นที่ให้รัฐบาลจัดที่ทำกินและให้ความเป็นธรรมเกี่ยวกับการสูญเสียที่ดินทำกิน การชุมนุมในครั้งนี้ยืดเยื้อถึง 6 วัน คือระหว่างวันที่ 24 - 29 มิถุนายน พ.ศ. 2517 ขบวนการนักศึกษานำโดยศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และสหพันธ์นักศึกษาเสรีเข้าร่วมและให้การสนับสนุนการชุมนุมครั้งนี้เป็นอย่างดี ผลที่สุดรัฐบาลยอมรับข้อเสนอของชาวนาชาวไร่ แต่กระนั้น

¹กนกศักดิ์ แก้วเทพ. เล่มเดิม. หน้า 43. (อ้างอิงมาจาก กิติ แก่นจ๊ะปี้. รายงานการศึกษาจิตสำนึกทางการเมืองของชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2524. หน้า 27.

ก็ตามปัญหาของชาวนาชาวไร่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากในกลางปี พ.ศ. 2517 คณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่ (กสส.) ได้รับข้อเรียกร้องจากชาวนาเป็นจำนวนมากกล่าวคือในรอบ 6 เดือนของปี พ.ศ. 2517 มีข้อเรียกร้องจากชาวนาถึง 12,800 รายในเขต 9 จังหวัด ครอบคลุมที่ดิน 213,000 ไร่ และถึงสิ้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2517 คณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่ได้รับคำร้องเรียนถึง 53,600 ราย ในขณะที่คณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่สามารถไกล่เกลี่ยคดีความต่าง ๆ ได้เพียง 1,635 รายเท่านั้น¹ ขณะเดียวกันนายสุธี อากาศฤกษ์ เลขาธิการคณะกรรมการสอบสวนปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวไร่ยอมรับว่า ข้อเรียกร้องเกี่ยวกับที่ดินทำกินของชาวนานั้น ส่วนใหญ่ชาวนาถูกโกงไปจริง และในเดือนกันยายนนี้เองชาวนาในจังหวัดต่าง ๆ ได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการตามเงื่อนไขที่ได้รับปากไว้ โดยมีการชุมนุมกันที่ศาลากลางจังหวัดของแต่ละจังหวัดและมีการตั้งกลุ่มชาวนาชาวไร่ขึ้น

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2517 ชาวนาชาวไร่จากภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนนับพันคนเข้ามาชุมนุมที่กรุงเทพมหานครและยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาล 9 ข้อ ซึ่งมีเนื้อหาเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาดินทำกินโดยให้รัฐบาลจัดสรรที่ดินทำกินแก่ชาวนาบ้านชาวไร่ที่ไร้ที่ทำกินเป็นการถาวร ให้ออกกฎหมายจำกัดการถือครองที่ดิน ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา ปี พ.ศ. 2493 และให้มีการประกันราคาข้าวเปลือกไม่ต่ำกว่าเกวียนละ 3,000 บาท² การชุมนุมครั้งนี้ได้รับการช่วยเหลือจากขบวนการนักศึกษาเป็นอย่างดี ทั้งในแง่การช่วยเหลือด้านการต่อสู้ในระหว่างการชุมนุมได้มีการประชุมตัวแทนชาวนาชาวไร่และนักศึกษา ผลการประชุมได้ตกลงจัดตั้งองค์กรกลางของชาวนาชาวไร่ขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 เรียกว่า

¹กนกศักดิ์ แก้วเทพ. เล่มเดิม. หน้า 49.

²กนกศักดิ์ แก้วเทพ. เล่มเดิม. หน้าภาคผนวก ข.3 (อ้างอิงมาจาก มหาชน (รายสัปดาห์). 1(18) : 16 ; 6 ธ.ค. 2516.)

"สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย"¹ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ

1. พิกัดผลประโยชน์ของชาวนาชาวไร่
2. แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวนาชาวไร่
3. เพื่อให้ชาวนาเข้าใจพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา

สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทยเมื่อแรกตั้งมี นายไข่ วัชรกุล เป็นประธาน และมีรองประธานอีก 5 คน คือ นายอินตา ศรีบุญเรือง, นายวิชัย พิทูลขาว, นายจรัส ม่วงยาม, นายแดง บุตรี และนายวิญญู เจริญทราย การชุมนุมครั้งนี้ดำเนินมาถึง 11 วัน ในที่สุดชาวนาได้เดินขบวนไปยังทำเนียบรัฐบาลโดยมีพระภิกษุ สามเณร นักเรียน นักศึกษา กรรมกรและประชาชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก จนรัฐบาลตอบรับข้อเสนอของชาวนาชาวไร่ การชุมนุมจึงสลายตัวไป

ในช่วงหลังจากการชุมนุมใหญ่มีการจัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือขึ้นและขยายตัวไปยังภาคอื่น ๆ สหพันธ์ชาวนาชาวไร่ร่วมกับนักศึกษาทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของชาวนาชาวไร่โดยการติดตามดูแลการจ่ายค่าเช่านาให้เป็นไปตามกฎหมายและประชาสัมพันธ์ให้ชาวนาชาวไร่เข้าใจพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 บทบาทต่าง ๆ เหล่านี้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้นำชาวนาชาวไร่กับนายทุนเจ้าของที่ดินและข้าราชการบางส่วนที่มีผลประโยชน์ร่วมกันในท้องถิ่น การจับกุมชาวนาฟ้องศาลและการลอบสังหารก็เริ่มเกิดขึ้น นอกจากนั้นยังมีการปล่อยข่าวใส่ร้ายป้ายสีว่า นักศึกษาที่เข้าไปช่วยเหลือชาวนาเป็นนักปลุกระดมมวลชนและ เป็นคอมมิวนิสต์²

การลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวไร่เพิ่มมากขึ้นโดยตำรวจไม่สามารถจับกุมได้ ในช่วงเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2518 มีผู้นำชาวนาถูกลอบสังหารถึง 17 คน เฉลี่ยแล้วเดือนละ 4 คน และปลายเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2518 นายอินตา ศรีบุญเรือง ประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือ และรองประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ถูกลอบสังหาร ภายหลังให้สัมภาษณ์ประณามการลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวไร่ ศูนย์กลางนิสิต

¹อุทิศดี ทินกร ณ อยุธยา. กลุ่มอิทธิพลกับความมั่นคงแห่งชาติ. 2519. หน้า 48.

²กนกศักดิ์ แก้วเทพ. เล่มเดิม. หน้า 53.

นักศึกษาแห่งประเทศไทยได้เคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความสำคัญคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้นำชาวนาชาวลาว และให้รับผิดชอบจับมาตรการให้ได้ นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในขณะนั้น ได้เรียกร้องให้รัฐบาลให้ความสำคัญคุ้มครองแก่ผู้นำชาวนาชาวลาวให้เพียงพอ เพราะหลังจากนายอินตา ศรีบุญเรือง ถูกลอบสังหารไม่กี่วัน นายสวัสดิ์ ตาถาวรรณ รองประธานสหพันธ์ชาวนาชาวลาวจังหวัดเชียงใหม่ก็ถูกลอบสังหาร ขณะกลับจากงานศพของนายอินตา ศรีบุญเรือง¹

ขณะเดียวกันมีการจับกุมชาวนาและนักศึกษารวม 9 คน ในข้อหาบุกรุกที่เหมืองแม่ระ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยร่วมกับองค์กรต่าง ๆ จัดประชุมกำหนดมาตรการในเรื่องนี้ด้วยถือว่าการจับกุมครั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเริ่มคุกคามสิทธิเสรีภาพของประชาชนและเป็นการสร้างเรื่องบิดเบือนการลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวลาวอีกด้วย และได้จัดให้มีการชุมนุมประท้วงที่สนามหลวง ตั้งแต่วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2518 การชุมนุมครั้งนี้มีนักศึกษาและประชาชนเข้าร่วมจำนวนมาก มีการโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรงกรณีการจับกุมนักศึกษาและชาวนา ตลอดจนการลอบสังหารผู้นำชาวนา ขณะเดียวกันในรัฐสภาก็มีการอภิปรายซักฟอกรัฐบาลกรณีจับกุมและการลอบสังหารผู้นำชาวนาในสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์และมีหนังสือตอบข้อข้องใจของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีออกปราศรัยทางโทรทัศน์ชี้แจงกรณีจับกุมนักศึกษาชาวนาและกรณีการลอบสังหารผู้นำชาวนาว่ารัฐบาลไม่เคยคิดจะปราบปรามประชาชน และยอมรับว่าการลอบสังหารผู้นำชาวนาคล้ายกับมีขบวนการลอบสังหารอยู่ แต่การชุมนุมยังไม่ยุติและยืดเยื้อมาจนถึงวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2518 อัยการจังหวัดสุพรรณได้ขอถอนฟ้อง ผู้ต้องหา 9 คน ถูกปล่อยตัวเดินทางมาปรากฏตัวต่อที่ชุมนุมประท้วง นักศึกษาและประชาชนที่ชุมนุมอยู่จึงสลายตัว²

ผลจากการปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง 9 คนนี้ นำไปสู่การชุมนุมประท้วงของประชาชนและตำรวจที่ไม่พอใจการปล่อยตัวเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีและอธิบดีกรมตำรวจชี้แจงและดำเนินการทางกฎหมาย ต่อเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เหตุการณ์ลุกลาม

¹สยามจดหมายเหตุ. 3 ส.ค. 2518. หน้า 93.

²สยามจดหมายเหตุ. 15 สิงหาคม 2518. หน้า 96.

3.2 ขบวนการนักศึกษาในกลุ่มผู้ใช้แรงงาน

แต่เดิมกลุ่มลูกจ้างหรือกรรมกรไม่ค่อยจะมีบทบาทหรืออิทธิพลทางการเมืองมากนัก แม้ว่าในช่วงเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะมีกรรมกรเพิ่มขึ้นจำนวน มากก็ตาม เพราะการเมืองในช่วงนั้นเปิดกั้นการรวมตัวเพื่อต่อรองในปัญหาต่าง ๆ ของกรรมกร การรวมตัวอย่างมีระบบระเบียบของกรรมกรเริ่มมีมากขึ้นภายหลังการมีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 ที่ให้สิทธิในการก่อตั้งสมาคมอาชีพต่าง ๆ ได้¹ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2515 ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร อันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์ของระบบเศรษฐกิจและการครองชีพ รวมทั้งแรงบีบจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ² แต่ขบวนการกรรมกรยังไม่มีบทบาททางการเมืองมากนัก กระทั่งภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลง ครั้งใหญ่ในเมืองไทย ทำให้ประชาชนเห็นว่าถ้าประชาชนรวมกำลังกันแล้วจะเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ สามารถต่อรองผลประโยชน์ได้ และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมากรรมกรและลูกจ้างก็รวมตัวกันมากขึ้น มีการจัดตั้งเป็นสหพันธ์ สมาพันธ์ สมาคมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก และสามารถใช้พลังของการรวมตัวกันต่อรองผลประโยชน์กับนายจ้างและรัฐบาลได้ในหลายกรณี โดยมีขบวนการ นักศึกษาให้ความสนับสนุนอย่างใกล้ชิด

นับจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมามีการประท้วงนัดหยุดงาน มากมายเป็นประวัติกาล โดยเฉพาะช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2519 ดังปรากฏใน ตาราง 2

¹อุทิศต์ ทินกร ณ อยุธยา. เล่มเดิม. หน้า 43.

²ประกายพริก ชัยพงศ์. "ขบวนการกรรมกรไทย 1 ทศวรรษแห่งความแตกแยก," เศรษฐศาสตร์การเมือง. 6(3 - 4) : 40 ; ต.ค. 2531.

ตาราง 2 สถิติเกี่ยวกับการนัดหยุดงาน เปรียบเทียบจากปี พ.ศ. 2504 - 2519

พ.ศ.	จำนวนข้อพิพาทแรงงาน ถึงขั้นนัดหยุดงาน/ครั้ง	จำนวนลูกจ้าง ที่เกี่ยวข้อง/คน	จำนวนวันทำงาน ที่สูญเสียไป/วัน
2504	2	68	93
2505	3	81	63
2506	4	118	159
2507	6	300	539
2508	17	3,753	6,566
2509	17	5,413	18,764
2510	2	470	470
2511	14	1,867	3,217
2512	18	5,345	23,593
2513	25	2,888	6,004
2514	17	5,153	12,646
2515	34	7,803	19,903
2516	501	177,887	296,887
2517	357	105,883	507,602.5
2518	241	94,747	722,946
2519	133	65,342	495,619.5

ที่มา : ฉันทนา อัญญเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 202 - 203. (อ้างอิง สถิติแรงงาน
ปี พ.ศ. 2520 กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย)

ศูนย์กลางของการประสานความร่วมมือของขบวนการกรรมกรกับขบวนการนักศึกษา คือ "ศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติ" ซึ่งเกิดจากการผลักดันของนักศึกษาที่ลงไปเคลื่อนไหว กับกรรมกรในเขตต่าง ๆ นำโดยนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จากสหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย ร่วมกับนายเทอดภูมิ ใจดี จากสมาคมลูกจ้างแห่งประเทศไทย และนายประเสริฐ ไซโย จากสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมทอผ้าสมุทรสาคร¹

นอกจากศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติแล้ว ในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขบวนการกรรมกรยังมียอดักระดัชชาติอีกแห่งหนึ่ง คือ "สมาคมลูกจ้างแห่งประเทศไทย" ภายหลังเปลี่ยนเป็นสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย โดยมีนายไพศาล ธวัชชัยนันท์ เป็นประธาน การแตกแยกออกเป็นสององค์กรของขบวนการกรรมกรในช่วงนี้ ไม่ได้เกิดจากการแทรกแซงของฝ่ายรัฐบาล หรือเป็นการช่วงชิงอำนาจในหมู่ผู้นำกรรมกร หากแต่เกิดจากความแตกต่างในเรื่องของแนวคิดและวิธีการเคลื่อนไหว กล่าวคือศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติเป็นองค์กรที่ประสานกับระหว่างขบวนการนักศึกษาที่มึนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นตัวเชื่อมกับกรรมกรในภาคเอกชน องค์กรนี้มีระดับความคิดที่เอนเอียงไปทางสังคมนิยม สูงกว่าสมาคมลูกจ้างแห่งประเทศไทย และการเคลื่อนไหวต่อสู้มีลักษณะยืนหยัดหลักการมากกว่าการประนีประนอม ในขณะที่สมาคมลูกจ้างแห่งประเทศไทยซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ อยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสมาคมลูกจ้างรัฐวิสาหกิจและกลุ่มสมาคมลูกจ้างอุตสาหกรรมภาคธุรกิจ เอกชน โดยมีหลังจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นพลังต่อรองร่วม ลักษณะการเคลื่อนไหวของสมาคมลูกจ้างแห่งประเทศไทยมีแนวทางประนีประนอมผลประโยชน์ กับฝ่ายนายจ้างและรัฐบาลมากกว่าศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติ

เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายแรงงานในปี พ.ศ. 2518 ที่อนุญาตให้คนงานจัดตั้ง สหภาพแรงงานได้ สมาคมลูกจ้างต่าง ๆ ได้จดทะเบียนขึ้นเป็นสหภาพแรงงานสมาคมลูกจ้าง แห่งประเทศไทย จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทยโดยยังทำการเคลื่อนไหวในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติ

¹ประกายพริก ชยพงศ์. เล่มเดิม. หน้า 40.

ขบวนการกรรมกรเป็นกลุ่มอิทธิพลมวลชน คือใช้พลังมวลชนเป็นพลังสำคัญในการต่อรองกับนายทุนและรัฐบาลเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ให้กับผู้ที่มีอาชีพเดียวกับคน โดยใช่วิธีการผลงานเป็นยุทธวิธีสำคัญ ปัญหาแรงงานในช่วงนี้มีสาเหตุสำคัญมาจากการที่ลูกจ้างไม่พอใจการบริหารงานของนายจ้าง นายจ้างไม่ปฏิบัติตามกฎหมายคุ้มครองแรงงานและลูกจ้างขอค่าจ้างเพิ่มขึ้นเนื่องจากค่าครองชีพสูงขึ้น ปัญหาการผลงานของลูกจ้างแรงงานจะยังไม่สงบราบเท่าที่สภาพการจ้างงาน และความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนงานยังไม่ดีขึ้น สภาพปัญหาที่ก่อให้เกิดการผลงานอยู่เสมอมีดังต่อไปนี้¹

1. สภาพความเป็นอยู่ของลูกจ้างเอกชน ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มกิจการค้าและธนาคาร เป็นกลุ่มที่มีสภาพการทำงานและค่าจ้างอยู่ในเกณฑ์ดี กลุ่มที่ 2 เป็นลูกจ้างของกิจการขนาดย่อม ทำงานด้านบริการต่าง ๆ มีสภาพการทำงานและค่าจ้างอยู่ในระดับปานกลาง กลุ่มที่ 3 เป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและการขนส่งซึ่งมีจำนวนมากว่าสองกลุ่มแรกรวมกัน เป็นกลุ่มที่มีสภาพการทำงานหนักชั่วโมงการทำงานยาว วันหยุดน้อยค่าจ้างต่ำและความสัมพันธ์ระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างอยู่ในเกณฑ์น่าเป็นห่วงโดยเฉพาะอย่างยิ่งนายจ้างที่เป็นชาวต่างชาติ
2. ปัญหาราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคซึ่งสูงขึ้นมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ประกอบกับการเกิดปัญหาน้ำมันในปี พ.ศ. 2516 ความเดือดร้อนในเรื่องปัญหาค่าครองชีพจึงเป็นเหตุให้มีการเรียกร้องเพื่อเพิ่มค่าจ้างแรงงานของลูกจ้างคนงานมากขึ้น
3. ลูกจ้างโดยทั่วไปมีความรู้สึกไม่พอใจสภาพการทำงานและค่าจ้าง เกิดความกังวลถึงความมั่นคงในการทำงานของตนและได้แสดงออกถึงความไม่พอใจนายจ้างและฝ่ายจัดการว่า ไม่สนใจที่จะเข้าร่วมรับภาระกับรัฐบาลในการปรับปรุงสภาพการทำงานและรายได้ของกรรมกร มองเห็นแต่ประโยชน์ของตนฝ่ายเดียว ลูกจ้างคนงานทั่วไปต้องการให้มีกฎหมายและมาตรการที่รัดกุมเพื่อป้องกันการเอารัดเอาเปรียบของนายจ้างและให้หลักประกันความเป็นธรรมแก่ฝ่ายลูกจ้างมากขึ้น

¹หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ มท.1205/13264 ลงวันที่ 19 พฤศจิกายน 2516 ถึง ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี เรื่อง สถานการณ์แรงงานปัจจุบัน อ้างใน อุทิศดี ทินกร ณ อยุธยา. กลุ่มอิทธิพลกับความมั่นคงแห่งชาติ. 2519. หน้า 45.

4. สำหรับลูกจ้างคนงานของรัฐวิสาหกิจก็ยังมีปัญหาอยู่บางประการ แม้ว่าพนักงานรัฐวิสาหกิจจะได้รับค่าจ้างและสวัสดิการอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ก็ยังมีความแตกต่างกันระหว่างลูกจ้างชั่วคราว ลูกจ้างประจำและพนักงานของรัฐวิสาหกิจ กล่าวคือ ลูกจ้างประจำแม้โดยปกติจะได้รับค่าจ้างที่สูงกว่าลูกจ้างของเอกชนแต่ก็ยังไม่ได้รับผลประโยชน์และสวัสดิการเช่นเดียวกับพนักงานส่วนลูกจ้างชั่วคราวของรัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่มิได้รับค่าจ้างต่ำและไม่ได้รับผลประโยชน์หรือสวัสดิการเช่นที่ลูกจ้างประจำหรือพนักงานได้รับ นอกจากนี้ในส่วน of พนักงานรัฐวิสาหกิจเองก็มีความรู้สึกไม่พอใจต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ระดับสูง เห็นว่าการควบคุมบังคับบัญชายังไม่ให้ความเป็นธรรมแก่พนักงานระดับล่างอย่างเพียงพอ ด้วยเหตุนี้เมื่อมีโอกาสลูกจ้างและพนักงานรัฐวิสาหกิจจึงเรียกร้องและแสดงออกซึ่งความไม่พอใจต่อสภาพการณ์เช่นนี้เสมอมา

ขบวนการนักศึกษาได้เข้าช่วยเหลือและร่วมมือกับขบวนการกรรมกรเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการจัดตั้งองค์กรเพื่อประสานงานร่วมกันและการเข้าร่วมโดยตรง ในการผลงานหรือเดินขบวนประท้วง นักศึกษาจะให้คำชี้แนะในการเคลื่อนไหว การให้ข้อแนะนำด้านกฎหมายตลอดจนการให้กำลังใจสนับสนุนการต่อสู้ ความร่วมมือดังกล่าวปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 เช่น กรณีโรงแรมสุลิตธานี, กรณีบริษัทสแตนคาร์ดการ์เมนต์ และกรณี น.ส.สราวุธ คำลั่น กรรมกรหญิงโรงงานกระเบื้องเคลือบถูกยิงถึงแก่ความตาย เป็นต้น อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือเป็นอันดีระหว่างขบวนการนักศึกษากับขบวนการกรรมกรคือการคัดค้านการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาลในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นับเป็นความร่วมมือกันครั้งใหญ่ทั่วประเทศมีกรรมกร นักศึกษาและประชาชนเข้าร่วมจำนวนมาก ซึ่งผู้เขียนขอกล่าวถึงการเคลื่อนไหวครั้งนี้โดยละเอียดดังนี้

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2518 ถึงต้น พ.ศ. 2519 รัฐบาลประกาศนโยบายประกันราคาข้าวและน้ำตาล โดยเห็นว่าจะเป็นการช่วยเหลือชาวนาและชาวไร่อ้อย ในเรื่องการประกันราคาข้าวนั้น รัฐบาลเชื่อว่าเป็นวิธีการที่ดี เพราะเป็นการออกกฎหมายบังคับให้เจ้าของโรงสีรับซื้อข้าวจากชาวนาในราคาประกัน หากไม่ซื้อรัฐบาลจะเป็นผู้ซื้อเอง แต่เชื่อว่าโรงสีจะต้องรับซื้อแน่นอนเพราะรัฐบาลจะช่วยค้ำประกันการนำเงินจากธนาคารพาณิชย์มาซื้อข้าว

า¹ และในโอกาสที่ประกันราคาข้าวนี้ รัฐบาลเห็นว่าควรที่จะกำหนดราคาข้าวสารเสียใหม่ให้เหมาะสมกับราคาข้าวเปลือกที่สูงขึ้น ส่วนการแก้ปัญหาหน้าตาลเพื่อช่วยเหลือชาวไร่อ้อยนั้น นายกรัฐมนตรีกล่าวว่า "ได้ตกลงกับโรงงานน้ำตาลให้ซื้ออ้อยจากชาวไร่ราคาตันละ 300 บาท เมื่อบังคับแบบนี้โรงงานก็ซื้อขึ้นราคาน้ำตาล จากโรงงานคือขายส่งกิโลกกรัมละ 6 บาทแล้วขายปลีกกิโลกกรัมละ 6.50 บาท แต่รัฐบาลเห็นว่ามากเกินไป เพราะซื้อขึ้นที่เดียวถึง 2 บาท เลยกต่อรองให้เพิ่มขึ้นได้เพียงอีก 1 บาท คือขายส่งจากโรงงานกิโลกกรัมละ 5 บาท จากที่กำหนดไว้เดิม 4 บาท และขายปลีกราคากิโลกกรัมละ 5.50 บาท จากเดิมที่เคยขาย 5 บาท ที่แรกโรงงานจะไม่ยินยอมรัฐบาลเลยยอมจ่ายเงินช่วยเหลือทำให้โรงงานกิโลกกรัมละ 92 สตางค์ของน้ำตาลทุกกิโลกกรัมที่ส่งออกจำหน่ายต่างประเทศ จึงได้ตกลงในราคาที่รัฐบาลกำหนดให้ได้..."²

การประกาศนโยบายประกันราคาข้าวและน้ำตาลของรัฐบาลครั้งนี้ปรากฏว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางทั้งที่คัดค้านและสนับสนุน ฝ่ายที่สนับสนุนก็เห็นว่าเป็นวิธีการที่ดีที่จะช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เพราะคนในชนบทของไทยมีรายได้ต่อมาเป็นเวลานาน ทั้งที่ในเมืองรัฐบาลได้ขึ้นค่าแรงให้แก่กรรมกรแล้ว แต่ฝ่ายที่คัดค้านก็เห็นว่าการประกันราคาข้าวและน้ำตาลของรัฐบาลนั้นจะไม่ยังเกิดผลหากรัฐบาลไม่แก้ไขโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เต็มไปด้วยพ่อค้าคนกลาง นโยบายประกันราคาข้าวและน้ำตาลนี้พ่อค้าคนกลางไม่ต้องการอะไร ๆ เลย เพราะรัฐบาลให้เงินช่วยเหลือในกรณีที่เพิ่มราคาซื้อผลผลิตและให้เพิ่มราคาขาย ภาระต่าง ๆ ผลักไปยังชาวไร่ชาวนาผู้ผลิตและประชาชนผู้บริโภคทั้งสิ้น การแก้ปัญหาเช่นนี้เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้พ่อค้านายทุนผูกขาดเอาเปรียบผู้ผลิตและผู้บริโภคและมีแต่จะเพิ่มความขัดแย้งและความแตกต่างทางชนชั้นให้รุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก³

¹ ประชาธิปไตย. 269(43) : 12 ; 3 ธ.ค. 2518.

² แหล่งเดิม.

³ ณรงค์ เพชรประเสริฐ. "น้ำตาล..หวาน..ข้าวสาร..มัน," ประชาธิปไตย. 273(43) : 8 ; 25 ต.ค. 2518.

กลุ่มคัดค้านที่ออกโรงต่อต้านเป็นกลุ่มแรกคือ สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย โดยยื่นหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาลระงับการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาลและขณะเดียวกันศูนย์ประสานงานกรรมกรแห่งชาติได้ออกแถลงการณ์สนับสนุนข้อเรียกร้องของสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย นายพิเชียร อานาจวรประเสริฐ รองนายกองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้แถลงว่า คณะกรรมการรณรงค์เพื่อปากท้องของประชาชนมีมติไม่เห็นด้วยกับนโยบายการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาลของรัฐบาลและเห็นว่าการแก้ปัญหาที่ถูกต้องคือการลดราคาข้าวสารและน้ำตาลลงมาเท่านั้น¹

เมื่อการยื่นหนังสือเรียกร้องให้รัฐบาลลดราคาข้าวสารและน้ำตาลของสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทยและคณะกรรมการรณรงค์เพื่อปากท้องของประชาชนของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยไม่ได้ผล ฝ่ายคัดค้านการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาลซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาและสหภาพแรงงาน 62 สหภาพ ได้ตกลงใช้มาตรการนัดหยุดงานเป็นแนวทางในการต่อสู้โดยกำหนดมาตรการเป็น 3 ขั้น คือ²

ขั้นที่ 1 การนัดหยุดงานโดยจะเริ่มหยุดในแผนงานที่ไม่ทำให้ประชาชนเดือดร้อนและจะไม่มีการตั้งศูนย์รวมมวลชนให้ขึ้นชื่อแล้วกลับบ้าน

ขั้นที่ 2 ถ้ารัฐบาลยังเพิกเฉยจะเริ่มหยุดงานตามหน่วยงานบางแห่งและจะตัดการสื่อสารของธนาคารบางแห่งที่บุคคลในคณะรัฐบาลมีหุ้นส่วนอยู่แล้ว ขณะเดียวกันสมาชิกสหภาพแรงงานจะพร้อมกันถอนเงินฝากจากธนาคารเหล่านั้น

ขั้นที่ 3 หากมีการรัฐประหารหรือใช้ความรุนแรงเข้าปราบปรามจะใช้มาตรการเด็ดขาด โดยหยุดงานทุกหน่วยงานเพื่อให้ประชาชน นักศึกษาและกรรมกรทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชาติมีมติยินยอมให้กลุ่มคนเพียงไม่กี่คนนำอำนาจเผด็จการมาใช้โดยไม่รับฟังความคิดเห็นของประชาชน

¹ณรงค์ เพชรประเสริฐ. "น้ำตาล..หวาน..ข้าวสาร..มัน," ประชาธิปไตย.

273(43) : 8 ; 25 ค.ค. 2518.

²ประชาชาติ. 24 ธ.ค. 2518. หน้า 2.

ฝ่ายสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย โดยคนงานในรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชนหลายแห่งได้นัดหยุดงานเมื่อรัฐบาลไม่ยินยอมลดราคาข้าวสารและน้ำตาลตามคำเรียกร้อง กลุ่มคัดค้านนัดชุมนุมกันที่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้าในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2519 มีผู้เข้าร่วมชุมนุมหลายหมื่นคน การชุมนุมของกรรมกรครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน นักศึกษา และข้าราชการชั้นผู้น้อยอย่างกว้างขวาง เพราะเป็นเรื่องปากท้องของประชาชน ขบวนการนักศึกษาโดยการนำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและแนวร่วมกลุ่มอิสระตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้เข้าร่วมและสนับสนุนการต่อสู้ของผู้ใช้แรงงานอย่างเต็มที่

เมื่อเหตุการณ์มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความวุ่นวาย รัฐบาลจึงได้ยอมประนีประนอมกับฝ่ายสหภาพแรงงาน โดยในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2519 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรี กับนายปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามฝ่ายรัฐบาล และนายไพศาล ธวัชชัยนันท์ ประธานสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทยเป็นผู้ลงนามฝ่ายสหภาพแรงงาน

ข้อตกลงของฝ่ายสหภาพแรงงานกับรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาการขึ้นราคาข้าวสารและน้ำตาลมีสาระสำคัญดังนี้¹

1. รัฐบาลจะรักษานโยบายเรื่องการประกันราคาข้าวเปลือกเกวียนละ 2,500 บาท ไว้ตามเดิม
2. ให้รัฐบาลขายข้าวสารจากร้านค้าย่อยของกระทรวงพาณิชย์ในราคาถังละ 50 บาท ตลอดไปโดยไม่มีกำหนดเวลา และจ่ายให้สหภาพแรงงานโดยตรงตามที่ร้องขอในราคาเท่ากับที่ส่งให้ร้านค้าย่อย ส่วนราคาน้ำตาลนั้นต้องไม่ให้สูงกว่าราคาประกันของรัฐบาลคือ กิโลกรัมละ 5.50 บาท และในระหว่างนี้ให้ตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งประกอบด้วยผู้แทนกรรมกร ผู้แทนชาวนา ผู้แทนศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและผู้แทนรัฐบาล โดยมีจำนวนฝ่ายละ 5 คน ให้คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่พิจารณาว่า

ก. ถ้าจะต้องประกันราคาข้าวเปลือกให้ชาวนาเกวียนละ 2,500 บาทแล้ว ทำให้การขายข้าวสารถังละ 50 บาท ขาดทุนก็ให้พิจารณาเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์ใหม่ โดยจะหยุดขายในราคานี้หรือใช้สแตมป์ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อยก็ได้

¹อุทิศดี ทินกร ณ อยุธยา. เล่มเดิม. หน้า 63 - 64.

- ข. ถ้าเมื่อมีการประกันราคาข้าวเปลือกในราคาเกี่ยวและ 2,500 บาทแล้ว
ยังคงขายข้าวสารราคาถึงละ 50 บาท โดยไม่ขาดทุน ก็ให้รัฐบาลขายราคานี้ต่อไป
3. รัฐบาลจะต้องเร่งการปฏิรูปที่ดินให้รวดเร็วยิ่งขึ้น
 4. รัฐบาลจะส่งเสริมและจัดตั้งสหกรณ์ให้กระจายทั่วประเทศ และให้มีการปรับปรุง
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยให้มีอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ต่ำและผ่อนส่งเงินกู้ระยะยาวแก่
ชาวนาชาวนไร่
 5. รัฐบาลต้องไม่เอาความผิดแก่ผู้นัดหยุดงานและเข้าร่วมชุมนุมครั้งนี้ และให้ถือว่า
เป็นการปฏิบัติงานตามหน้าที่รวมทั้งรัฐวิสาหกิจและบริษัทเอกชน
 6. ให้กลุ่มสหภาพแรงงานแห่งประเทศไทยร่วมกับรัฐบาลมีหน้าที่ให้ข้อคิดเห็นและ
ตรวจสอบตามข้อ 1 ถึง 5 ข้างต้น

เมื่อพิจารณาข้อตกลงดังกล่าวจะเห็นว่า เป็นการประนีประนอมของทุกฝ่าย บนพื้นฐานที่
ให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวนาผู้ผลิต กรรมกรผู้ใช้แรงงานและประชาชน
ทั่วไปในฐานะผู้บริโภคและรัฐบาลซึ่งเป็นผู้ควบคุมนโยบาย

บทบาทของขบวนการนักศึกษาต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการกรรมกรนั้น อยู่บนพื้นฐาน
ที่สนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยอาศัยพลังมวลชนที่แต่ละฝ่ายมีอยู่ นักศึกษาจะเข้าช่วยเหลือ
กรรมกรทั้งในเรื่องการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวโดยตรง การให้คำแนะนำหรือให้ข้อปรึกษาด้าน
ด้านต่าง ๆ และการสนับสนุนให้กำลังใจในการต่อสู้ เฉพาะอย่างยิ่งในปัญหาการไม่ได้รับความ
เป็นธรรม เกี่ยวกับสภาพการจ้างงานและการทำงานหรือปัญหาเกี่ยวกับเรื่องปากท้อง จนกล่าว
ได้ว่าทั้งขบวนการนักศึกษาและขบวนการกรรมกรมีความสัมพันธ์และหนุนช่วยซึ่งกันและกันในการ
แสดงบทบาทต่อสังคม โดยเฉพาะในสังคมเมือง ซึ่งเป็นชุมชนของทั้งนักศึกษาและกรรมกรผู้ใช้
แรงงาน

บทบาทของขบวนการนักศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาปากท้องของประชาชนนี้ นอกจาก
นักศึกษาจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับคนส่วนใหญ่ของประเทศคือชาวนาชาวนไร่ในชนบทและกรรมกรผู้ใช้
แรงงานในเมืองแล้ว นักศึกษายังมีบทบาทต่อปัญหาอื่น ๆ ในสังคม เช่น ปัญหาหาบเร่แผงลอย
ปัญหาการกักตุนสินค้า ปัญหาด้านการให้บริการสาธารณสุขโรคระบาด เช่น ปัญหาการขึ้นค่า
รถเมล์ และปัญหาการขึ้นค่าน้ำประปา ค่าไฟฟ้า เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้นักศึกษามักจะ

เป็นกลุ่มแรกที่จะออกมาเคลื่อนไหวปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวโดยตรง หรืออาจจะสนับสนุนช่วยเหลือในการชี้แนะแนวทางการเคลื่อนไหว การให้คำแนะนำด้านกฎหมาย ตลอดจนการสนับสนุนให้กำลังใจในการต่อสู้บทบาทของขบวนการนักศึกษา เช่นนี้สามารถสร้างการยอมรับและศรัทธาจากผู้ด้อยโอกาสและผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคมบางส่วน แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความไม่พอใจให้กับผู้สูญเสียผลประโยชน์บางกลุ่ม จนกลายเป็นความหวาดระแวงและสร้างความรู้สึกเป็นศัตรูที่เกิดขึ้น และมีส่วนผลักดันให้เกิดความรุนแรงขึ้นในเวลาต่อมา

เมื่อพิจารณาโดยสรุปจะเห็นได้ว่า บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 นั้น นักศึกษาเริ่มบทบาททางการเมืองของตนจากช่องว่างของการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาทางการเมือง ภายใต้ระบบการปกครองแบบเผด็จการทหาร แล้วค่อย ๆ สะสมประสบการณ์และการยอมรับจากประชาชน นับจากการจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น, การคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 299, การเรียกร้องรัฐธรรมนูญกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่เกิดปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งพิเศษของไทย และปลดปล่อยมวลชนที่ถูกกดขี่ภายใต้ระบบเผด็จการทหารออกมาให้แสดงออก ซึ่งความต้องการของตนได้อย่างเต็มที่ ขบวนการนักศึกษาได้กลายเป็นหัวหอกของการโจมตีสังคมเก่า ในฐานะความหวังใหม่ของประชาชน ในช่วงนี้เองขบวนการนักศึกษาได้พัฒนาบทบาทของตนออกไปอย่างกว้างขวางทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม บทบาทเหล่านี้ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับกลุ่มอำนาจเดิมที่สูญเสียผลประโยชน์ จนกระทั่งนำไปสู่การปราบปรามขบวนการนักศึกษาอย่างรุนแรงในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ผลจากความรุนแรงนี้เอง ทำให้นักศึกษาบางส่วนละทิ้งแนวทางสันติ คัดค้านใจเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพื่อปฏิบัติเปลี่ยนแปลงสังคมตามแนวทางของ พคท. ที่เขาศรัทธาเชื่อมั่น หลังจากนั้นไม่นาน พวกเขาก็ประสบกับความผิดหวังต่ออุดมการณ์ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีและแนวทางการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และพากันทยอยกลับคืนสู่เมือง ซึ่งรายละเอียดของเรื่องนี้ จะได้กล่าวถึงในการศึกษาบทที่ 5

ชบวนการนักศึกษาไทยและความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

เป็นที่กล่าวถึงกันมากในหมู่ประชาชนทั่วไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างชบวนการนักศึกษา กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยเฉพาะในประเด็นที่มักตั้งข้อสงสัยว่าการเคลื่อนไหว ของชบวนการนักศึกษาไทยนี้แม้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นผู้อยู่เบื้องหลังหรือไม่ จากความไม่แน่ชัดในปัญหานี้ ฝ่ายตรงข้ามของชบวนการนักศึกษาสามารถนำมาขยายผลโจมตี เพื่อทำลายความเชื่อถือและสร้างความหวาดระแวงในหมู่ประชาชนที่เคยสนับสนุนชบวนการ นักศึกษาอย่างได้ผลต่อประเด็น ปัญหานี้ผู้เขียนขอเสนอข้อวิเคราะห์เพื่ออธิบายให้เห็นถึงความ สัมพันธ์ของชบวนการนักศึกษาไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ดังนี้

ความสัมพันธ์ของชบวนการนักศึกษาไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก่อน 6 ตุลาคม 2519

ในช่วงของการก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังไม่มีบทบาทขึ้นต่อชบวนการ นักศึกษา เนื่องจากการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมุ่งอยู่กับการต่อสู้ใน ชนบท จากการประชุมสมัชชาครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 2504 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้กำหนดนโยบาย "บ้านบ้านและเปิดฉากการต่อสู้ด้วยอาวุธและขยายการปฏิวัติของพรรคให้ กว้างขวางขึ้นในชนบท"¹ การที่มติของพรรคเน้นการปฏิบัติงานในชนบทก็เพราะปรากฏว่า พรรคคอมมิวนิสต์ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการปลุกระดมชาวนาซึ่งเป็นกำลังพื้นฐานในการปฏิวัติ เข้าเป็นพวก และขณะนั้นผู้ปฏิบัติงานในเมืองของพรรคประสบความเสียหายอย่างหนักจาก การปราบปรามจับกุมของเจ้าหน้าที่ แม้กระทั่งนายประเสริฐ เอี้ยวฉาย กรรมการกลาง ของพรรคผู้รับผิดชอบสูงสุดในเมืองก็ถูกจับกุม แนวทางสำหรับผู้ปฏิบัติงานในเมือง คือ

¹บุษบา ลินสมบูรณ์. ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2520 - 2522). 2524. หน้า 88.

"อาหารกลางวัน แก้ว ชุ่มช่อนยาวนานสะสมกั้ง รอคอยโอกาส" หรือเรียกสั้น ๆ ว่า "เข็มมุ่ง 16 ค่ำ"¹ ข้อเท็จจริงปรากฏในระยหลังว่าเนื่องจากในระยนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถูกปราบปรามจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลอย่างหนักในชนบทและผู้นักปฏิบัติงานในเมืองมีความนิยมเอียงไปทางหัวดำและจำกัดบทบาทการเคลื่อนไหว ทั้งนี้เพื่อป้องกันตนเองไว้ก่อน "เข็มมุ่ง 16 ค่ำ" จึงได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

เมื่อเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พรรคคอมมิวนิสต์มีคำสั่งห้ามผู้ปฏิบัติงานในเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผยเพราะเกรงว่าจะสูญเสียกำลังโดยไม่จำเป็น หากเกิดการปราบปรามขึ้น แต่นั่นมิได้หมายถึงว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมิได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เลย ยุค ศรีอารยะ หรือนายเทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ อดีตหัวหน้าฝ่ายข่าวของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยกล่าวถึงบทบาทของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ว่า

"...จากการพูดคุยของผมกับสหายจัดตั้ง พลท. ครั้งหนึ่งผมก็คุยกันทางนั้น ก็บอกว่าเขาช่วยเหลือหลายอย่างเหมือนกัน เช่นให้ข่าว...คือเอาคนมาคอยส่งข่าวให้เรา...แต่ข่าวของ พลท. มันจะน่ากลัว ก็ผมอยู่ฝ่ายข่าวเขื่อนไหน ตอนที่ทพ. นำที่ฝ่ายข่าววันที่ 13 - 14 ตุลาคม มันจะมีข่าวออกมาเป็นหมื่น ข่าวส่งมาด้วยความหวังดีและไม่หวังดีทั้งหลายเยอะแยะไปหมดเลย คุณก็ต้องมานั่งวิเคราะห์ข่าวมากมายมหาศาล ซึ่งเราก็ไม่รู้ข่าวไหนของ พลท. ข่าวอันไหนมิใช่ พลท. ไม่รู้ว่าคนส่งสายส่งเป็นคนของ พลท. ไม่รู้บทบาทของ พลท. มีในจุดนี้ แต่เชื่อว่า พลท. มีบทบาทจริง คำพูดนี้เมื่อตอนเจอกันในป่าว่า เข้าไม่ได้มีบทบาทขึ้นมาโดยตรงมากนัก เพียงแต่ช่วยสนับสนุนอยู่ข้างล่างเท่านั้นเอง..."²

¹"พลท. ขึ้น 14 ตุลา," ไทยนิกร. 3(30) - 104 : 11 ; 15 ต.ค. 2522.

²อ้างจาก "พลท. ต่อ 14 และ 6 ตุลา," ปฏิญญา. 4(135) : 18 ; 12

ท่าทีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อการลุกฮือในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้นไม่เชื่อว่่านักศึกษาและประชาชนจะชนะ แต่เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปนักศึกษาประชาชนได้รับชัยชนะ พรรคคอมมิวนิสต์ได้ออกแถลงการณ์ของพรรคเกี่ยวกับกรณี 14 ตุลาคม 2516 ทางสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) ซึ่งสรุปเนื้อหาได้ดังนี้¹

ประการแรก พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยประเมิณการเกิดขึ้นของขบวนการนักศึกษาว่าเนื่องมาจากอิทธิพลการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของพรรคอินชนบท และเนื่องมาจากการปฏิบัติวัฒนธรรมในประเศจีน ซึ่งดูจะเป็นการตั้งข้อสรุปที่เป็นคนละเรื่อง เพราะปัจจัยสองประการข้างต้นมีอิทธิพลต่อการเจริญเติบโตของขบวนการนักศึกษาไทยน้อยมาก

ประการที่สอง ปัญหาศูนย์กลางการนำของขบวนการนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พรรคคอมมิวนิสต์เข้าใจว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยคือ ศูนย์การนำในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลุ่มอิสระซึ่งเป็นผู้จุดประเด็นการเคลื่อนไหวและเป็นศูนย์การนำที่แท้จริง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพรรคคอมมิวนิสต์มิได้ติดตามสถานการณ์อย่างใกล้ชิด และมิได้ให้ความสำคัญต่อการเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เลย

ประการที่สาม ปัญหาที่ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขึ้นนำขบวนการนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือไม่ ต่อปัญหานี้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งความจริงมิได้มีบทบาทขึ้นนำแต่อย่างใด ได้หาทางออกทางทฤษฎี เพราะโดยหลักทฤษฎีมาร์กซ์ - เลนิน รวมทั้งความคิดของเหมา เจ๋อตง ด้วยแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์ต้องเป็นกองหน้าในการต่อสู้ของประชาชน ซึ่งถือเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์ในทุกประเทศ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็หาทางออกโดยกล่าวในทางนองที่ว่า "การต่อสู้ 14 ตุลาคม 2516 ไม่อาจจะแยกออกจากการนำอันถูกต้องของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและไม่อาจแยกออกได้จากการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธในชนบท"

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พรรคคอมมิวนิสต์เริ่มตระหนักถึงบทบาทของการเคลื่อนไหวในเมืองมากขึ้น จึงเร่งเข้ามาขยายการจัดตั้งในเมืองอย่างขนานใหญ่ โดยเฉพาะในหมู่นักศึกษา

¹"พลท.ขึ้นนำ 14 ตุลา," ไทยนิกร. 3(30) - 104 : 13 ; 15 ต.ค. 2522.

จากการที่นักศึกษาได้เข้าไปช่วยเหลือประชาชนตามโครงการต่าง ๆ ทำให้นักศึกษาเหล่านี้ได้พบเห็นสภาพความไม่เป็นธรรมและปัญหาต่าง ๆ ในสังคม นักศึกษาได้พยายามดำเนินการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นเท่าที่ระบบสังคมในขณะนั้นจะเอื้ออำนวย แต่ไม่สามารถทำอะไรมากนักและพบว่าปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นสามารถอธิบายให้เข้าใจได้โดยแนวคิดมาร์กซ์ - เลนิน นักศึกษาผู้ปฏิบัติงานของขบวนการนักศึกษาในขณะนั้นส่วนใหญ่ยอมรับและเห็นจริงในแนวคิดนี้ โดยเชื่อว่าจะ เป็นแนวทางที่ช่วยอธิบายปัญหาและทางออกของปัญหาได้ดี ด้วยเหตุนี้นักศึกษาจึงมองภาพพจน์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งต่อสู้กับรัฐบาลภายใต้แนวคิดมาร์กซิส - เลนินในลักษณะบวก คือเห็นว่าขึ้นอยู่กับประชาชน ขณะที่มองรัฐบาลว่าขึ้นอยู่กับคนละฝ่ายกับประชาชนส่วนใหญ่ ทิศนะ เช่นนี้เป็นเพียงการที่นักศึกษามีความรู้สึกที่ดีต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มิได้มีความสัมพันธ์กันโดยตรงทั้งในแง่ของการจัดองค์กรและการเผยแพร่แนวคิดสังคมนิยม

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถเข้ามามีอิทธิพลต่อขบวนการนักศึกษาทั้งด้านความคิดและการจัดตั้งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นช่วงที่ปรากฏออกมาว่าขบวนการนักศึกษาได้จำลองเอายุทธศาสตร์ ยุทธวิธีและค่านิยมที่ถือปฏิบัติในหมู่สมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาใช้กับขบวนการ ทำให้ขบวนการนักศึกษาในช่วงนี้มีภาพพจน์ออกมาในลักษณะซ้ายจัด รุนแรง ยึดติดคัมภีร์ ขาดการประเมินประโยชน์ต่อการเมือง ทำให้เกิดภาวะที่ถูกโคตเคียวจากประชาชนในส่วนที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออำนาจรัฐเริ่มตอบโต้ด้วยการใช้กลไกของรัฐทุกประเภท ปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการรับอิทธิพลพรรคคอมมิวนิสต์ของขบวนการนักศึกษาได้แก่

ประการแรกคือลักษณะของการ เน้นด้านจริยธรรมและชีวิตศน์เป็นเครื่องตัดสินความเป็นนักปฏิวัติหรือไม่เป็นในขบวนการนักศึกษาอย่างที่กระทำกันในหมู่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภายหลังจากที่ได้รับอิทธิพลของการปฏิวัติวัฒนธรรมของจีน ที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม หรือการปฏิบัติตามวินัยมากกว่าความสามารถ เน้นการตัดแปลงชีวิตศน์โลกทัศน์ให้เป็นแบบชนชั้นกรรมาชีพ มีผลให้เกิดค่านิยมในหมู่นักศึกษาก้าวหน้าคือ เคร่งต่อการใช้

ชีวิต การแต่งกายและการกินอยู่แบบชนชั้นกรรมาชีพ เคร่งครัดเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ¹ การออกค่ายอาสาสมัครของนักศึกษาในช่วงนี้มีการฝึกฝนแบบอย่างการใช้ชีวิตตามแบบอย่างปฏิบัติกันในผู้ปฏิบัติงานของ พคท. เช่น การตื่นมาทำการบริหารตอนเช้า ฝึกหัดประชาธิปไตย รวมศูนย์ การวิพากษ์วิจารณ์ตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้การกำหนดบุคคลที่พามาพักอยู่ในการอบของค่าย ซึ่งกำหนดไว้เป็นแนวทาง เช่น บุคคลนั้น ๆ ต้องมีลักษณะ "4 ดี 5 ร่วม" 4 ดี คือ ศึกษาดี, ใจแรงงานดี, ผูกมิตรดีและสร้างแกนดี และ 5 ร่วม คือ ร่วมกิน ร่วมอยู่ ร่วมทำงาน ร่วมคิดและร่วมศึกษา² ในช่วงนี้เกิดบรรยากาศปฏิเสธปัญหามลพิษเสรีนิยม มีการต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์ผู้ใช้ชีวิตและมีความคิดเสรีนิยมทั่วไป ด้วยเหตุผลที่ว่าพวกเสรีนิยมไม่แจ่มชัดในแนวทางการต่อสู้ในปัญหาทฤษฎีและมีลักษณะ เป็นวีรชนเอกชน ผู้นำนักศึกษาและผู้ปฏิบัติงานที่มีข้ออ่อนด้อยในด้านชีวิตทัศน์ จะถูกปฏิเสธจากขบวนการ บรรยากาศของการวิพากษ์วิจารณ์และจับผิดกันเองในเรื่องการใช้ชีวิตเป็นไปอย่างกว้างขวางในหมู่นักศึกษาก้าวหน้า แม้แต่นักศึกษาที่ไม่ได้สัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ตาม

ประการที่สองอุดมการณ์สังคมนิยมแบบเหมา เจ๋อ ตุง ได้ส่งผ่านจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เข้าครอบงำภูมิปัญญาขบวนการนักศึกษา เห็นได้จากการเชิดชูสังคมนิยมในประเทศจีนให้เป็นแบบอย่าง มีการตีพิมพ์หนังสือเผยแพร่ลัทธิเหมา เช่น สรรนิพนธ์ของประธานเหมาและหนังสืออื่น ๆ ที่แปลมาจากภาษาจีน รวมทั้งการออกนิตยสารวิเคราะห์ข่าวการเมืองเอเชียรายสัปดาห์ ในขบวนการนักศึกษาโดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาหัวก้าวหน้ามีการศึกษาแนวคิดเหมา เจ๋อ ตุงอย่างแพร่หลาย และถือเป็นคัมภีร์ชี้แนะไปสู่การปฏิบัติแบบสูตรสำเร็จ การประณามคนที่มีความคิดแตกต่างไปจากตนว่าเป็นพวกลัทธิแก๊งก็เกิดขึ้นในขบวนการนักศึกษาเหมือนกันที่เกิดขึ้นในขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

¹พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. "ขบวนการประชาธิปไตยที่นำโดยนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516 และความสัมพันธ์กับ พ.ค.ท.," เอเชียปริทัศน์. 4(4): 21 - 23 ; ต.ค. - ธ.ค. 2526.

²"การเมือง," ปัญญา. 1(12) บัณฑิต : 21 ; 16 - 30 ส.ค. 2519.

ประการที่สาม ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีและนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในชนบทได้นำมาใช้เป็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในเมือง นักศึกษาบางส่วนในช่วงนี้เริ่มยอมรับว่า การปฏิวัติเป็นทางออกของสังคมไทย ตัวอย่างในเรื่องนี้เช่นนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ออกอากาศทางสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 22 - 23 สิงหาคม พ.ศ. 2518 ในบทความชื่อ "หนทางปฏิวัติไทยเอกราช ประชาธิปไตยที่แท้จริงมิใช่ได้มาด้วยลัทธิปฏิรูป หากด้วยการปฏิวัติ" ได้นำมาพิมพ์เผยแพร่และศึกษากันอย่างแพร่หลายในมหาวิทยาลัยและใช้เป็นหลักในการขึ้น¹ มีบางส่วนของผู้นำนักศึกษาที่แสดงให้เห็นการยอมรับนโยบายเผชิญกับความรุนแรงด้วยความเชื่อว่า แม้การเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐอาจจะนำไปสู่การสูญเสียสมาชิกบางส่วนในขบวนการไปบ้าง แต่การสูญเสียและการใช้ความรุนแรงก็เป็นการปลุกจิตสำนึกทางการเมืองให้ตื่นตัวอยู่เสมอ เช่นเดียวทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน พคท. ที่ให้สัมภาษณ์ว่า การที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีมติให้การต่อสู้ในปี พ.ศ. 2508 นั้นก็ทำให้สมาชิกพรรคตื่นตัวไม่มัวเมาต่อการต่อสู้กับอำนาจรัฐ² ทัศนคติดังกล่าวนี้สะท้อนออกมาในคำขวัญ "ตายสิบเกิดแสน" ซึ่งได้รับการกล่าวถึงในเชิงปลุกปลอบขวัญทุกครั้งที่มีสมาชิกในขบวนการต้องสูญเสียไปจากการลอบสังหารของฝ่ายตรงข้าม

การที่พรรคคอมมิวนิสต์สามารถเข้าแทรกซึมขบวนการนักศึกษาได้นั้นเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ ปัจจัยหนึ่งก็คือ นักศึกษาส่วนหนึ่งบางคนเห็นว่าระบบที่เป็นอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาลัทธิและสร้างความเป็นธรรมขึ้นได้ จะต้องอาศัยการปฏิวัติ พวกเขาเชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์เป็นองค์กรเดียวที่มีนโยบายต่อต้านอำนาจรัฐอย่างจริงจัง เป็นระบบทั้งด้านอุดมการณ์และการจัดตั้ง นอกจากนี้พวกเขายังเห็นตัวอย่างจากปัญญาชนบางคน เช่น จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งได้เลือกทางออกด้วยการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และผลจากการโฆษณาเผยแพร่แนวคิดของพรรคสามารถสร้างความประทับใจแก่นักศึกษาด้วยการเสนอความคิดที่เป็นระบบมากกว่า

¹พล.อ.สายหยุด เกิดผล และสมชัย รักวิจิตร. อนาคตไทย : ยุทธศาสตร์เพื่อการคงอยู่ของชาติ. 2520. หน้า 62.

²พริกรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 47.

อดีตผู้นำทางความคิดของขบวนการนักศึกษาได้ให้เหตุผลที่ยอมรับการจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์ว่า "ทางพรรคเขาเสนอการวิเคราะห์สังคมไทยทั้งระบบ เขาเสนอเป็นระบบกว่าเรา จิตใจจึงยอมรับ...เขาทำเป็นระบบน่าเชื่อถือจึงคล้อยตาม"¹

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ความพยายามของสายจัดตั้งในเมืองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พคท. เห็นความสำคัญและถือว่าขบวนการนักศึกษาเป็นแหล่งทรัพยากรที่ต้องขยายการจัดตั้งและเข้ายึดกุม ลักษณะการแทรกซึมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเริ่มต้นจากการจัดตั้งปัญญาชนเชื้อสายจีนเข้าเป็นสมาชิกสันนิบาติเยาวชนประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์กรของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่ทำานด้านการขยายความคิดสังคมนิยมในหมู่เยาวชน และเข้าแทรกซึมในองค์กรของนักศึกษา ยึดกุมการนำ กำหนดนโยบาย จัดตั้ง นักศึกษาหัวก้าวหน้าด้วยการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวแบบเพื่อนฝูง ยกย่องความคิดทางการเมืองด้วยการตั้งกลุ่มศึกษาหนังสือแนวสังคมนิยม เมื่อเห็นว่านักศึกษาผู้ใดมีความสุงอมทางการเมืองสายจัดตั้งของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็จะชวนให้ร่วมมือกับ พคท. ตัวอย่างของสายจัดตั้งในเมืองที่เคลื่อนไหวขึ้นในขบวนการนักศึกษา เช่น นายพิรุณ จิตราวิซกุล หรือสหายชวานซึ่งเป็นอดีตผู้นำนักศึกษากลุ่มฟื้นฟูชาติสามัคคี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อดีตผู้นำนักศึกษาคนหนึ่งที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"...รู้จักกันตั้งแต่ก่อนหน้า 14 ตุลาคม 2516 เคยทำการสารร่วมกัน พยายามสารสัมพันธ์เขาก็ไปต่างประเทศ แล้วกลับเข้ามาภายหลัง 14 ตุลาคม คราวนั้นมาในสภาพของคนอื่นเป็นที่รู้กันว่า เป็นสายการจัดตั้งใหญ่ของพรรค มีบทบาทมากในการเคลื่อนไหวอยู่ในเมือง..."²

¹สัมภาษณ์ อนุช อภาภิรมย์, อ้างอิง พภิรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 2.

²บุญส่ง ชเลธร. "ลาก่อนแนวทางชนบทล้อมเมืองและยึดเมืองในที่สุด," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 103 : พิเศษ 6 ; ต.ค. 2522.

ข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ของอดีตผู้นำนักศึกษาที่เคยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและการวิเคราะห์บทบาทของขบวนการนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2518 มีน้ำหนักพอที่จะกล่าวได้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษายุ่งมาไม่กี่น้อย สายจัดตั้งของ พคท.ได้แทรกตัวเข้าไปในจุดต่าง ๆ เช่นในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในวารสารศูนย์หนังสือพิมพ์อติปัตย์ โดยทำหน้าที่เสนอการศึกษาทางทฤษฎี ขึ้นมาการเคลื่อนไหวและวิเคราะห์สถานการณ์ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานของขบวนการนักศึกษา

ฝ่ายรัฐบาลเองก็ได้อ้างภายหลังว่า พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีสายจัดตั้งอยู่ในวิทยาลัยครู มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มีลักษณะการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างชนบทกับเมือง นักศึกษาเหล่านี้จะลงสู่หมู่บ้าน ให้การศึกษาขึ้นและทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาให้นักศึกษาและประชาชนอื่นชมในลัทธิสังคมนิยม การที่ขบวนการนักศึกษามีความใกล้ชิดกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเช่นนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาเอง เพราะทำให้ขบวนการนักศึกษามีแนวคิดและบทบาทก้าวไกลเกินกว่าที่ประชาชนที่เคยสนับสนุนจะยอมรับได้ เมื่อฝ่ายอนุรักษ์นิยมและอำนาจรัฐโจมตีว่าขบวนการนักศึกษาเป็นพรรคของคอมมิวนิสต์ที่มุ่งร้ายทำลายชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์โดยกลไกของรัฐโจมตีอย่างมีระบบและรุนแรง ยิ่งทำให้ขบวนการนักศึกษาห่างเหินจากประชาชนและผลักดันให้ยอมรับอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งได้ผลักดันให้นักศึกษาจำนวนมากหลายพันคนเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในป่า

นักศึกษากับการเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ช่วงก่อนเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 บรรยากาศทางการเมืองของไทยมีลักษณะแตกแยกออกเป็นฝ่ายซ้ายฝ่ายขวาอย่างชัดเจน ชนชั้นที่มีอำนาจได้โฆษณาเผยแพร่เพื่อขึ้นนำให้ประชาชนเห็นว่าขบวนการนักศึกษาเป็นฝ่ายซ้ายที่จะทำลายชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การต่อต้านฝ่ายซ้ายนี้ได้ใช้กลไกรัฐทุกรูปแบบนับจากสื่อมวลชนทุกประเภท และองค์กรจัดตั้งต่าง ๆ เช่น กลุ่มนาพล กระหังแดง ลูกเสือชาวบ้าน และกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น การต่อต้าน

ได้ขยายตัวไปถึงขั้นใช้มาตรการรุนแรง คือการลอบสังหาร ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2517 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2519 สมาชิกในกลุ่มฝ่ายซ้ายถูกลอบสังหารไปเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ผู้นำชาวนาชาวไร่ 32 คน นักการเมือง 3 คน และนักศึกษา 15 คน¹

การลอบสังหารและการได้รับการตอบโต้จากอำนาจรัฐอย่างรุนแรงยิ่งผลักดันให้นักศึกษาหัวก้าวหน้าสรุปว่าการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นทางออกประการเดียวที่เหลืออยู่ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงอัตตานิยมที่แสดงออกอย่างชัดเจนในการอภิปรายปัญหาข่าวสารแพ่ง ซึ่งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจัดขึ้นที่สนามหลวง และยกย่องจากกลุ่มกระหิงแดง ด้วยการลุกขึ้นรุมล้อมเวทีอภิปราย ใช้ก้อนอิฐหินและไม้ขว้างปา นายเกรียงกมล เลหาพิริยพันธ์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในขณะนั้น ได้ประกาศว่า "หากมีการขว้างระเบิดใส่ประชาชนที่ชุมนุมเรียกร้องความเป็นธรรมโดยสงบอีก จะขอเข้าป่าต่อสู้กับอำนาจเกื้อหนุนเหล่านี้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมที่แท้จริง"²

สภาพในช่วงใกล้เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เห็นได้ชัดว่าจะนำไปสู่การปะทะกันระหว่างฝ่ายที่กุมอำนาจรัฐกับขบวนการนักศึกษา เพราะขบวนการนักศึกษาเองก็ยึดแนวทางแข็งหรือการรุกรานทางการเมืองด้วยความเชื่อว่าการต่อสู้ทางการเมืองแต่ละครั้งจะเป็นการยกระดับทางการเมืองของสมาชิกไปด้วย³ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้ปกครองกับนักศึกษาหัวก้าวหน้ารุนแรงขึ้นตามลำดับ เหมือนกับว่าฝ่ายผู้ปกครองจงใจจะยั่วยุ เช่น ยินยอมให้จอมพลประภาส จารุเสถียร กลับเข้าประเทศ เมื่อนักศึกษาต่อต้านก็จับจี้กลับออกไป ต่อมาให้จอมพลถนอม กิตติขจร กลับเข้าประเทศไทยอีก นักศึกษารวมตัวต่อต้านการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการเล่นละครสะท้อนชีวิตของคณาธิการไฟฟ้าสองคนที่ไปติดระเบิดออร์ปร่างแล้วถูกฆ่าแขวนคอที่นครปฐม ปรากฏว่าหน้าของผู้แสดงเกิดไปคล้ายกับองค์รัชทายาท ทำให้มีการฉวยโอกาสกล่าวหาว่านักศึกษาหมิ่นพระบรมเดชานุภาพและปลุก

¹ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. "ภาคผนวก : ผู้ถูกลอบสังหารทางการเมือง," ใน สังคมและการเมืองไทย. 2521. อ้างจาก พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 24.

²สยามจดหมายเหตุ. 4 ก.ย. 2519. หน้า 639.

³พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 25.

ระดมกลุ่มพลังทางสังคมฝ่ายขวาให้ต่อต้านขบวนการนักศึกษาถึงที่สุดจนนำไปสู่ความรุนแรงของ เหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 เมื่อฝ่ายที่ต้องการปราบปรามขบวนการนักศึกษาและยึด อำนาจรัฐ ยกกำลังเข้าปราบปรามนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยมีองค์กรจัดตั้ง เช่น กลุ่มกระหังแดง นวพล ลูกเสือชาวบ้าน ให้การสนับสนุนอย่างใกล้ชิดความรุนแรง ครั้งนี้ มีนักศึกษา ประชาชน เสียชีวิตไม่ต่ำกว่า 300 คน และถูกจับไปประมาณ 3,000 - 4,000 คน ซึ่งรายละเอียดของเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นี้จะกล่าวถึงในการศึกษา บทต่อไป รัฐบาล ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ถูกคณะทหารที่นำโดยพลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ ยึดอำนาจการปกครองประเทศ แล้วจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้น โดยให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี

บรรยากาศทางการเมืองหลังการยึดอำนาจมีความตึงเครียดในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะพ่อแม่ของนักศึกษาที่มั่นใจว่าอาจจะไม่เห็นด้วยกับอุดมการณ์สังคมนิยมของนักศึกษา ก็ตาม แต่ก็สะท้อนใจที่ฝ่ายมีอำนาจ ปราบปรามนักศึกษาอย่างรุนแรง นักศึกษาที่ถูกจับกุม ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ได้รับการปล่อยตัว ยกเว้นผู้นำนักศึกษาและผู้นำกรรมกรจำนวน 19 คน¹ ถูกส่งฟ้องศาลในข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์และกบฏ ในขณะที่นักศึกษาปัญญาชนราว 2,000 - 3,000 คน เดินทางเข้าป่าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย²

¹ ได้แก่ นายสุธรรม แสงประทุม, นายอนุพงศ์ พงศ์สุวรรณ, นายอภิรักษ์ บัวหนักดี, นายสุรชาติ บำรุงสุข, นายประพันธ์ วังศรีพิทักษ์, นายวิโรจน์ ตั้งวาณิชย์, นายบุษชาติ เสถียรธรรมณี, นายมทินทร์ ต้นบุญเพิ่ม, นายอารมณ์ พงศ์พจน์, นายประยูร อัครบวร, นางสาวสุชีลา ต้นชัยนันท์, นายอรรถการ อุบถัมภากุล, นายสุชาติ พิศรสรุฒิ, นายธงชัย วินิจจะกุล, นายคงศักดิ์ อาชาภักดี, นายสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, นายโอริสสา ใจราววัฒนัน, นางเสงี่ยม แจ่มดวง และนายเสรี ศรีรินพงศ์.

² "วิเคราะห์ พลท.," ปฏิญา. 1(1) ปักษ์แรก : 12 ; 1 - 15 เม.ย. 2521.

การใช้วิธีการรุนแรงในการแก้ปัญหา มีผลผลักดันให้นักศึกษาที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วยสันติวิธี ซึ่งเคยใช้รูปแบบการจัดนิทรรศการ การชุมนุมประท้วง เดินขบวน หรืองานเขียน ต้องหันไปร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย บางคนก็หนีภัยมืด บางคนก็คิดว่าเป็นทางเลือกทางเดียวที่เปิดให้กับการต่อสู้ทางการเมือง ดังที่ผู้นำนักศึกษาคนหนึ่งกล่าวว่า

"...เข้าป่าเพราะเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ยอมรับว่าสภาพตอนนั้นหนีตาย ถ้าไม่เกิด 6 ตุลาคม ก็คงจะยังไม่เข้า ลี้ภัยกับระบบการเมืองในขณะนั้นมาก ทางออกทางเดียวที่เห็นคือไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย..."¹

นักศึกษาบางส่วนเห็นว่ารัฐบาลในขณะนั้นใช้ความรุนแรงเข้าจัดการกับขบวนการนักศึกษา ทำให้ตนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยถ้าอยู่ในเมืองต่อไป และเคียดแค้นที่ถูกกระทำ ประกอบกับความเชื่อมั่นว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะสามารถแก้ปัญหาของประเทศไทยได้ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงเป็นทางออกของคนดังที่นักศึกษาคณะหนึ่งกล่าวถึง เหตุผลที่ตนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่า

"...คือมีการประกาศจับพวกองค์การบริหารของนักศึกษาต่าง ๆ แล้วผมก็เห็นว่าคนบางคนซึ่งหน้าที่ของเขานองครักษ์ไม่มีอะไรมาก รัฐบาลก็ทำการจับกุมในกลุ่มผู้ต้องหา ผมก็คิดว่าผมอาจจะโดนด้วย เป็นความรู้สึกที่... ช่วงเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา ความรู้สึกเคียดแค้นทั้งถูกใส่ร้ายป้ายสี แค้นแทนเพื่อนที่มาสูญเสียชีวิต ถ้าเกิดเขาทำแบบนั้นกับเรา เราเองก็หมดทางเลือก และตอนนั้นมองว่า พคท. เป็นความหวังใหม่ที่จะเข้ามาแก้ปัญหาให้กับประเทศไทย

¹สัมภาษณ์ บุญส่ง ชเลธร. ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 111 : 36 ; 3 ธ.ค.

ได้...ประกอบกับการโฆษณาชวนเชื่อของ พท.ยุคนั้นโจมตีจุดอ่อนของรัฐบาล
เป็นจุดที่ตรงและเห็นได้ชัดทำให้เราเห็นว่าอาจแก้ปัญหาให้กับประเทศชาติ
ได้..."¹

มีนักศึกษาบางส่วนนอกจากจะ เข้าป่าด้วยเหตุผลที่เกิดจากความรู้สึกไม่ปลอดภัยและ
เชื่อถือต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแล้ว ยังเป็นผลมาจากการได้รับทราบ ว่า เพื่อนนักศึกษา
หลาย ๆ คนที่เคยเคลื่อนไหวในเมืองด้วยกัน ได้ตัดสินใจเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
ประเทศไทยแล้ว และได้ประกาศออกทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ทำให้เกิด
ความมั่นใจและคล้อยตาม ดังที่นักศึกษาผู้หนึ่งได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า

"...ผมเข้าป่าเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2520 ตอนนั้นความรู้สึกหวั่นและแนวทาง
แก้ไขปัญหาของประเทศไทยมันหมดทาง รู้สึกว่าทางเดียวที่จะไปมันทางเดียวเท่านั้น
คือทางนี้ บรรยากาศตอนนั้นมีการพูดคุย มีการติดต่อกันตลอดเวลาความรู้สึกของ
แต่ละคนเรียกร้องแต่จะไปด้วยกันทั้งนั้น ความรู้สึกกลัวโดนจับเป็นเรื่องรอง
เท่านั้น มันเป็นความรู้สึกไม่อยากอยู่ ความรู้สึกว่ามันหมดทางอยากเร่งสร้าง
สังคมใหม่ให้มันเร็วกว่านี้ จึงเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
โดยมองว่า พท. จะช่วยแก้ปัญหาได้ ส่วนตอนนั้นเขาใช้คำว่า "แนวหลัง
ที่ไว้ใจได้" หมายความว่าเรามีปัญหาเดือดร้อน เราพึ่งพิงเขาได้ ก่อนเข้าป่า
ฟังวิทยุ สบท.ทุกวันเลย เราก็ได้ยินการเข้าป่าของแต่ละคนอยู่บ่อย ๆ พอคน
เข้าไปจะมีแถลงการณ์ออกมา รู้สึกปลุกใจ อยากเข้าร่วมด้วยและเห็นว่าแนวทาง
นั้นถูก..."²

¹อ้างจาก ฉันทนา อัญญเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 235.

²อ้างจาก ฉันทนา อัญญเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 235 - 236.

ผู้ที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มีทั้งที่เป็นนักการเมือง ข้าราชการ ปัญญาชนและนักศึกษาที่มีบทบาทสำคัญต่อขบวนการนักศึกษา เช่น นายธีรยุทธ บุญมี นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล นางสาวจิรพันธ์ พิศรปรัชญา นายจาตุรนต์ ฉายแสง นายประสาร มฤคพิทักษ์ นายวิสา คัญทัพ นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ นายเหงา รัตจิรการ เป็นต้น ผู้ที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเหล่านี้ ได้ประกาศทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นสถานีวิทยุของ พคท. ว่า กลุ่มของตนนั้นได้เข้าร่วมอย่างเป็นทางการกับ พคท. เพราะเห็นว่าเป็นหนทางเดียวเท่านั้นที่จะมีสังคมที่เป็นประชาธิปไตย เป็นเอกราชและมีความเจริญก้าวหน้าได้

ตัวอย่างรายชื่อของผู้ประกาศต่อสู้ด้วยอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่ทยอยออกประกาศทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ดังปรากฏในตาราง 3

ตาราง 3 ตัวอย่างรายชื่อผู้ประกาศการต่อสู้ด้วยอาวุธร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ชื่อ	เรื่องที่ประกาศ	วันที่ออกอากาศ
วิสา คัญทัพ	บทกลอนประกาศต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ	25 - 25 ตุลาคม 2519
เสกสรรค์ ประเสริฐกุล	สืบทอดเจตนารมณ์ 14 ตุลาคม	31 ตุลาคม 2519
ธีรยุทธ บุญมี, เหวง โตจิราการ, สมาน เลือดวงหัด, ปรีดี บุญซื่อ		
ประเสริฐ จันดา	บทกลอนประกาศต่อสู้ "ต้นมะขาม ฉบับสมบูรณ์"	12 - 13 พ.ย. 2519
วิจิต บุญบงการ, ศักดิ์สิทธิ์ เชือกกลาง (วงดนตรีครูชน)	บทเพลงประกาศต่อสู้ "เส้นทาง หนุ่มสาวมีเส้นทางเดียว"	22 - 23 พ.ย. 2519
สุรัชย์ จันทิมาธร, วีระศักดิ์ สุนทรศรี, มงคล อุทก, ทองกราน ธาณา, พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ	สืบทอดเจตนารมณ์วีรชน 14 ตุลาคม และวีรชน 6 ตุลาคม ก้าวรุดหน้า ต่อไปในแนวรบศิลปวัฒนธรรมเพื่อ ชีวิตเพื่อประชาชนจนถึงที่สุด	17 ธ.ค. 2519
(วงดนตรีคาราวาน) เจษฎา พงษ์พัฒน์, วินัย บุญช่วย คมกริช เสริฐมวลแสง		
(วงดนตรีโคเมดี้) จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร จาตุรงค์ ฉายแสง	จดหมายเปิดผนึกยื่นหยัดและสืบทอด อุดมการณ์ต่อสู้ของ ศนท. ไปจนถึงที่สุด	6 - 7 เม.ย. 2520

ที่มา : "วิเคราะห์ พลท.,", ปัญญา. 1(1) ปักษ์แรก ช 14 ; 1 - 15 ธ.ค. 2521.

ภายหลังที่ได้ประกาศตนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแล้ว อดีตผู้นำนักศึกษาเหล่านี้ได้มีบทบาทอยู่ใน 2 ส่วนสำคัญที่จัดตั้งขึ้นภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 คือ

ส่วนแรกคือ คณะกรรมการประสานงานกำลังรักชาติรักประชาธิปไตย (กบ.ชป.) ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยประกาศจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2520 เป็นองค์กรแนวร่วมที่ประกอบด้วยอดีตผู้นำกรรมกร ชวนา นักศึกษาและนักการเมืองโดยมีนายอุดม ศรีสุวรรณ ตัวแทนจาก พทท. เป็นประธานกรรมการ นายบุญเย็น วอทอง เป็นรองประธาน กรรมการประกอบด้วย นายมงคล ณ นคร นายสมศรี ชาลีกุล นายเทอดภูมิ ใจดี พ้อหลวงศรีธน ยอดกันทา นายธานี ศักดิ์เศรษฐ ส่วนนายศรี อินทปัดดี เป็นกรรมการ และผู้แถลงข่าว และนายธีรยุทธ บุญมี เป็นกรรมการและเลขานุการ¹ กบ.ชป.มีเป้าหมายหลักในการสร้างแนวร่วมเพื่อปฏิบัติตามแนวทางสังคมนิยม ในคำปราชัยประกาศจัดตั้ง กบ.ชป. ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ว่า เพื่อทำหน้าที่ติดต่อประสานงานและปรึกษารื้อกับบรรดาพรรคการเมือง กลุ่มการเมือง องค์กรมวลชน ประชาชนชาติต่าง ๆ ศาสนิกชนทุกศาสนา กลุ่มบุคคลและบุคคลที่รักชาติรักประชาธิปไตย ทั้งในและนอกประเทศ ขยายแนวร่วมประชาธิปไตย มีเป้าหมายและปฏิบัติการทางการเมืองร่วมกันในการต่อสู้กับศัตรูของชาติและประชาชน เพื่อให้ประเทศไทยและประชาชนไทยก้าวไปสู่ชัยชนะเป็นขั้น ๆ และให้ได้มาซึ่งเอกราช ประชาธิปไตยความเจริญรุ่งเรืองและความผาสุก²

เห็นได้ว่าบุคคลต่าง ๆ ที่ประกาศเข้าร่วมกับ พทท. และอยู่ใน กบ.ชป. แต่ละคนล้วนแต่เคยมีฐานมวลชนของตน เมื่อบุคคลเหล่านั้นเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย น่าจะพิจารณาได้ว่ามวลชนเดิมของพวกเขาบางส่วนจะกลายสภาพเป็นแนวร่วมของ พทท. ในระดับหนึ่งได้โดยอัตโนมัติ และนักศึกษาปัญญาชนเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับกลไกทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอย่างดี พวกเขาได้กลายเป็นมันสมองให้กับ พทท. ซึ่งขาดความรู้กลไกใน

1"วิเคราะห์ พทท.," ปัญญา, ปักษ์แรก : 16 ; 1 - 15 ธ.ค. 2521.

2สมชัย รักวิจิตร. ดร.สมชัย รักวิจิตร ตอบคำถามเกี่ยวกับความมั่นคงชาติ.

เมืองโบ เนื่องจากพวกเขาได้เข้าป่าต่อสู้ในชนบทมาเป็นเวลานานลิบ ๆ ปี นับเป็นครั้งแรกที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้รับการสนับสนุนทั้งด้านกำลังใจและวัตถุจากคนในเมืองที่เป็นญาติพี่น้องของผู้เข้าป่าหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2519 อย่างกว้างขวาง การเข้าป่าของนักศึกษาปัญญาชนในเมืองเป็นการดึงเอา พคท. วนป่าเข้ามาเป็นที่รู้จักของคนในเมืองมากขึ้น¹ นอกจากนี้นักศึกษาปัญญาชนยังมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการโฆษณาชวนเชื่อของ พคท. ให้มีลักษณะกลุ่มลึกลับแบบปัญญาชนมากขึ้นไม่ใช้การโจมตีแบบที่อ ๆ ชาดศิลปะอย่างแต่ก่อน นักเขียน นักหนังสือพิมพ์บางคนได้ทำงานในสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการโฆษณาชวนเชื่อด้วยรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม เช่น มีการเพิ่มรายการเพลง บทสัมภาษณ์ บทกวีและบทวิเคราะห์อย่างทันเหตุการณ์ การรายงานข่าวและวิเคราะห์ข่าวอย่างมีอาชีพ นักศึกษาปัญญาชนเหล่านี้ยังได้สร้างบรรยากาศด้วยการออกหนังสือพิมพ์ วารสารส่งไปเผยแพร่ในเมือง เช่น ตะวันแดง บุกเบิก ฟ้าหม่มและสามัคคีสู้รบ² เป็นผลให้เกิดการพัฒนาและยกระดับเนื้อหาวรรณกรรมเพื่อการปฏิวัติ

กบ.ชป. ได้ทำหน้าที่โฆษณาและประสานงานแนวร่วมทั้งในเมืองและแนวร่วมนอกประเทศอย่างได้ผล โดยมีการออกหนังสือเผยแพร่ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ซึ่งมีผลทำให้ พคท. เป็นองค์กรที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในต่างประเทศมากขึ้นอย่างไม่เคยได้รับมาก่อน เห็นได้ว่าเป็นช่วง พ.ศ. 2519 - 2522 เป็นช่วงที่ พคท. เติบโตอย่างรวดเร็วสามารถสร้างองค์กรให้เข้มแข็งและเปิดเผยมากขึ้น ในขณะที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลไม่สามารถสกัดกั้นการขยายตัวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้³

1"แนวร่วม พคท. การเติบโตที่ไม่หยุดยั้ง," ข่าวไทยนิกร. 2(30) - 30 : 27 ;

12 พ.ค. 2521.

2พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 28.

3"วิเคราะห์ พคท. ปี 2522," ปัญญา. 1(8) ปักษ์หลัง : 22 - 25 ; 16 -

31 ธ.ค. 2522.

ส่วนที่สองนักศึกษาเข้าร่วมในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ปฎิวัติ ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2520 โดยอดีตผู้นำนักศึกษาที่เข้าร่วมกับ พคท. ในเนื้อหาแถลงการณ์การจัดตั้งที่ออกอากาศทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยได้กล่าวถึงเจตนารมณ์ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ปฎิวัติว่า "...ศนท. ยังต้องเป็นองค์กรกลางที่เป็นศูนย์รวมและเป็นแกนนำของเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษาทั่วประเทศ ในการเคลื่อนไหวเพื่อเอกราชของชาติ ประชาธิปไตยของประชาชนและความเป็นธรรมของสังคมต่อไป..."¹

ที่ประชุมของผู้ปฏิบัติงานและผู้แทนนิสิตนักศึกษามากต่าง ๆ ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาในสถานการณ์สู้รบที่ปฎิวัติ มีมติแต่งตั้งกรรมการบริหารชุดใหม่รักษาการแทนกรรมการชุดเดิม บางส่วนที่ถูกจับกุม ดังนี้²

นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์	เป็นเลขาธิการ
นายสวาย อุดมเจริญชัยกิจ	เป็นรองเลขาธิการฝ่ายการเมือง
นายจตุรงค์ บุญรัตน์สุนทร	เป็นรองเลขาธิการฝ่ายเศรษฐกิจ
นางสาวประพิมพ์พรรณ สดุษุเกียรติ	เป็นรองเลขาธิการฝ่ายสังคมและการเมือง

นอกจากนี้ยังมีมติให้คงหนังสือ "อธิปัตย์" ไว้โดยให้นายจตุรงค์ ลายแสง เป็นบรรณาธิการ และนายบุญส่ง ชเลธร เป็นหัวหน้ากองบรรณาธิการ.

ในมติดังกล่าวศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์ที่สู้รบ ได้กล่าวถึงนโยบายของตนว่า

¹"ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในสถานการณ์สู้รบที่ปฎิวัติ," ข่าวไทยนิกร.

2(30) - 54 : 6 ; 30 ต.ค. 2521.

²แหล่งเดิม.

"...ศนท. ขอยื่นหยัตนาในนโยบายที่จะสามัคคีและร่วมมือกับประชาชนชนชั้นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกรรมการ ชาวนา นักเรียน นิสิตนักศึกษา ครูอาจารย์ นักการเมือง พรรคการเมือง องค์การ กลุ่มบุคคลและบุคคลที่รักชาติ รักประชาธิปไตยทั้งปวง ทุกชนชาติ ทุกศาสนา ทั้งที่อยู่ในเมืองและชนบท ทั้งที่อยู่ในและนอกประเทศ..."¹

นายเกรียงกมล เลหาไพโรจน์ เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิบัติได้ออกแถลงการณ์ประกาศถึงแนวทางของศูนย์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยว่า

"...นับตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปสำหรับพวกเราที่หนทางสันติได้ปิดจากมาแล้วอย่างสิ้นเชิง กรณีของเลือด 6 ตุลาคม บังคับให้พวกเราเริ่มศักราชใหม่แห่งการต่อสู้ด้วยการใช้ความรุนแรงที่ปฏิบัติตอบโต้ความรุนแรงที่ปฏิกริยาที่พวกมัน...พวกเราไม่เพียงแต่จะต่อสู้ด้วยการเปิดโปงโทษกรรมของพวกมันด้วยคำพูดและตัวหนังสือเท่านั้น หากแต่ต้องใช้ปืนตอบปืน ใช้เลือดล้างเลือด..."²

คำประกาศดังกล่าวก็คือ การปฏิเสธอำนาจรัฐในขณะนั้นและเริ่มต่อสู้โดยใช้ความรุนแรงแทนสันติวิธีที่เป็นวัตถุประสงค์ในธรรมนูญของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ดังนั้นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในบ่านี้จึงแตกต่างจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษานในเมืองในอดีตโดยสิ้นเชิง แม้ว่าคำประกาศดังกล่าวจะไม่เป็นที่ยอมรับและไม่สามารถขึ้นการเคลื่อนไหวของนักศึกษาส่วนใหญ่นในเมืองก็ตาม

¹"ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิบัติ," ข่าวไทยนิกร. 2(30) - 54 : 6 ; 30 ต.ค. 2521.

²"ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิบัติ," ข่าวไทยนิกร. 2(30) - 54 : 12 ; 30 ต.ค. 2521.

แต่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็ได้ประโยชน์จากคำประกาศจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่บิวัตติ์ ในแง่ของการใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อระดมความสนับสนุนจากประชาชนและแสวงหาแนวร่วมจากทั้งในและนอกประเทศอย่างได้ผลเป็นอย่างดี

นอกจากสองส่วนที่กล่าวมาแล้ว เมื่อนักศึกษาปัญญาชนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในเวลานั้น ยังมีผลทางอ้อมก่อให้เกิดจิตอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่เรียกว่า "กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย" (ท.ป.ท.) มีความเข้มแข็งมากขึ้นทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เพราะนักศึกษาเหล่านี้สามารถจิตอาวุธเป็นกองกำลังของกองทัพปลดแอกแห่งประเทศไทยได้ทันที เพราะนอกจากพวกเขาจะมีสติปัญญาดี มีร่างกายแข็งแรง มีความคิดก้าวหน้าในแนวทางสังคมนิยมแล้ว ส่วนใหญ่ยังได้รับการฝึกอาวุธจากกรมการรักษาดินแดนของทางราชการมาแล้ว จึงมีความรู้ทางการทหารและการใช้อาวุธพื้นฐานที่ดีก่อนเข้าป่า มีหลายสถานการณ์ที่พิสูจน์ความเข้มแข็งของกองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทยหลัง เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการโจมตีเพื่อ "ใช้หนี้เลือดวีรชน" จากความรุนแรงที่ถูกปราบปราม มีสถิติทางราชการยืนยันว่าในช่วงปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2520 ถึงสิ้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2520 เป็นเวลา 45 วัน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้โจมตีในทุกพื้นที่ทั่วประเทศประมาณ 90 ครั้ง เจ้าหน้าที่ต้องสูญเสียชีวิตไปร้อยคนเศษ และหลังจากนั้นเป็นต้นมาการโจมตีหรือการปะทะกับเจ้าหน้าที่ก็มีอัตราสูงขึ้น¹

กล่าวได้ว่าการเข้าร่วมของนักศึกษาปัญญาชนหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 มีผลต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างชัดเจนทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ กล่าวคือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสามารถขยายใหญ่ขึ้นเพราะมีนักศึกษาปัญญาชน ชาวนาชาวไร่ กรรมกรและนักการเมือง เข้าร่วมจำนวนนับพันคน บุคคลเหล่านี้ถือเป็นพวกกระดัดมันสมองที่จะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการโฆษณาชวนเชื่อและการเพิ่มประสิทธิภาพของกองกำลังกองทัพปลด

¹"วิเคราะห์ พคท.," ปัญญา. 1(1) ปักษ์แรก : 19 ; 1 - 15 เม.ย.

แอกแห่งประเทศไทย จะมีผลเสียก็เพียงนักศึกษาปัญญาชนเหล่านี้แม้จะอยู่ในป่าเขาก็ยังคงมีความเป็นนักศึกษาปัญญาชน คือชอบคิดค้นและตั้งคำถามเอากับสิ่งรอบตัว ซึ่งลักษณะเช่นนี้เองที่ภายหลังนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษา

ความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

หลังจากที่นักศึกษาปัญญาชนจำนวนหนึ่ง เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ระยะหนึ่งก็เกิดความขัดแย้งภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขึ้น ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่แตกต่างไปจากที่เคยมีมา คือไม่ใช่เป็นความขัดแย้งระหว่างตัวบุคคลหรือการขัดแย้งในหมู่ผู้นำที่จำกัดและรับรู้ในวงแคบ แต่เป็นความขัดแย้งระหว่างนักศึกษาคนรุ่นใหม่กับองค์กรจัดตั้งของพรรค ความขัดแย้งครั้งนี้ถือเป็นความขัดแย้งทางอุดมการณ์และการจัดองค์กร ที่มีผลกระทบต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างสูงและผลักดันให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเปิดเผยส่วนที่เคยปิดบังต่อสาธารณชนอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ก่อนหน้าที่นักศึกษาปัญญาชนจะเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้น พวกเขามีทัศนคติที่ดีและศรัทธาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พวกเขาคาดหมายและเข้าใจว่า พคท. เป็นองค์กรสังคมนิยมที่เป็นแบบในอุดมคติ ต่อมาภายหลังปรากฏความขัดแย้งภายใน พคท. อย่างชัดเจน ผู้นำนักศึกษาชาวนาชาวไร่ กรรมกรและนักการเมืองหลายคนเริ่มทยอยออกจากป่ากลับคืนสู่เมือง จากคำให้สัมภาษณ์ของบุคคลที่ออกจากป่าเหล่านี้ทำให้เรามองเห็นภาพความขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ชัดเจนขึ้น ปัญหาอันเป็นคำตอบของความขัดแย้งนี้มีหลายประการ ซึ่งได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งด้านอุดมการณ์, ปัญหาทางด้านยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี, ปัญหาการขาดความเป็นอิสระของ พคท., ปัญหาความไม่เป็นประชาธิปไตยและการปรับเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาล¹ ผู้เขียนขอเสนอประเด็นวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานของความขัดแย้งระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับขบวนการนักศึกษาโดยละเอียดดังต่อไปนี้

¹ฉันทนา อึ้งอุทธาจารย์. เล่มเดิม. หน้า 245 - 246.

1. ปัญหาความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ จากความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จะเห็นว่าได้รับความช่วยเหลือและอิทธิพลทางความคิดจากจีนมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งผู้ปฏิบัติงานและสมาชิกพรรคไปศึกษาความคิดมาร์กซ์ - เลนิน และความคิดเหมา เจ๋อตุง ในจีน ส่งผลให้บุคคลระดับผู้นำของพรรคต่างได้รับอิทธิพลจากจีนเป็นอย่างมาก นอกจากนี้บุคคลที่เป็นแกนนำของพรรคส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีเชื้อสายจีน คณะกรรมการกลางของพรรคเท่าที่ทราบนามมีดังนี้ นายเจริญ วรรณงาม, นายวิรัช อังคถาวร, นายทรง นพคุณ, นายอุดม ศรีสุวรรณ, นายคำภีร์ เรืองสุธรรม, นายประสิทธิ์ ตะเพียนทอง, นายธง แจ่มศรี, นายเปลื้อง วรรณศรี, นายเชาว์ พงษ์พิชิต, นางนิศย์ พงษ์ดาบเพชร, นายประสิทธิ์ เทียนศิริ, นายประจวบ เรืองรัตน์, นายเลียง ภิรมย์นาม, นายประสงค์ อรุณสันติโรจน์, นายสิน เต็มหล่ม, นายหู่ แซ่ลิ่ม, นายมานิช เมธางกูร¹ บุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่มี่เชื้อสายจีนและสำเร็จการศึกษาจากสถาบันมาร์กซ์ - เลนิน กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน² ดังนั้นพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงรับเอาอุดมการณ์และยึดแนวการปฏิวัติการวางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี การสร้างกองทัพการสร้างแนวร่วมตามแนวของเหมา เจ๋อตุง ทั้งสิ้น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเองก็ได้ประกาศอยู่เสมอว่า ดำเนินการปฏิวัติประเทศไทยโดยอาศัยหลักลัทธิมาร์กซ์ - เลนิน และแนวคิดเหมา เจ๋อตุง เป็นทฤษฎีชี้นำ³

แนวคิดประการหนึ่งของเหมา เจ๋อตุง ที่มีอิทธิพลต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างหนึ่ง ได้แก่แนวทางการวิเคราะห์สังคมไทย ซึ่ง พคท.ได้วิเคราะห์ในแนวทางเดียวกับการวิเคราะห์สังคมจีนของเหมา เจ๋อตุง โดยเห็นว่าสภาพสังคมไทยมีลักษณะ "กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา" กลุ่มเป้าหมายของการปฏิวัติคือจักรพรรดินิยม พวกนายทุนขุนนาง พวกศักดินา

¹"เปิดกรุศูนย์การนา พคท. เบื้องหลังสมัชชาครั้งที่หนึ่งถึงสี่," สยามใหม่.

2(68) : 31 ; 18 ก.พ. 2526.

²"จับอุดม ศรีสุวรรณ, เปลื้อง วรรณศรี : ความแตกแยกครั้งใหญ่ใน พคท.," เส้นทาง. 7(13) : 5 ; 2523.

³"เปิดกรุศูนย์การนา พคท. เบื้องหลังสมัชชาครั้งที่หนึ่งถึงสี่," หน้าเดิม.

หรือชนชั้นเจ้าของที่ดิน กลุ่มที่เป็นพลังผลักดันการปฏิวัติคือชนชั้นกรรมมาชีพ โดยมีชาวนาเป็นกำลังพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของการปฏิวัติและให้ความสำคัญกับการทำงานในชนบทมากกว่าในเมือง¹ ด้วยเหตุนี้แนวทางการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงดำเนินไปแนวทางเดียวกับของพรรคคอมมิวนิสต์จีน คือการทําส่งครามประชาชน โดยยึดชนบทเป็นฐานอำนาจเป็นพื้นที่ของการทําส่งครามสร้างและขยายอิทธิพลในชนบทจากจุดเล็ก ๆ เมื่อสามารถเสริมสร้างชนบทให้มั่นคงก็ในชนบทล้อมเมืองแล้วยึดเมืองในที่สุด พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกำหนดให้ การต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทเป็นรูปแบบของการต่อสู้เป็นหลัก การต่อสู้ในเมืองจะประสานและเสริมช่วยการต่อสู้ในชนบท ดังที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ออกอากาศทางบทความ "หนทางปฏิวัติไทย เอกราชประชาธิปไตยที่แท้จริง มีใช้ด้วยลัทธิปฏิรูปหากด้วยการปฏิวัติ"² ทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (สปท.) ซึ่งมีเนื้อหายืนยันแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธในชนบทตามแนวทางของเหมา เจ๋อตุง ที่กล่าวว่า "ยึดอำนาจรัฐด้วยอาวุธและอำนาจรัฐเกิดจากกระบอกปืน"³

แต่ในทัศนะของผู้เฝ้าสังเกตศึกษาบางคนที่ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เห็นว่า พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยดำเนินนโยบายและรูปแบบการต่อสู้ตามแนวพรรคคอมมิวนิสต์จีน โดยไม่พิจารณาถึงสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่มีพื้นฐานต่างไปจากจีน อดีตผู้เฝ้าสังเกตศึกษาคนหนึ่งได้วิเคราะห์สังคมไทยว่าเป็น "สังคมกึ่งทุนนิยมกึ่งศักดินาที่เป็นเมืองขึ้นสมัยใหม่ของจักรวรรดินิยมและเป็นสังคมที่ก้าวไปสู่สังคมทุนนิยมในอัตราที่รวดเร็วขึ้นทุกขณะ" กลุ่มที่เป็นพลังของการปฏิวัติคือพวกกรรมกร ชนชั้นกรรมมาชีพ และกึ่งกรรมมาชีพ

¹"กอ.รมน.วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ 3 เขตของ พคท.," สยามใหม่. 2(61) : 21 ; 13 มิ.ย. 2524.

²สายหยุด เกิดผล และสมชัย รักวิจิตร. อนาคตไทย : ยุทธศาสตร์เพื่อการดำรงอยู่ของชาติ. 2521. หน้า 62.

³"กอ.รมน.วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ 3 เขตของ พคท.," สยามใหม่. 2(61) : 22 ; มิ.ย. 2524.

านชนบท นายทุนน้อย และปัญญาชน เห็นว่ากำลังส่วนใหญ่ของการปฏิวัติอยู่ในเมือง เมืองจึงเป็นศูนย์กลางของการปฏิวัติ¹ ดังที่นายธีรยุทธ บุญมี อดีตผู้นำนักศึกษาให้สัมภาษณ์ความตอนหนึ่งว่า

"...กลุ่มที่เป็นเป้าหมายของการปฏิวัติคือ กลุ่มนายทุนผูกขาด สำหรับกลุ่มที่เป็นพลังฝ่ายปฏิวัติ ได้แก่ พวกรรมกร ชนชั้นกรรมาชีพและกึ่งกรรมาชีพ ชาวนา ชาวไร่ ปัญญาชน นายทุนน้อยและนายทุนกลาง โดยให้ความสำคัญกับเมือง เพราะเมืองเป็นฐานสำคัญต่อการปฏิวัติ ทั้งนี้เพราะผู้ที่อาศัยในเมืองชนชั้นกรรมาชีพ นายทุนน้อยและปัญญาชนในเมือง เป็นศูนย์กลางของชนชั้นกลางและกลุ่มมันสมอง จึงเป็นกุญแจนำไปสู่การจัดตั้งแนวร่วม ดังนั้นการปฏิวัติในประเทศไทยนี้จึงควรเป็นความสำคัญต่อการทํานานในเมือง..."²

ทัศนะที่ขัดแย้งกันดังกล่าวอาจเนื่องมาจาก พื้นฐานและจุดกำเนิดของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและขบวนการนักศึกษาแตกต่างกัน กล่าวคือ นักศึกษาเรียนรู้และเคยชินกับการต่อสู้แบบเปิดเผยในเมือง มีการรับรู้ความคิดทางการเมืองที่เป็นอิสระกว่าสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในป่า จึงมีโอกาสน้อยต่อการสัมผัสชีวิตในเมือง

นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล อดีตผู้นำนักศึกษากล่าวถึงความขัดแย้งทางอุดมการณ์นี้ว่า

"... รู้สึกว่าพวกเขาไม่ค่อยเข้าใจสังคมไทยและอารมณ์ความรู้สึกของคนไทย พวกเขามักมีการฝึกฝนทางการเมืองมาในช่วงที่จีนปฏิวัติวัฒนธรรม จึงมีเนื้อหา

¹ธีรยุทธ บุญมี. "การปฏิวัติยุคใหม่," มาตุภูมิ. 7(1047) : 24 - 33 ; มกราคม 2524.

²สัมภาษณ์ ธีรยุทธ บุญมี. "ลักษณะพิเศษสงครามปฏิวัติไทย," ตะวันออก. 4(157) : 22 ; 23 มี.ค. 2524.

บางคนถือว่าเงินเป็นศูนย์กลางภูมิปัญญาของโลก และนั่นจึงเห็นว่าเงินทำอะไรถูกไปหมด ความก่อกวนที่จะศึกษาและ เคารพลักษณะ พิเศษของสังคมไทยและคนไทย เลยน้อยเกินไป อีกอย่างหนึ่ง เขาได้ที่นั่นก็อาจผูกพันกับผลประโยชน์ของเงินไปโดยไม่รู้ตัว..."¹

จากทัศนะที่แตกต่างกันและ ไม่ได้รับการยอมรับจากแกนนำของพรรค ทั้งยังถูกเพ่งเล็งว่าเป็น "ขบถ" ต่อพรรคทำให้นักศึกษาอี๊ดด ตั้งคำให้สัมภาษณ์ของอดีตผู้นำนักศึกษาผู้หนึ่งว่า

"...ผมอี๊ดดใจมาก เพราะมีทัศนะแตกต่างจากทัศนะที่มีฐานะครอบงำเกือบทุกเรื่อง แต่ความอี๊ดดนี้มันค่อย ๆ สะสมทางปริมาณขึ้นมา กินเวลาพักใหญ่ จึงจุดแตกหัก...งานที่สุดก็สรุปได้ว่านี่ไม่ใช่สังคมแบบที่เราต้องการ มันจะแขวนป้ายอะไรก็ตาม แต่เราไม่เชื่อว่ามันจะทำให้คนมีความสุขได้ ผมคิดว่า การเป็นนักปฏิวัตินั้นมันได้มีความหมายเพียงเห็นแต่โทษของสังคมเก่าเท่านั้น ยังต้องมีสายตายาวไกล มีจินตภาพที่แจ่มชัดว่าสังคมที่ดีเป็นอย่างไรด้วย ไม่เช่นนั้นแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเอาความไม่ถูกต้องแบบใหม่มาแทนที่ความไม่ถูกต้องแบบเก่าเท่านั้น..."²

ความขัดแย้งทางอุดมการณ์นี้จึง เป็นเรื่องใหญ่ที่ทำให้นักศึกษาหัวกระแวงต่ออุดมการณ์ของตนและพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นไปในแนวทางเดียวกันหรือไม่ พคท.มีความจริงจังต่อการปฏิวัติแค่ไหน และถ้าปฏิวัติสำเร็จสังคมไทยจะเป็นเช่นไรและบริหารประเทศ

¹สัมภาษณ์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ตะวันใหม่. 3(148) : 17 ; 19 ม.ค. 2524.

²แหล่งเดิม. หน้า 15.

านลักษณะใด เพราะแนวทางที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยดำเนินอยู่มิได้อยู่บนพื้นฐานที่เป็นจริงของสังคมไทยแต่อย่างใด

2. ปัญหาความขัดแย้งในทางยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นไปตามทฤษฎีการปฏิวัติของเหมา เจ๋อ ตุง คือใช้ชาวนาเป็นพลังหลักในการปฏิวัติ โดยอาศัย "ป่าล้อมบ้าน บ้านล้อมเมือง เมืองล้อมนคร" หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ใช้ยุทธศาสตร์ "ชนบทล้อมเมือง" ส่วนยุทธวิธีของ พคท. นั้นใช้ยุทธวิธีของสงครามกองโจรและเชื่อมั่นว่าการปฏิวัติไม่สามารถดำเนินการได้ในแนวทางสันติ ทั้งนี้เพราะฝ่ายตรงข้ามไม่เคยยินยอมให้ประชาชนมีเสรีภาพทางการเมืองอย่างแท้จริงเลย¹ การประกาศต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธของ พคท. เริ่มมาตั้งแต่วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2508 และในปี พ.ศ. 2512 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้จัดตั้ง "กองทัพปลดแอกประชาชนแห่งประเทศไทย" (ทปท.) ขึ้น และได้ทำการต่อสู้กับรัฐบาลขยายออกไปอย่างกว้างขวางและรุนแรงยิ่งขึ้น หลังจากนั้นในการโฆษณาผ่านสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย พคท. ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธเสมอ

แนวทางการปฏิวัติคือ "มาจรรู้ด้วยปากกระบอกปืนตามแนวชนบทล้อมเมืองนี้" นักศึกษาบางส่วนไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่า "เป็นการกำหนดยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีที่ผิดพลาดตั้งแต่การวิเคราะห์สังคมไทย ที่กำหนดตามอย่าง เมืองจีนว่ามีสภาพกึ่ง เมืองขึ้นกึ่งศักดินาที่มีแต่ชาวนาที่ถูกกดขี่ ชาวนาที่เป็นทาสที่ดิน รวมไปถึงทฤษฎีป่าล้อมเมืองและอยู่แต่ในป่าเพื่อให้อวดค้ำคองกับทฤษฎี ทั้งที่สภาพสังคมไทยพัฒนาไปเป็นทุนนิยมเกือบครึ่ง..ยุทธวิธีที่ใช้จึงทั้ง เมือง ทั้งปัญญาชน ทั้งผู้ใช้แรงงาน ทั้งนายทุนน้อย ทว่าแต่สงครามจรยุทธ์ในป่า การเดินตามแนวทางเงินค้ายตัว มีประเทศไหนทำสำเร็จมาบ้าง.." ²

¹"บันทึกฉบับที่ 4 วิพากษ์ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พคท.," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 98 : 22 ; 11 เม.ย. 2522.

²คำสัมภาษณ์ของอดีตสมาชิก พคท. ใน "พคท.วันนี้," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 86 : 22 ; 11 มิ.ย. 2522.

อดีตผู้นำนักศึกษาคนหนึ่งให้สัมภาษณ์แสดงความไม่เห็นด้วยกับแนวทางนี้ีกว่า

"...พท.จะเดินทางยึดอำนาจรัฐด้วยกำลังอาวุธใช้ชนบทล้อมเมืองแล้วยึดเมืองในที่สุด นี่เป็นแนวทางที่ใช้ในจีนมา ผมเห็นว่าการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธนั้นไม่น่าเป็นหนทางเดียวของการได้มาซึ่งสังคมใหม่ จีนเขาไม่เคยต่อสู้ทางรัฐสภา จีนไม่เคยให้ความสำคัญกับการต่อสู้ทางการเมืองหรือการต่อสู้ในเมือง แต่ของไทยเรานี้ต่างจากจีนมาก ประเทศไทยเรามีรัฐสภาในบางช่วงบางสมัย แล้วการต่อสู้ทางการเมืองในเมืองของไทยมันสูงมาก 14 ตุลาคม 6 ตุลาคม สิ่งเหล่านี้คือปัจจัยที่เป็นคุณประโยชน์มหาศาลเราน่าจะเอามาใช้ เสร็จแล้วเราไปเดินตามจีนอย่างนั้นอย่างเดียว คิดแต่จะสู้ด้วยกำลังอาวุธอย่างเดียวเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง..ทำไมเราไม่เลือกเอาส่วนที่ดีของเขามาใช้ เอาส่วนเสียของเขาออกไป เอามาทั้งหมดนี้ผมไม่เห็นด้วย มันไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทย..."¹

อดีตผู้นำนักศึกษาอีกคนหนึ่งซึ่งเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยภายหลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กล่าวถึงการนำความรุนแรงเป็นแนวทางในการปฏิวัติของ พท. ว่า

"...ผมมองว่าปัญหาเมืองไทยเป็นปัญหาประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จะต้องผ่านกระบวนการทางการเมืองเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่เอา สงครามประชาชนเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่เอาความรุนแรงเป็นเป้าหมาย การนำเอาระบบความคิดเหมา เจ๋อตุง มาใช้ในเมืองไทยทั้งระบบ ซึ่งมันเป็นความคิด

¹สัมภาษณ์ บุญส่ง ชเลธร. ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 90 : 14 ; 30 ก.ค. 2522.

ที่ถือเอาความรุนแรงเป็นเป้าหมาย และเอาความรุนแรงนี้ไปบรรลุนโยบายการเมือง
ซึ่งงานท้ายที่สุดแล้วก็ยังเป็นระบบการเมืองที่สร้างขึ้นเพื่อให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่ง
ประเทศไทยสามารถผูกขาดอำนาจ ผูกขาดการนา..."¹

นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล อดีตผู้นำนักศึกษาซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่คัดค้านแนวทางการ
ปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"...การเปลี่ยนแปลงสังคมก็เหมือนโจทย์เลขทางคณิตศาสตร์ เราอาจใช้สูตร
เดียวกันวิเคราะห์และหาคำตอบ แต่คำตอบไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเสมอไป
มันขึ้นอยู่กับโจทย์เลขด้วย แน่หนที่ลสุดสำหรับเมืองไทย การเปลี่ยนแปลงทุก
อย่างจะต้องงอกงามจากรากเหง้าของสังคมไทย มีาชีจีน รัสเชีย คิวบา หรือ
เวียตนาม..."²

การลอกเลียนแบบมาทั้งด้านอุดมการณ์ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ทำให้นักศึกษาบางส่วน
ไม่พอใจและไม่แน่ใจในพฤติกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยว่า คุ่มค่าหรือไม่
ที่ตนจะเสี่ยงเข้าร่วมในขบวนการต่อสู้ต่อไป อดีตผู้นำนักศึกษคนหนึ่งทีกลับคืนสู่เมืองถึงกับ
กล่าวว่า ตนจะไม่ใช้คนสุดท้ายที่ออกจากป่าและวันใดที่คนในป่ารู้ว่าเขากำลังเสียสละชีวิตเพื่อ
จีน เขากำลังทำในสิ่งที่เป็นการขายการปฏิวัติจะไม่มีใครอยู่ได้ ทุกคนจะหาทางออกสำหรับ
ตัวเขาเอง³

¹สัมภาษณ์ ปรีดี บุณย์ชื่อ. ตะวันใหม่. 3(146) : 15 ; 5 ม.ค. 2524.

²"เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : หน้าพิช พท.", ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 96 :
10 ; 20 ส.ค. 2522.

³"บุญส่ง ชเลธร ผู้ปฏิเสธแนวทาง พท.", ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 90 :
15 ; 30 ก.ค. 2522.

3. ปัญหาการขาดความอิสระของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นอกเหนือจากการรับเอาอุดมการณ์จากจีนแล้ว พคท.ยังดำเนินนโยบายเดินตามจีน โดยไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ทำให้เกิดความไม่มั่นใจในหมู่ผู้คนที่เข้าร่วมกับ พคท.ว่า พคท.มีความจริงใจต่อการปฏิวัติสังคมไทยแค่ไหน หรือเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อรักษาลบประโยชน์ของจีนแต่เพียงฝ่ายเดียว ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความไม่เป็นตัวของตัวเองของ พคท. ได้แก่ การพิจารณาประกาศเห็นด้วยกับทฤษฎีสามโลกของจีน, การเพิ่มความขัดแย้งในอินโดจีน และการพิจารณาปิดสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย

ทฤษฎีสามโลกเป็นทฤษฎีที่เหมา เจ๋อ ตุง แบ่งประเทศต่าง ๆ ในโลกออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ โลกที่หนึ่งประกอบด้วยอภิมหาอำนาจ 2 ประเทศ คือ สหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา โลกที่สอง คือประเทศที่พัฒนาทางอุตสาหกรรมแล้วเช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และญี่ปุ่น เป็นต้น โลกที่สาม คือประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายรวมทั้งประเทศจีนด้วย เหมา เจ๋อ ตุง จาแนกไว้ว่า โลกที่หนึ่ง เป็นศัตรูร่วมกันของประชาชนทั่วโลก โลกที่สามต้องสามัคคีกับโลกที่สองเพื่อโค่นล้มโลกที่หนึ่งลงไป เหมา เจ๋อ ตุงยังได้ชี้ชัดลงไปว่า สหภาพโซเวียตเป็นแหล่งที่มาของสงครามโลกที่อันตรายที่สุด¹ ความขัดแย้งระหว่างจีนกับสหภาพโซเวียตได้พัฒนาลักษณะ เป็นปฏิปักษ์หักล้างกันอย่างรุนแรง และเด่นชัดขึ้นในปี พ.ศ. 2522 โดยมีเวียดนามเป็นตัวแทนแนวทางสหภาพโซเวียต

ทฤษฎีสามโลกนี้มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากทั้งในทางสากลและภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเอง โดยในทางสากลสหภาพโซเวียตกล่าวโจมตีว่าเป็นทฤษฎีปฏิกริยาที่ดำเนินการเป็นพันธมิตรกับฝ่ายทุนนิยม คัดค้านค่ายสังคมนิยม คัดค้านการปฏิวัติโลก แม้แต่อัลเบเนซีซึ่งเคยเป็นพันธมิตรที่สนิทสนมกับจีน ก็ได้แสดงความไม่พอใจจีนและคัดค้านทฤษฎีสามโลก ภายใน พคท.เองก็มีความแตกแยกออกเป็นสองส่วน คือส่วนใหญ่ซึ่งประกอบด้วยแกนนำของพรรคเห็นด้วยกับจีน เชื่อว่าจีนถูกศัตรูกำลังของโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไป พรรคคอมมิวนิสต์ควรยึดทฤษฎีสามโลกอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยอดีตผู้นำนักศึกษาไม่

¹"กอ.รมน. วิเคราะห์ยุทธศาสตร์สามเขตของ พคท.," สยามใหม่. 2(61) :

เห็นด้วยและเรียกร้องให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นตัวของตัวเอง เพราะเห็นว่า ทฤษฎีสามโลกเป็นเพียงเครื่องมือของจีน เพื่อผลประโยชน์ของจีน พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนไทย ไม่ควรเดินตามจีน ท้าเพื่อจีนจนละเลยการปฏิวัติในประเทศ¹

อดีตผู้นำนักศึกษาคนหนึ่งให้สัมภาษณ์วิจารณ์ทฤษฎีสามโลกอย่างรุนแรง ดังความ
ตอนหนึ่งว่า

"...เป็นทฤษฎีที่เลวมาก..เมื่อจีนเขาเสนอออกมาเพียงเพื่อรับใช้ผลประโยชน์
ของเขา ผมว่าเป็นเรื่องของเขาเขาจะทำอะไร จะต่อต้านโซเวียต ต่อต้าน
อะไรก็เป็นเรื่องของเขา การที่ พคท.มารับทฤษฎีสามโลกเข้าไปด้วยนั้นผมถือ
เป็นเรื่องผิดพลาดจนกระทั่ง คุณปฏิเสธการดำรงอยู่ของค่ายสังคมนิยม คุณหันปลาย
ทอกแห่งการต่อสู้จักรวรรดินิยมอเมริกาและพวกกบฏขั้วศรีดินในประเทศไทย ไปสู่
ประเทศสังคมนิยม พี่น้อง นี่ก็เป็นเรื่องผิดแล้ว มันเกี่ยวอะไรกับประเทศไทยที่
พคท.ต้องไปตามอย่างจีนเขา เพื่อประโยชน์ใคร... ผมถือว่าการยอมรับทฤษฎี
สามโลก คือการประกาศยอมรับการเป็นทาสจีน รับใช้จีนอย่างสุดจิตสุดใจ..."²

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นอีกผู้หนึ่งที่คัดค้านทฤษฎีสามโลกอย่างออกหน้าออกตา
ถึงกับประกาศในที่ประชุมว่า "ถ้าพรรคลงมติเห็นด้วยกับทฤษฎีสามโลกแล้วผมจะต้องกลายเป็น
หมาหัวเน่าผมก็จะยอมเป็น"³

¹เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : หน้าที่ของ พคท., " ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 96 :
12 ; 20 ส.ค. 2522.

²สัมภาษณ์ บุญส่ง ชเลธร. ข่าวไทยนิกร. 3(30 - 93 : 16 ; 30 ก.ค.
2522.

³เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : หน้าที่ของ พคท., " หน้าเดิม.

ในกรณีความขัดแย้งของประเทศสังคมนิยมในอินโดจีนนั้น เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 เวียดนามซึ่งนับเป็นตัวแทนของสหภาพโซเวียตในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ได้ใช้กองกำลังบุกเข้ายึดครองกัมพูชาภายหลังจากที่ใช้อกองกำลังเข้าควบคุมลาวอย่างเจียบ ๆ มาก่อนแล้ว และในปีเดียวกันนั้นจีนก็ทรงครมสั่งสอนเวียดนามเป็นการแก้แค้น พท.ถูกบีบบังคับให้เลือกเข้าข้างใดข้างหนึ่งในเหตุการณ์ ความขัดแย้งในอินโดจีน พท. เลือกตามจีน และเริ่มโจมตีเวียดนามอย่างเปิดเผยครั้งแรกเมื่อกลางปี พ.ศ. 2522 ก่อนหน้านั้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2521 ลาวยื่นคำขาดให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยถอนกำลังออกจากดินแดนลาวทั้งหมด เมื่อเวียดนามยึดครองกัมพูชาได้แนวหลังของ พท. ในกัมพูชาก็ถูกปิดลงเช่นกัน แนวหลังที่ยาวเหยียดตั้งแต่ลาวจรดกัมพูชาอันเป็นแหล่งพักพิงอย่างปลอดภัยมาเป็นเวลานานต้องปิดตายลงในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้ พท.พบกับความยากลำบากเพิ่มมากขึ้น นักศึกษาผู้หนึ่งให้ความเห็นต่อกรณีความขัดแย้งในอินโดจีนว่า

"...ปัญหาอินโดจีนที่เวียดนามรุกเข้ามาใกล้ไทยจนเกิดกรณีบ้านโนนหมากมุ่น เป็นกรณีที่เวียดนามรุกไล่ชายแดนไทย ซึ่ง พท.วิเคราะห์ว่าเป็นการรุกรานไทย เปรียบเหมือนตอนที่บุกรุกรานจีน...มีการปลุกระดมมวลชนทั่วทั้งพรรคทั่วทั้งศูนย์ มีการออกเอกสารให้เตรียมทำสงคราม เตรียมทำแนวร่วมกับรัฐบาลที่จะทำสงครามกับเวียดนาม ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ใหญ่มาก ถ้าเราตีความไปว่า เวียดนามกำลังจะรุกรานประเทศไทย พท.พยายามผลักดันทุกทางเพื่อให้เกิดสงครามขึ้น...นี่แสดงว่าเขาไม่ได้ทำเพื่อผลประโยชน์ประเทศไทย..."¹

จากทำที่เช่นนี้ทักให้นักศึกษาที่เข้าร่วมกับ พท.ส่วนใหญ่มองตั้งคำถามต่อปัญหาความเป็นอิสระของ พท.เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดความรู้สึกว่า พท. ไม่ได้คำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติ หากแต่กระตือรือร้นตามจีนไปหมด.

¹คำสัมภาษณ์ของอดีตนักศึกษาผู้หนึ่ง อ้างจาก จันทนา อัญญเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 266.

สำหรับกรณีการปิดวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยนั้นสืบเนื่องมาจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของจีน สมัยนายเติ้ง เสี่ยว ผิง ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐาน 2 ประการ คือ นโยบายอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จีนไม่ต้องการสร้างความขัดแย้งกับรัฐบาลประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะในเอเชีย โดยจีนจะลดหรือหยุดหนุนช่วยการปฏิวัติ และนโยบายที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลมากกว่าพรรคต่อพรรค

ประเทศไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนครั้งใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่อมาในสมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ จีนได้ปรับเปลี่ยนท่าทีของตนต่อไทย โดยได้เลิกโจมตีรัฐบาลไทย แต่หันไปโจมตีเวียดนาม พร้อมทั้งได้ประกาศปิดสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่และแสวงหาแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพื่อแลกกับการที่รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายต่อต้านเวียดนาม และการยอมให้จีนส่งความช่วยเหลือให้เขมรแดงผ่านไทย¹ สถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2505 เชื่อกันว่าสถานีวิทยุแห่งนี้ตั้งอยู่ในประเทศลาว หรือไม่กี่ภาคใต้ของจีนตามหน้าที่เผยแพร่การต่อสู้ของ พคท. และแสวงหาแนวร่วมต่อต้านจักรวรรดินิยมมาโดยตลอด² วิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยออกอากาศทุกวัน วันละ 7 ครั้ง คือ เวลา 06.00 น., 10.00 น., 12.00 น., 17.00 น., 20.30 น. และ 22.30 น. โดยในเวลา 20.30 น. จะส่งกระจายเสียงเป็นภาษาอีสาน³

การปิดวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยนี้ มีผลกระทบต่อ พคท. เป็นอย่างมาก ทั้งด้านการต่อสู้ด้วยอาวุธ แนวร่วมและขวัญของมวลชนที่เคยสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย⁴ สมาชิกพรรคและแนวร่วมทั้งในป่าและในเมืองบางส่วนไม่พอใจ เนื่องจาก

¹พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. เล่มเดิม. หน้า 36.

²"แนวร่วม พคท.การเติบโตที่ไม่หยุดยั้ง," ข่าวไทยนิกร. 2(30) - 30 : 30 ; 12 พ.ค. 2521.

³"ปัญหาความมั่นคงของชาติ," ปัญญา. 1(12) ปักษ์หลัง : 25 ; 16 - 30 ส.ค. 2519.

⁴"สถานการณ์สู้รบ พคท. ในรอบปี จากเสียงปืนแตกไปสู่เสียงแนวร่วมแตก," ข่าวไทยนิกร. 3(30 - 95 : 15 ; 13 ส.ค. 2522.

เห็นว่าสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย เป็นผู้ทำหน้าที่โฆษณาประชาสัมพันธ์และ เป็นผู้จัดตั้ง เบื้องต้นในหมู่บ้านชน เมื่อหยุดกระจายเสียง ผู้ปฏิบัติงานมวลชนต้องขาดเครื่องมือนี้ไป นอกจากนี้ยัง เกิดปัญหาความไม่เป็นเอกภาพในการทํานาน เพราะสมาชิกอยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อขาดการขึ้นฉากศูนย์กลางผ่านทางวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย ลัทธิหมู่บ้านและการทํานานที่ขาดเอกภาพก็เกิดขึ้น

จึงกล่าวได้ว่าทำที่ที่ขาดอิสระและไม่เป็นตัวของตัวเองของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ทำให้นักศึกษาที่เข้าร่วมต่อสู้เพื่อเสรีภาพและไม่แน่ใจต่อแนวทางของ พคท. จนกลายเป็นเหตุผลหนึ่งที่ผลักดันให้นักศึกษาเหล่านี้กลับคืนสู่เมือง

4. ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องความเป็นประชาธิปไตย ในการทําสงครามปฏิวัตินั้น พคท. ได้กำหนดองค์ประกอบสำคัญไว้ 3 ประการ คือ ส่วนแรกได้แก่พรรค มีบทบาทเป็นแกนนำในการปฏิวัติ รวมทั้งการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ส่วนที่สองได้แก่ แนวร่วม ทํานานที่เคลื่อนไหวเผยแพร่อุดมการณ์ ส่วนที่สามได้แก่ กองกำลังติดอาวุธ ทํานานที่ปฏิบัติการแบบกองโจรตามแบบของเหมา เจ๋อ ดุง โดยทั้งสามส่วนนี้มีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน แต่ในทางปฏิบัติ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกลับให้ความสำคัญกับพรรคอย่างยิ่งยวด มีการจัดตั้งพรรคตามระบอบประชาธิปไตยแบบรวมศูนย์ ซึ่งมีหลักการ 4 ข้อ คือ 1. บุคคลต้องขึ้นกับองค์การ 2. ข้างน้อยต้องขึ้นต่อข้างมาก 3. ชั้นล่างต้องขึ้นต่อชั้นบน 4. ทั้งหมดของพรรคขึ้นต่อศูนย์กลางของพรรค การกำหนดเช่นนี้เพราะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย มุ่งหวังให้เกิดเอกภาพในการปฏิบัติซึ่งน่าจะเป็นสิ่งดี แต่ความเป็นจริงนั้น โครงสร้าง, ค่านิยมและแนวทางของพรรคถูกครอบงำและขึ้นต่อคนส่วนน้อยเพียงไม่กี่คน ซึ่งในหลาย ๆ ครั้ง การกำหนดแนวทางต่าง ๆ มิได้เกิดจากความเรียกร้องต้องการของมวลชนหากถูกกำหนดขึ้นมาจากจิตวิสัยของฝ่ายนำเอง และไม่มีหลักประกันใดที่จะตรวจสอบและควบคุมฝ่ายนำได้เลย ภายใต้อกรอบระเบียบปฏิบัติเช่นนี้ทำให้นักศึกษาบางส่วนเห็นว่าไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง เพราะฝ่ายนำของพรรคจะทําดำเป็นพรรคเดียว โดยไม่ได้เคารพหลักการประชาธิปไตยรวมศูนย์แต่อย่างใด นักศึกษาผู้หนึ่งกล่าวถึงปัญหาความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรคว่า

"...ความเป็นประชาธิปไตยในพรคนั้น หลักทฤษฎีมันขัดกับหลักปฏิบัติที่เป็นจริง เมื่อมีปัญหาเราจะเสนอต่อหัวหน้าหน่วย เขาจะรับฟังแล้วนำไปเสนอต่อ แล้วฝ่ายนั้นก็ประชุมกันว่าการเสนอของเรานั้นถูกหรือผิด แต่โดยมากถ้าเราคิดเห็นขัดแย้งกับเขา เขาก็จะกำหนดมาว่าเราผิด...ถ้าเรายืนยันว่าของเราถูกเขาผิด เขาก็จะมีท่าทีว่าเรานั้นนอกคอก จุดนี้เป็นจุดที่นักศึกษารับไม่ได้..."¹

อดีตผู้นำนักศึกษาที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย คนหนึ่งกล่าวถึงปัญหานี้ว่า

"... ประชาธิปไตยในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและขบวนการที่เราถูกลอบบบาทให้เป็นเพียงท่างทามอง บุคคลไม่ใช้ระบบเราพูดเขาฟังก็ดี เขาไม่ฟังก็ทำอะไรไม่ได้ บางทีเขาก็รับฟังเราด้วยท่าทีที่นอบน้อม แต่มันคล้ายเป็นมารยาทหรือยุทธวิธีดีที่เราไว้เท่านั้น บางคนยังร้ายยุยงกันให้เราพูดฝ่ายเดียว พอรู้ว่าเรามีทัศนะไม่ตรงกับเขา ก็ปล่อยข่าวทำลายกันลับหลังอย่างเป็นระบบ เขามีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้คนไม่กล้าพูดเพราะกลัวโดนเดี่ยว..."²

นอกจากนั้นฝ่ายน้าได้พยายามปิดกั้นการรับรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งขัดแย้งกับธรรมชาติของนักศึกษาปัญญาชนที่ชอบการเรียนรู้และค้นคว้าสิ่งต่าง ๆ พวกเขามักจะถูกปิดกั้นจากการรับรู้ข่าวหนังสือพิมพ์ เอกสารและวิทยุที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หนังสือที่อ่านซ้ำแล้วซ้ำอีก คือ สรรนิพนธ์เหมา เจ๋อ ตุง หรือประวัติขางจูเต๋อเป็นหลัก³ ซึ่งการกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการทำลายธรรมชาติความเป็นปัญญาชนของนักศึกษาให้กลายเป็น

¹คำสัมภาษณ์ของอดีตนักศึกษาผู้หนึ่ง ฉันทนา ทัศนเศรษฐ์. เล่มเดิม.

หน้า 278.

²สัมภาษณ์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ตะวันใหม่. 3(148) : 15 ; 19 มี.ค.

2524.

³"พลท.วันนี้," ข่าวยไทยนิกร. 3(30) - 86 : 23 ; 11 มี.ย. 2522.

เพียงวัดของพรรค ในลักษณะขยายข้อดี ทาลายข้อดี ดังที่นักศึกษาผู้หนึ่งกล่าวว่า
 "...เขาเน้นข้อดีคือการใช้แรงงาน เพราะฉะนั้นการที่นักศึกษาที่พรรคยอมรับให้ตำแหน่ง
 ใดตำแหน่งหนึ่งนั้นจะต้องออกแรงอย่างหนักสุดชีวิต ชุตดิน ตัดไม้ แบกหิน ออกแรงชนิดทุบคานที่
 พรรคเขาก็จะยกย่อง..."¹

จากสภาพปัญหาความขัดแย้งด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ท่าทีของนักศึกษาที่เคย
 ศรัทธาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปเป็นหมดหวังและไม่แน่ใจในแนวทาง
 ของพรรค พร้อมทั้งจะออกจากพรรค แกนนำของพรรคเองก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงท่าทีและแนวทาง
 ของตนแต่อย่างใด กลับมองว่าบรรดานักศึกษาและสมาชิกพรรคที่กลับคืนสู่เมืองนั้น เป็นพวกที่มี
 จุดอ่อนข้อบกพร่อง บางส่วนยังมีปัญหาการคัดแปลงตนเอง การไม่สันถ์ในการเสนอปัญหา
 เมื่อมีปัญหา ขาดประสบการณ์ ใจร้อน ใจเร็วและมีทักษะด้านเดียว² และเห็นว่านักศึกษา
 ปัญฐานเป็นชนชั้นนายทุนน้อย ที่มีลักษณะคำนึงถึงฐานะชื่อเสียง ตำแหน่งและความสะดวกสบาย
 ของตนเองอยู่ทุกขณะ ยังมีได้มีจิตใจเพื่อการปฏิวัติอย่างแท้จริง

สภาพความขัดแย้งภายในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยดำเนินไปพร้อม ๆ กับการ
 ปรับเปลี่ยนท่าทีของฝ่ายรัฐบาล กล่าวคือหลังจากพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เข้ามาบริหาร
 ประเทศได้ดำเนินนโยบายที่เป็นการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและแก้ปัญหาความขัดแย้งใน
 สังคม เช่น การออกประกาศนิตินิโทษกรรมแก่ผู้นำนักศึกษาและกรรมกรที่ถูกจับกุมเมื่อเหตุการณ์
 วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ยกเลิกนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์แบบชาตินิยม รุ่งรัดให้มีการ
 ร่างรัฐธรรมนูญเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้ง พร้อมทั้งผ่อนคลายให้นักศึกษาสามารถดำเนินกิจกรรม
 ทางการเมืองได้มากขึ้น จนในปี พ.ศ. 2522 รัฐบาลยินยอมให้นักศึกษาเลือกตั้งองค์การ
 นักศึกษาและจัดตั้งสภานักศึกษาขึ้นได้ นอกจากนี้รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ยังได้
 ผ่อนคลายความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลของนักศึกษา ลงด้วยการประกาศนโยบาย "คืนสู่เหย้า"
 เป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาประชาชนที่หลบหนีเข้าป่าร่วมต่อสู้กับ พคท.ที่ต้องการกลับเข้ามา
 ศึกษา ก็ให้กลับมามีได้โดยทางราชการไม่เอาโทษ และจะคุ้มครองความปลอดภัยให้ ต่อมา

¹"พคท.วันนี้," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 86 : 23 ; 11 มี.ย. 2522.

²"คำสั่งแจ้งกรณีนักศึกษาปัญฐานกลับเข้าเมือง," ปริทัศน์ 5. : 48 ; ม.ป.ป.

านสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็มีนโยบายดึงนักศึกษาปัญญาชนออกจากป่าเช่นเดียวกัน ในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี 66/2523 ซึ่งเป็นการประกาศใช้นโยบายการเมือง นวัตกรรม พยายามผลักดันให้ พคท. เลิกใช้อาวุธและหันมาต่อสู้ตามแนวทางสันติ ทั้งยังเป็นการกระตุ้นให้นักศึกษาปัญญาชนออกมามอบตัวกับรัฐบาลโดยไม่ถือว่ามีความผิด

การปรับเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลดังกล่าว มีผลสะท้อนต่อ พคท. มากเพราะในขณะนั้น มีความขัดแย้งคุกรุ่น ระหว่างนักศึกษา กับแกนนำของพรรคอยู่ การประกาศคำสั่งที่ 66/2523 จึงเป็นการเปิดทางออกให้นักศึกษาปัญญาชนที่ขัดแย้งกับ พคท. ดังที่อดีตผู้นำนักศึกษาคนหนึ่ง กล่าวถึงนโยบายนี้ว่า

"...นโยบาย 66/2523 มีผลต่อการตัดสินใจมาก ถ้าเราอยู่ไม่ได้เราไม่พร้อม จะสู้กับเขาอยู่แล้ว และถ้าเราออกมาเราตาย เราคงไม่ออกมา ทะเลาะกันต่อไป ดีกว่า ถ้าไม่มีนโยบาย 66/2523 คนอาจจะยังไม่ออกมา แล้วอาจมีผลทำให้ เกิดพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นอีกหลายพรรคก็ได้ จริง ๆ แล้วนโยบาย 66/2523 เป็นนโยบายที่ฉลาดมาก ออกมาได้สอดคล้องกับเวลา ถ้ารัฐบาลยังมีนโยบายที่ แข็งกร้าว ตอนนี้อาจมีพรรคคอมมิวนิสต์อยู่ในเมืองไทย 3 พรรคแล้วก็ได้ มันเป็น ไปได้นะ อีสานพรรค ใต้พรรคเหนือพรรคแล้วกรุงเทพอีกพรรค..."¹

แต่ก็มีนักศึกษาบางคนที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับนโยบาย 66/2523 หากแต่เห็นว่ ประเด็นของความขัดแย้งกับ พคท. เป็นเรื่องหลักที่ทำให้ต้องออกมา ดังคำให้สัมภาษณ์ของ อดีตนักศึกษาผู้หนึ่งว่า "...ในส่วนตัวผม ผมไม่ได้มองว่านโยบายนี้เป็นหลักให้ผมออกมา ความขัดแย้งภายในพรรคเป็นเหตุผลมากกว่า ถ้านโยบายรัฐบาลดี แต่ พคท. ยังเหนียวแน่น ก็ยากที่จะให้ออกมามอบตัวได้..."

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ. เล่มเดิม. หน้า 106.

จากคำให้สัมภาษณ์ของอดีตผู้นำนักศึกษาแสดงให้เห็นว่านโยบาย 66/2523 มีผลต่อการตัดสินใจกลับคืนสู่เมืองของนักศึกษาในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในด้านความปลอดภัยและมีทางเลือกมากขึ้นในการกลับมาใช้ชีวิตในเมือง และปัจจัยของความขัดแย้งภายในพรรค ความรู้สึกอึดอัดต่อหัวไม่แน่วในแนวทางปฏิบัติของ พคท.ก็มีส่วนสำคัญที่เป็นปัจจัยผลักดันให้นักศึกษาออกจากป่ากลับคืนสู่เมือง

จากพฤติกรรมการแสดงออกทางการเมือง และคำให้สัมภาษณ์ของอดีตผู้นำนักศึกษา น่าจะช่วยให้ข้อสรุปได้ว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีอิทธิพลขึ้นต่อการเคลื่อนไหวในขบวนการนักศึกษาไทยไม่มากนักน้อย โดยเฉพาะในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้นำนักศึกษาฝ่ายที่มีแนวทางสังคมนิยมสามารถยึดกุมการนำขบวนการได้อย่างเป็นเอกภาพ นักศึกษาในส่วนที่ยอมรับอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้น ยอมรับบนพื้นฐานของความศรัทธาต่อพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นผลมาจากการโฆษณาชวนเชื่อและการปฏิบัติงานของสายจัดตั้ง มากกว่าที่จะยอมรับเพราะรู้จักและเข้าใจพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างแท้จริง นักศึกษาส่วนใหญ่รู้จักพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพียงผิวเผิน ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 นักศึกษานานาชาติตัดสินใจเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในป่า และมีโอกาสเข้าไปรับรู้เรื่องราวที่แท้จริงของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จึงต้องประสบกับความผิดหวังและพากันละทิ้งป่ากลับคืนสู่เมืองที่ซึ่งพวกเขาเคยปฏิเสธอีกครั้งหนึ่ง

ผลกระทบที่เกิดจากบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย

การเข้ามามีบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยามไว้ดังนี้

1. ผลกระทบด้านการเมือง

บทบาทของขบวนการนักศึกษาไทยนั้นกล่าวได้ว่าส่งผลกระทบต่อสภาพทางการเมืองของไทยโดยตรง โดยเฉพาะเมื่อหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แม้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองของไทยได้อย่างแท้จริง แต่ก็ส่งผลกระทบให้เกิดกระแสความตื่นตัวทางการเมืองในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนจากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่ได้รับการหมักหมมมาเป็นเวลานานไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มชนวนาชาวั กรรมกร ตลอดจนพรรคการเมือง ผลจากการรณรงค์ของนักศึกษาและสภาพการเมืองที่เปิดกว้างมากขึ้น แนวคิดในเรื่องประชาธิปไตยแพร่ขยายไปในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว ประชาชนเริ่มมีความตื่นตัวกับประเด็นปัญหาทางการเมืองที่สำคัญ ๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ ปัญหาความชอบธรรมทางการเมืองของผู้ปกครอง และปัญหาการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เป็นต้น สถานการณ์ที่เคยสืบทอดมาจากการเมืองมาโดยตลอดก็ประสบกับปัญหานี้เรื่องความแตกแยกในกองทัพและความชอบธรรมทางการเมืองของทหารในสายตาประชาชนตกต่ำลงอย่างยิ่งส่งผลให้สถานการณ์ต้องปรับบทบาทตนเองให้เข้ากับสถานการณ์ใหม่ในเวลาต่อมา การเปลี่ยนแปลงนี้แม้บางส่วนจะส่งผลดีต่อการพัฒนาระบบการเมืองของไทย แต่ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาหลาย ๆ ประการขึ้น เช่น เกิดการเรียกร้องทางการเมืองที่เกินขอบเขต การเกิดปฏิกริยาตอบโต้จากฝ่ายอนุรักษ์นิยมที่นำไปสู่การแตกแยกทางการเมืองอย่างสุดขั้ว และการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาทางการเมือง เช่นกรณีของการลอบสังหารหรือความรุนแรงของเหตุการณ์วันที่

6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นต้น ผลกระทบอันเกิดจากบทบาทของขบวนการนักศึกษาต่อระบบการเมืองของไทยนั้น พอจะยกมาให้เห็นโดยละเอียดได้ดังนี้

1.1 การเกิดกระแสความตื่นตัวทางการเมือง ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 รัฐบาลทหารที่สืบทอดอำนาจมาจนหมดอำนาจไป มีการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่เข้าบริหารประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคลี่คลายเหตุการณ์ทางการเมืองให้เข้าสู่ภาวะสงบเรียบร้อยและให้กระบวนการทางการเมืองเป็นไปตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งในระยะแรกมีแนวโน้มที่จะเป็นไปได้ ทำให้ระบบต่าง ๆ ที่เป็นมาตรการและพื้นฐานของประชาธิปไตยเริ่มมีบทบาทและพฤติกรรมทางการเมืองขึ้น¹ ขบวนการนักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมนั้นประชาชนโดยทั่วไปเฉยเมยต่อการเมือง ไม่เข้าใจว่าการเมืองมีผลกระทบต่อตนและตนก็สามารถมีอิทธิพลต่อการเมือง ขบวนการนักศึกษาเป็นผู้นำในการเคลื่อนไหวเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงพลังของตนและสร้างกระแสกดดันให้ผู้มีอำนาจมองเห็นความสำคัญ รับฟังและให้ความสนใจต่อประเด็นปัญหาที่ประชาชนเรียกร้อง กระแสความตื่นตัวทางการเมืองนี้ปรากฏออกมาผ่านทางพรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มต่าง ๆ เมื่อมองในด้านของความตื่นตัวและเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนแล้ว พอจะพิจารณาให้เห็นการตื่นตัวที่ปรากฏออกมาในรูปขององค์กรต่าง ๆ ดังนี้

1.1.1 พรรคการเมือง ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 พรรคการเมืองมีโอกาสพัฒนาบทบาทของตนเองออกไปได้อย่างกว้างขวางและค่อนข้างเป็นอิสระจากการควบคุมของทหาร ทั้งนี้เพราะบรรยากาศทางการเมืองโดยทั่วไปมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น จากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2517 ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด บรรดานักการเมืองนักเก่าและใหม่มีการเคลื่อนไหวรวมกลุ่มบุคคลที่มีแนวคิดและแนวทางการเมืองคล้ายกันรวมตัวตั้งพรรคการเมืองขึ้นจำนวนมาก ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2517 มีพรรคการเมืองมาจดทะเบียนจำนวนถึง 42 พรรค

¹พ.อ.ประเสริฐ มงคลประสิทธิ์. การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทย ภายหลัง 14 ตุลาคม 2516. 2518. หน้า 39.

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ การเลือกตั้งครั้งก่อนมีพรรคการเมืองเพียง 14 พรรคเท่านั้น¹ การที่มีพรรคการเมืองจำนวนมากนั้น ถ้าหากจะเปรียบเทียบกับประเทศที่มีพัฒนาทางการเมืองแล้ว ก็อาจจะพูดได้ว่า ประเทศไทยยังไม่มีพัฒนาทางการเมืองภายใต้ระบบพรรคการเมืองอย่างแท้จริง เพราะการมีพรรคการเมืองจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่านักการเมืองของไทยมีความคิดเห็นและอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกแยกกัน มีความขัดแย้งทั้งด้านนโยบายและการดำเนินงานทางการเมืองเป็นอย่างมาก และข้อเท็จจริงในเรื่องนี้เห็นได้จากพรรคการเมืองที่เกิดขึ้นใหม่หลายพรรค เกิดจากการแยกตัวออกจากพรรคเดิม ซึ่งการมีพรรคการเมืองจำนวนมากเกินไป และแยกตัวออกจากพรรคใดพรรคหนึ่งนั้นก่อให้เกิดการแตกแยกในทางการเมืองและพรรคการเมืองไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอทำให้ขาดความมั่นคงและเลิกล้มได้ง่าย แต่ถ้าหากมองในแง่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็น ความเชื่อของตนโดยอิสระแล้วจะพบว่า เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการพัฒนา การเมืองภายใต้ระบบพรรคการเมืองในระยะยาว เพราะในบรรยากาศที่เป็นอิสระนักการเมืองสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่เท่ากับเป็นการให้การเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชน และพรรคการเมืองก็จะสามารถขยายบทบาทของตนให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้มากขึ้น โดยเฉพาะพรรคใหญ่ ๆ ที่มีความพร้อมของทรัพยากรทางการเมือง เช่น พรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทย เป็นต้น² แม้ว่าการเมืองในระบบเปิดจะมีระยะสั้น แต่ด้วยยุทธวิธีทางการเมืองและกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เช่น นโยบายเงินผันของพรรคกิจสังคมในปี พ.ศ. 2518 ก็มีส่วนทำให้ประชาชนทั่วไปเริ่มตระหนักถึงการคงอยู่ของระบบพรรคการเมือง และคุ้นเคยกับคำว่าประชาธิปไตย ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้ไม่เป็นที่แพร่หลายในสังคมไทยก่อนปี พ.ศ. 2516

¹การเลือกตั้งในวันที่ 10 ก.พ. 2512 ส่งสมัครทั้งสิ้น 14 พรรค แต่ได้รับเลือกตั้งเพียง 7 พรรค ส่วนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2518 มีพรรคการเมืองจดทะเบียนก่อนวันเลือกตั้งถึง 42 พรรค แต่ได้รับเลือกเพียง 22 พรรค

²วิชชกร นาคธน. การปรับบทบาทของทหารไทยหลัง พ.ศ. 2516 - ปัจจุบัน : ศึกษามิติของการพัฒนาเพื่อความมั่นคง. 2531. หน้า 25.

1.1.2 กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ ก่อนเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การรวมกลุ่มอิทธิพลในสังคมไทยเป็นไปอย่างหลวม ๆ ไม่มีการประสานงาน และดำเนินนโยบายร่วมกัน ทำให้ขาดพลังและไม่มีอิทธิพลเพียงพอที่จะต่อรองกับรัฐบาลหรือกลุ่มผลประโยชน์อื่น ๆ แต่เมื่อภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 แล้ว ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อและค่านิยมทางการเมืองที่ต่างคนต่างอยู่ มาเป็นการรวมตัวกันทางการเมือง เพื่อเคลื่อนไหวเผยแพร่แนวคิดของกลุ่มและสร้างพลังต่อรองทางการเมืองอย่างแพร่หลายในทุกสาขาอาชีพ ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ช่างนาข้าวไร่ กรรมกรผู้ใช้แรงงาน และบรรดาผู้ประกอบการค้าหรือธุรกิจต่าง ๆ สาเหตุในการรวมกลุ่มประการสำคัญ เนื่องมาจากการได้รับแรงกดดันจากค่าครองชีพและความรู้สึกไม่เป็นธรรม ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่มีความกระตือรือร้นและค่านิยมเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคมากขึ้น ความทรงกลัวต่อข้าราชการและบุคคลระดับสูงลดน้อยลง ตลอดจนได้เห็นแบบอย่างและเข้าร่วมกับการดำเนินงานของขบวนการนักศึกษา ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและเคลื่อนไหวเข้ามาต่อรองทางการเมืองเป็นจำนวนมาก เช่น ในหมู่กรรมกรได้มีการจัดตั้งสหภาพแรงงานขึ้นตามโรงงานอุตสาหกรรม รัฐวิสาหกิจ เพื่อปกป้องผลประโยชน์อันชอบธรรมของตน โดยเฉพาะเรื่องค่าจ้างขึ้นต่ำและสวัสดิการต่าง ๆ และต่อมาพัฒนาเป็นการรวมกลุ่มในขอบเขตที่กว้างขึ้นและมีอำนาจต่อรองมากขึ้นในรูปของสหพันธ์สหภาพแรงงานแห่งประเทศไทย ในหมู่ชาวนาข้าวไร่ก็มีการรวมตัวเป็นกลุ่มเกษตรกรต่าง ๆ เรียกร้องความเป็นธรรมจากการถูกโกงที่ดินและการถูกกดราคาพืชผล ในที่สุดก็พัฒนาไปสู่การรวมตัวเป็นสหพันธ์ชาวนาข้าวไร่แห่งประเทศไทย การรวมตัวกันของกรรมกรและชาวนาข้าวไร่นี้นับได้ว่าผลโดยตรงมาจากบทบาทของขบวนการนักศึกษาที่ออกไปเรียนรู้ชีวิตและแก้ปัญหาชาวนาข้าวไร่ในชนบทและกรรมกรในเมือง

นอกจากที่กลุ่มต่าง ๆ จะเคลื่อนไหวเพื่อต่อรองผลประโยชน์ของตนแล้ว ยังมีการเคลื่อนไหวเพื่อเปิดโปงปัญหาความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ในสังคมที่หมักหมมมาเป็นเวลานาน ภายใต้การนำของขบวนการนักศึกษา เช่น กรณีถังแดง กรณีบ้านนาทราย การรักษาสถาปัตยกรรมของชาติ เช่น การคัดค้านการเข้ามาครอบงำผลประโยชน์ของชาติโดยนายทุนต่างชาติ การเคลื่อนไหวในเรื่องอธิปไตยของชาติ เช่น การต่อต้านการเข้ามาตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกา

ในประเทศไทยเพื่อส่งเสริมความเจริญและ การคัดค้านการละเมิดอธิปไตยของไทยกรณีเรือ
มายาเกซ เป็นต้น

การเกิดกระแสตื่นตัวทางการเมืองและเกิดกลุ่มต่าง ๆ นั้นในด้านหนึ่งเป็นลักษณะที่ดี
ที่แสดงว่าประชาชนตระหนักถึงอำนาจของตนเองและมีส่วนกระตุ้นความรับผิดชอบของรัฐบาล
หรือนักการเมืองต่อประชาชน ลักษณะเช่นที่ว่าจะเกิดขึ้นและ เป็นจริงได้ก็ต่อเมื่อระบบการเมือง
มีความสามารถและทรัพยากรทางการเมืองเพียงพอ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมีพื้นฐานมาจาก
ความอ่อนแอและไร้ประสิทธิภาพของระบบการเมืองไม่สามารถ คอบสนองข้อเรียกร้องของ
ประชาชนได้เพียงพอ และอีกประการหนึ่งนั่นก็คือเกิดการเรียกร้องทางการเมืองที่มากเกินไป
กล่าวคือในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 มีการเดินขบวนประท้วงและนัดหยุดงานนับพันครั้ง คือ
พ.ศ. 2516 จำนวน 501 ครั้ง, ปี พ.ศ. 2517 จำนวน 357 ครั้ง, ปี พ.ศ. 2518 จำนวน
241 ครั้ง และ พ.ศ. 2519 จำนวน 133 ครั้ง¹ จากการเรียกร้องทางการเมืองที่มากเกินไป
ทำให้สภาวะทางการเมืองของไทยมีลักษณะของความไม่เหมาะสมพอควรระหว่างปริมาณความต้องการ
กับความสามารถในการตอบสนองทำให้การเมืองไทยในช่วงนี้เกิดภาวะระส่ำระสาย นอกจากนี้
การเรียกร้องทางการเมืองที่เกิดขึ้นหลายกรณีเป็นการฉวยโอกาส ไม่สมเหตุผลผลอยู่ในลักษณะ
ของการใช้กฎหมายอยู่เหนือกฎหมาย สังคมไทยในช่วงประชาธิปไตยแบ่งบานจึงมีทั้งลักษณะที่เป็น
ความหวังและความสับสนวุ่นวายไปพร้อม ๆ กัน

1.2 ผลต่อการพัฒนาประชาธิปไตย บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาเท่าที่
ผ่านมานั้น กล่าวได้ว่าเป็นการแสดงบทบาทของนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแทบทั้งสิ้น โดยเป็นผู้
คัดค้านระบบการปกครองแบบเผด็จการมาโดยตลอด นักศึกษาแสดงออกถึงความไม่พอใจและ
คัดค้านการยึดอำนาจของทหาร ฝ่ายทหารเองก็ได้ตระหนักถึงพลังในการต่อต้านของขบวนการ
นักศึกษามาโดยตลอดเช่นกัน จึงถือได้ว่าขบวนการนักศึกษาเป็นพลังสำคัญที่มีส่วนในการพัฒนา
ประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นและคงอยู่ เพราะนอกจากนักศึกษาจะมีบทบาทในการคัดค้านระบบเผด็จการ
แล้วยังทำหน้าที่คอยตรวจสอบ ติดตามมิให้ฝ่ายผู้ถืออำนาจของตนในการรื้อถอนสิทธิเสรีภาพ

¹ลิขิต อีร์เวคิน. "การเมืองการปกครองไทย พ.ศ. 2516 - 2519," ใน
เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย. 2531. หน้า 762.

ของประชาชน รวมทั้งคัดค้านการตัดสินใจและนโยบายของรัฐบาลที่อาจจะผิดพลาดส่งผลเสียหายแก่ประเทศชาติหรือประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมและรักษาระบอบประชาธิปไตย¹

นอกจากนั้นขบวนการนักศึกษายังช่วยให้ระบบการเมืองมีความสามารถมากขึ้นในการแจกแจงทรัพยากรของสังคมให้เป็นธรรม การให้การศึกษา การให้บริการสาธารณะ การให้หลักประกันความยุติธรรม ในการสร้างระบบการเมืองที่มั่นคงนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งค่านิยม ประเพณีและระบบพื้นฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะระบบราชการ ขบวนการนักศึกษาได้เรียกร้องให้มีการสร้างระบบใหม่ในทุก ๆ ด้านไปพร้อม ๆ กับการพยายามให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองแก่ประชาชน ทั้งในรูปแบบของการออกเผยแพร่ประชาธิปไตย การจัดนิทรรศการและการจัดอภิปรายทางการเมือง รวมทั้งการผลักดันให้ประชาชนเข้าร่วมต่อสู้เพื่อเรียนรู้ทางการเมืองอีกด้วย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการวางรากฐานการพัฒนาประชาธิปไตยอันเป็นผลมาจากบทบาทของขบวนการนักศึกษาคือ รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มีเนื้อหาเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดฉบับหนึ่ง เช่น การกำหนดให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธานรัฐสภานายกรัฐมนตรีจะต้องมาจากการเลือกตั้ง และห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ถ้าเรากล่าวว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นแม่แบบในการดำเนินงานทางการเมือง รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2517 ก็นับเป็นแบบอย่างที่ดีในการวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตย

1.3 การลดบทบาททางการเมืองของสถาบันทหาร สถาบันทหารนับเป็นองค์กรที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา โดยเฉพาะหลัง เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ซึ่งเกิดผลกระทบต่อสถาบันทหารหลายประการ ได้แก่

1.3.1 การสูญเสียอำนาจของกลุ่มผู้ทหารที่มีบทบาททางการเมืองของไทยมาอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2490 ทหารมีบทบาทสำคัญทางการเมืองอย่างเด่นชัดตลอดมาโดยกุมอำนาจทางการเมืองด้วยการเข้าดำรงตำแหน่งทั้งทางฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติในรูปของวุฒิสภา การเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ส่งผลให้ผู้ทหารไม่สามารถเข้าร่วมกำหนดหลักเกณฑ์ทางการเมืองที่จะเอื้อต่อการกุมอำนาจทางการเมืองของ

¹ฉันทนา อัญญเศรษฐ์. เล่มเดิม. หน้า 328.

ผู้นำทหารและกองทัพอย่างแต่ก่อน ผลกระทบนี้มิได้จำกัดเฉพาะในกลุ่มผู้นำทางทหารระดับสูงเท่านั้น หากแต่ขยายวงกว้างออกไปถึงสภาพทางอำนาจ, ความชอบธรรมและเกียรติภูมิของกองทัพโดยรวม¹

สถาบันทหารได้รับการท้าทายจากกลุ่มพลังทางการเมืองฝ่ายพลเรือนโดยใช้อำนาจรัฐสภาเป็นเวที เช่น มีความพยายามคัดค้านอำนาจของทหารในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศ เช่น การตั้งงบประมาณทางทหารโดยเฉพาะงบราชการลับ การควบคุมบทบาทของกองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) ซึ่งต่อมาภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) การปฏิบัติการกวาดล้างผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในหลายพื้นที่ที่ถูกประนามว่าเป็นการปราบปรามประชาชน ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวนี้ไม่มีนายทหารระดับสูง ผู้ใดที่ออกมาปกป้องสถาบันทหาร เพราะต่างคนต่างระวังตัวเพื่อสถานการณ์และความอยู่รอดของตนเอง ขั้วกลางใจของทหารระดับกลางและระดับล่างตกต่ำอย่างมากจากกระแสการโจมตี

1.3.2 การแตกแยกในกองทัพ ความแตกแยกในกองทัพมีมาก่อนหน้านี้แล้ว แต่ขบวนการนักศึกษาได้เป็นตัวเร่งให้สถานการณ์ความขัดแย้งสุกงอมเร็วยิ่งขึ้น และอาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งในกองทัพระหว่างกลุ่มกษัตริย์ - ประภาส กับกลุ่มพลเอกกฤษณ์ สีวะรา มีส่วนอย่างมากต่อชัยชนะของขบวนการนักศึกษาในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ภายหลังเหตุการณ์นี้แล้ว ความแตกแยกในกองทัพมีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทำให้ทหารมีข้อจำกัดในการใช้กองทัพเป็นเครื่องมือทางการเมืองไม่เหมือนช่วงก่อนหน้านี้ที่ทหารสามารถใช้อำนาจเป็นเครื่องต่อรองทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ ภายในวงการทหารเองก็มีความหวาดวิตกต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และได้มีการบัญญัติวิธีทางการเมืองของคนเพื่อให้อำนาจเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

¹กนกวลี ชูชัยชนะ. พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475 - 2524. 2528. หน้า 148.

นอกจากการแตกแยกในเรื่องตัวบุคคลในกองทัพแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการขัดแย้งกันทางความคิดในหมู่ทหารอีกด้วย กล่าวคือ นายทหารชั้นผู้น้อยในกองทัพเริ่มเรียกร้องให้ทหารทำตนเป็นทหารอาชีพ มุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาประเทศชาติเป็นประเด็นสำคัญ เรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองและสถานการณ์ทางการเมืองเป็นเรื่องจำเป็นที่ทหารต้องศึกษาเรียนรู้ เพราะเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศชาติ แต่ทหารต้องเรียนรู้การเมืองเพียงเพื่อใช้เป็นมาตรการควบคุมไปกับการปฏิบัติการทางทหารเท่านั้น¹ ท่ามกลางสถานการณ์เช่นนี้ทหารได้หันกลับมาพิจารณากองทัพของตนมากขึ้น ที่สำคัญคือการมองเห็นจุดบกพร่องของกองทัพและยอมรับในความล้มเหลว นับเป็นครั้งแรกที่ทหารวิพากษ์วิจารณ์กองทัพของตนอย่างเปิดเผยและรุนแรงเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกองทัพให้ดีขึ้นทั้งด้านการพัฒนากองทัพและการบริหารกองทัพ²

1.3.3 การพัฒนาความคิดทางการเมืองของทหาร ในสถานการณ์ทางการเมืองหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นอกจากจะเกิดการวิพากษ์วิจารณ์กองทัพและผู้นำทหารอย่างกว้างในหมู่นายทหารระดับล่างแล้ว ยังเกิดการรวมตัวของนายทหารที่มีแนวคิดเหมือนกันขึ้น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทหารหนุ่มและกลุ่มทหารประชาธิปไตย

กลุ่มทหารหนุ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. 2516 ท่ามกลางกระแสความคิดของทหารที่เกิดความรู้สึกว่าประชาธิปไตยทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ไร้ระเบียบสังคม ในส่วนของกองทัพทหารกลุ่มนี้เห็นว่า ผู้นำระดับสูงไม่เอาใจใส่ต่อการพัฒนากองทัพเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองและธุรกิจการค้ามากเกินไป จนมีผลให้กองทัพอ่อนแอและถูกวิพากษ์วิจารณ์จากภายนอกทำให้กองทัพเสียเกียรติภูมิ กลุ่มทหารหนุ่มส่วนใหญ่มาจากนายทหาร จปร. รุ่น 7 เช่น พ.ต.มัญญะ รูปขจร, พ.ต.จำลอง ศรีเมือง ร. พ.ต.ชาญบุรณะ เพ็ญตระกูล, พ.ต.แสงศักดิ์ มังคละศิริ และ พ.ต.ปรีดี รามสูต เป็นต้น ภายหลังเหตุการณ์วันที่

¹กนกวลี ชูชัยยะ. เล่มเดิม. หน้า 164. (อ้างอิงมาจาก ร.อ.รณฤทธิ์ ภาวพานิช. "การศึกษาสำหรับนักเรียนนายร้อยยานอนาคต," เอกสารวิจัยส่วนบุคคล. โรงเรียนเสนาธิการทหารบก หลักสูตรประจำชุดที่ 53/25 หน้า 48.)

²แหล่งเดิม. หน้า 166.

6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้มีเพื่อนร่วมรุ่นคนอื่น ๆ เข้าร่วมกลุ่มด้วย เช่น พ.ต.บุลศักดิ์ โพธิ์เจริญ, พ.ต.พัลลภ ปิ่นมณี, พ.ต.สาคร กิจวิริยะ และ พ.ต.ประจักษ์ สว่างจิตร์ เป็นต้น¹ กลุ่มทหารหนุ่มไม่ได้แสดงแนวคิดทางการเมืองออกมาอย่างชัดเจน ได้แต่เพียงแสดงท่าทีว่าศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย และต้องการพัฒนาประชาธิปไตยของไทยให้เป็นประชาธิปไตยเต็มรูปแบบ การแสดงออกของกลุ่มทหารหนุ่มส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิบัติการทางการเมืองเป็นหลัก และไม่แตะลึกลงไปในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง หากแต่จะใช้พลังผลักดันการเปลี่ยนแปลงในเรื่องที่เป็นรูปธรรม บทบาทของกลุ่มทหารหนุ่มที่แสดงออกต่อสังคมนั้นมีหลายกรณี ซึ่งพอจะยกตัวอย่างมาให้เห็นดังนี้

- การคัดค้านการถอนสถานะเรดาร์ที่สหรัฐอเมริกาช่วยเหลือติดตั้งขึ้นที่เกาะคา จังหวัดอุดรธานี และค่ายรามสูร จังหวัดอุดรธานี เพราะเห็นว่าทำให้ไทยเสียประโยชน์²
- การคัดค้านการแต่งตั้งพล อ.กฤษณ์ สีวะรา เป็นรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม เพราะเป็นทหารการเมืองไม่ใช่นักทหารอาชีพ
- การจัดนิทรรศการวันประชาธิปไตย โดยจัดงานในวันเดียวกับที่นักศึกษาจัดนิทรรศการสาธารณรัฐประชาชนจีนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อต่อต้านกระแสความคิดซ้ายจัดของนักศึกษา
- กลุ่มทหารหนุ่มซึ่งเป็นนายทหารที่คุมกำลังระดับกองทัพบก ได้เข้าร่วมในการโค่นล้มรัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 และผลักดันให้ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี

หลังการปฏิวัติวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 กลุ่มทหารหนุ่มกลายเป็นกลุ่มพลังที่สลับที่ที่สุดกลุ่มหนึ่ง แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มก็ยังไม่เป็นที่เปิดเผยมากนัก การแสดงความคิดเห็นทางการเมืองมักจะทำในรูปของการที่สมาชิกในกลุ่มเข้าพบผู้นำทางการเมืองเพื่อเสนอแนะมาตรการต่าง ๆ³ กลุ่มทหารหนุ่มหมดบทบาททางการเมือง ไปเมื่อนักการเมืองเข้าร่วมมือ

¹ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ยังเติร์กกับทหารประชาธิปไตยการวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย. 2525. หน้า 87.

²พล.อ.วัลลภ โรจนวิสุทธิ์. ยังเติร์กของไทย. 2521. หน้า 31.

³ชัยอนันต์ สมุทวณิช. เล่มเดิม. หน้า 100.

ยึดอำนาจจากพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2524 แต่ประสบความสำเร็จ
ความล้มเหลวจนกลายเป็นกบฏในที่สุด

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มทหารประชาธิปไตยนั้น ส่วนใหญ่เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการ
มีใช้นายทหารระดับกุ่มกำลัง เช่นกลุ่มทหารหนุ่ม สมาชิกคนสำคัญของกลุ่มทหารประชาธิปไตย
ได้แก่ พลตรีระวี วันเพ็ญ, พันเอกชวติ พิสุทธิพันธ์, พันเอกสุบรรณ แสงพันธ์, พันเอกทรงศักดิ์
สุยานนท์ และพันเอกสมพงษ์ บุญศิริกุล ฯลฯ การรวมตัวของกลุ่มทหารประชาธิปไตยเกิดขึ้น
อย่างจริงจังภายหลังเหตุการณ์ปฏิวัติวันที่ 20 ตุลาคม 2520 กลุ่มทหารประชาธิปไตยนับเป็นกลุ่ม
ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับระบบประชาธิปไตยชัดเจนและได้ใช้วิธีการแพร่ขยายความคิดของคนในหลาย
รูปแบบ ทั้งในรูปของการออกแถลงการณ์ สาธิต การวิจารณ์นโยบายของรัฐบาล และเสนอแนะ
รูปแบบการปกครองผ่านนิตยสารตะวันตกใหม่ที่กลุ่มจัดทำขึ้น ด้วยเหตุนี้การเคลื่อนไหวทางความคิด
ของกลุ่มทหารประชาธิปไตยจึงชัดเจนเป็นระบบ แม้ว่ากลุ่มทหารประชาธิปไตยจะไม่ใช่มูลนิธิ
เป็นทางการในกองทัพ แต่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อความคิดของทหารในกองทัพจำนวนมาก และ
กลุ่มทหารประชาธิปไตยเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวคิดในการต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทย ด้วยวิธีการเมืองนำการทหารตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523
เรื่องนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นนโยบายหลักของชาติในเวลาต่อมา¹

การที่ทหารลดบทบาททางการเมืองของตนลงและมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดตลอดจน
ยุทธศาสตร์ทางการเมือง ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการเมืองไทยหลายประการ โดยเฉพาะจาก
คำสั่งที่ 66/2523 ซึ่งสามารถนำมาปฏิบัติจนยุติสงครามกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย
ได้อย่างเด็ดขาด และเป็นการสิ้นสุดภารกิจที่นักหน่วงที่สุดของวงการทหารไทยในรอบหลายสิบปี
ลงไปได้และสามารถนำสันติสุขมาสู่สังคมไทยได้ในระดับที่น่าพึงพอใจ

¹กนกวลี ชูชัยยะ. เล่มเดิม. หน้า 199.

1.4 การเกิดปฏิกิริยาตอบโต้จากฝ่ายอนุรักษ์นิยม ขบวนการนักศึกษาซึ่งเป็นกลุ่มนำในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในช่วงหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้พยายามที่จะสถาปนาระบบประชาธิปไตยที่เป็นจริงขึ้นในสังคมไทย และได้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและชอบธรรมตามความคิดความเชื่อของตนขึ้น ซึ่งนั่นก็คือการกระทบกับผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจในโครงสร้างสังคมเดิม ส่งผลให้เกิดการขัดแย้งทางอุดมการณ์ และเกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันขึ้นในสังคม ฝ่ายอนุรักษ์นิยมชาวจัดซึ่งประกอบด้วย ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน นักธุรกิจ นักการเมืองและชนชั้นสูงอื่น ๆ ที่ไม่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างอำนาจเดิมของตน ได้พยายามต่อต้านขบวนการนักศึกษา และฟื้นฟูอิทธิพลทางการเมืองของตน โดยใช้มาตรการและรูปแบบหลายประการ รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มมวลชนขึ้นมาเพื่อตอบโต้ขบวนการนักศึกษาโดยตรง กลุ่มต่าง ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นนั้นได้แก่

1.4.1 กลุ่มนวพล เป็นองค์กรที่ทำงานต่อต้านคอมมิวนิสต์ทางด้านการเมือง ได้รับการจัดตั้งในปี พ.ศ. 2517 เชื่อกันว่ากลุ่มนวพลได้รับการสนับสนุนจาก ซี.ไอ.เอ. และนายทหารบางส่วน การทำงานของกลุ่มนวพลจะมีนายวัฒนา เขียววิมล เป็นตัวเปิดเผยในการดำเนินงาน¹ จุดมุ่งหมายในการจัดตั้งนวพลนี้เพื่อที่จะปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยใช้นโยบายยึดมั่นในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่ในภายหลังบทบาทส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การจัดหาแกนนำทั่วประเทศทำการต่อต้านความคิดสังคมนิยมในกลุ่มนักเรียนนักศึกษาเป็นหลัก วิธีดำเนินการของนวพลจะใช้การออกอบรมสมาชิกในต่างจังหวัดทั่วประเทศเกี่ยวกับวิธีการต่อต้านการเรียกร้องของนักศึกษาและประชาชนพยายามชี้แนะและแสดงให้เห็นว่าขบวนการนักศึกษาและประชาชนที่เรียกร้องความเป็นธรรมเป็นพวกคอมมิวนิสต์ที่ได้รับแผนมาจากต่างชาติเพื่อสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในบ้านเมือง สมาชิกของนวพลมีจำนวนมากตั้งแต่ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน พ่อค้า คหบดี ครู - อาจารย์ ภิภุ สามเณร และประชาชนทั่วไป

¹ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. 2518. หน้า 178.

ข้อที่น่าสังเกตรวการหนึ่งของกลุ่มนวพลก็คือ ได้มีการตีความเพื่ออ้างความชอบธรรม ในการดำเนินงานของตนว่า โครงสร้างของสังคมไทยขึ้นอยู่กับรากฐาน 2 ประการ คือ วัดกับ วัง¹ กลุ่มนวพลได้อ้างถึงวังในแง่ที่ว่ากลุ่มตนจะต่อต้านฝ่ายซ้ายและคอมมิวนิสต์ให้ถึงที่สุดเพื่อ ป้องกันสถาบันพระมหากษัตริย์ ในส่วนของวัดกลุ่มนวพลสามารถดึงเอาพระกิตติวุฒโฑเข้าร่วมใน ขบวนการได้ และพระกิตติวุฒโฑได้นำเอาหลักการของพุทธศาสนามาตีความและ เป็นข้ออ้างใน การปราบปรามขบวนการฝ่ายซ้ายและคอมมิวนิสต์ว่า "ฆ่าพวกซ้ายหรือพวกคอมมิวนิสต์ไม่บาป" โดยให้เหตุผลว่าใครก็ตามที่ทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถือว่าเป็นการที่คนไทยควร กระทำ และถ้าการฆ่านั้นเป็นการฆ่าเพื่อป้องกันประเทศชาติแล้วแม้จะเป็นบาปแต่ก็ได้บุญในแง่ ของการปกป้องประเทศจากศัตรูมากกว่าที่จะได้บาป เหมือนกับการฆ่าปลาถวายพระ เพราะแม้ การฆ่าปลาจะเป็นบาปแต่การถวายปลาให้พระนั้นเป็นบุญมากกว่า นับเป็นความพยายามที่จะ สร้างความถูกต้องชอบธรรมในทางศีลธรรมแก่ฝ่ายที่ต้องการปราบปรามขบวนการฝ่ายซ้ายและ คอมมิวนิสต์² และการที่นวพลมีสมาชิกอยู่ในทุกระดับโดยเฉพาะข้าราชการในท้องถิ่นทำให้ สามารถขยายขอบข่ายงานออกไปได้อย่างกว้างขวาง

1.4.2 กลุ่มกระหิงแดง ก่อตั้งขึ้นโดย พลตรีสุดสาย หัสดินทร ณ อยู่ธยา สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักเรียนอาชีวศึกษา กลุ่มกระหิงแดงมีเป้าหมายอยู่ที่การต่อต้าน บทบาทของขบวนการนักศึกษาโดยตรงและมีแนวคิดพื้นฐานอยู่ที่การใช้มวลชนปราบมวลชน ทั้งนี้ เพราะฝ่ายอนุรักษนิยมทราบดีว่าในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นักเรียน อาชีวศึกษาเป็นกำลังสำคัญในการเข้าปะทะกับตำรวจทหารและถือได้ว่าเป็นแขนงของขบวนการ นักศึกษาในเหตุการณ์ดังกล่าว การแยกนักเรียนอาชีวะออกจากนักศึกษาจึงเป็นหลักการพื้นฐาน ของการก่อตั้งกลุ่มกระหิงแดง โดยใช้จุดอ่อนของแต่ละฝ่ายมาเป็นข้อโจมตี เพราะโดยสภาพ ในสังคมแล้วนักเรียนอาชีวะมีฐานะต่ำกว่านักศึกษาในมหาวิทยาลัยอยู่แล้ว ประกอบกับทำที่ไม่

¹"นวพล...เร่อออกมาจากขวา," ประชาชาติ. 2(90) : 25 ; 7 สิงหาคม 2518.

²วิลเลียม แบรดลีย์ และคนอื่น ๆ. เหตุการณ์ 6 ตุลา ในทัศนะนักวิชาการ อเมริกัน. แปลโดย เอกฉรงค์ รั้งคประดิษฐ์. 2522. หน้า 18.

ยอมรับนักเรียนอาชีวะของนักศึกษาบางส่วนได้กลายเป็นจุดอ่อนให้ฝ่ายอนุรักษ์นิยมแยกนักเรียนอาชีวะออกจากนักศึกษา โดยการพยายามทำให้เห็นว่า นักศึกษาหลอกนักเรียนอาชีวะให้เป็นเครื่องมือและหลอกให้ตายแทนในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ดังที่ พลตรีสุดสหาย หัสดิทร ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

"...ผมเริ่มวิเคราะห์และพบว่า เครื่องมือของรัฐบาลเงา (ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย : ผู้เขียน) คือมวลชน ดังนั้นที่เราจะต้องใช้ก็น่าจะเป็นมวลชนเช่นกัน ผมก็วิเคราะห์ต่อไปอีกว่า มวลชนที่มีพลังในขณะนั้นมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มศูนย์กลางนิสิตและกลุ่มอาชีวะ และปรากฏว่าทั้งสองกลุ่มไม่ค่อยจะประสานสามัคคีกันนัก...การที่เราจะทำให้ใครก็ตามอ่อนกำลังลง เราจำเป็นต้องแยกสลายสิ่งนั้น ผมก็อยากจะพูดว่าเป็นแผนที่แยกหัวออกจากตัว และก็เพราะความเป็นทหารอีกนั่นแหละที่ผมต้องเปรียบเทียบกำลังรบ ผลการวิเคราะห์ออกมาว่า ในด้านศูนย์กลางนิสิตมีความคิดมีเงื่อนไขที่ใคร่รับมาจากการบริจาคถึง 26 ล้านบาท และมีนักการเมืองคอยให้การสนับสนุนอยู่ การที่จะเอานักเรียนอาชีวะไปขัดขวางต่อต้านนั้น ไม่น่าจะมีทางชนะกันได้เลย แต่บังเอิญระยะนั้นนักเรียนอาชีวะชอบเล่นระเบิด...ระเบิดยอมไม่เข้าใครออกใคร ทำให้คนตายได้และทุกคนก็กลัวตาย..."¹

นายสมศักดิ์ ชวัณมงคล ผู้นำกลุ่มกระหังแดง ก็ได้กล่าวถึงความพยายามดึงนักเรียนอาชีวะเพื่อเป็นเครื่องมือในการเมืองตอนหนึ่งว่า

¹พลตรีสุดสหาย หัสดิทร. "ผมก็อยากเปลี่ยนกะเขาบ้าง," ใน รวมบทความ ก้าวต่อไปของสังคมไทย. 2523. หน้า 162.

"...ในหมู่นักเรียนอาชีวะนี้ใครก็ต้องการดีไปสร้างฐาน มีหลายคนที่ต้องการดีไป อย่างอนุสรณ์ ทรัพย์มณู พลตรีประกอบ วีระพันธ์ หรือคุณพ่อสุดสาย หัสดิทร...คนที่กล้าทุ่มตัวเข้าหาพวกอาชีวะ และกล้าที่สุดคือคุณพ่อสุดสาย ดังนั้นนักเรียนอาชีวะจึงเหมาทางพลตรีสุดสาย แล้วเราก็ขัดแย้งกับศูนย์นิสิตนักศึกษาเรื่อยมาตั้งแต่กรณีให้ผู้มีอายุ 18 ปีมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งนั้นแล้ว เราว่าเขาคิดจะใช้เด็กอายุ 18 เป็นฐานของเขา ซึ่งเราไม่เห็นด้วย ก็เกิดเรื่องกันมาตลอด..."¹

สมาชิกของกลุ่มกระทิงแดงนอกจากจะมีนักเรียนอาชีวะเป็นแกนแล้วยังมีอดีตทหารรับจ้าง และผู้ที่ถูกไล่ออกจากกองทัพเพราะผิดวินัย การรับสมาชิกของกลุ่มกระทิงแดงไม่ได้มีรากฐานทางอุดมการณ์ แต่โดยสัญชาตญาณว่าจะจ่ายค่าจ้างสูง ๆ และเสนอสิ่งเบาเรอความสุขทั้ง เหล้าและผู้หญิง² กลุ่มกระทิงแดงมีบทบาทสำคัญในการก่อวินาศกรรมขบวนการชุมนุมเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาแทบทุกครั้งด้วยวิธีการรุนแรง และมีส่วนสำคัญในการก่อเหตุความรุนแรงในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

1.4.3 กลุ่มลูกเสือชาวบ้าน ลูกเสือชาวบ้านรุ่นแรกเกิดขึ้นที่บ้านเหล้ากอ ทก ต.บิลแสวงหา กิ่งอำเภอนาเห้ว อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เมื่อปี พ.ศ. 2514 โดยมี พลตำรวจตรีสมควร หริกุล เป็นผู้ริเริ่ม จุดมุ่งหมายเบื้องต้นของลูกเสือชาวบ้านก็เพื่อปลุกฝังความสามัคคีของคนในสังคม อาศัยหลักการของลูกเสือสอนให้คนรู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และปฏิบัติตนให้เป็นประชาธิปไตยโดยไม่แบ่งชั้นวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ พลเรือน คนมีหรือยากจน ทุกคนเป็นเพื่อนกัน โดยมีจุดยึดมั่นร่วมกันคือ ชาติ ศาสนา และ

1"สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ชวัณมงคล ผู้แทนกระทิงแดง," สยามนิกร. 2(89) : 30 ; 13 มี.ค. 2522.

2นพพร อัจฉริยวิเศษ. ระบบการเมืองไทย : ความเป็นสมัยใหม่ที่ไร้การพัฒนา. 2527. หน้า 111.

พระมหากษัตริย์³

จากการที่ได้รับการสนับสนุนจากกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน, กระทรวงมหาดไทย, กอ.รมน. และอีกหลายหน่วยงาน ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากสถาบันกษัตริย์เป็นอย่างดี ทำให้กิจการลูกเสือชาวบ้านขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เมื่อเกิดการขัดแย้งและต่อสู้ทางอุดมการณ์ในสังคมไทย ฝ่ายอนุรักษนิยมซึ่งพยายามชูอุดมการณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สามารถนำเอาพลังของกลุ่มลูกเสือชาวบ้านมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองอย่างได้ผลในการต่อต้านขบวนการนักศึกษาและนักการเมืองที่มีแนวทางสังคมนิยม เพราะถูกปลุกระดมให้เห็นว่าบุคคลเหล่านี้เป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่ลูกเสือชาวบ้านยึดมั่น ลูกเสือชาวบ้านจึงเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมปราบปรามนักศึกษาในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ร่วมกับ นวพล กระทิง และตำรวจตระเวนชายแดน

นอกจากกลุ่มมวลชนที่กล่าวมาแล้ว ยังมีกลุ่มมวลชนฝ่ายอนุรักษนิยมที่มีบทบาทต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาอีกหลายกลุ่ม เช่น ชมรมวิทยุเสรีซึ่งเป็นกลุ่มสถานีวิทยุของทหาร และได้ร่วมประสานงานกันโดยมีสถานีวิทยุยานเกราะเป็นแกนกลาง โดยมีพันโทอุทรา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, นายอาคม มกรานนท์ และ ดร.อุทิศ นาคสวัสดิ์ เป็นแกนนำคนสำคัญ ชมรมวิทยุเสรีมีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่ทัศนะโจมตีขบวนการนักศึกษาและ เป็นแกนกลางประสานงานอย่างเปิดเผยในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519² ชมรมแม่บ้าน ซึ่งก่อตั้งขึ้นในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2519 เพื่อโจมตีขบวนการนักศึกษาที่เคลื่อนไหวต่อต้านฐานทัพสหรัฐอเมริกาโดยตรง โดยมี ทมยันตี หรือนางวิมล คิริโพบูลย์ เป็นแกนนำคนสำคัญ³ นอกจากนี้ยังมีบุคคลและกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่มีบทบาทในการทำลายขบวนการนักศึกษา เช่น พลตรีประมา อติเรกสาร ซึ่งถึงกับแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีช่วงก่อนเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม

¹กรวิรัตน์ คุณากัทร. "ลูกเสือชาวบ้าน : บางสิ่งบางอย่างจาก 6 ตุลาคม 2519," ปริทัศน์. 1(1) : 15 ; ต.ค. - พ.ย. 2524.

²ศรพรหม วาสสุรางค์. "ใครก่อเหตุการณ์ 6 ตุลา," ปริทัศน์. 1(1) : 15 ; ต.ค. - พ.ย. 2524

³แหล่งเดิม.

พ.ศ. 2519 ว่า เป็นจังหวะและโอกาสที่ดีที่สุดแล้วที่จะปราบปรามศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ให้ถูกลบชื่อหายไป¹ รวมทั้งนายสมัคร สุนทรเวช นายคสุติ ศิริวรรณ ซึ่งมีทักษะชาจัด และบุคคลเหล่านี้ต่อมาได้มีบทบาทสำคัญในรัฐบาลคณะปฏิรูปทั้งหมด

บุคคลและกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อรูปขึ้นเป็นพลังฝ่ายขวาและเป็นแกนนำในการต่อสู้กับ ขบวนการนักศึกษาโดยตรง ด้วยวิธีการต่าง ๆ และเป็นพลังเปิดเผยที่มุ่งทำลายขบวนการนักศึกษา ให้หมดบทบาทไปจากสังคมไทย

1.5 การเกิดความรุนแรงทางการเมือง สังคมไทยภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้นได้เกิดกลุ่มทางการเมืองมากมายและมีความแตกต่างทางอุดมการณ์สูง ถ้าหาก แต่ละฝ่ายใช้แนวทางสันติโดยใช่เวทีการเมืองที่เปิดอยู่เป็นพื้นที่แสดงออกทางการเมืองอย่างเปิดเผยประชาธิปไตยของไทยก็น่าจะพัฒนาไปได้ในรูปแบบที่พึงประสงค์ แต่ในความเป็นจริงของ สังคมไทย ในช่วงนี้พบว่า เมื่อเกิดกระแสความขัดแย้งขึ้น กลวิธีที่นำมาใช้กับฝ่ายตรงข้าม ก็ยิ่งรุนแรงขึ้นเป็นเงาตามตัว การขาดกรรมทางการเมืองก็เป็นความรุนแรงรูปแบบหนึ่งที่นำมา ใช้ตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา การขาดกรรมที่เกิดขึ้นนี้ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่ตำรวจ ไม่สามารถจับคนร้ายได้ และไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นการกระทำของกลุ่มใด องค์การใด คดีขาดกรรมต่าง ๆ นี้เกิดขึ้นท่ามกลางการประกาศตัวของกลุ่มอนุรักษนิยมที่เรียกร้องให้จำกัด ผู้ที่ผ่านฉันทิตรงกันข้าม² กลไกของรัฐเองก็ดูเหมือนจะมีท่าทีเห็นด้วยและเลือกปฏิบัติกล่าวคือ กลุ่มมวลชนฝ่ายขวานั้นสามารถพบปะและใช้อาวุธสงครามได้โดยไม่ถูกจับกุม พร้อมกันนั้น สื่อมวลชนของรัฐโดยเฉพาะสถานีวิทยุเครือข่ายทหารได้ปลุกกระแสชาตินิยมและความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวต่อสู้กับศัตรูที่พวกเขาเห็นว่ามา ขย่งปลุกปั่นให้เกิดความแตกแยกขึ้นภายในชาติ โดยใช้อารมณ์แบบรายการหลายอย่าง เช่น รายการ เพลงเพื่อทหารตำรวจซึ่งมีการเสนอเพลงปลุกใจที่มีเนื้อหาเรียกร้องให้แสดงความรักชาติด้วยการ

¹มานิต มหรรษาธ. "ขบวนการและสาเหตุอันนำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 19," หลักไท. 7(348) : 27 ; 13 ต.ค. 2531.

²บุญปลูก นฤมล. "สื่อกับการใช้ความรุนแรงทางการเมือง," เศรษฐศาสตร์ การเมือง. 6(3 - 4) : 88 ; ตุลาคม 2531.

สามัคคีไม่หลงเชื่อคำยุยงปลุกปั่น ให้ความเคารพสถาบันกษัตริย์อย่างให้ครม้ายัย และชี้ให้เห็นถึงการเสียสละชีวิตของทหารกล้าในการต่อสู้กับศัตรู รวมทั้งการให้กษัตริย์ที่บ่อนทำลายชาติ¹ เช่น เพลงหนักแผ่นดิน เพลงแด่ทหารไทยในสมรภูมิ เพลงเรารู้ เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเพลงปลุกใจเหล่านี้แต่งขึ้นเพื่อตอบโต้เชิงอุดมการณ์กับเพลงเพื่อชีวิตที่แพร่หลายในขบวนการนักศึกษา รูปแบบรายการอีกประเภทหนึ่ง คือรายการข่าวชาวบ้านเป็นการเสนอข่าวต่าง ๆ โดยสอดใส่อารมณ์และเสนอทัศนะของผู้อ่านประกอบลงไป ซึ่งเป็นยุทธวิธีหนึ่งของการสร้างข่าวลือ เช่นรายการของสถานีวิทยุยานเกราะซึ่งมีพันโทอุทาร์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้ควบคุมรายการ² ข่าวลือนี้มีลักษณะเป็นการคาดเดา เป็นการบอกต่อกันมาแบบปากต่อปากและไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าใครเป็นจุดเริ่มต้น และใครเป็นผู้รับผิดชอบ ซึ่งกว่าจะมีการแก้ไขข่าวจากฝ่ายที่เสียหาย สาธารณชนก็เชื่อถือข่าวดังกล่าวไปแล้ว เช่น ข่าวลือเรื่องการล้มล้างสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ข่าวลือเรื่องนักศึกษาปลอมไปยุยงให้ชาวนาในชนบทกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล เป็นต้น ข่าวลือต่าง ๆ เหล่านี้มีผลให้ประชาชนสับสนไม่สามารถแยกแยะเรื่องราวต่าง ๆ ทางการเมืองได้ ประกอบกับการสร้างสื่อนี้ทำให้ยึดมั่นต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ในหมู่ประชาชนที่จัดตั้งขึ้น ทำให้ประชาชนเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มมวลชนผู้รักชาติที่พร้อมจะก่อความรุนแรงทุกประการเพื่อปราบปรามฝ่ายตรงข้าม ด้วยเชื่อมั่นว่าตนคือผู้พิทักษ์ความมั่นคงและความคงอยู่ของชาติบ้านเมือง

ผู้ที่ถูกมาตรการทางการเมืองส่วนใหญ่ ได้แก่ นักศึกษา ผู้นำชาวนาชาวจีน ผู้นำกรรมกร ลีอมวลชน และนักการเมืองที่มีแนวทางสังคมนิยม ในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2517-เดือนมีนาคม พ.ศ. 2519 เกิดคดีลอบสังหารผู้นำนักศึกษา - ประชาชน จำนวน 47 ราย คดีก่อวินาศกรรม 8 ครั้ง และการข่มขู่ 2 ครั้ง (ไม่นับคดีที่เจ้าหน้าที่เจ้าหน้าที่ความมั่นคงที่ไม่ใช่การฆาตกรรมทางการเมือง) ตัวอย่างรายชื่อของผู้ที่ถูกลอบสังหาร ได้แก่

¹บุญปลูก นภมล. "ลือกับการใช้ความรุนแรงทางการเมือง," เศรษฐศาสตร์การเมือง. 6(3 - 4) : 94 - 95 ; ตุลาคม 2531.

²แหล่งเดิม. หน้า 92.

- นายแสง รุ่งนิรันดร์กุล นักศึกษา เสียชีวิตเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2517 โดยถูกลอบยิง
- นายประเสริฐ โจนมอมกต ประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่บ้านป่อน อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ถูกลอบยิงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2518
- นายอินตา ศรีบุญเรือง รองประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย และประธานสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ภาคเหนือ ถูยิงเสียชีวิต เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2518
- นายอมเรศ ไชยสะอาด นักศึกษา ถูกลอบยิงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519
- นายสนอง บุญโยทยาน นักการเมือง ถูกลอบยิงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519

รายละเอียดเกี่ยวกับรายชื่อผู้ที่ถูกฆาตกรรมทางการเมืองคู่ได้ในภาคผนวก

จุดสูงสุดของความรุนแรงทางการเมือง คือการเกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เริ่มจากการประท้วงการเดินทางกลับประเทศของ จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งบรรพชาเป็นสามเณรเข้ามาตั้งแต่วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2519 แล้วมาอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศวิหาร ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาและกลุ่มพลังต่าง ๆ เรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการกับจอมพลถนอม กิตติขจร ตามกฎหมาย หรือให้เดินทางออกนอกประเทศไป ในระหว่างนี้ได้มีการออกปิดประกาศโปสเตอร์ในที่สาธารณะต่าง ๆ เพื่อต่อต้านการกลับมาของ จอมพลถนอม กิตติขจร การปิดประกาศต่อต้านจอมพลถนอมได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรงจากกลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ต่อนักศึกษา¹ จนเกิดคดีฆ่าแขวนคอพนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค 2 คน ที่ออกปิดประกาศประท้วงการกลับมาของจอมพลถนอม กิตติขจร และถูกคนร้ายฆ่าตายแล้วนำไปแขวนคอ

การประท้วงการกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ด้วยการชุมนุมเป็นครั้งคราวดำเนินเรื่อยมาจนถึงเดือนตุลาคม การชุมนุมครั้งใหญ่มีขึ้นในวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีนักศึกษา ประชาชน กรรมกรและญาติผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็มีกลุ่ม

ต่อต้าน ประกอบด้วย ชมรมแม่บ้าน สหพันธ์นักศึกษาครูแห่งประเทศไทย ชมรมอาชีวะอิสระ กลุ่มกระทิงแดง และกลุ่มอื่น ๆ อีกหลายกลุ่ม ได้ร่วมกันออกแถลงการณ์โจมตีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และสหภาพแรงงานว่าก่อความสงบและสร้างความวุ่นวายขึ้นในประเทศ และได้มีกลุ่มกระทิงแดง นาวพล และลูกเสือชาวบ้านจากจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศเดินทางมาชุมนุมที่สนามไชย พร้อมทั้งประกาศตัวปกป้องชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อย่างสุดความสามารถ

การชุมนุมประท้วงในวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2519 มีการแสดงละครเสียดสี โดยผูกเรื่องตั้งแต่การเข้ามาของจอมพลถนอม กิตติขจร จนถึงเรื่องฆ่าแขวนคอที่นครปฐม แต่จะด้วยเหตุผลใดก็ตามภาพผู้แสดงละครที่ถูกแขวนคอคนหนึ่งที่ดีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดาวสยามและบางกอกโพสต์ มีลักษณะคล้ายคลึง องค์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ฝ่ายขวาได้อาศัยสถานการณ์นี้ โหมโฆษณาเพื่อชี้ให้เห็นว่าขบวนการนักศึกษาลบหลู่และหมิ่นพระบรมเดชานุภาพสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยชมรมวิทยุเสรีได้ออกอากาศโดยมีสถานีวิทยุยานเกราะ เป็นแม่ข่ายถ่ายทอดเสียงไปทั่วประเทศว่าขณะนี้บุคคลกระทำการก่อความสงบขึ้นและกระทำการเหยียบย่ำสถาบันสำคัญของชาติ การออกแถลงการณ์ของสถานีวิทยุยานเกราะมีลักษณะขี้ขลาดและสามารถปลุกเร้าความรู้สึกของประชาชน โดยใช้ประเด็นการแสดงละครแขวนคอเป็นลู่เร้าเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ลูกเสือชาวบ้านซึ่งมีความผูกพันกับสถาบันกษัตริย์สูง แม้ว่าฝ่ายศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย โดยนายประยูร อัครบวร รองเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฝ่ายการเมือง จะพยายามออกมาชี้แจงแก้ข้อกล่าวหากรณีการแสดงละครล้อเลียน โดยนำนายอภิรักษ์ บัวทะกักดี และนายวิโรจน์ ตั้งวาณิช ผู้แสดงละครออกมาชี้แจงต่อสื่อมวลชนยืนยันว่าไม่ได้มีความประสงค์ดังที่เป็นข่าว เพียงแต่ต้องการแสดงให้เห็นความทารุณโหดร้าย จึงได้มีการแต่งหน้าให้เหมือนศพ เหตุผลที่ใช้สองคนนี้แสดง เพราะตัวเล็กน้ำหนักเบาไม่ทำให้ก๊องไม่หักง่าย พร้อมทั้งยืนยันว่านักศึกษาเคารพสถาบันกษัตริย์สูงสุจริตไม่เคยคิดเหยียบย่ำให้มัวหมอง

ความพยายามของฝ่ายศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาไร้ผลและสายเกินแก้ เพราะอารมณ์ของประชาชนถูกปลุกเร้าและมีความแตกแยกทางอุดมการณ์เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว การแสดงออกจึงเป็นความเกลียดชังและกระเหี้ยนกระหือรือที่จะเข้าหาต้นฝ่ายตรงข้าม

ความรุนแรงของเหตุการณ์เกิดขึ้นในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เมื่อมีกลุ่มต่อต้านนักศึกษาชุมนุมกันอยู่หน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมีการโจมตีซึ่งกันและกัน เจ้าหน้าที่พยายามเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แต่เข้าไปไม่ได้ โดยอ้างว่าถูกฝ่ายนักศึกษายิงสกัดออกมา เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงยิงตอบโต้เข้าไปบ้าง จนกระทั่งเวลาประมาณ 08.10 น. เจ้าหน้าที่ตำรวจนำโดยพลตำรวจโทชุมพล โลหะชาละ รองอธิบดีกรมตำรวจ ได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการอย่างเฉียบขาด มีการใช้อาวุธเอ็ม 79 ปืนเอชเค 33 และปืนเอ็ม 16 ยิงเข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้มีนักศึกษาเสียชีวิตและบาดเจ็บหลายคน นักศึกษาบางส่วนที่วิ่งออกมาภายนอกก็ถูกรุมประชาทัณฑ์จากกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กระทั่งแดง นวพลและกลุ่มต่อต้านอื่น ๆ จนได้รับบาดเจ็บ และเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก เจ้าหน้าที่ประกาศให้นักศึกษายอมจำนน และเข้าเคลียร์พื้นที่ นักศึกษาที่อยู่ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกจับกุมไว้ทั้งหมด หลังจากเหตุการณ์คลี่คลายลง คณะทหารนำโดย พลเรือเอกสัจจ ชลอมอยู่ ได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองประเทศในวันเดียวกันนี้ และได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นโดยให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี

ความรุนแรงของเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่นักศึกษาถูกล้อมปราบอย่างโหดร้ายทารุณ บางคนถูกแขวนคอ บางคนถูกราดน้ำมันเผาทั้งเป็น บางคนถูกรุมประชาทัณฑ์จนตาย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนับเป็นจุดต่ำของประวัติศาสตร์การเมืองไทย ที่คนรุ่นหลังต้องจดจำเพื่อป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้อีก

เมื่อพิจารณาผลกระทบทางการเมืองที่เกิดจากบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทยโดยสรุปจะพบว่า ผลกระทบอันสำคัญคือการที่นักศึกษาได้ให้ประสบการณ์และการเรียนรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนให้ตระหนักถึงพลังของตนต่อระบบการเมือง และจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หรือเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 น่าจะได้สร้างชนิตธรรมทางการเมืองให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทย การดำเนินการใด ๆ ที่เป็นการขัดต่อ

ความรู้สึกหรือความต้องการของคนส่วนใหญ่ นักการเมืองหรือผู้ที่มีอำนาจจะต้องพิจารณาโดยรอบคอบ ปราศจากอคติ เพราะไม่เช่นนั้นแล้วจะต้องเผชิญกับการต่อต้านจากพลังของประชาชน และเชื่อว่าความเข้มแข็งของพลังประชาชนที่เคยเกิดขึ้นยังคงหลอนความรู้สึกของเขาเหล่านั้นอยู่

2. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษา นั้น อาจจะไม่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนดัง เช่นผลกระทบด้านการเมือง เพราะการแก้ปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจนั้นเป็นไปได้ยากตราบดีที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง และผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็ดูจะเป็นผลมาจากภาวะทางการเมืองมากกว่า แต่จะอย่างไรก็ตามบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทยได้ส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศอยู่พอสมควร ซึ่งพอจะยกมาให้เห็นได้ดังนี้

2.1 เกิดแรงกระตุ้นเพื่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจของชาติอย่างจริงจังมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาของชาวนาชาวลำและกรรมกรผู้ใช้แรงงาน ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 การเมืองเปิดกว้างมากขึ้น กลุ่มอิทธิพลกลุ่มต่าง ๆ ได้แสดงออกเพื่อต่อรองผลประโยชน์และเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ กลุ่มที่ขบวนการนักศึกษาเข้าไปมีส่วนในการเคลื่อนไหวมากที่สุด 2 กลุ่มคือชาวนาชาวลำและกรรมกรผู้ใช้แรงงานก็ได้รับผลด้านเศรษฐกิจจากการเคลื่อนไหวเช่นกัน แม้จะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เอื้อต่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ได้อย่างแท้จริง แต่ก็มีผลทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองหันมารับฟังปัญหาและมีท่าทีจริงจังต่อการแก้ปัญหาของพวกเขามากขึ้น ดังตัวอย่างที่จะยกมาให้เห็นดังนี้

2.1.1 สำหรับชาวนาชาวลำของไทย ปัญหาพื้นฐานประการสำคัญคือปัญหาที่ดินกินและปัญหาหนี้สิน ในเรื่องที่ดินกินนั้นชาวนาที่ไม่มีที่ดินกินเป็นของตนเอง มักจะไม่ได้รับความเป็นธรรมจากระบบการเช่าที่ดิน เพราะต้องเสียค่าเช่าในอัตราที่สูงเกินไป หรือไม่ก็อาจจะถูกบอกเลิกสัญญาเช่าโดยง่าย¹ จากความเดือดร้อนดังกล่าวประกอบกับการ

¹วิทยากร เชียงกุล. ปัญหาพื้นฐานของชาวนาไทย. 2525. หน้า 50.

ประสบปัญหาหนี้สินและที่ทากินถูกยึดไป โดยนายทุนเงินกู้ทั้งหลาย ท้าให้ชวานาชาวไร่ได้
เดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ร่วมมือกับขบวนการนักศึกษา เรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาดัง
ของตนอย่างจริงจัง และสามารถผลักดันให้รัฐบาลออกกฎหมายเกี่ยวกับที่ทากินหลายฉบับ เช่น
พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา ปี พ.ศ. 2517 และพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518

ก่อนหน้าที่จะมีการออกพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 ชาวนาผู้เช่า
ต้องเสียค่าเช่าให้เจ้าของที่ดินเป็นผลผลิตราวร้อยละ 30 - 50 ของผลผลิตทั้งหมด แตกต่าง
กันไป แล้วแต่สภาพของท้องถิ่นและสภาพความอุดมสมบูรณ์ของที่ดิน ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก
นอกจากนี้แล้ว สำหรับที่ดินที่อยู่ในเขตที่จะทามาได้สองครั้ง ผู้เช่าที่ทามาสองครั้งก็ต้องเสีย
ค่าเช่าทั้งสองครั้ง ส่วนการทาสัญญาเช่ามักทำกินเป็นปี ๆ บางครั้งทาด้วยวาจาไม่เป็น
ลายลักษณ์อักษร ซึ่งเจ้าของที่ดินจะบอกเลิกเสียเมื่อไหร่ก็ได้¹ สภาพที่ชาวนาผู้เช่าไม่ได้รับ
ความเป็นธรรมจากระบบการเช่าที่ดิน เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่ท้าให้ชาวนาไทยต้องยากจน มีหนี้สิน
รุงรังและมีปัญหาดัง ๆ ตามมาอีกมากมาย กระทั่งรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้ออก
พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 มีสาระสำคัญที่ช่วยลดภาระความไม่เป็นธรรม
ที่ผู้เช่าได้รับลงบ้าง เช่น ในการคิดค่าเช่าเป็นผลผลิตให้หักค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการทามา ซึ่งต้อง
ไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของข้าวหรือพืชไร่ที่ปลูกได้เสียก่อน ก่อนที่จะนำใบคำนวณเป็นค่าเช่า และ
ค่าเช่าจะต้องไม่เกินครึ่งหนึ่งของส่วนที่เหลือ ทั้งนี้อัตราค่าเช่าที่คณะกรรมการซึ่งประกอบ
ไปด้วยข้าราชการ ผู้เช่า และผู้ให้เช่าทั้งระดับจังหวัดและระดับอำเภอเป็นผู้พิจารณา แต่ใน
ระหว่างที่ยังไม่ได้กำหนดให้เก็บค่าเช่าได้ไม่เกินร้อยละ 10 ถึง นอกจากนั้นพระราชบัญญัติฉบับนี้
ยังได้ระบุไว้ด้วยว่าถ้าปีใดทามาไม่ได้ผล ค่าเช่าจะต้องลดลงตามส่วน และถ้าได้ข้าวหรือพืชผล
ต่ำกว่าหนึ่งในสามของที่เคยได้ก็ไม่ต้องเสียค่าเช่าสำหรับปีนั้น² เห็นได้ว่าเนื้อหาสาระของ
พระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา พ.ศ. 2517 เอื้อประโยชน์ต่อชาวไร่ชาวนามากขึ้น แม้นใน
ทางปฏิบัติจะมีเจ้าของที่ดินจำนวนมากไม่ยอมปฏิบัติตาม และชาวนาเองจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ แต่กระนั้นก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ก็สามารถสร้าง

¹วิทย์ากร เชียงกุล. ปัญหาพื้นฐานของชาวนาไทย. 2525. หน้า 51.

²แหล่งเดิม. หน้า 52.

ความเป็นธรรมและ เอื้อประโยชน์ต่อชาวนาชาวไร่พอสมควร และแสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะแก้ปัญหาของชาวนาชาวไร่อย่างจริงจัง

ในเรื่องการออกพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518 นั้นก็เกิดจากปัญหาที่ดินทำกินเช่นกัน เพราะเห็นว่าการที่เกษตรกรผู้ทำประโยชน์จากที่ดินจำนวนมากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้ขาดแรงจูงใจในการบำรุงรักษาที่ดิน ทำให้ผลผลิตต่อไร่ต่ำและเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจโดยรวม¹ พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518 ประกาศใช้ในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และได้จัดตั้งสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ดำเนินการปรับปรุงเกี่ยวกับสิทธิและการถือครองที่ดินเพื่อเกษตรกรรม² โดยรัฐนำที่ดินของรัฐหรือที่ดินรัฐจัดซื้อหรือเวนคืนจากเจ้าของที่ดินที่ไม่ได้ทำประโยชน์ในที่ดินนั้นด้วยตนเอง หรือมีที่ดิน จำนวนที่ดินมากกว่าสิทธิที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ นำมาให้แก่ชาวนาชาวไร่ที่ยากจน ขาดแคลนที่ดินทำกินหรือมีที่ดินเพียงเล็กน้อยไม่เพียงพอแก่การครองชีพ ให้มีโอกาสเป็นเจ้าของที่ดินหรือมีที่ดินเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างเหมาะสมและการนอกจากนี้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมยังทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานการพัฒนาอาชีพเกษตรกร ปรับปรุงทรัพยากร จัดหาปัจจัยการผลิต จัดตั้งสถาบันเกษตรกร เพื่อส่งเสริมให้ระบบ การผลิตและการจำหน่ายให้บังเกิดผลดียิ่งขึ้น อีกทั้งยังให้การดูแลช่วยเหลือด้านสาธารณูปโภคของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำเนินอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างเต็มกำลังความสามารถบนผืนแผ่นดินที่ตนครอบครองอยู่³ การดำเนินการปฏิรูปที่ดินแม้จะเป็นไปอย่างล่าช้าและยังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง แต่ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางที่ถูกต้องในการที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร เป็นการพยายามสร้างความเป็นธรรมและกระจายรายได้ในสังคมให้ดีขึ้น

¹วิทยากร เชียงกุล. เล่มเดิม. หน้า 53.

²มนต์ทิพย์ รุจิภักดิ์. "14 ตุลาคม 2516 กับคอกผล "ปฏิรูปที่ดิน" เพื่อสันติธรรมในสังคม," มติชนรายวัน. 14 ตุลาคม 2529. หน้า 7.

³วิทยากร เชียงกุล. แหล่งเดิม.

ส่วนในเรื่องของปัญหาหนี้สินและเงินทุนของเกษตรกรนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น กล่าวคือ แต่เดิมชาวนาที่ไม่มีเงินทุนต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาในอัตราดอกเบี้ยที่สูง ทำให้ต้นทุนการผลิตของชาวนาสูงขึ้นตามไปด้วยและมีผลให้ชาวนาชาวไร่ต้องยากจนต่อไปเมื่อประสบกับปัญหาราคาพืชผลตกต่ำ ยิ่งไปกว่านั้นการเป็นหนี้สินโดยการกู้มาจากพ่อค้าที่รับซื้อข้าวเปลือกยังเป็นผลให้ชาวนาอยู่ใต้อาณาจักรของพ่อค้าข้าวให้กับพ่อค้าที่รับซื้อข้าวเปลือกที่เป็นเจ้านายของดินนาไร่นาที่ต่ำอีกด้วย และมีชาวนาจำนวนมากไม่น้อยที่ถูกหักหนี้เป็นข้าวเปลือกตามราคาที่พ่อค้าผู้เป็นเจ้านายกำหนด โดยไม่มีโอกาสจับเงินเลยด้วยซ้ำ¹

ก่อนปี พ.ศ. 2518 เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 60 - 80 ต้องกู้ยืมจากนายทุนเงินกู้เอกชนและเสียดอกเบี้ยในอัตราสูง แต่ผลจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องปัญหาหนี้สินของชาวนาชาวนาไร่ ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2518 รัฐบาลผลักดันให้ธนาคารพาณิชย์ให้สินเชื่อแก่เกษตรกรโดยตรงหรือผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพิ่มขึ้น ทำให้อัตราส่วนที่เกษตรกรกู้เงินจากสถาบันธนาคารและสหกรณ์เพิ่มขึ้น จากประมาณการความต้องการสินเชื่อทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2519 จำนวน 20,000 ล้านบาท สถาบันสินเชื่อที่เป็นทางการสามารถให้สินเชื่อได้ร้อยละ 56 ของความต้องการทั้งหมด ซึ่งแสดงว่าอัตราส่วนที่เกษตรกรต้องกู้จากเอกชนลดลงเหลือเพียงร้อยละ 44² การที่รัฐบาลให้ความสนใจและสนับสนุนเรื่องเงินทุนเป็นการบรรเทาภาระหนี้สินของเกษตรกรโดยรวมให้ดีขึ้น ซึ่งส่งผลดีต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศในเวลาต่อมา

2.1.2 ในส่วนของกรรมกรผู้ใช้แรงงานนั้น ผลกระทบด้านเศรษฐกิจประการสำคัญคือการเพิ่มอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจมากขึ้น ผ่านทางสหภาพแรงงานต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือจากจำนวนสหภาพแรงงานที่เคยมีอยู่เพียง 15 สหภาพในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2516 ได้เพิ่มสูงเป็นเกือบ 80 สหภาพในปี พ.ศ. 2517 และเป็น 153

¹วิทยากร เชียงกุล. เล่มเดิม. หน้า 58 - 59.

²วิทยากร เชียงกุล. เล่มเดิม. หน้า 57. (อ้างอิงมาจาก ทองโรจน์ อ่อนจันทร์. "ความต้องการสินเชื่อของเกษตรกรไทย," เศรษฐศาสตร์และการบริหารธุรกิจ. พ.ศ. - ก.ศ. 2521. หน้า 25.)

สหภาพในปี พ.ศ. 2519¹ การเพิ่มขึ้นของสหภาพแรงงานต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลให้กรรมกรผู้ใช้แรงงานมีโอกาสเรียกร้องให้นายจ้างปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานและให้เพิ่มสวัสดิการแก่กรรมกรให้มากขึ้น อีกทั้งได้เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายแรงงานที่ไม่เป็นธรรม จนกระทั่งในเดือนมกราคม พ.ศ. 2518 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 ซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ให้สิทธิแก่กรรมกรผู้ใช้แรงงานมากขึ้น เช่น ลูกจ้างและนายจ้างที่มีความประสงค์จะแก้ไขเกี่ยวกับสภาพการจ้างงาน และค่าจ้างให้ยื่นข้อเรียกร้องและเจรจากันเองภายใน 3 วัน เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้ให้ฝ่ายที่เรียกร้องแจ้งแก่เจ้าหน้าที่กรมแรงงานภายใน 24 ชั่วโมง เพื่อช่วยไกล่เกลี่ย ถ้าภายใน 5 วัน ยังตกลงกันไม่ได้ คู่กรณีมีสิทธิ์ตั้งผู้ชี้ขาดข้อพิพาทแรงงานนั้นโดยสมัครใจ และในระหว่างที่มีการยื่นข้อเรียกร้องหรือข้อเจรจากันนั้น นายจ้างจะปิดงานหรือลูกจ้างจะนัดหยุดงานไม่ได้ จนกว่าจะพ้นกำหนด 5 วัน แต่ต้องแจ้งให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบภายในเวลาไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง และพระราชบัญญัตินี้เปิดโอกาสให้กิจการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 50 คนขึ้นไปจัดตั้งคณะกรรมการลูกจ้างเพื่อหารือหรือแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ในการทำงาน เป็นต้น² ซึ่งเห็นได้ว่ากรรมกรผู้ใช้แรงงานมีอำนาจในการต่อรองกับฝ่ายนายจ้างอย่างเท่าเทียมกันและสามารถปกป้องสิทธิอันพึงมีพึงได้ของตนได้มากขึ้น จนเป็นผลให้ขบวนการกรรมกรเป็นกลุ่มพลังที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติในเวลาต่อมา

¹ ศิวารัตน์ ศี.เมบรี. "ขบวนการแรงงานไทย," แปลโดย สุนทรี พรหมเมศ. ใน บทบาทของกลุ่มในสังคมไทย. สุกิจ เจริญรัตนกุล เป็นบรรณาธิการ. 2529. หน้า 36.

² ศรชาติ พงษ์สุรีย์. "จิตสำนึกชนชั้นกรรมกรไทย," สังคมพัฒนา. 8(4) : 32 ; ก.ช. - ค.ค. 2523.

2.2 เกิดการขยายตัวของกลุ่มธุรกิจที่พัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมมากขึ้น กล่าวคือ ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มนักธุรกิจกับกลุ่มผู้นำทหารเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากผู้นำทางทหารสูญเสียบทบาททางการเมืองไป ชั่วขณะ กลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มนักธุรกิจมีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นเพื่อเรียกร้องในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของกลุ่มตน เช่น ปี พ.ศ. 2517 สมาคมประมงได้เรียกร้องให้มีการแจกจ่ายน้ำมันแก๊สเรือประมงในช่วงที่น้ำมันขาดแคลนและขึ้นราคา หรือสมาคมลิ่งทอในช่วงเวลาเดียวกัน สามารถเรียกร้องให้รัฐบาลลดภาษีนำเข้าวัตถุดิบ ลดค่ากระแสไฟฟ้าและลดอัตราดอกเบี้ย เป็นต้น¹

นอกจากบทบาทดังกล่าวแล้ว บรรดานักธุรกิจเหล่านี้ยังได้สร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบใหม่ที่แตกต่างกันไปจากระบบอุปถัมภ์ดั้งเดิม เช่น นายคองจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร โดยการที่นักธุรกิจกลุ่มต่าง ๆ หันมาตั้งพรรคการเมืองของตนเองขึ้น และลงสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อได้เข้าสู่อำนาจทางการเมืองและใช้อำนาจที่ได้สนับสนุนผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน ในช่วงหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 พรรคการเมืองที่จัดขึ้นหลายพรรคจึงมีนักธุรกิจเป็นแกนนำของพรรค เช่น พรรคกิจสังคม และพรรคชาติไทย เป็นต้น พรรคกิจสังคมมีนักธุรกิจเป็นผู้ร่วมจัดตั้งหลายคน เช่น นายบุญชู โรจนเสถียร นายธนาคาร, นายพงศ์ สารสิน เจ้าของบริษัทไทยเนติพิท เป็นต้น ส่วนในพรรคชาติไทย นักธุรกิจส่วนใหญ่มาจากอุตสาหกรรมทอผ้า โดยมีพลตรีประมาณ อติเรกสาร เป็นผู้นำ ซึ่งพลตรีประมาณ อติเรกสาร เคยมีบทบาททางการเมืองสูงมาก่อน และได้ปลีกตัวออกจากการเมืองเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม หมดอำนาจลง โดยหันมาประกอบธุรกิจทอผ้า ดังนั้นเมื่อจัดตั้งพรรคชาติไทยขึ้นจึงมีนักอุตสาหกรรมทอผ้าเข้าร่วมจำนวนไม่น้อย²

¹สุจิต บุญบงการ. การพัฒนาทางการเมืองของไทย : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. 2531. หน้า 206.

²สุจิต บุญบงการ. เล่มเดิม. หน้า 207.

ไม่เฉพาะแต่พรรคการเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่เท่านั้นที่มีนักธุรกิจเข้าร่วมด้วย พรรคการเมืองเก่าอย่างพรรคประชาธิปัตย์ก็มีนักธุรกิจเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก เช่น นายเฉลิมพันธ์ ศรีวิกรม์ นายบุญยิ่ง นันทาภิวัฒน์ และนายสุรัตน์ โอสงานูเคราะห์ เป็นต้น เห็นได้ว่า สัดส่วนของนักธุรกิจที่ได้รับเลือกตั้ง เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสูงขึ้นเรื่อย ๆ

นอกเหนือจากการแสวงหาหนทาง เข้ามาปกป้องผลประโยชน์ของตนผ่านระบบการเมือง แล้ว นักธุรกิจทั้งหลาย ๆ กลุ่มยังได้ขยายบทบาทของตนเพื่อสร้างอิทธิพลทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะ กลุ่มธนาคารพาณิชย์ เพราะเป็นแหล่งระดมเงินทุนและให้กู้ยืม นำไปสู่การรวมตัวของกลุ่มอุตสาหกรรมและกลุ่มธนาคาร สามารถประสานเรื่องการเงิน การผลิตและการค้าเข้าด้วยกัน คือใช้ปัจจัยทางด้านเงินทุนที่ระดมมาได้ ลงทุนทำกิจการขนาดใหญ่ สร้างตลาดของกลุ่มตนเองขึ้นมาดูแลกิจการขนาดเล็ก และพัฒนาไปสู่การผูกขาดกิจการต่าง ๆ เช่น กลุ่มผูกขาดการส่งออก ผูกขาดการส่งออกมันสำปะหลัง เป็นต้น ทำให้กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่เหล่านี้สามารถ มีอิทธิพลต่อนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลและภาวะเศรษฐกิจโดยรวมมากขึ้น

2.3 การเกิดภาวะชะงักงันทางการลงทุนและผลกระทบต่ออัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศ ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สภาพการเมืองเปิดกว้างขึ้น เกิดกระแสเรียกร้องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจขึ้นทั้งในหมู่ชนวนาชาวไร่และกรรมกรผู้ใช้แรงงาน การเคลื่อนไหวของชนวนาอาจจะไม่เห็นผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจมากนัก ต่างจากการเคลื่อนไหวของกรรมกรผู้ใช้แรงงานที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะในแง่ของการลงทุนทั้งจากนักลงทุนภายในและต่างประเทศ เพราะการที่มีการนัดหยุดงานเป็นประจักษ์ยอมทำให้ นักลงทุนเกิดความไม่มั่นใจ มีหน้าซึ้งผู้ลงทุนอยู่ก่อนแล้วก็ถอนการลงทุนกลับไปทำให้เกิดภาวะชะงักงันทางการลงทุน ซึ่งส่งผลเสียต่อการจ้างงานและรายได้ของประชากรในประเทศโดยตรง

จากตัวเลขของหน่วยงานธนาคารโลกที่ศึกษาเกี่ยวกับภาวะการลงทุนของประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2504 - 2520 พบว่าในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2514 - พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นช่วงที่ขบวนการนักศึกษาและสหภาพแรงงานต่าง ๆ เคลื่อนไหวเดินขบวนประท้วงหรือนัดหยุดงานบ่อย ๆ อัตราการลงทุนลดลงทั้งภาคเอกชนและรัฐบาล ดังที่ปรากฏในตาราง 4

ตาราง 4 แสดงอัตราการขยายตัวของการลงทุนและการออมปี พ.ศ. 2504 - 2520

	2504 - 2508	2509 - 2513	2514 - 2520
การลงทุนภาคเอกชน	13.6	16.7	16.5
การลงทุนภาครัฐบาล	5.6	7.5	6.2
ที่มาของแหล่งเงินทุน			
เงินออมครัวเรือน	10.2	10.9	11.5
เงินออมภาคเอกชนอื่น ๆ	5.6	9.6	8.8
เงินของรัฐบาล	3.6	3.2	2.0
เงินทุนต่างประเทศ	0.5	2.2	2.3

ที่มา : เอกสารของธนาคารโลก, ประเทศไทย : การมุ่งสู่กลยุทธ์ในการพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ รายงานเศรษฐกิจพื้นฐาน, 2521. หน้า 32.

นอกจากภาวะการลงทุนชะงักงันแล้ว ในแง่ของผลิตภัณฑ์รวมของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวก็ลดลงเมื่อเทียบกับระยะก่อนหน้านี้นี้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการ กล่าวคือ อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศด้านเกษตรกรรม ช่วงปี พ.ศ. 2507 - 2508 เท่ากับ 5.2 และเพิ่มเป็น 5.7 ในช่วงปี พ.ศ. 2508 - 2513 แต่กลับลดลงเหลือเพียง 3.8 ในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2520 ส่วนด้านอุตสาหกรรม นั้นอัตราการเพิ่มมีแนวโน้มลดลง จาก 11.3 ในช่วงปี พ.ศ. 2503 - 2508 เหลือ 10.4 ในช่วงปี พ.ศ. 2508 - 2513 และเหลือเพียง 8.5 ในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2520 สำหรับในด้านบริการนั้น อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศในช่วง พ.ศ. 2513 -

2520 ที่ขบวนการนักศึกษาบทบาทอยู่นั้นลดลงมากคือ 7.8 ในช่วงปี พ.ศ. 2503 - 2508 เพิ่มขึ้นเป็น 8.9 ในช่วงปี พ.ศ. 2508 - 2513 และลดลงเหลือเพียง 6.8 ในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2520 ดังปรากฏในตาราง 5

ตาราง 5 อัตราการเพิ่มผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศ ปี พ.ศ. 2503 - 2520

	2503 - 2508	2508 - 2513	2513 - 2520	2503 - 2520
เกษตรกรรม	5.2	5.7	3.8	4.9
(กลีกรม)	(4.7)	(4.5)	(3.9)	(4.3)
อุตสาหกรรม	11.3	10.4	8.5	7.4
หัตถกรรม	(10.7)	(10.3)	(9.2)	(10.8)
บริการต่าง ๆ	7.8	8.9	6.8	8.1
ผลิตภัณฑ์รวมภายในประเทศ	7.6	8.2	6.4	7.6

ที่มา : เอกสารของธนาคารโลก. ประเทศไทย : การมุ่งสู่กลยุทธ์ในการพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ รายงานเศรษฐกิจพื้นฐาน. 2521. หน้า 28.

แม้เราจะไม่สามารถระบุลงไปได้อย่างชัดเจนว่า ภาวะดังกล่าวเป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวนัดหยุดงานของสหภาพต่าง ๆ โดยตรง เพราะในช่วงดังกล่าวมีปัจจัยทางเศรษฐกิจเกี่ยวข้องกับหลายประการ เช่น การเกิดภาวะเงินเฟ้อ และภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจจากกระแสเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ฯลฯ แต่เราก็สามารถกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้ปรับปรุงสภาพการจ้างงาน ค่าจ้างและสวัสดิการต่าง ๆ ที่ปรากฏในรูปของการนัดหยุด

งานหรือการลดปริมาณการผลิตในขณะที่ที่ผ่าน ได้สร้างความไม่มั่นใจต่อเสถียรภาพของการลงทุนให้แก่ธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจต่างชาติซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการต่อต้านของสภาพแรงงานและขบวนการนักศึกษาไทย

นอกจากนี้แล้วบทบาทของขบวนการนักศึกษานบางครั้งยังส่งผลให้เกิดความยุ่งยากต่อการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ เพราะข้อเรียกร้องหรือการเข้าป้อนข้าวนาข้าวไร่หรือกรรมกรให้ต่อสู้นั้น บางครั้งไม่ได้ยืนอยู่บนหลักการทางเศรษฐศาสตร์ หากแต่เป็นอารมณ์ความรู้สึกของนักศึกษาเองเป็นส่วนใหญ่ และบางครั้งเป็นไปเพื่อสร้างแนวร่วมมากกว่าที่จะมุ่งแก้ปัญหาอย่างแท้จริง เช่น กรณีการเรียกร้องให้มีการประกันราคาข้าวเปลือกเพื่อช่วยเหลือชาวนาข้าวไร่ แต่ในขณะเดียวกันก็ร่วมมือกับกรรมกรผู้ใช้แรงงานเรียกร้องให้รัฐบาลควบคุมราคาข้าวสารให้ต่ำลง การเข้าไปเกี่ยวข้องของขบวนการนักศึกษาลักษณะ เช่นนี้นอกจากจะเพิ่มความยุ่งยากในการดำเนินการแล้ว บางครั้งยังสร้างปัญหาใหม่และสร้างความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ๆ ในระบบเศรษฐกิจโดยไม่จำเป็นอีกด้วย

3. ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม

บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยนอกจากจะส่งผลกระทบต่อด้านการเมืองและเศรษฐกิจแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อด้านสังคมและวัฒนธรรมหลายประการ โดยเฉพาะในแง่ค่านิยมของสังคมที่เคยเชื่อว่า การเมืองการปกครองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจวาสนา ความลำบากยากจนที่ตนได้รับเป็นเรื่องของบุญกรรมแต่ง ได้เปลี่ยนแปลงไปประชาชนได้ตระหนักถึงพลังของตนต่อระบบการเมือง และเห็นว่าปัญหาต่าง ๆ ที่หมักหมมมานานนั้นเกิดจากโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม เป็นผลให้เกิดการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิอันพึงมีพึงได้ของประชาชนอย่างกว้างขวางดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว นอกจากนี้ขบวนการนักศึกษายังมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏออกมาทางด้านวรรณกรรมและดนตรี ในรูปศิลปะเพื่อชีวิตหรือศิลปะเพื่อประชาชน ซึ่งนับเป็นรูปแบบใหม่ที่แพร่หลายในหมู่นักศึกษาและประชาชน โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา

3.1 ด้านวรรณกรรม งานวรรณกรรมเป็นผลิตผลอย่างหนึ่งของสังคมและ เป็นภาพสะท้อนของสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ของยุคสมัยนั้น ๆ ตามแต่ผู้ผลิตผลงานจะมีความคิดหรือทัศนะอย่างไร ผลงานทางวรรณกรรมของขบวนการนักศึกษาก็เช่นกัน ได้สะท้อนปัญหาของสังคมรอบตัวจากมุมมองหรือทัศนะของนักศึกษาให้สังคมภายนอกได้รับรู้¹

ช่วงก่อนเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีนักเขียนในแวดวงมหาวิทยาลัยจำนวนมากที่ได้สร้างผลงานในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมมหาวิทยาลัยและสะท้อนปัญหาของสังคมด้านต่าง ๆ นักเขียนเหล่านี้เช่น สัจจิตต์ วงษ์เทศ ชรรค์ชัย บุณยาน เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์ พงษ์ศักดิ์ พยัคฆ์วิเชียร สำเริง ศาปะอุ สุชาติ สวัสดิ์ศรี และวิทยากร เชียงกูล เป็นต้น ผลกระทบจากผลงานของนักเขียนเหล่านี้ได้สืบทอดมาถึงยุคของกลุ่มอิสระกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้จัดทำหนังสือเล่มละบาทออกจำหน่าย เขียนเอง พิมพ์เองและจำหน่ายขายอยู่หน้ามหาวิทยาลัยเอง นักเขียนอย่างเสกสรรค์ ประเสริฐกุล บุญส่ง ชเลธร วิสา คัญทัพ และระวี โคมพระจันทร์ ก็เริ่มมีผลงานในช่วงนี้อันเป็นช่วงของการแสวงหาข้อเท็จจริงทางสังคม ผลงานของนักศึกษาระยะนี้เริ่มที่จะกล่าววิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมและคุณค่าเก่า ๆ ในสถาบันของตน ตั้งคำถามในการแสวงหาความหมายและเป้าหมายของการศึกษาและชีวิตจากการเริ่มตั้งคำถามต่อตนเองก็เริ่มพบเห็นคำตอบบางประการจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เช่น การคัดค้านค่านิยมบางอย่างในมหาวิทยาลัยนับตั้งแต่ระบบอาวุโส การแต่งกายและการจัดกิจกรรมที่เน้นความหรูหราฟุ้งเฟ้อ² จากการต่อสู้กับค่านิยมในมหาวิทยาลัย นำไปสู่การถกเถียงปัญหาของสังคม เศรษฐกิจและการเมือง มีการกล่าวถึงปัญหาของบ้านเมือง เช่น หนังสือก๊วยขาว คัมภีร์ วิจักษณ์ญาณ อุดมการ ตื่นเกิดลูกโคม และคนหนุ่มสาวกับการเมือง เป็นต้น หนังสือเหล่านี้นอกจากจะเผยแพร่ในหมู่นักศึกษาแล้วยังได้พยายามเผยแพร่ออกไปนอกมหาวิทยาลัยด้วย

¹ชมรมวรรณศิลป์ อบจ. "นักศึกษากับวรรณกรรมเพื่อชีวิต," ใน 23 ตุลาคม. 2523. หน้า 161.

²พ.ศ.ท.อภิรัตน์ อัญญศิริ. ค่านิยมของนักศึกษาชั้นนํ้าบางกลุ่มที่มีบทบาทในทางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมืองของไทยภายหลังวันที่ 14 ตุลาคม 2516. 2525.

จากการออกค่ายอาสาพัฒนาและประสบการณ์ของการเคลื่อนไหวทางสังคมหลาย ๆ ครั้ง ได้ช่วยส่งเสริมความคิดเพื่อประชาชนของนักศึกษาให้เป็นจริง เป็นจังมากขึ้น การอุทิศตัวเองของนายโกมล คีมทอง และรัตนา สกลุไทย ที่ออกไปสอนหนังสือแก่เด็กในชนบทที่แร้นแค้น จนกระทั่งเสียชีวิตลง ได้กลายเป็นแบบอย่างของนักศึกษาที่ต้องการอุทิศตัวเพื่อส่วนร่วม และจากบรรยากาศ การทำกิจกรรมที่กระตือรือร้นและประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองภายใน ขบวนการนักศึกษา ทำให้สร้างนักประพันธ์ที่มีความสามารถให้กับวรรณกรรมไทยขึ้นหลายคน เช่น ระวี โคมพระจันทร์ วิสา คัญทัพ วัฒน์ วรรลยางกูร สมคิด สิงสง เป็นต้น¹

ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้เกิดปรากฏการณ์หลายประการ ที่ส่งผลกระทบต่อวงการวรรณกรรมของไทย ได้แก่

1. การตีพิมพ์ "ปรัชญาในพนธ์ประธานเหมา เจ๋อ ตุง" โดยองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นประกอบการจัดนิทรรศการจีนแดง เมื่อวันที่ 23 - 29 มกราคม พ.ศ. 2517 การตีพิมพ์หนังสือเล่มนี้ก็เท่ากับว่าเป็นการท้าทายงานที่ปิดกั้นหนังสือเชิงวิจารณ์ที่เป็นหนังสือต้องห้ามทั้งปวง ทำให้สามารถจัดพิมพ์หนังสือต้องห้ามโดยเฉพาะ หนังสือเชิงการเมืองอีกหลาย ๆ เล่ม เช่น ปรัชญาลัทธิมาร์กซิสต์ หลักลัทธิ และสรณิพนธ์ของประธานเหมา เจ๋อ ตุง เป็นต้น

2. การจัดนิทรรศการ "การต่อสู้ทางวรรณกรรมกับเหตุการณ์ 14 ตุลา" ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 13 - 19 สิงหาคม พ.ศ. 2517 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมครั้งสำคัญของไทย เพราะได้มีการวิพากษ์วิจารณ์วรรณคดีเก่า ๆ ของไทยถึงขนาดมีการเสนอให้เผาวรรณคดีทิ้งไป มีการวิพากษ์วิจารณ์บทบาทของหนังสือพิมพ์กับการต่อสู้ทางการเมืองและมีการนำเอาชีวิตและผลงานของนักเขียนเพื่อชีวิตเพื่อประชาชนมายกย่องเชิดชูโดยเฉพาะงานของศรีบูรพาและจิตร ภูมิศักดิ์

3. มีการจัดพิมพ์และออกหนังสือแนวเพื่อชีวิตอย่างแพร่หลาย ทั้งในด้านหนังสือทางวิชาการ บทกวี เรื่องสั้น นวนิยายและเรื่องแปล ซึ่งพอจะยกตัวอย่างให้เห็นในแต่ละประเภทได้ ดังนี้

¹ชมรมวรรณศิลป์ อบจ. เล่มเดิม. หน้า 164.

3.1 หนังสือทางวิชาการ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางการเมือง ได้มีการตีพิมพ์ออกมาอย่างแพร่หลาย ซึ่งส่วนใหญ่มักจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์¹ เช่น วัตถุนิยมวิภาษกับวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ของ โจเซฟ สตาลิน, สรรนิพนธ์ของเหมา เจ๋อตง ทั้ง 4 ชุด, สรรนิพนธ์โฮจิมินห์, การต่อสู้ทางชนชั้นและการปฏิวัติทางสังคม และ เสริมทฤษฎี เป็นต้น² นอกจากนี้ยังมีหนังสือในแนวที่ชี้ให้เห็นทัศนะของการมองโลกและการใช้ชีวิต ตลอดจนหนังสือที่เกี่ยวกับทฤษฎีการปฏิวัติขั้นพื้นฐานของนักคิดนักเขียนคนไทย ออกมาจำนวนไม่น้อย เช่น ชีวทัศน์เยาวชน, โลกทัศน์เยาวชน, ปรัชญาสังคมนิยม, ปรัชญาชาวบ้าน, เศรษฐศาสตร์เพื่อมวลชน ส่วนที่เป็นงานเก่าแต่ตีพิมพ์ขึ้นใหม่ เช่น โฉมหน้าศักดินาไทย, ศิลปะเพื่อชีวิตเพื่อประชาชน และศิลปะวรรณคดีกับชีวิต เป็นต้น³

3.2 บทกวี นอกจากจะมีการตีพิมพ์บทกวีเก่า ๆ เช่น ผลงานของนายผี (อัศนี พลจันทร) นายเปลื้อง วรมหสาร และกวีการเมืองแล้วยังเกิดกวีรุ่นใหม่ที่เสนอผลงานออกมาในรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างไปจากกวีรุ่นเก่า เช่น งานของ ระเบิดพระจันทร์, สถาพร ศรีสัจจัง, วิสา คัญทัพ, ประเสริฐ จันดำ และเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เป็นต้น บทกวีของนักเขียนเหล่านี้ นอกจากจะจัดพิมพ์เป็นเล่มแล้ว ยังมักจะปรากฏอยู่ตามนิตยสารและวารสารฉบับต่าง ๆ อีกด้วย

3.3 เรื่องสั้น การตีพิมพ์เรื่องสั้นในช่วงนี้มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ ประการแรก เป็นการรื้อฟื้นงานของนักเขียนเก่า ๆ เช่น ศรีบูรพา, เสนีย์ เสาวพงศ์, รมย์ รัตวัน, ทนง ศรีธาทิพย์, เจริญ เจตนธรรม และลาว คําหอม มาตีพิมพ์ขึ้นใหม่ ประการที่สอง คือ การแปลเรื่องสั้นจากต่างประเทศโดยเฉพาะเรื่องสั้นของนักเขียนในประเทศด้อยพัฒนาและประเทศสังคมนิยมมาพิมพ์เผยแพร่ และส่วนที่สามคือการตีพิมพ์ผลงานเรื่องสั้นของนักเขียนรุ่นใหม่ เช่น งานของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี, วิสา คัญทัพ, สุรชัย จันทิมาธร และชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ ฯลฯ เป็นต้น

¹บุญเรือง นิยมหอม. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่ตีพิมพ์ขึ้นตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 ถึง 15 มกราคม 2518. 2519. หน้า 124.

²คณินนิตย์ ตั้งใจตรง. เล่มเดิม. หน้า 77.

³ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. เล่มเดิม. หน้า 154.

3.4 นวนิยายเรื่องยาว ผลงานของนักประพันธ์ในแนวเพื่อชีวิตรุ่นใหม่มียังมีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นการตีพิมพ์นวนิยายของนักประพันธ์รุ่นเก่า เช่น ปิศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ และมีการแปลงานเขียนของนักประพันธ์ในประเทศด้อยพัฒนาและประเทศสังคมนิยม เช่น คนขี้หลังเสือ, เบ้าหลอมนักปฏิวัติ และนักโทษประหาร เป็นต้น

วรรณกรรมเพื่อชีวิตแพร่หลายในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 ภายหลังที่เกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 หนังสือในแนวนีกลายเป็นหนังสือต้องห้ามมาครมีไว้ในครอบครองถือเป็นความผิด ตามประกาศรายชื่อหนังสือต้องห้ามของทางราชการซึ่งมีจำนวนถึง 300 รายการ โดยประกาศห้ามมีไว้ในครอบครองครั้งแรกเมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2520 จำนวน 100 เล่ม ครั้งที่ 2 ประกาศเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2520 จำนวน 103 เล่ม และครั้งที่ 3 ประกาศเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2523 อีกจำนวน 96 เล่ม¹ ผลการออกประกาศห้ามมีไว้ในครอบครอง ทำให้ไม่สามารถเผยแพร่ได้อย่างเปิดเผยและในที่สุดก็หมดความนิยมลงไป

นักคิดนักเขียนแนวเพื่อชีวิตจำนวนมากไม่ยอมได้เข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในป่า ซึ่งมีส่วนทำให้วรรณกรรมในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมีสีสันและเนื้อหาที่น่าสนใจมากขึ้น ส่วนในเมืองนั้นนักเขียนแนวเพื่อชีวิตก็ต้องหันมาใช้รูปแบบในการนำเสนอเรื่องราวให้มีเนื้อหาอ่อนลง หรือเปลี่ยนนามปากกาเพื่อการมีโอกาสนำเสนอความคิดเห็นของตน และเมื่อเจ้าหน้าที่เพลาความเข้มงวดลงบ้างแล้วได้มีการจัดพิมพ์หนังสือในแนวนี้นี้ขึ้นมาใหม่ เช่น ฉันทะมาหาความหมาย ปิศาจ ความรักของวัลยา ฯลฯ และได้มีการตีพิมพ์งานเขียนแนวเพื่อชีวิตของนักเขียนรุ่นใหม่ ๆ เช่น งานของคมทวน คันธนู, อัศศิริ ธรรมโชติ, สราวุธ รอดเพชร, พนม นันทพดกษ, จาลอง ผึ้งชลจิตร และมาลา คำจันทร์ เป็นต้น นักเขียนเหล่านี้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในรูปแบบที่เปิดกว้างมากขึ้นและเนื้อหาไม่รุนแรงดังเช่นในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519

¹ชมรมวรรณศิลป์ อบจ. เล่มเดิม. หน้า 165.

3.2 ด้านดนตรี : เพลงเพื่อชีวิตและเพลงปลุกใจ หลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ขบวนการนักศึกษาได้เป็นแกนนำประชาชนเรียกร้องสิทธิประโยชน์อันพึงมีพึงได้ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งในรูปของการยื่นข้อเรียกร้อง การนัดหยุดงานหรือการชุมนุมประท้วง ซึ่งในการชุมนุมประท้วงในแต่ละครั้งมักจะมีวงดนตรีเพื่อชีวิตมาร่วมแสดงเพื่อความบันเทิง เป็นกำลังใจและปลุกเร้าการต่อสู้ให้กับผู้ร่วมชุมนุมอยู่เสมอ และได้แพร่หลายออกไปานหมู่นักศึกษาและประชาชนอย่างกว้างขวาง ดนตรีเพื่อชีวิตได้กลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของขบวนการนักศึกษา เมื่อกระแสความขัดแย้งในสังคมมีมากขึ้น ฝ่ายขวาได้นำเอาเพลงปลุกใจที่มีเนื้อหาเน้นในเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการต่อสู้ทางความคิด ในขณะที่นักศึกษาเผยแพร่เพลงเพื่อชีวิตในที่ชุมนุมประท้วง ฝ่ายขวาก็ใช้สถานีวิทยุกระจายเสียง โดยเฉพาะสถานีที่อยู่ในเครือข่ายของทหารเผยแพร่ออกอากาศเพลงปลุกใจเป็นการต่อต้านเพลงเพื่อชีวิตที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519

วงดนตรีเพื่อชีวิตวงแรกคือ วง "ท.เสนและสัญจร" ซึ่งเปิดการแสดงครั้งแรกในงานแต่งงานของนายวีระประวัติ วงศ์พิทักษ์ ที่จัดขึ้นในโรงแรมนารายณ์ และเป็นที่รู้จักมากขึ้นเมื่อแสดงในงาน "ดนตรีเพื่อชีวิต" ซึ่งจัดขึ้น ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2517 ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นวง "คาราวาน" หลังจากการกำเนิดของวงคาราวานแล้วได้มีการก่อตั้งวงดนตรีเพื่อชีวิตขึ้นอีกจำนวนมาก ส่วนใหญ่ตั้งขึ้นโดยนักศึกษาตามสถาบันต่าง ๆ เช่น วงโคะเล็คติค กรรมาชน เขาวชน กงล้อ ฟ้าหม่ รวมค้อน โคมฉาย และชูธง เป็นต้น

เนื้อหาของเพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่จะแต่งขึ้นตามสถานการณ์การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้ง เช่น ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีเพลง "นกสีเหลือง" ของวงคาราวานที่สศตียังถึงเจตนารมณ์ของวีรชนในการเรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตย ในช่วงปี พ.ศ. 2517 ปัญหาของชาวนาได้ทวีความรุนแรงขึ้น กระแสการต่อสู้ของชาวนาขึ้นมาสูกมาก เพลงเพื่อชีวิตของวงคาราวานได้ตอบรับข้อเรียกร้องดังกล่าวด้วย

¹ ลือชัย จิรวินิจนันท์. เพลงเพื่อชีวิต : การนำเสนออุดมการณ์ใหม่. (ศึกษาเฉพาะช่วง 14 ต.ค. 2516 - 6 ต.ค. 2519) 2532. หน้า 45.

การเสนอเพลงที่มีเนื้อหาบรรยายถึงการกดขี่ของนายทุนต่อชาวไร่ชาวนา และเรียกร้องให้ลุกขึ้นสู้เพื่อความเป็นธรรม เช่น เพลงข้าวค้อยฝน เพลงจดหมายจากชาวนา และเพลงลุกขึ้นสู้ เป็นต้น และในช่วงกลางปี พ.ศ. 2518 ซึ่งมีการรณรงค์ขับไล่ฐานทัพอเมริกาออกจากประเทศไทย วงคาราวานในฐานะดนตรีเพื่อชีวิตได้ร่วมรณรงค์โดยใช้บทเพลงเป็นสื่อ อย่างเช่น บทเพลง "อเมริกันอันตราย" เนื้อเพลงแสดงให้เห็นถึงการเข้ามารุกรานโดยมองมาอเมริกันเป็นจักรวรรดินิยมที่เข้ามาเพื่อกอบโกยผลประโยชน์ และยังเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสงครามรุกรานเพื่อบ้านของไทย ดังเนื้อเพลงตอนหนึ่งที่ว่า

"...เลือดไทยต้องไหลริน	แผ่นดินถูกครอบครอง
ทำลายบ้านพี่เมืองน้อง	ล้มตายกำยกอง เลือดนองแผ่นดิน
เมืองไทยเป็นของไทย	ออกไปฆ่าเชือดของมัน
จักรวรรดิอเมริกัน	มันเที่ยวรุกรานไม่ว่าบ้านเมืองใคร
รวมกันเกิดผองเรา	เผ่าพันธุ์เพื่อนผองไทย
อเมริกันมันต้องออกไป	อธิปไตยจึงจะสมบูรณ์..." ¹

เมื่อกระแสความขัดแย้งและการต่อต้านจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมเพิ่มความรุนแรงขึ้นถึงขั้นลอบสังหารผู้นำนักศึกษาและผู้นำชาวนาชาวไร่ในช่วงปี พ.ศ. 2518 - 2519 เนื้อหาของเพลงเพื่อชีวิตก็มีลักษณะรุนแรงและเสนอทางเลือกที่มีลักษณะรุนแรง เช่น เพลง "เลือดต้องล้างด้วยเลือด" ของวงกรรมราช

ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เพลงเพื่อชีวิตเงียบหายไปจากวงการเพลง เนื่องจากนักศึกษาและนักดนตรีต่าง ๆ จำนวนมากได้เดินทางเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เช่น วงคาราวานเดินทางเข้าป่าในคืนวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จากจังหวัดขอนแก่น เพื่อเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย² ประกอบกับรัฐบาลชุด

¹อ้างจาก ลือชัย จิรวินิจนันท์, เล่มเดิม, หน้า 52.

²วิรัชศักดิ์ สุนทรศรี, รำลึกย้อนหลังคาราวาน, 2531, หน้า 81.

นายธำนิษฐ์ กรัยวิเชียร ได้ทำการกวาดล้างสื่อมวลชนในแนวเพื่อชีวิต เช่น เทปเพลง หนังสือเพลง เนื้อเพลง จนหมดสิ้น ใครมีในครอบครองถือว่ามีความคิดฝักใฝ่ในแนวทางคอมมิวนิสต์ และเพลงเพื่อชีวิตที่ถูกสั่งห้ามออกอากาศก็เจียบหายไปจากวงการเพลง กระทั่งในช่วง พ.ศ. 2520 - 2521 เป็นต้นมาได้มีการฟื้นฟูเพลงเพื่อชีวิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงนี้มีวงดนตรีเพื่อชีวิตเกิดขึ้นตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ หลายวง เช่น วงพลังเพลง ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วงประกายดาว จากมหาวิทยาลัยมหิดล วงนางนวล จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วงดาวเหนือ วงฟ้าสาธิต จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง และวงการะเกด จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น¹ แต่วงดนตรีเพื่อชีวิตในช่วงนี้จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่นักศึกษาบางกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้มีการเผยแพร่อย่างเมื่อก่อน นักศึกษาแต่งกันเองและร้องกันเองในกลุ่มของพวกเขาเท่านั้น เนื้อเพลงก็ลดความรุนแรงลงไป เพลงส่วนใหญ่มุ่งไปที่ตัวนักศึกษาเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจกับชีวิต ปลุกปลอบให้กำลังใจกับนักศึกษา โดยจำกัดเฉพาะในเรื่องของสังคมและการศึกษา ไม่ได้มีเนื้อหาขึ้นท้าวการต่อสู้ทางการเมืองอย่างเช่นในช่วงก่อนหน้านี้

ขณะที่ฝ่ายขบวนการนักศึกษาซึ่งไม่เห็นด้วยกับสภาพสังคมและรูปแบบการปกครองที่เป็นอยู่ ณ ขณะนั้นได้ใช้เพลงเพื่อชีวิตเป็นสื่อในการแสดงออกซึ่งทัศนะของตน บอกเล่าและอธิบายถึงสภาพความไม่เป็นธรรมของสังคม เรียกร้องให้มีการแก้ไขให้ดีขึ้น อีกฝ่ายหนึ่งก็เห็นความสำคัญของการรักษาสถาณะและสถาบันทางสังคมแบบที่เป็นอยู่ให้ดำรงอยู่ต่อไป ก็ได้นำเอาเพลง "ปลุกใจ" มาเป็นสื่อตอบโต้เชิงอุดมการณ์กับ "เพลงเพื่อชีวิต" เพลงปลุกใจเหล่านี้จะมีเนื้อหาเป็นเรื่องที่ปลุกเร้าให้รักชาติ ศาสนา จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ กระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวต่อสู้กับศัตรูที่มาข่มขู่ปลุกปั่นให้เกิดความแตกสามัคคีภายในชาติ² บทเพลงที่ออกเผยแพร่บางส่วนเป็นเพลงปลุกใจที่แต่งไว้สมัยหลวงวิจิตรวาทการกับสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งนำมาใส่ทำนองและเรียบเรียงเสียงประสานใหม่ บางส่วนแต่งขึ้นใหม่ ขณะที่สถานการณ์บ้านเมืองเกิดการต่อสู้ระหว่างรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

¹ ลือชัย จิรวินิจนันท์, เล่มเดิม, หน้า 64.

² บุญปลุก นฤมล, เล่มเดิม, หน้า 92.

และมีการขัดแย้งในแนวความคิดระหว่างฝ่ายอนุรักษ์นิยมกับขบวนการนักศึกษา บทเพลงเหล่านี้
ไม่ได้แต่งแบบมีวาระหรือเพื่อวันใดวันหนึ่ง เป็นกรณีพิเศษ หากแต่เป็นการแต่งเพื่อเผยแพร่ให้
ประชาชนได้รับฟังและนำไปขับร้องต่อ ๆ กันโดยผ่านทางวงดนตรีของกองทัพ และถ่ายทอดทาง
สถานีวิทยุกระจายเสียง เนื้อหาของเพลงปลุกใจในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 มีลักษณะ
ดังนี้

1. แต่งให้แก้ทหาร ตำรวจและกลุ่มพลังต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อปลุกใจให้รวมพลัง
สามัคคีต่อสู้กับศัตรูที่คุกคามความมั่นคงของชาติ เช่น เพลงแผ่นดินของเรา เพลงจุฬินทรมารดา
เพลงเราสู้ เพลงสดุดีนักรบไทย เพลงมาร์ชลูกเสือชาวบ้าน เพลงลูกเสือรวมพลัง เป็นต้น
2. แต่งขึ้นเพื่อต่อต้านแนวคิดฝ่ายซ้ายและตอบโต้เพลงเพื่อชีวิตซึ่งมีเนื้อหาออกมาใน
3 ลักษณะ คือ

2.1 เพลงที่มีเนื้อหาโจมตีฝ่ายซ้าย ว่าเป็นผู้ยุยงให้เกิดความแตกแยก โดย
เนื้อเพลงใช้ถ้อยคำที่รุนแรง เช่น เพลงหนักแผ่นดิน เพลงทหารพระนเรศวร เป็นต้น

2.2 เพลงที่มีเนื้อหาปลุกใจให้รักชาติ โดยเน้นที่ความเป็นอิสระและเอกราช
ของชาติ ชักชวนให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสถาบันทั้งสามคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
เพลงเหล่านี้ เช่น เพลงไทยเพื่อไทย เพลงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพลงไทยรวมใจ
 เป็นต้น

2.2 เพลงที่มีเนื้อหาชี้ให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทย เพื่อตอบโต้
เพลงเพื่อชีวิตที่ชี้ให้เห็นถึงความยากจนข้นแค้นซึ่งเป็นสภาพตรงข้าม เช่น เพลงแผ่นดินถิ่นไทย
 เพลงถิ่นแดนทอง เพลงแผ่นดินของเรา เพลงหวงแผ่นดิน และเพลงสู้ชาติใจตายเพื่อชาติไทย
 เป็นต้น¹

เพลงปลุกใจในช่วงนี้มีบทบาทสำคัญต่อการปลุกเร้าความรู้สึกรักชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ และตระหนักถึงภารกิจของคนที่พึงกระทำต่อบุคคลที่เห็นว่าไม่หวังดีต่อประเทศชาติ
ซึ่งก็คือการกำจัดบุคคลเหล่านั้น โดยไม่จำเป็นต้องมีความปราณี ถือว่าบุคคลเหล่านั้น เป็นพวก
หนักแผ่นดิน ดังเช่นความรุนแรงของเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

¹ ลือชัย จิรวินิจนันท์. เล่มเดิม. หน้า 70.

ในช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เพลงปลุกใจยังคงมีบทบาทในสังคม โดยมีการปรับปรุงเนื้อหาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ แต่จุดเน้นยังเหมือนเดิมคือ ชักชวนให้รักชาติ มีความหวงแหนและภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย

เมื่อพิจารณาโดยสรุปสามารถกล่าวได้ว่า การที่ขบวนการนักศึกษาเข้ามาบทบาททางการเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2524 นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือในด้านการเมือง ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 สถาบันทหารเลื่อมอำนาจลงชั่วคราว เกิดกระแสความตื่นตัวทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนสูงขึ้น ซึ่งแสดงออกผ่านกลุ่มมวลชนต่าง ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นหมู่ชาวนาชาวไร่ กรรมกรผู้ใช้แรงงานและประชาชนทั่วไป กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้เรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงแก้ไขบางสิ่งบางอย่างในสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ผลจากการเคลื่อนไหวนี้ทำให้เกิดปฏิกิริยาตอบโต้จากฝ่ายที่ไม่ต้องการให้เปลี่ยนแปลงสภาพและสภาพที่เป็นอยู่ ทำให้เกิดความขัดแย้งทางแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองของคนในสังคมอย่างรุนแรง นำไปสู่ความรุนแรงทางการเมืองถึงขั้นมีการลอบสังหารฝ่ายตรงข้ามและจุดสูงสุดของความรุนแรงทางการเมืองคือการเกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

ส่วนผลกระทบด้านเศรษฐกิจนั้น จากการประสานงานระหว่างนักศึกษา ชาวนาชาวไร่ และกรรมกรผู้ใช้แรงงานในการเรียกร้องความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สามารถผลักดันให้รัฐบาลหันมาสนใจและมีท่าทีจริงจังต่อการแก้ปัญหาของพวกเขามากขึ้น เช่น มีการออกพระราชบัญญัติควบคุมการเช่านา ปี พ.ศ. 2517, พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518 เพื่อแก้ปัญหาที่ดินของชาวนาชาวไร่ การออกพระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ พ.ศ. 2518 ซึ่งมีเนื้อหาที่เอื้อประโยชน์ต่อกรรมกรผู้ใช้แรงงานในการต่อรองหรือปกป้องสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ มากขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม การที่เกิดการประท้วง นัดหยุดงานจำนวนมากนับพันครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2519 ก็ได้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดภาวะชะงักงันของการลงทุนเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อนหน้านี้

สำหรับในด้านสังคมและวัฒนธรรมได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนในเรื่องของวรรณกรรมและดนตรี ซึ่งเกิดกระแสศิลปะ เพื่อชีวิตศิลปะ เพื่อประชาชนขึ้น แพร่ขยายออกไปในหมู่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2516 - 2519 ขณะเดียวกันผลจากการเคลื่อนไหวในแนวเพื่อชีวิตของขบวนการนักศึกษา ฝ่ายอนุรักษ์นิยมก็ได้นำเพลงปลุกใจมาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางอุดมการณ์ ท่ามกลางกระแสความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของคนในสังคมที่แบ่งออกเป็นฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายอย่างชัดเจน กระทั่งเกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 วรรณกรรมและดนตรีเพื่อชีวิตถูกกวาดล้างจนเจียบหายไปจากสังคมไทย แม้ระยะหลังจะพยายามรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ แต่ก็ไม่มีพลังต่อสังคมดังเช่นในอดีต

กล่าวได้ว่าการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2524 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยหลายประการ แม้บทบาทของขบวนการนักศึกษาจะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางทั้งในแง่บวกและแง่ลบ แต่สิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ ด้วยบทบาทของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงดังกล่าว ได้นำประเทศไทยไปสู่พัฒนาการทางการเมืองและสังคมในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ข้อจำกัดและปัญหาจากการดำเนินบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย

โดยธรรมชาติของนักศึกษานั้นไม่มีผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจและการเมืองอย่างเด่นชัด การดำเนินการทางการเมืองต่าง ๆ มักจะอยู่บนพื้นฐานที่เป็นอุดมคติ โดยมีจุดเด่นคือความเป็นกลุ่มก้อนในสถานศึกษาเดียวกันเป็นพลังในการต่อรอง ในบางช่วงขบวนการนักศึกษาสามารถสร้างบทบาทต่อสังคมภายนอกได้อย่างกว้างขวางและได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยทั่วไป แต่ในบางขณะ นักศึกษาเองก็ถูกเพิง เล็งและระแวงว่ามีความบริสุทธิ์ใจเพียงพอหรือไม่หรือตกเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มใด เพราะเป็นที่แน่นอนว่าเมื่อขบวนการนักศึกษาก้าวออกมาเป็นกลุ่มนําการเปลี่ยนแปลงสังคม ย่อมกระทบกระเทือนต่อการผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ขบวนการนักศึกษาสอดแทรกเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม บทบาทและแนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มโครงสร้างอำนาจเดิม จนถูกประณามอย่างรุนแรงจากผู้ไม่เห็นขบวนการนักศึกษาเป็นศัตรู ในเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จากนั้นขบวนการนักศึกษาก็ได้ถึงจุดเสื่อมและทรุดลงเรื่อย ๆ และมีที่ทําท้ายจะสูญสิ้นบทบาทไปจากสังคม ภายหลังความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงเพียง 3 ปี อะไรเป็นสาเหตุของความล้มเหลวนี้ ผู้เขียนมุ่งหวังที่จะสรุปบทเรียนของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงปีที่ผ่านมา เพื่อพิจารณาถึงจุดอ่อนและปัญหาของขบวนการนักศึกษาไทย โดยการเสนอสมมุติฐานบางข้อมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น และบทวนบทเรียนอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาขบวนการนักศึกษาไทยในอนาคตต่อไป

ข้อจำกัดอันเป็นจุดอ่อนของขบวนการนักศึกษาไทย

ขบวนการนักศึกษาไทยนั้นมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ เช่น นักศึกษาจะดำรงสถานภาพในช่วงเวลาอันสั้นคือในราวสี่ปีเท่านั้น นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งที่แน่นอนในขบวนการผลิตของสังคมไทย ในทางตรงข้ามอาจกล่าวได้ว่านักศึกษาเองเป็นเพียงภาพฉากตราใบที่นักศึกษาไม่ได้ออกค่าใช้จ่ายในการศึกษาด้วยตนเอง หรือไม่ได้ทํากิจการใด ๆ เป็นการ

ตอบแทนสังคมอย่างคุ้มค่า¹ อย่างไรก็ตามมีคำกล่าวว่าถึงมนุษย์จะเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ แต่มนุษย์มิได้สร้างตามอำเภอใจ มนุษย์มิได้สร้างประวัติศาสตร์ขึ้นตามสถานการณ์ที่เขาเลือก หากแต่เขาส่งขึ้นมาจากสถานการณ์ที่อยู่ตรงหน้าเขา ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ถูกกำหนดและถ่ายทอดมาจากอดีต² นักศึกษาเองก็เช่นกัน เขาเติบโตขึ้นมาในระบบสังคมซึ่งมีประเพณี วัฒนธรรมและค่านิยมที่ผู้น้อยต้องเชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ นักเรียนนักศึกษาต้องเคารพและเชื่อฟังครูอาจารย์และเห็นว่สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของบุญบาปกรรมแต่ง ข้อจำกัดอันเป็นจุดอ่อนของขบวนการนักศึกษาไทย อาจจะประมวลได้ดังนี้

1. ข้อจำกัดของโครงสร้างทางมหาวิทยาลัย แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

ก. โครงสร้างทางการศึกษา ในสังคมไทยมหาวิทยาลัยเป็นจุดสุดยอดของปริมิตทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่ผลิตแรงงานระดับสูงในสาขาต่าง ๆ ไว้ใช้ในการพัฒนาประเทศและมหาวิทยาลัยได้กลายเป็นหนทางหนึ่งของการเลื่อนชั้นทางสังคม โดยพื้นฐานแล้วมหาวิทยาลัยมิได้เป็นสถาบันทางการเมือง ฉะนั้นจึงไม่มีช่องทางหรือโครงสร้างทางการเมืองสำหรับนักศึกษาแต่อย่างใด นักศึกษาคณะที่ต้องการดำเนินกิจการทางการเมืองเขาต้องสูญเสียอะไรไปมากมาย เช่น เวลาเรียนที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ และโอกาสในการค้นคว้าหาความรู้ตามที่อาจารย์ผู้สอนต้องการเพื่อให้ได้คะแนนสูง เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจักษ์สำหรับนักศึกษาที่สนใจศึกษาปัญหาของบ้านเมืองหรือดำเนินการรณรงค์ทางการเมือง ก็คือ การมีผลการเรียนตามมาตรฐานที่มหาวิทยาลัยกำหนดต่ำลง ซึ่งแน่นอนว่ามหาวิทยาลัยไม่เคยนำเอาประสบการณ์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาของบ้านเมืองและคุณค่าในกิจกรรมที่เขาดำเนินการอยู่มาพิจารณาเลย ด้วยข้อจำกัดของโครงสร้างดังกล่าว จำนวนนักศึกษาที่ยอมเสียสละแรงกายแรงใจและเวลามาทำกิจกรรมทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอจึงมีน้อย

¹อานวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์. "บทบาทของนักศึกษาและปัญญาชนต่อระบอบประชาธิปไตย," ใน 50 ปี บนเส้นทางประชาธิปไตยไทย. 2526. หน้า 58.

²วิโรจน์ ณ ระนอง. "นักศึกษากับการสร้างสรรค์สังคมไทย : บทบาทที่พึงปรารถนา," ธรรมศาสตร์. 12(4) : 146 ; ธ.ค. 2526.

พอถึงช่วงการสอบก็จะเก็บตัวดูหนังสือ แม้จะมีพวกที่จริงจังและยินดีเสียสละ แต่มีจำนวนน้อยเกินไปจนไม่สามารถทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันได้ การที่มหาวิทยาลัยมีโครงสร้างทางวิชาการเช่นนี้ ทำให้การรวมตัวทางการเมืองของนักศึกษาถูกบีบบังคับทางอ้อมมาตั้งแต่เริ่มแรก และเมื่อคำนึงงานทางการเมืองก็จะขาดลักษณะต่อเนื่อง เพราะมีพันธทางการศึกษามากมาย¹

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งในโครงสร้างการศึกษาก็คือ ช่วงเวลาที่ตรงสภาพนักศึกษาอยู่นั้นเพียงสี่ปีหรืออาจแปดปีในมหาวิทยาลัยเปิด สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติก็คือ พวกเขามักจะมีทั้งกิจกรรมที่ต้องเรียนรู้และสืบทอดแนวคิดอุดมการณ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไปพร้อม ๆ กับการสิ้นสุดสภาพนักศึกษา แม้จะมีนักศึกษารุ่นที่บางส่วนคอยให้การสนับสนุนรุ่นน้องในการทำกิจกรรม แต่ก็มีความน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนทั้งหมด ด้วยข้อจำกัดนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาขาดการสืบทอดทางแนวคิด และขาดความชัดเจน ประสบการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง²

ข. โครงสร้างทางสังคมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเป็นที่รวมของคนที่มาจากพื้นฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่แล้วนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของไทยมาจากชนชั้นกลางซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ นักศึกษาเหล่านี้ยากที่จะมีจิตสำนึกทางการเมืองเพื่อมวลชนหรือส่วนรวมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะเกี่ยวกับปัญหาความยากจน ปัญหาแรงงานและปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม ถ้าเราเชื่อว่าพฤติกรรมมนุษย์เป็นผลผลิตของสภาพแวดล้อมแล้ว พื้นฐานของครอบครัวย่อมมีผลต่อทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมทางการเมืองของนักศึกษาด้วยเช่นกัน

จากผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทางสังคมของครอบครัวกับความสนใจทางการเมืองของนักศึกษาพบว่า นักศึกษาที่มาจากครอบครัวที่กำลังเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมสูงขึ้น มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงกว่านักศึกษาที่มาจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางสังคมสูง

¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. "ข้อจำกัดของขบวนการนักศึกษาไทย," ใน เอียงซ้ายประชาชน. 2517. หน้า 16.

² อานวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์. เล่มเดิม. หน้า 86.

อยู่แล้ว¹ และการศึกษาของ มานะศรี ขงเจริญ พบว่า นักศึกษาที่มีบิดาประกอบอาชีพรับราชการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองน้อยกว่ากลุ่มที่บิดาประกอบอาชีพอื่น ๆ² เมื่อ นักศึกษาส่วนใหญ่ของไทยมาจากชนชั้นที่ได้เปรียบในสังคม โอกาสที่จะขยายกิจกรรมและระดม นักศึกษาส่วนใหญ่เข้าร่วมจึงเป็นไปได้อย่างจำกัด เช่น ขณะที่นักศึกษากลุ่มหนึ่งต่อต้านความ พุ่มเพื่อยพุ่ง เพื่อของการประกวดนางสาวไทย แต่มีนักศึกษากลุ่มแย่งกันถ่ายรูปคู่กับนางสาว ไทย ความขัดแย้งแตกต่างกันภายในมหาวิทยาลัย ความสนุกสนานหุรหุราพุ่มเพื่อยได้ดูคลื่น พลังนักศึกษาส่วนใหญ่ออกไปจากกิจกรรมทางการเมือง ทำให้ไม่สามารถระดมพลังทั้งหมด มาเพื่อกระทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง อาจมีคำถามว่าแล้วเหตุใดเล่า ขบวนการนักศึกษาไทยจึงกลายเป็นพลังทางสังคมที่มีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในช่วงเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และหลังจากนั้น ต่อประเด็นปัญหานี้ น่าจะ อธิบายได้ว่า การลุกฮือในเดือนตุลาคม 2516 นั้นเป็นความประจวบเหมาะจากหลาย สถานการณ์ เป็นปฏิกิริยาของการต่อต้านสถาบันทางการเมืองและสังคมในขณะนั้นซึ่งสูญเสีย บทบาทในทางสร้างสรรค์และไม่มีความชอบธรรมอีกต่อไป ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการต่อต้าน การฉ้อฉลทางการเมืองของระบบเผด็จการทหารที่มีแต่ความปั่นป่วนและแตกแยกอยู่ภายใน เมื่อรวมเข้ากับปัญหาทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลต่อนักศึกษาโดยรวม ทำให้เป็น ประเด็นปัญหาที่ชัดเจนในสายตาของนักศึกษา นักศึกษาไทยในช่วงดังกล่าวซึ่งได้รับผลกระทบ จากปัญหาร่วมกัน จึงมีแนวโน้มที่จะคิดถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงอุดมการณ์และนำไปสู่การกระทำ ทางการเมือง เพื่อแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเหล่านี้ในที่สุด

¹อ้างจาก วรณ วงศ์กิจจาเลิศ. การศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับทัศนคติทาง การเมืองของนักศึกษาไทยและความสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางสังคม. 2531. หน้า 25.

²วรณ วงศ์กิจจาเลิศ. เล่มเดิม. หน้า 37. (อ้างอิงมาจาก มานะศรี ขงเจริญ. การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2523.

2. จำกัดทางกฎหมาย

การขาดช่องทางที่ถูกต้องตามกฎหมายในการดำเนินการทางการเมืองกลายเป็นภาวะบีบคั้นให้การแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษาออกมาในลักษณะรุนแรง ซึ่งในสายตาของรัฐบาลและชนชั้นที่มีอำนาจมักเห็นว่าเป็นเรื่องของพวกก่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และผู้มีอำนาจทางการเมืองมักกระแวงอยู่เสมอว่ากิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาเกิดจากการถูกปลุกปั่นยุยงจากผู้ที่มิประสงค์เกี่ยวข้องกับที่มักเรียกว่า "มือที่สาม" ทุกครั้งที่มีการเดินขบวนประท้วงหรือการอภิปรายในหัวข้อทางการเมืองจะต้องมีสายลับของรัฐเข้ามาไต่ถามถึงตัวบุคคลและรายละเอียดต่าง ๆ อยู่เสมอ พุทธอีกนัยหนึ่งก็คือ กิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาไทยมักจะได้รับการตีความไปในทางลบในสายตาของผู้มีอำนาจทางการเมือง

ขบวนการนักศึกษาไทยได้ตระหนักถึงข้อจำกัดนี้และได้พยายามขยายขอบเขตทางการเมืองของตนด้วยการเรียกร้องให้ประชาชนที่มีอายุ 18 ปีมีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะนั่นเท่ากับทำให้นักศึกษาตามสถาบันต่าง ๆ มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นนั่นเอง แต่ความพยายามของนักศึกษาในเรื่องนี้ยังไม่บรรลุผล

3. ข้อจำกัดทางทัศนคติ

ทัศนคติของประชาชนทั่วไปและนักศึกษาด้วยกันเองมีจำนวนไม่น้อย ที่ไม่เห็นด้วยกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองหรือบางครั้งอาจถึงขั้นกล่าวหานักศึกษาที่แสดงออกทางการเมืองว่าเป็นพวกหัวรุนแรงบ้าง พวกเอียงซ้ายบ้างหรือพวกคอมมิวนิสต์บ้าง โดยปราศจากความเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานของค่านิยมเหล่านี้เท่าที่ควร

ในทัศนคติของผู้มีอำนาจทางการเมืองและกลุ่มข้าราชการชั้นสูง มักจะไม่เห็นด้วยกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาเพราะเห็นว่าเสียเวลาเรียนและไม่ถึงเวลาอันควร นักศึกษาควรจะศึกษาการเมืองแต่ไม่ควรมัวบทบาททางการเมืองเพราะจะกลายเป็นเครื่องมือของบุคคลอื่นมากกว่า¹ สำหรับบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง

¹อัมพร ปกรณยุทธ์. บทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทยกับประชาธิปไตย.

กับนักศึกษา คือ พ่อแม่¹ ส่วนใหญ่จะมีความคิดแบบอนุรักษ์นิยมจะมองลูกอย่างห่วงใยและไม่อยากให้อยู่เกี่ยวกับเรื่องการเมือง เพราะอาจจะไม่ปลอดภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาซึ่งนิยมใช้ความรุนแรงในการปราบปรามทางการเมือง และโดยพื้นฐานของสังคมไทยยังยึดมั่นอยู่ในระบอบอาญาสิทธิ์ที่ผู้น้อยต้องเชื่อฟังและเคารพผู้ใหญ่ด้วยแล้ว ยิ่งเป็นข้อจำกัดประการสำคัญ เพราะเห็นว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ไม่ใช่เรื่องของเด็ก

จากเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ยกมานี้ มีส่วนจำกัดขอบเขตทางการเมืองของนักศึกษาไทย ทำให้ขบวนการนักศึกษาไทยไม่สามารถดำเนินบทบาททางสังคมอย่างกว้างขวางได้อย่างต่อเนื่องและสืบสานอุดมการณ์ทางการเมืองของคนให้เข้มแข็งมั่นคงได้อย่างแท้จริงเลย

ปัญหาจากการดำเนินบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย ระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

การเข้ามีส่วนร่วมและดำเนินกิจกรรมการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยในระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524 นั้น มีปัญหาหลายประการที่ทำให้ขบวนการนักศึกษาไทยไม่สามารถดำรงบทบาททางการเมืองได้อย่างยาวนานและประสบความสำเร็จแก่ทุกปราบปรามจนแทบสูญสิ้นบทบาททางการเมืองไป ปัญหาต่าง ๆ นั้นพอจะประมวลได้ดังนี้

1. ปัญหาความแตกแยกภายในขบวนการนักศึกษา ตลอดระยะเวลาที่นักศึกษาเคลื่อนไหวเข้ามามีบทบาทต่อสังคมนั้น การแตกแยกและการขาดเอกภาพในการทำงานเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเสมอมา ทั้งนี้เพราะนักศึกษาที่อยู่ในขบวนการที่พื้นฐานและประสบการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน บางส่วนพอใจเพียงแค่ขับไล่ผู้ปกครองที่เป็นเผด็จการออกไปและสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น บางส่วนเลยไปถึงการสถาปนาระบอบสังคมนิยมขึ้น บางกลุ่มต้องการ

¹อัมพร ปกรณ์ยุทธ. บทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทยกับประชาธิปไตย.

สร้างสรรค์สังคมที่ดีด้วยแนวสันติ แต่บางกลุ่มมีความคิดรุนแรงไปถึงการเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐ และเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิวัติ ความแตกต่างทางความคิดและวิธีการทำงานนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่สามารถระดมสรรพกำลังที่มีอยู่เพื่อสร้างสรรค์บทบาทของขบวนการได้อย่างเต็มที่¹

ความแตกแยกภายในขบวนการนักศึกษาเกิดขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในการนี้ดังกล่าวนี้กลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้ริเริ่มการต่อสู้ โดยมีองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมดำเนินการ และต่อมาได้มีนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เข้าร่วมสมทบ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยประกาศเข้าร่วมและเข้ารับการต่อสู้ในภายหลัง แม้การเข้าร่วมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจะทำให้ขอบข่ายของการประท้วงกว้างขวางมากขึ้น และสามารถพูดได้ว่าเป็นการต่อสู้ของนักศึกษาจากทุกมหาวิทยาลัย แต่ก็ทำให้เกิดปัญหาบางประการ คือการจัดตั้งหน่วยต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วนั้นเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แทบทั้งหมด เนื่องจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ริเริ่มและดำเนินการชุมนุมก่อน เมื่อศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเข้ามาตั้งหน่วยปฏิบัติการต่าง ๆ จึงมีลักษณะซ้ำซ้อน² แต่การชุมนุมก็ดำเนินไปได้โดยมีคณะกรรมการจากศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการ และกลุ่มอิสระภายใต้การนำของนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นผู้ควบคุมขบวนการ จุดนี้ปัญหาการขาดเอกภาพก็เกิดขึ้นแล้ว เพราะคนนำในทางปฏิบัติของขบวนการคือนักศึกษากลุ่มอิสระ ไม่มีอำนาจต่อรองที่เป็นทางการ แต่คนที่มีความสามารถในการต่อรองอย่างเป็นทางการไม่ใช่คนนำจริง ๆ³ และความขัดแย้งก็เกิดขึ้นเมื่อเกิดความเข้าใจผิด กรรมการศูนย์กลาง

¹กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป. วิกฤตการณ์มายก้าวหน้าไทยปัจจุบัน. 2525.

หน้า 60 - 61.

²สุปรีดา ลอตระกูล. วิเคราะห์พัฒนาการขบวนการนิสิตนักศึกษา. 2529.

หน้า 132.

³สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "บทเสวนา 14 ตุลาคม กับยุคสมัยของเรา," ใน อนาคตขบวนการประชาธิปไตย รวมบทความและทัศนะแห่งยุคการแสวงหาครั้งที่ 2. 2524.

หน้า 272.

นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นตัวแทนเข้าพบเจรจากับฝ่ายรัฐบาลกล่าวโจมตีนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ซึ่งรับผิดชอบควบคุมขบวนการนักศึกษาประชาชนว่า มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ไม่ยอมรับฟังมติของคณะกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ปฏิบัติการโดยพลการ เป็นกบฏทรยศต่อประเทศชาติ แม้ภายหลังจะมีการประชุมและทำความเข้าใจกันแต่ก็ไม่สามารถยุติความแตกร้าวดได้ นายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้ลาออกจากตำแหน่งฝ่ายประชาสัมพันธ์ของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยและได้ร่วมกับนักศึกษากลุ่มอิสระสถาบันอื่น ๆ แยกตัวออกมาตั้ง "สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย" ขึ้น

เมื่อแยกออกเป็นสององค์กรและเคลื่อนไหวในปัญหาเดียวกัน มักจะมีการช่วงชิงการเป็นผู้นำของการประท้วงนั้น ๆ เสมอ ทำให้ขาดเอกภาพในขบวนการและนอกจากการช่วงชิงการนำระหว่างองค์กรทั้งสองแล้ว ภายในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเองก็มีการช่วงชิงการนำระหว่างนักศึกษาที่มีแนวทางสังคมนิยมกับกลุ่มอนุรักษนิยม กระทั่งปี พ.ศ. 2518 ผู้นำนักศึกษาในส่วนที่มีแนวคิดสังคมนิยมจึงสามารถยึดกุมการนำขบวนการได้อย่างเป็นเอกภาพ

ปัญหาความแตกแยกอีกประการหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดบรรยากาศการทํากิจกรรมของนักศึกษาซบเซาโดยเฉพาะในระยะหลัง ปัญหาที่ว่าคือการขาดเอกภาพในการกำหนดบทบาทและทิศทางการทํากิจกรรมของขบวนการนักศึกษาว่าควรมีบทบาทต่อสังคมอย่างไร ซึ่งกลายเป็นความขัดแย้งทางความคิดมาจนถึงปัจจุบัน การขาดจุดร่วมในการปฏิบัติงานเพื่อผลักดันทิศทางของกิจกรรมก็ทำให้เกิดความห่างเหินทางความคิดระหว่างคนทํากิจกรรม กลุ่มต่าง ๆ ส่งผลให้การทํากิจกรรมขาดการประสานงานทางความคิดและการกระทำ การทํากิจกรรมจึงขาดพลังและไม่สามารถระดมความคิดอ่าน กำลังงานที่มีคุณภาพและความสนใจจากเพื่อนนักศึกษาตลอดจนประชาชนทั่วไปได้¹

¹ ธีรพงษ์ ปัทมภาส. "ขบวนการนักศึกษา กทม. ต่างคนต่างไปในยุคปัจจุบัน,"

2. ปัญหาการขาดความสมคล้อยระหว่างการเติบโตของขบวนการกับปัญหาและภารกิจที่มากขึ้น

ปัญหานี้จะเห็นได้ชัดเจนในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นักศึกษาในฐานะความหวังใหม่ของประชาชน ในการแก้ไขปัญหาดัง ๆ จากจุดนี้เองที่นักศึกษาจำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในแทบทุกเรื่องทุกประเด็น ทำให้นักศึกษาต้องลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยปราศจากเวลาสำหรับใคร่ครวญ ทบทวนประเมินผลสิ่งที่กระทำ ขาดการศึกษาหล่อหลอมพื้นฐานความคิดทางการเมือง ตลอดจนการเก็บประสบการณ์ทางการเมือง นักศึกษามิได้น้อยพอใจที่จะรับฟังข่าวสารและการวิเคราะห์สถานการณ์จากผู้ใดที่ตนคิดว่าเป็นผู้รู้มากกว่าที่จะสนใจติดตามและศึกษาสิ่งเหล่านี้ด้วยตนเอง¹ ทำให้ความรู้และประสบการณ์ของพวกเขาอยู่ในวงแคบในลักษณะที่เรียกว่า "ประสบการณ์ไม่มี ทฤษฎีก็ไม่มีแต่งานมีมาก" สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนหนึ่งได้แก่ผู้นำนักศึกษาซึ่งอยู่ในฐานะผู้รู้หรือนักทฤษฎีและเป็นผู้กำหนดนโยบายของขบวนการ อีกส่วนหนึ่งคือนักศึกษาทั่วไปซึ่งอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติตามนโยบายที่กำหนดจากผู้นำ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรที่ขบวนการนักศึกษาจะไปผูกติดกับอุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่างในกรณีนี้ที่ผู้นำนักศึกษามีความศรัทธาในอุดมการณ์นั้น ๆ การขาดความรู้ที่แท้จริงของนักศึกษาในขบวนการทำให้พวกเขามักติดอยู่กับคำขวัญต่าง ๆ มากกว่าที่จะเข้าใจเนื้อหาที่แท้จริงในคำขวัญต่าง ๆ เหล่านั้น คำขวัญที่สวยหู เช่น ประชาธิปไตย เสรีภาพ เสมอภาค ความเป็นธรรมในสังคม สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ มวลชนและมนุษยนิยม มักจะได้รับการกล่าวขวัญกันมากในหมู่ผู้ปฏิบัติงาน นักศึกษามักจะพูดถึงความเสมอภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคทางความคิด แต่ในขบวนการนักศึกษากลับเต็มไปด้วยระบบอาวุโส และการขึ้นทางความคิด

โดยธรรมชาติของการเป็นนักศึกษามักเป็นขบวนการที่ไม่ต่อเนื่องในแง่ของบุคลากร เพราะช่วงเวลาของการดำรงสถานภาพนักศึกษานั้นสั้น ทำให้ขบวนการไม่สามารถสร้างนักกิจกรรมรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนรุ่นเก่าที่จบการศึกษาหรือปลีกตัวออกไปด้วยเหตุผลต่าง ๆ ขณะที่คุณรุ่นใหม่ก้าวเข้ามาในสภาวะที่สับสน ไม่ชัดเจนในสิ่งที่จะทำขาดการถ่ายทอดทาง

¹วิโรจน์ ณ ระนอง, เล่มเดิม, หน้า 147.

ความคิดและประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้นักศึกษารุ่นใหม่ขาดทักษะในการทำงานและ
 แนวทางการแก้ปัญหา การขาดความต่อเนื่องของบุคลากรในขบวนการจึง เป็นปัญหาสำคัญที่มี
 ผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของขบวนการนักศึกษาไทยมาโดยตลอด จากสภาพบีบบังคับ
 นี้เอง เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ขบวนการนักศึกษายอมรับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เนื่องจาก
 พคท. องค์กรทางการเมืองที่มีทฤษฎีทางการเมืองอย่างเป็นระบบและมีประสบการณ์การต่อสู้ทาง
 การเมืองอันยาวนาน

3. ปัญหาภาพพจน์ของความเป็นซ้ายและการผูกพันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ขบวนการนักศึกษาไทยถูกโจมตีและประหัตประหารความเป็น "ซ้าย" หรือ "ฝ่าย
 คอมมิวนิสต์" มาโดยตลอด เพราะการแสดงออกทางการเมืองของขบวนการนักศึกษาในช่วงหลัง
 เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ไม่ว่าจะเป็นการอภิปราย การจัดนิทรรศการและการ
 เคลื่อนไหวในปัญหาต่าง ๆ ของสังคมมักจะออกมาในรูปของการต่อต้านกลุ่มอนุรักษนิยมและไม่แจ่ม
 ชัดว่าจะนำเอารูปแบบประชาธิปไตยหรือแนวทางสังคมนิยมมาทดแทน เพราะมีการเผยแพร่
 เอกสารเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ มีการยกย่องประเทศหรือบุคคลในฝ่ายคอมมิวนิสต์เป็นประจำ¹
 โดยเฉพาะพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษาที่ได้แสดงออกในระยะหลังล่อไปในทางที่ทำให้ประชาชน
 เกิดภาพพจน์ที่เห็นนักศึกษาเป็นฝ่ายซ้าย ภาพพจน์นี้เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสการโจมตีจากฝ่าย
 ตรงข้ามว่า ขบวนการนักศึกษาเป็นขบวนการของคอมมิวนิสต์ที่มุ่งทำลายชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
 ตัวอย่างพฤติกรรมของขบวนการนักศึกษาที่มีผลต่อภาพพจน์ของการฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์พอจะยกมา
 ให้เห็นได้ดังนี้

- การจัดนิทรรศการเงินแดง ระหว่างวันที่ 23 - 29 มกราคม พ.ศ. 2517
 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการแสดงประวัติและแนวคิดบุคคลสำคัญในลัทธิ
 คอมมิวนิสต์แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศจีนคอมมิวนิสต์²

¹สยามจดหมายเหตุ. 1 มกราคม 2519. หน้า 18.

²เรื่องเดียวกัน.

- กรณีบ้านนาทราย อำเภอเบ็نگกาฬ จังหวัดหนองคาย ซึ่งถูกเผา ฝ่ายเจ้าหน้าที่ชี้แจงว่าเป็นการกระทำของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แต่ชาวบ้านชี้ว่าเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ทหารตรวจ นักศึกษายืนอยู่ข้างชาวบ้านในกรณีขัดแย้ง¹

- ระหว่างวันที่ 26 - 27 มกราคม พ.ศ. 2517 นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 5 คน ได้เข้าไปพบผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ที่บ้านนาแก้ว จังหวัดหนองคาย และฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ยื่นข้อเสนอผ่านนักศึกษาขอจัดตั้งพรรคการเมืองโดยเปิดเผย พร้อมทั้งขอให้ ซี.ไอ.เอ. และฐานทัพอเมริกาถอนออกจากประเทศไทย

- ระหว่างวันที่ 10 - 16 ตุลาคม พ.ศ. 2517 นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดนิทรรศการเรื่องสังคมนิยม เพื่อให้นักเรียนนิสิตนักศึกษาและประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของลัทธิสังคมนิยม²

- วันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2518 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย จัดนิทรรศการ "ข้าแหละ กอ.รมน." ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเนื้อหาโจมตีวิธีการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และระบุมูลเหตุที่มีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยสืบเนื่องมาจากทฤษฎีโดมิโนของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการปิดล้อมจีน

นอกจากนี้เหตุการณ์การประท้วงและเรียกร้องความเป็นธรรมต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นบ่อย ประชาชนเริ่มเบื่อหน่ายในการเคลื่อนไหวที่ปราศเพื่อและบางครั้งก็ขาดเหตุผล เป็นลักษณะการชักจูงอยู่เหนือกฎหมาย นักศึกษาสร้างความขัดแย้งกับแทนทุกหมู่อาชีพ นับจากทหารตรวจข้าราชการฝ่ายต่าง ๆ สัมพันธ์ได้ดีก็เพียงกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเท่านั้น

ภายหลังเหตุการณ์วันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ผู้นำนักศึกษาและผู้ปฏิบัติงานในขบวนการจำนวนหนึ่งได้เข้าร่วมกับ พคท. และต่อมาเมื่อบุคคลเหล่านี้กลับออกมาจากป่า บางคนก็ให้สัมภาษณ์กันทางหนังสือว่า ขบวนการนักศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับ พคท. สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้ภาพพจน์ความสัมพันธ์ของขบวนการนักศึกษา กับ พคท. ในสายตาประชาชนแจ่มชัดขึ้นไปอีก การที่ขบวนการนักศึกษาผูกพันกับ พคท. นั้น นับเป็นความผิดพลาดประการ

¹สยามจดหมายเหตุ. 1 มกราคม 2519. หน้า 34.

²เรื่องเดียวกัน.

สำคัญ เพราะกลายเป็นเป้าใหญ่สำหรับผู้ต่อต้านคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เมื่อเกิดกรณีปราบปรามประชาชนส่วนใหญ่แม้จะไม่เห็นด้วยกับวิธีการรุนแรง แต่ก็ไม่ได้ให้การช่วยเหลือปกป้องนักศึกษาอย่างเช่นในเหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เพราะประชาชนไม่แน่ใจในจุดยืนที่แท้จริงของขบวนการนักศึกษานั้นเอง

4. ปัญหาความไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทกับสถานะของขบวนการนักศึกษา

สถานะภาพของนักศึกษาในการรับรู้ของคนในสังคมนั้นถือว่ามีความที่ศึกษาเล่าเรียนและทำกิจกรรมในขอบเขตเพื่อเสริมการเรียนรู้ แต่ปรากฏว่านักศึกษาไทยได้เข้าไปมีบทบาททางการเมืองในฐานะกลุ่มพลังที่ต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เข้าไปเคลื่อนไหวในนามชวชนาและกรรมกรเสียเอง แม้ว่าจะเป็นเจตนาที่ดีและเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ที่ควรจะได้ให้แก่ชวชนาและกรรมกร หรือแม้ว่าภาวะการในขณะนั้นจะเป็นตัวเร่งและผลักดันให้นักศึกษาต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่การที่นักศึกษามีบทบาทในการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างเอาจริงเอาจังในขณะที่ยังไม่มีความพร้อมอย่างเพียงพอทั้งกำลังคน ประสบการณ์และความชัดเจนทางการเมืองนับเป็นยุทธวิธีที่ผิดพลาดเพราะคู่ต่อสู้ทางการเมืองของพวกเขาก็ได้เปรียบในทุกด้าน สามารถใช้เครื่องมือสื่อสารได้หลายประเภท ใช้อาวุธได้โดยไม่ผิดกฎหมาย ใช้ทรัพย์สินทางราชการบางส่วนในการต่อสู้ และมีเป้าหมายเฉพาะหน้าที่ชัดเจนคือ ทำลายขบวนการนักศึกษา นักศึกษานิสิตนิสิตแทรกตัวเข้าไปท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างผู้ยากไร้กับนายทุน คหบดีและผู้มีอิทธิพลที่สูญเสียประโยชน์ ตลอดจนหน่วยงานของรัฐบาลหน่วยงาน แทนที่จะหยุดยั้งเพียงแต่การเรียนรู้และเสนอปัญหาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นผู้แก้ไข¹ ตัวอย่างของความผิดพลาดเหล่านี้ เช่น การเคลื่อนไหวต่อต้านการกักตุนสินค้า จุดมุ่งหมายของนักศึกษามุ่งหวังที่แก้ปัญหาสินค้าราคาแพง ขจัดความเดือดร้อนของประชาชนแต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือรัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ไม่สามารถใช้นโยบายการทางกฎหมายกับพ่อค้ารายใหญ่ได้ จัดการได้เพียงพ่อค้ารายย่อย ฉะนั้นการแก้ปัญหาการกักตุนสินค้าจึงไม่ได้ผลมีหน้าใช้ขบวนการนักศึกษาได้ก่อศัตรูเพิ่มขึ้นคือพ่อค้ารายย่อยนั่นเอง และอีกตัวอย่างหนึ่ง คือกรณีจลาจลที่ล้มเหลวชัย ฝ่ายนำของขบวนการนักศึกษา เห็นว่าความ

¹อนวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์. เล่มเดิม. หน้า 66.

ขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นการต่อสู้ระหว่างประชาชนกับอำนาจรัฐ ซึ่งขัดกับมติมหาชนที่เห็นว่าเป็น การก่อความสงบของบ้านเมือง เมื่อนักศึกษาเข้าร่วมโดยไม่พิจารณาสถานการณ์ให้รอบคอบ จึงถูกโจมตีว่า ร่วมก่อความสงบและทำลายความสามัคคีของคนในชาติ ไม่วางตัวเป็นกลาง สัมผัสหลงอำนาจ ไม่รู้จักหน้าที่ของตนเอง ซึ่งมีผลสำคัญต่อการทำลายแนวร่วมของขบวนการ นักศึกษาไปโดยที่ฝ่ายตำรวจกลับอ้างได้ว่า กระทำไปเพื่อความสงบสุขความปลอดภัยแก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน¹

บทบาทของขบวนการนักศึกษามีลักษณะโอบอุ้มประชาชนหรือออกรับแทนประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มชาวนาและกรรมกรในแทบทุกเรื่อง โดยไม่พิจารณาความต้องการหรือผลประโยชน์ ร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ทำให้ง่ายต่อการโจมตีและถูกต้องข้อสงสัยหรือหากระแวงในความบริสุทธิ์ใจท่ามกลางการโจมตีจากกลไกของรัฐและสื่อมวลชนระลอกแล้วระลอกเล่า ได้ค่อย ๆ สั่นคลอนความเชื่อมั่น ความไว้วางใจของประชาชนทีละน้อย ๆ นักศึกษาสูญเสียความชอบธรรม ในการนำการเคลื่อนไหวของประชาชน ขณะที่ฝ่ายตรงข้ามกลับสามารถช่วงชิงการยอมรับจาก ประชาชนได้มากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อนักศึกษาไม่สามารถระดมความสนับสนุนช่วยเหลือจาก ประชาชนได้อย่างเพียงพอ นำไปสู่การเผชิญหน้าเพียงลำพังกับอำนาจรัฐ กระทั่งถูกล้อมปราบ อย่างรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519

5. ปัญหาการจัดองค์กรของขบวนการนักศึกษา

ได้กล่าวถึงไปแล้วว่า โครงสร้าง การจัดองค์กรของขบวนการนักศึกษาไม่ว่า จะเป็นศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน และสหพันธ์นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ตาม เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานทางความคิด ค่านิยม ความเชื่อและประสบการณ์ ตลอดจนขีดความสามารถทาง การเมืองที่แตกต่างกัน จากโครงสร้างเช่นนี้ทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่มีความเป็นเอกภาพ และ ไม่มีความเข้มแข็ง เพียงพอที่จะต่อสู้ทางการเมืองในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งอันแหลมคม ถึงแม้ว่าจะมีผู้ปฏิบัติงานกับขบวนการเป็นจำนวนมาก แต่ผู้ปฏิบัติงานเหล่านี้ยังแบ่งออกเป็น

¹ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย. วีรชนหาญกล้า. ม.ป.ป. หน้า 203.

3 ระดับ คือ ระดับแรก เป็นนักศึกษาที่เพิ่งเข้ามาทำพานิชขบวนการ ระดับที่สอง เป็นผู้ที่ผ่านงานมาระยะหนึ่ง ระดับที่สาม เป็นระดับหน้าที่ปฏิบัติงานในขบวนการนักศึกษามานานและได้รับการยอมรับจากนักศึกษา แต่ผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างหลวม ๆ ไม่มีสายการบังคับบัญชาอย่างชัดเจน การยอมรับของบุคคลเกิดขึ้นด้วยความศรัทธาความนิยมชมชอบเป็น การส่วนตัวเป็นส่วนใหญ่ องค์กรกลางของนักศึกษาไม่มีกำลังคนของตัวเองหากแต่กระจายอยู่ตามสถาบันต่าง ๆ การร่วมกิจกรรมแต่ละครั้งจะใช้ยุทธวิธีระดมกำลังมา จึงไม่มีหลักประกันใดเลยว่านักศึกษาจะเข้าร่วมหรือไม่ จำนวนเท่าใด ตัวคณะกรรมการ สนท. ซึ่งเป็นนายกองค์การนักศึกษาหรือนายกสสรมนักศึกษาหรือตัวแทนก็มีภาระในการบริหารองค์กรในแต่ละสถาบันของตน สถานการณ์เช่นนี้ทำให้ห้องกรกลางของนักศึกษาขาดกำลังที่จะทำงานได้อย่างต่อเนื่อง และองค์กรไม่สามารถผลิตกำลังคนรองรับภารกิจของขบวนการได้ คนที่มีคุณภาพของขบวนการ มีจิตสำนึกทางการเมืองสูงกลับเป็นผู้ที่เติบโตนอกกระบวนกรกลางนั้นคือกลุ่มอิสระ ที่กระจายอยู่ในสถาบันต่าง ๆ ซึ่งอาจจะอยู่ในกลุ่มหรือพรรคนักศึกษา กลุ่มอิสระและพรรคศึกษานั้นมีแนวคิดใกล้เคียงกัน มีสมาชิกน้อยมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน และไม่อยู่ในฐานะเป็นตัวแทนนักศึกษาอย่างเป็นทางการ การเคลื่อนไหวจึงเป็นไปเฉพาะกลุ่ม ดังนั้นจึงไม่ต้องคำนึงถึงผลกระทบจากการเคลื่อนไหวมากนัก ทำให้กลุ่มอิสระมีความคล่องตัว รวดเร็วและฉับไวต่อการจับประเด็นปัญหา และตัดสินใจ ต่างจากองค์กรอย่างเป็นทางการที่มีความแตกต่างกันมาก การพิจารณาตัดสินใจต่าง ๆ จึงต้องพิจารณาจากความเป็นจริงของแต่ละสถาบัน และต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อขบวนการนักศึกษาในวงกว้าง การตัดสินใจบางอย่างจึงช้า นอกจากนั้นองค์กรกลางยังไม่มี การกำหนดแผนงานในระยะยาว หากแต่เป็นการเคลื่อนไหวตามสถานการณ์องค์การทำงานอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนแต่ก็ไม่เข้มแข็งและขาดการประสานงานที่ดีงานจึงออกมาในลักษณะช้า ๆ กัน เช่น จัดนิทรรศการนับพันครั้ง, ตั้งวงดนตรีเพื่อชีวิตนับสิบวง, ด้วยปัญหาหละหลวมในการจัดองค์กรนี้ ทำให้ขบวนการนักศึกษาไม่สามารถนำการเคลื่อนไหวอย่างมีประสิทธิภาพ ในระยะเวลายาวนานได้ เพราะแม้ขบวนการนักศึกษาจะเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวทางการเมือง แต่ไม่ได้มีลักษณะขององค์กรทางการเมืองแต่อย่างใดเลย ถึงแม้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2518

ชบวนการนักศึกษาจะสามารถสร้างความเป็นเอกภาพและพัฒนาองค์กรให้มีลักษณะ เป็นองค์กร
ทางการเมืองมากขึ้น แต่ความเป็นเอกภาพของชบวนการนักศึกษานี้ มาพร้อมกับการผูกพัน
เข้ากับ พคท. ซึ่งอาจจะเพิ่มความเข้มแข็งขององค์กรขึ้นมาได้บ้าง แต่ต้องสูญเสียความเป็น
อิสระของตนเองและสูญเสียภาพพจน์ที่บริสุทธิ์ในสายตาประชาชนไป

ข้อจำกัดและปัญหาหลายประการที่ยกมาให้เห็นนี้เป็นส่วนสำคัญที่จุดรั้งมิให้ชบวนการ
นักศึกษาไทยดำเนินการเมืองให้ได้ผลอย่างต่อเนื่อง และเป็นปัจจัยที่ทักให้ชบวนการนักศึกษา
ประสบความยุ่งยาก เมื่อประสบกับการต่อต้านจากฝ่ายตรงข้ามที่มีกำลังเหนือกว่าและอ้างความ
ชอบธรรมในการกระทำได้มากกว่าทักให้ชบวนการนักศึกษาต้องประสบกับความพ่ายแพ้ในที่สุด

สรุปและเสนอแนะ

ทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ได้กล่าวถึงกลุ่มในทางการเมืองไว้ว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง ขึ้นในสังคม มักจะปรากฏกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนหรือของส่วนรวม ภายใต้งบอบช้ำต่าง ๆ กัน กลุ่มที่เกิดขึ้นนี้จะแตกต่างกันไปตามลักษณะอาชีพ ผลประโยชน์ หรือสถานภาพทางสังคมกลุ่มใดที่เกิดขึ้นจากการที่ปัจเจกชนซึ่งมีผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน มารวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ ใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ ในการชักจูงและบีบบังคับต่อสถาบันของรัฐให้กระทำหรืองดเว้นการกระทำบางอย่าง เพื่อ เป็นประโยชน์ต่อการรักษาหรือ เพิ่มพูนประโยชน์ของกลุ่มหรือประโยชน์ส่วนรวมทั่วไป โดยไม่ได้ แสวงหาอำนาจทางการเมืองโดยตรง จะเรียกว่าเป็น "กลุ่มอิทธิพล" (Pressure Groups) กลุ่มอิทธิพลเหล่านี้จะมีมากหรือน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับระบบการเมืองการปกครองเป็นสำคัญ กล่าวคือในสังคมที่เป็นประชาธิปไตยที่มีการเปิดกว้างทางการเมืองก็จะเกิดกลุ่มอิทธิพลมากกว่า สังคมที่ปกครองโดยระบบเผด็จการที่ปิดกั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ขบวนการ นักศึกษาก็นับเป็นกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในแทบทุกประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา

คำว่า "ขบวนการนักศึกษา" ในความหมายที่ศึกษานั้นหมายถึง รูปแบบการเคลื่อนไหว ของกลุ่มนักศึกษาภายใต้การที่นักศึกษาจัดตั้งขึ้น เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมอันที่จะสร้างสรรค์ ความถูกต้องชอบธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมตามเจตนารมณ์ของกลุ่ม โดยมีระบบการทำงาน เป้าหมาย และรูปแบบการแสดงออกในแนวทางเดียวกัน มีสมาชิกเข้าร่วมที่แน่นอนจำนวนหนึ่งและสามารถ ระดมสมาชิกเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมและ เป็นพลังต่อรองได้เพิ่มขึ้นอีกจำนวนหนึ่ง

จากการศึกษาวิจัยพบว่า การกำเนิดขบวนการนักศึกษานั้น เป็นผลมาจากความขัดแย้ง ภายในสังคม โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างคนรุ่นหนุ่มสาวที่ปฏิเสธค่านิยมแบบเก่าต้องการ เห็นการเปลี่ยนแปลง ไปสู่สังคมแบบใหม่กับคนรุ่นเก่าในสังคมที่ไม่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลง โดยปกติกลุ่มนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ คือเป็นผู้ที่ไม่มีการะับผิดชอบ เสียงครอบครัว ไม่มีภาระหน้าที่การงาน และไม่มี ความผูกพันกับผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจ ที่ชัดเจน ทำให้นักศึกษา มีลักษณะ เป็นอิสระจากผลประโยชน์มากกว่ากลุ่มอื่น ประกอบกับนักศึกษา

มักจะ เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่มีโอกาสรับรู้แนวคิดและค่านิยมใหม่ ๆ จากสถานศึกษา แล้วมักเกิด การเปรียบเทียบสิ่งที่ตนรับรู้มากับความ เป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมและทำให้เกิดความรู้สึกปฏิเสธ ระบบที่เป็นอยู่ เพราะความเป็นจริงของสังคมมักจะขัดแย้งกับหลักวิชาที่เรารู้มาอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ถูกครอบงำโดยคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจความต้องการเปลี่ยนแปลง สังคมให้เป็นไปในแบบที่ตนเห็นว่าถูกต้องชอบธรรมนี้เองที่ผลักดันให้นักศึกษาเข้ามาแสดงบทบาท ทางการเมือง ทั้ง ๆ ที่ขบวนการนักศึกษาเป็นกลุ่มที่มีทรัพยากรทางการเมืองน้อยมาก เมื่อ เทียบกับกลุ่มการเมืองอื่น ๆ แต่สิ่งที่ขบวนการนักศึกษาใช้เป็นเครื่องมือการต่อรอง คือ จำนวนนักศึกษาซึ่งรวมอยู่ในสถานศึกษาเดียวกันเป็นจำนวนมาก โดยอาศัยสถานการณ์ที่เป็น ปัญหา เช่น ความล้มเหลวในการบริหารประเทศของรัฐบาล, การดำเนินนโยบายอันอาจ ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อประชาชน และการที่รัฐบาลขาดความชอบธรรมในทางการเมือง เป็น ประเด็นจูงใจ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาจะมีความ เข้มขันเพียงใดหรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ ได้แก่ ประการแรกคือ ประสิทธิภาพ ของขบวนการนักศึกษาเองในการที่จะสร้างองค์กรที่มีคุณภาพและระดมกำลังให้เข้มแข็งและ มากพอที่จะสร้างอำนาจต่อรองที่เหนือกว่า และประการที่สอง คือสภาพปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือถ้าเมื่อใดที่ปกครองขาดความชอบธรรม และไร้ประสิทธิภาพ ไม่สามารถแก้ไขปัญหาค้าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ขบวนการนักศึกษาก็จะเข้ามามีบทบาทในการ ต่อต้านสูงและสามารถสร้างการยอมรับจากประชาชนได้อย่างกว้างขวาง ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากรัฐบาลมีความชอบธรรมในการครองอำนาจ การเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาอาจ จะถูกมองว่าเป็นการก่อความวุ่นวายและสร้างความวุ่นวายขึ้นในสังคม

ขบวนการนักศึกษาไทยก็เกิดขึ้นและ เป็นไปตามหลักการดังกล่าวข้างต้น ท่ามกลาง สภาพที่ถูกปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองและกระแสนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่ง เป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ขบวนการนักศึกษาได้เริ่มก่อตัวและสะสมประสบการณ์ ขึ้นในรูปของกลุ่มสัมมนาบ้าง กลุ่มค่ายอาสาพัฒนาบ้างและกลุ่มอิสระตามสถาบันต่าง ๆ บ้าง จากการวิพากษ์วิจารณ์ความเป็นไปภายในสถาบันขยายตัวออกไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์สภาพปัญหา ต่าง ๆ ของบ้านเมือง ช่วงนี้หลายคนเรียกว่าเป็นช่วงของการแสวงหาข้อเท็จจริงของชีวิตและ สังคม นักศึกษาค่อย ๆ เรียนรู้ สะสมประสบการณ์และสร้างบุคลิกภาพของตนขึ้นมา จนสามารถ

ก่อตั้งองค์กรกลางอย่างเป็นทางการขึ้นได้เป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2513 ในชื่อของ "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย เพราะหลังจากนั้นไม่นานขบวนการนักศึกษาสามารถพัฒนาบทบาทของตนออกไปสู่การรับรู้และการยอมรับของประชาชนอย่างกว้างขวาง และได้เป็นแกนนำนักศึกษาประชาชนโค่นล้มรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ลง ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ขบวนการนักศึกษาไทยได้ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองอย่างเต็มทีในฐานะเป็นความหวังใหม่ของประชาชนผู้คัดค้านโอกาสในสังคม บทบาทของขบวนการนักศึกษานี้จึงมีขอบเขตกว้างขวางและครอบคลุมปัญหาหลายประเด็นไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิเสรีภาพที่ได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจของรัฐและการเผยแพร่ประชาธิปไตยไปสู่ประชาชนทั่วประเทศ, เรื่องของความรู้ลึกซึ้งที่ต่อต้านอิทธิพลต่างชาติ, เรื่องของปัญหาความไม่เป็นธรรมในสังคม จากบทบาทดังกล่าวทำให้มีนักศึกษาจำนวนมากออกไปเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่และปัญหาที่แท้จริงของประชาชนทั้งในเมืองและชนบท ในชนบทนักศึกษาเข้าไปร่วมต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับชาวนาชาวลี้ ทั้งในปัญหาการค้าพืชผล ปัญหาที่ดินและปัญหาที่ทาสี สามารถช่วยเหลือชาวนาชาวลี้ซึ่งถูกจัดว่าเป็นกลุ่มที่มีความตื่นตัวทางการเมืองน้อยที่สุดให้ตั้งองค์กรกลางของตนขึ้นมาได้ นั่นคือ "สหพันธ์ชาวนาชาวลี้แห่งประเทศไทย" ซึ่งมีฐานะเป็นตัวแทนของชาวนาชาวลี้ทั่วประเทศ และมีบทบาทอย่างสูงต่อการเรียกร้องให้แก้ปัญหาพื้นฐานของเกษตรกรไทยในช่วง พ.ศ. 2516 - 2519 ส่วนในเมืองนั้นขบวนการนักศึกษาได้ช่วยเหลือและร่วมมือกับกรรมผู้ใช้แรงงานในการเรียกร้องให้ปรับปรุงค่าจ้างแรงงานสภาพการทำงานและสวัสดิการต่าง ๆ อันพึงมีพึงได้ของผู้ใช้แรงงาน นอกจากนี้ขบวนการนักศึกษายังมีบทบาทในการตรวจสอบและคัดค้านนโยบายตลอดจนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของรัฐ ที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชนและเอกราชอธิปไตยของชาติ เช่นกรณีการคัดค้านการตั้งฐานทัพสหรัฐอเมริกานในประเทศไทย และการเปิดโปงการปราบปรามประชาชนของเจ้าหน้าที่ของรัฐดังกรณีสังแดงและกรณีบ้านนาทราย เป็นต้น

ประสบการณ์จากการเข้าร่วมต่อสู้กับประชาชนที่ด้อยโอกาสในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ได้ส่งผลกระทบต่อแนวคิดของขบวนการนักศึกษาซึ่ง เคยเชื่อมั่นและมุ่งหวังจะแก้ไขปัญหาลังคมอย่างสันติ ภายใต้นโยบายเสรีนิยมประชาธิปไตย เพราะผลจากการทบทวนโดยเฉพาะในช่วงหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้นักศึกษาบางส่วนตระหนักว่า ภายใต้อำนาจที่เป็นอยู่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปเพื่อเอื้อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่นักได้ เมื่อผิดหวังกับระบบประชาธิปไตยและความไร้ประสิทธิภาพของกลไกราชการที่เป็นอยู่ ประกอบกับได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรงจากฝ่ายอนุรักษ์นิยมซึ่งมีอำนาจเหนือกว่า ทำให้นักศึกษาเริ่มมีท่าทีปฏิเสธจารีตเก่า ๆ ทั้งในแง่ค่านิยมความและระบบแบบแผนที่เป็นอยู่ พร้อมกันนั้นได้หันไปรับเอาแนวคิดสังคมนิยมซึ่งแพร่หลายอย่างกว้างขวางอยู่ในขณะนั้นมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหาสังคม การเปลี่ยนแปลงแนวคิดนี้มิได้เป็นไปอย่างฉับพลัน และมีได้เป็นไปอย่างมีเอกภาพทั่วทั้งขบวนการ เพราะมีการขัดแย้งกันยาวนานระหว่างนักศึกษาที่มีแนวคิดแตกต่างกันออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนหนึ่งยังคงยืนกรานอยู่บนแนวคิดเสรีนิยมประชาธิปไตยแบบรัฐสภา กับอีกส่วนหนึ่งที่รับเอาแนวทางสังคมนิยมมาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชาติ ผู้นำนักศึกษาทั้งสองฝ่ายยังชิงการนำในขบวนการมาตลอด จนกระทั่งกลางปี พ.ศ. 2518 ผู้นำนักศึกษานส่วนที่มีแนวทางสังคมนิยมได้รับชัยชนะ แนวคิดสังคมนิยมจึงเป็นแนวคิดหลักของขบวนการนักศึกษาไป

การที่ขบวนการนักศึกษาได้รับเอาแนวคิดสังคมนิยมมาเป็นแนวทางมีส่วนทำให้ขบวนการนักศึกษาเข้าไปผูกพันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ทั้งที่ในช่วงก่อนหน้านี้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมิได้ให้ความสำคัญกับการต่อสู้ในเมือง เพราะยุทธศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมุ่งอยู่กับการต่อสู้ในชนบท ประกอบกับผู้บริหารในเมืองของพรรคถูกกล่าวหาอย่างหนัก เพื่อป้องกันการสูญเสียพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงมิให้ผู้ปฏิบัติงานในเมืองเข้าร่วมการเคลื่อนไหวในเมือง โดยให้ถือหลัก "อย่าพรางแก่นแกน ชุ่มช่อนยาวนาน สะสมกำลัง รอคอยโอกาส" กระทั่งเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจึงเห็นความสำคัญของขบวนการนักศึกษาและพยายามขยายการจัดตั้งเข้ายึดกุม และเมื่อขบวนการนักศึกษาผิดหวังกับแนวทางที่เป็นอยู่และได้แสวงหาแนวทางใหม่ จึงเห็นว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยซึ่งเป็นองค์กรสังคมนิยมเดียวที่มีนโยบายต่อต้านอำนาจรัฐอย่างจริงจัง เป็นระบบทั้งด้านอุดมการณ์และการจัดตั้ง ประกอบกับผลการโฆษณาชวนเชื่อและ

เผยแพร่แนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้สร้างความศรัทธาแก่ผู้นำนักศึกษาบางส่วน ทำให้ยอมรับการขึ้นมาจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เฉพาะอย่างยิ่งนับจากกลางปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา ขบวนการนักศึกษาได้นำเอายุทธวิธีและคำนิยมที่ถือปฏิบัติกันหมู่ผู้ปฏิบัติงานของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมาปฏิบัติ ทำให้ภาพพจน์ของขบวนการนักศึกษาไทยในช่วงนี้มีลักษณะ หัวรุนแรงและซ้ายจัด

จากท่าทีที่มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมภายใต้แนวทางสังคมนิยมของขบวนการนักศึกษานี้ ส่งผลให้ฝ่ายอนุรักษนิยมซึ่งประกอบด้วยนักธุรกิจ นักการเมือง ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ซึ่งต้องการรักษาสถานภาพที่เป็นอยู่ให้ดำรงต่อไป เกิดความหวาดวิตกว่าสถานะภาพของตนจะถูกทำลายลง จึงได้ตอบโต้ขบวนการนักศึกษาในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งการจัดตั้งมวลชนขึ้นตอบโต้ในลักษณะของการใช้มวลชนปราบมวลชน เช่น กลุ่มนาพล และกลุ่มกระหิงแดง การใช้วิธีการรุนแรง เช่น การทำร้ายร่างกายและทรัพย์สิน การชุมนุมการลอบวางระเบิดตลอดจนถึงการลอบสังหารผู้นำของขบวนการฝ่ายตรงข้าม นอกจากนี้ยังใช้สื่อมวลชนต่าง ๆ ปลุกเร้าให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งโจมตีขบวนการนักศึกษาว่าเป็นผู้คิดร้ายทำลายชาติ ด้วยฐานะที่ได้เปรียบทำให้ฝ่ายอนุรักษนิยมสามารถปิดล้อมบทบาทของขบวนการนักศึกษาและดึงเอาการยอมรับของประชาชนไปได้ ขบวนการนักศึกษาถูกโคດเคี้ยวมากขึ้นตามลำดับ ความขัดแย้งและความแตกแยกภายในสังคมก็มาถึงจุดรุนแรงสูงสุดเมื่อเกิดเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ขบวนการนักศึกษาถูกล้อมปราบอย่างรุนแรงจนต้องสลายองค์กรและหมดพลังทางการเมืองไป

หลังเหตุการณ์วันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นักศึกษาส่วนหนึ่งเข้าร่วมต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในป่า ด้วยความศรัทธาเชื่อมั่นว่าเป็นแนวทางเดียวที่จะแก้ปัญหาและเปลี่ยนแปลงสังคมที่ดีขึ้นได้ แต่หลังจากนั้นไม่นาน นักศึกษาเหล่านี้ก็พากันทะยอยกลับคืนสู่เมือง เพราะเกิดข้อขัดแย้งกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลายประการ ทั้งในเรื่องอุดมการณ์ ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีและปัญหาความเป็นอิสระของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตลอดจนปัญหาความเป็นประชาธิปไตยภายในพรรค นักศึกษาอีกส่วนหนึ่งที่ไม่ได้เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้พยายามสืบทอดแนวคิดและรักษาองค์กรของตนไว้ในรูปขององค์กรใต้ดิน เมื่อสถานการณ์ทางการเมืองเปิดกว้างมากขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2521 กลุ่มนักศึกษาเหล่านี้

ได้พัฒนาองค์กรของคนขึ้นเป็นพรคนักศึกษาคามสถาบันต่าง ๆ และได้พยายามสร้างองค์กรและพัฒนาบทบาทของขบวนการนักศึกษาขึ้นใหม่ในรูปของ "สามสรวนักศึกษ 18 สถาบัน" และพัฒนามาเป็น "สหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย" ในปัจจุบัน แต่ขบวนการนักศึกษาไทยก็ไม่สามารถสร้างบทบาททางการเมืองของคนให้มีพลังขึ้นทำการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ดัง เช่นในช่วงก่อนหน้านี้

จากการศึกษาพบว่าขบวนการนักศึกษาไทยมีข้อจำกัดและปัญหาหลายประการที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินบทบาททางการเมืองให้มีประสิทธิภาพได้อย่างต่อเนื่องและถูกปราบปรามจนแทบหมดบทบาททางการเมืองไป นับจากการที่นักศึกษามีข้อจำกัดในเรื่องโครงสร้างของการศึกษาที่ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สถานศึกษากำหนด นักศึกษาคณะที่ทำงานกรรมภายนอกมหาวิทยาลัยมักจะต้องสูญเสียโอกาสทางวิชาการตามโครงสร้างที่สถานศึกษากำหนดไป, ข้อจำกัดในเรื่องโครงสร้างทางสังคม เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่มาจากชนชั้นที่ได้เปรียบในสังคมจึงมักจะไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่มุ่งเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาของสังคมอย่างแท้จริง นักศึกษาเหล่านี้ยังนิยมอยู่ในกิจกรรมที่หรูหราฟุ่มเฟือย, ข้อจำกัดทางทัศนคติของสังคมไทยที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่มักมองว่าการเมืองเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ไม่ใช่เรื่องของเด็ก พ่อแม่จึงมักห้ามปรามมิให้บุตรหลานยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางการเมือง และนอกจากข้อจำกัดดังกล่าวแล้วขบวนการนักศึกษาไทยยังประสบปัญหาที่เกิดจากการดำเนินบทบาททางการเมืองของคนหลายประการ เช่น ปัญหาความแตกแยกภายในขบวนการ, ปัญหาการขาดความสมดุลระหว่างการเติบโตของขบวนการกับการกิจที่เพิ่มมากขึ้น, ปัญหาภาพพจน์ของความเป็นชายและผูกพันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, ปัญหาการไม่สอดคล้องระหว่างบทบาทกับสถานภาพของนักศึกษา และปัญหาการจัดองค์กรของขบวนการนักศึกษา เป็นต้น ข้อจำกัดและปัญหาเหล่านี้มีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อได้รับการตอบโต้จากฝ่ายอนุรักษ์นิยม ซึ่งมีการจัดองค์กรที่เข้มแข็ง และอ้างความชอบธรรมในการกระทำได้มากกว่า

อย่างไรก็ตามการที่ขบวนการนักศึกษาเข้ามามีบทบาททางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2524 นั้น ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ในด้านการเมืองได้เกิดกระแสความตื่นตัวและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนซึ่งแสดงออกผ่านกลุ่มมวลชนต่าง ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อน ในทางเศรษฐกิจ ชาวนาชาวไร่

และกรรมการผู้ใช้แรงงานกับขบวนการนักศึกษา เรียกร้องและผลักดันให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาของพวกคนอย่างจริงจังมากขึ้น และในทางสังคมวัฒนธรรมขบวนการนักศึกษาได้มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมและดนตรีเพื่อชีวิต ซึ่งเป็นการนำเสนอเรื่องของสังคมในเนื้อหาและรูปแบบใหม่ที่ได้รับความนิยมในหมู่นักศึกษาประชาชนอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2516 - 2519 จึงกล่าวได้ว่าแม้ขบวนการนักศึกษาไทยจะปรากฏขึ้นและเข้ามามีบทบาทต่อสังคมเพียงระยะสั้น แต่ก็ได้ส่งผลกระทบอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในหลายด้าน แม้ในสายตาของคนที่มองการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาว่าเป็นการสร้างความวุ่นวาย ต้องการเห็นนักศึกษาอยู่ในความสงบเสงี่ยม ตั้งหน้าตั้งตาเรียนแต่เพียงอย่างเดียว และอาจพอใจในความเลื่อมใสศรัทธาของขบวนการนักศึกษาแต่ในความเป็นจริงแล้วนักศึกษานับเป็นกลุ่มชนชั้นหนึ่งที่จะเป็นกำลังสำคัญของชาติในอนาคต ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม การจำกัดบทบาทของนักศึกษาในการเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และแก้ปัญหาของสังคม หรือการสร้างนักศึกษาให้เป็นคนว่านอนสอนง่ายอยู่ในการอบและกฎเกณฑ์ที่กำหนดน่าจะทำให้สังคมได้รับผลผลิตที่เป็นบัณฑิต "ปริญญชน" มากกว่าบัณฑิตที่เป็น "ปัญญาชน" ที่มีคุณค่าต่อสังคมในอนาคตได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาทั้งหมดจะพบได้ว่า ขบวนการนักศึกษาไทยเป็นขบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ขบวนการนักศึกษาสามารถแสดงบทบาทของคนทั้งในฐานะที่เป็นพลังผลักดันต่อรัฐบาลเพื่อให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมต่อสังคมส่วนรวม และมีบทบาทในฐานะพลังพัฒนาที่มีส่วนเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานต่าง ๆ ของสังคม การทำงานของขบวนการนักศึกษาในช่วงที่ผ่านมา อาจจะมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว และบทบาทที่พึงปรารถนาของขบวนการนักศึกษาจะเป็นอย่างไร อาจจะแตกต่างกันไปในสายตาแต่ละคน แต่สำหรับสังคมไทยในปัจจุบันแล้ว บทบาทของขบวนการนักศึกษาควรอยู่บนหลักการที่ว่า เป็นบทบาทที่ส่งเสริมให้สังคมไทยพัฒนาก้าวหน้าไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น การที่จะกระทำเช่นนั้นได้จำเป็นต้องมีบุคลากรจำนวนมากซึ่งมีความรู้ความสามารถที่จะเรียนรู้ว่าปัญหาของสังคมไทยอยู่ที่ไหนและจะแก้ไขปรับปรุงคลอบคลุม

สร้างสรรค์ให้ดีขึ้นได้โดยวิธีการที่สามารถชักจูงความเป็นจริงได้อย่างไร การที่จะสร้างบุคลากร เช่นนั้นจะต้องสร้างตั้งแต่พวกเขายังเป็นนักศึกษาอยู่ กล่าวคือ

1. สำหรับสถาบันการศึกษา ผู้บริหารควรมีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมของนักศึกษาให้เกิดขึ้นในหลายรูปแบบ กระตุ้นให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจของแต่ละบุคคล ให้ออกสื่อนักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานระดับต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะการบริหารด้านกิจกรรมของนักศึกษา เพราะกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำ ขั้นตอนการดำเนินงาน กระบวนการตัดสินใจและการทำานร่วมกับผู้อื่น ตลอดจนความมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ประสบการณ์จากกิจกรรมดังกล่าวจะสะสมคุณสมบัติของความ เป็นคนรอบคอบ มีวิจารญาณและเชื่อมั่นตนเองมากขึ้น

ในด้านการเรียนการสอนอาจารย์ผู้สอนนั้นควรมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา คุณลักษณะของความเป็นนักคิดที่กล้าแสดงออก อาจารย์ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศที่ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง เปิดพรมแดนความรู้ในหลายแนวคิด กระตุ้นให้นักศึกษาใช้ความคิดอย่างเป็นอิสระและสร้างสรรค์มากกว่าการท่องจำ พยายามจัดการเรียน การสอนให้สัมพันธ์กับสภาพที่เป็นจริงของสังคมไทย เป็นการนำทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ มาอธิบาย ปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งนอกจากจะท้าทายการเรียนการสอนเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงแล้ว ยังช่วยให้ผลิตนักศึกษาได้เรียนรู้ความจริงและสร้างสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคมอีกด้วย

2. ในส่วนของตัวนักศึกษาเองนั้นไม่ควรจะถูกขาดหรือจำกัดความคิดของตนไป ในทิศทางเดียว ควรตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบทางสังคมอยู่เสมอ เข้าร่วมและจัดกิจกรรม ในหลาย ๆ รูปแบบ ทั้งการเคลื่อนไหวเพื่อสังคม และกิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนปัญญา คำนึงถึง สถานภาพของการเป็นนักศึกษา เพื่อกำหนดบทบาทและทิศทางการเคลื่อนไหวทางสังคมให้ เหมาะสม ควรสะสมความรู้และข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ในสังคม และเสนอข้อมูลนั้นเพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาสังคมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่นักศึกษาควรทำ อย่างหนึ่งในปัจจุบันคือ หันมาสำรวจว่ามีแนวคิดหรือค่านิยมอะไรบ้างในหมู่ของตนที่ขัดขวาง ความก้าวหน้าของสังคมและการพัฒนาของขบวนการนักศึกษา และสร้างค่านิยมที่เป็นประโยชน์ ต่อตนเองและสังคมขึ้น เช่น ความเสมอภาคทางความคิด ควรนำมาใช้แทนระบบอาวุโส, การเคร่งครัดกับหลักการและเหตุผลแทนการใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว, การมีความรู้ที่แท้จริงและ

แสวงหาความรู้อยู่เสมอแทนที่จะอาศัยเพียงความหวังดีและความบริสุทธิ์ใจในการทำงาน, การเคร่งครัดในการใช้ข้อมูลและเหตุผลพิจารณาปัญหาต่าง ๆ อย่างรอบคอบแทนที่จะสรุปให้เข้ากับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งที่มีอยู่ก่อนแล้วอย่างง่าย ๆ เป็นต้น

แม้สถานการณ์ของการเป็นนักศึกษาจะถูกจำกัดด้วยระยะเวลา แต่พวกเขาจะต้องไม่ทิ้งงาน พร้อมกับการสิ้นสุดสภาพการเป็นนักศึกษา ในทางตรงกันข้ามควรจะทำตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนเข้าไปสัมผัสด้วย เช่น เป็นช่างเทคนิคในโรงงานก็เข้าทำงานอย่างแข็งขันในสภาพแรงงาน เป็นแพทย์ในชนบท เป็นครู - อาจารย์ตามโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ ฯลฯ พยายามติดต่อเชื่อมโยงกัน และก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวกว้างไกล เพื่อเข้าไปสู่การพูดคุยในหลาย ๆ ทัศนะ ประสานกันขึ้นมา เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ถูกต้องเคียงมาที่สุดให้กับสังคมไทย

3. สำหรับขบวนการนักศึกษาไทยในปัจจุบัน สิ่งสำคัญที่ต้องกระทำเป็นเบื้องต้น น่าจะได้แก่

3.1 พื้นฟูและปรับขบวนการให้เข้มแข็งและคุมกันเองให้ได้เสียก่อน ที่กล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่านักศึกษาจะต้องตัดขาดและละเลยต่อกิจกรรมทางการเมืองภายนอกสถาบันโดยสิ้นเชิง หากแต่เพียงต้องการให้หันกลับมาเอาใจใส่ดูแลความต้องการของนักศึกษาในแต่ละสถาบันอันเป็นฐานมวลชนของขบวนการ และระดมนักศึกษาให้เข้ามาร่วมกิจกรรมให้มากขึ้น เพราะเท่าที่ผ่านมาแม้ขบวนการนักศึกษาจะกระทำในนามของนักศึกษาทั้งหมด แต่ข้อเท็จจริงก็คือ นักศึกษาที่เข้าร่วมขบวนการอย่างใกล้ชิดมีเพียงจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับนักศึกษาทั้งหมด นอกจากนั้นจะเป็นเพียงผู้ดูอยู่ห่าง ๆ หรือเข้าร่วมเพียงครั้งคราว การปรับขบวนการให้มีความเข้มแข็งไม่ใช่เป็นงานง่าย แต่ก็มิใช่จะทำไม่ได้เสียเลย ขึ้นอยู่กับว่าจะทำอย่างถูกจังหวะและสถานการณ์จะเอื้ออำนวยหรือไม่

3.2 ขบวนการนักศึกษาจะต้องประเมินบทบาทของตนเองอยู่เสมอและเคลื่อนไหวไปมาทางที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เพราะบทเรียนของขบวนการนักศึกษาช่วงก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่มีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่เป็นหัวทอกมากเกินไป หรือทำการเคลื่อนไหวในแทบทุกเรื่อง จนถูกมองว่าเป็นผู้ก่อความวุ่นวายขึ้นในสังคม ขบวนการนักศึกษาควรเคลื่อนไหวอย่างมีขอบเขต ถูกจังหวะทันต่อเหตุการณ์ และสามารถประสานกับ

กลุ่มพลังต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความเสี่ยงต่อการถูกโดดเดี่ยว ในการเคลื่อนไหว แต่ครั้งนักศึกษาจะต้องสร้างพันธมิตรที่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวให้มากที่สุด ซึ่งถ้าหากมีการประสานงานที่ดีแล้วความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพลังต่าง ๆ ก็จะลดน้อยลงและสร้างความเข้มแข็งของการเคลื่อนไหวขึ้นมาได้

3. ขบวนการนักศึกษาไม่สามารถแก้ปัญหาแทนใครได้โดยตรง เรื่องการเข้าร่วมต่อสู้กับมวลชนไม่ว่าจะเป็นกรรมกรหรือชาวนาชาวไร่ดังที่เคยกระทำมาในอดีตนั้น ในแง่หนึ่งอาจจะประสบผลสำเร็จในการปลุกจิตสำนึกทางการเมืองขึ้นในหมู่คนยากจน แต่อีกด้านหนึ่ง ขบวนการนักศึกษาต้องเข้าไปแทรกการกิจที่หนักหน่วงและไม่สิ้นสุด เพราะนักศึกษาเข้าไปในลักษณะ "ทิ่มแทง" เลี้ยทั้งหมด จากบทเรียนที่ผ่านมา ขบวนการศึกษาน่าจะมีบทบาทเพียงเป็นตัวเชื่อมและผลักดัน การแก้ปัญหามากกว่าที่จะเข้าไปแก้ปัญหาเอง เพราะการกระทำเช่นนั้นนอกจากจะเป็นการกิจที่เกินกว่าสภาพแล้ว ยังอาจจะสร้างปัญหาอื่น ๆ ขึ้นตามมาอีก ซึ่งบทเรียนในอดีตเป็นประจักษ์ในเรื่องนี้อยู่แล้ว

ข้อเสนอแนะสำหรับการทวิจัยครั้งต่อไป

1. จากการศึกษาพบว่าผู้นำนักศึกษาไม่ว่าจะเป็นองค์กรระดับบ้านแต่ละสถาบันหรือองค์กรระดับชาติ มักจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการ ซึ่งบทบาทของผู้นำนักศึกษาเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป จึงน่าจะมีการศึกษาวิจัยว่าหลังจากพ้นสภาพการเป็นนักศึกษาแล้ว ผู้นำในขบวนการศึกษาดังกล่าวมียุทธวิธีในทางการเมืองอีกหรือไม่ อย่างไร

2. จากการศึกษาพบว่าการเติบโตของขบวนการศึกษาน่าจะมีความสัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมนักศึกษาในแต่ละมหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงควรที่จะมีการศึกษาวิจัยว่า การจัดกิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยมีส่วนสัมพันธ์กับการเติบโตของขบวนการนักศึกษาและบทบาทต่อสังคมภายนอก หรือไม่ เพียงใดและในลักษณะใด อันจะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการจัดกิจกรรมนักศึกษาของสถาบันการศึกษาในอนาคต

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

บทความ

กจช. ก/ป7/2499/๘๖7 สหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

กจช. ก/ป8/2513/9 บทบาทนักศึกษา

กจช. ก/ป7/2515/17 ปีที่ 1 นิสิตนักศึกษา : การรณรงค์ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นและส่งเสริม
การใช้สินค้าไทย

กจช. ก/ป7/2516/14 นักศึกษาและกลุ่มพลังต่าง ๆ : การประท้วงขับไล่อธิการบดี
มหาวิทยาลัยรามคำแหง

กจช. ก/ป7/2516/16 นักศึกษาและกลุ่มพลังต่าง ๆ : เหตุการณ์ไม่สงบเนื่องมาจากการ
เรียกร้องรัฐธรรมนูญ : กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

"การเมือง," ปฏิทรรศน์. 1(12) ปักษ์หลัง : 16 - 17 ; 16 - 30 สิงหาคม 2519
กมล ทองธรรมชาติ. "วิเคราะห์และประเมินผลรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ของไทย," ใน
ขบวนการประชาชน. บรรณาธิการโดย ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.
หน้า 1 - 32. กรุงเทพฯ : 2517.

กมล กมลตระกูล. "ยุคมืดในรามคำแหง," อาจารย์สาร. 6(6) : 93 - 97 ;
ตุลาคม - ธันวาคม 2515.

กวีรัตน์ คุณาภัทร. "ลูกเสือชาวบ้าน : บางสิ่งบางอย่างจาก 6 ตุลาคม 2519,"
ธรรมศาสตร์. 15(3) : 151 - 164 ; 2530.

กรรณิการ์ แสงสุนทร. "หนึ่งปีที่ผ่านมาไปนักศึกษาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา," สังคมศาสตร์
ปริทัศน์. 12(10) : 59 - 66 ; ตุลาคม 2517.

"กอ.รมน. วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ 3 เขตของ พลท.," สยามใหม่. 2(61) : 12 - 29 ;
13 มิถุนายน 2524.

เกรียงกมล เลหาไพโรจน์. "บทสัมภาษณ์," ใน จงเป็นอาทิตย์เมื่ออุทัย. หน้า 145 -
147. กรุงเทพฯ : 2519.

"จับอุคม ศรีสุวรรณ, เปลื้อง วรรณศรี : ความแตกแยกครั้งใหญ่ใน พลท., " เส้นทาง.
7(3) : 4 - 8 ; 2523.

คณินันต์ ตั้งใจตรง. "ปัญหาการขยายบทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย,"
ใน เอกสารการสัมมนาเรื่องความสับสนและความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย :
2411 - 2525. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

"คำบอกเล่าของสามัญชน สัมภาษณ์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล," อาจารย์สาร. 11(1) :
56 - 64 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2527.

"คำชี้แจงกรณีนักศึกษาปัญญาชนกลับเข้าเมือง," ปริทัศน์. 5 : 48 ; ม.ป.ป.

คมกริช วรคามิน. "กลุ่มอิทธิพล : ศักยภาพ, บทบาทและบทวิจารณ์," รัฐศาสตร์นิเทศ.
13(1) : 121 - 166 ; มิถุนายน 2521.

ฉลอง สุนทราวิชัย. "ปฐมมหาวิทยาลัยวิพากษ์ : เอกสารประวัติศาสตร์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย," บ้านไม่รู้อย. 3(11) : 512 - 59 ; ธันวาคม 2530.

ชาญณรงค์ เตชะรัชต์กิจ. "ข้อเสนอต่อรัฐบาลใหม่สำหรับนโยบายต่างประเทศของไทย,"
สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 11(12) : 90 - 94 ; ธันวาคม 2516.

"ชาวบ้านกับนักศึกษา," ปัญญา. 1(5) : 15 - 18 ; พฤศจิกายน 2519.

แมสซีย์, ชูชาน. "สังคมการเมืองและการเข้าร่วมทางการเมืองของนักศึกษาไทย,"
แปลและเรียบเรียงโดย สันติชัย สุวังบุตร. จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์. 3(1) : 31 - 38 ; ตุลาคม - ธันวาคม 2518.

ชมรมวรรณศิลป์ อบจ. "นักศึกษาที่บรรณากรรมเพื่อชีวิต," ใน 23 ตุลาคม.
หน้า 61 - 68. กรุงเทพฯ : 2523.

ณรงค์ เพชรประเสริฐ. "น้ำตาล..หวาน..ข้าวสาร..มัน," ประชาธิปไตย. 273(43) :
6 - 9 ; 25 ธันวาคม 2518.

เมبری, ดีวาร ดี. "ขบวนการแรงงานไทย," แปลโดย สุนทรี พรหมเมศ. ใน บทบาทของ
กลุ่มในสังคมไทย. บรรณาธิการโดย สุกิจ เจริญรัตนกุล. หน้า 32, 52.
กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2529.

- ดำรง ไคร์ครวญ. "จดหมายเหตุธรรมศาสตร์และการเมือง," ใน ธรรมศาสตร์ 50 ปี.
บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. หน้า 177 - 240. กรุงเทพฯ :
2527.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. "ความชอบธรรมในการปกครอง : ปัญหาและความหวังของไทย,"
ธรรมศาสตร์. 5(3) : 2 - 47 ; ตุลาคม 2518 - มกราคม 2519.
- ธเนศร์ เจริญเมือง. "นักศึกษากับประชาธิปไตย : กลับมหาวิทยาลัยหรือไปชนบท,"
สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 12(4) : 102 - 109 ; เมษายน 2517.
- ธีรยุทธ บุญมี. "การปฏิวัติยุคใหม่," มาตุภูมิ. 7(1047) : 24 - 33 ; มกราคม
2524.
- ธรรมรักษ์ สิรินิมิตรกุล. "การสอบสวนคณะผู้จัดทำหนังสือพลัง," อาจารย์สาร. 6(6) :
29 - 31 ; ตุลาคม - ธันวาคม 2515.
- ธำรง ปัทมภาค. "ขบวนการนักศึกษา กทม. ต่างคนต่างไปในยุคปัจจุบัน," อาจารย์สาร.
12(5) : 28 - 33 ; กันยายน - ตุลาคม 2528.
- "นวล...เร่ออกมาจากขวา," ประชาชาติ. 2(90) : 24 - 31 ; 7 สิงหาคม 2518.
- "แนวร่วม พทท. การเติบโตที่ไม่หยุดยั้ง," ข่าวไทยนิกร. 2(30) - 30 : 26 - 36 ;
12 พฤษภาคม 2521.
- "บันทึกกบฏฉบับที่ 4 วิพากษ์ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พทท.," ข่าวไทยนิกร.
3(30) - 98 : 34 - 42 ; 11 มิถุนายน 2522.
- บุญปลุก นฤมล. "สื่อกับการใช้ความรุนแรงทางการเมือง," เศรษฐศาสตร์การเมือง.
6(3 - 4) : 87 - 99 ; ตุลาคม 2531.
- บุญส่ง ชเลธร. "ลาก่อนแนวทางชนบทล้อมเมืองและยึดเมืองในที่สุด," ข่าวไทยนิกร.
3(30) - 103 : 1 - 8 ตุลาคม 2522.
- "บุญส่ง ชเลธร ผู้ปฏิเสธแนวทาง พทท.," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 85 : 10 - 19 ;
30 กรกฎาคม 2522.
- แอนเดอร์สัน, เบเนดิก. "6 ตุลาคมวิเคราะห์ความรุนแรง," ใน คลื่นแห่งศตวรรษ.
บรรณาธิการโดย บัณฑิต ธรรมศรีรัตน์. หน้า 66 - 89. กรุงเทพฯ :
เอคิสันเพรสพับลิช, 2526.

ประกายพริก ชัยพงศ์. "ชบวนการกรรมกรไทย 1 ทศวรรษแห่งความแตกแยก,"

เศรษฐศาสตร์การเมือง. 6(3 - 4) : 36 - 47 ; ตุลาคม 2531.

ประแจ แจ้ธรรม. "จังหวัดก้าวใหม่ของชบวนการนักศึกษาไทย," ปริทัศน์ 2. 6 :

10 - 18 ; กันยายน 2526.

ประชาชาติ. 24 ธันวาคม 2518 หน้า 2.

ประชาธิปไตย. 269(43) : 12 ; 3 ธันวาคม 2518.

"ปัญหาความมั่นคงของชาติ," ปัญญา. 1(12) ปักษ์หลัง : 25 - 28 ; 16 - 30

สิงหาคม 2519.

ปิยวัลย์ (นามแฝง). "จากปริทัศน์เสนาถึงศึกษิตเสนา : ประสบการณ์เมื่อ 20 ปี ก่อน

กับการเริ่มต้นครั้งใหม่," อาจารย์สาร. 13(5) : 80 - 90 ; พฤศจิกายน -

ธันวาคม 2520.

ปรีชา อารยะ. "อุบัติเหตุ 2516," สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 12(1) : 52 - 57 ;

มกราคม 2517.

เปลื้อง วรรณศรี. "โฉม..พิทักษ์ธรรม," ธรรมจักร.

"เปิดกรุศูนย์การนำ พท.เบื้องหลังสมัชชาครั้งที่หนึ่งถึงสี่," สยามใหม่. 2(68) : 30 -

33 ; 18 กุมภาพันธ์ 2526.

"พท. ขึ้นมา 14 ตุลา," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 104 : 10 - 14 ; 15 ตุลาคม

2522.

"พท. ต่อ 14 และ 6 ตุลา," ปัญญา. 4(135) : 17 - 19 ; 12 ตุลาคม 2524.

"พท. วันนี้," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 86 : 18 - 25 ; 11 มิถุนายน 2522.

พิเชียร อานาจระเสริฐ. "เมื่อข้าพเจ้าเป็นนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ปี 2519," งาน ธรรมศาสตร์ 50 ปี. บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์

เกษตรศิริ. หน้า 489 - 520. กรุงเทพฯ : 2527.

พริกรมภ์ เขี่ยมธรรม. "ชบวนการประชาธิปไตยที่นำโดยนักศึกษาหลัง 14 ตุลาคม 2516

และความสัมพันธ์กับ พท.,," เอเชียปริทัศน์. 4(4) : 14 - 49 ; ตุลาคม -

ธันวาคม 2526.

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. "ฐานะทางประวัติศาสตร์ของขบวนการ 14 ตุลาคม 2516 และ
ผลสืบเนื่องที่มีต่อพัฒนาการของ พทท.," ใน วิพากษ์ทฤษฎี. หน้า 65 - 82.
กรุงเทพฯ : 2528.

พฤทธิสวาย ชุมพล, ม.ร.ว. "ย้อนระลึกถึงคนรุ่นใหม่กำเนิดขบวนการศึกษา 14 ตุลาคม
2516 ในบริบทการเมืองไทย," อาจารย์สาร. 12(5) : 56 - 67 ;
กันยายน - ตุลาคม 2528. และ 12(6) : 60 - 67 ; พฤศจิกายน -
ธันวาคม 2528.

_____. "แนวทฤษฎีการรวมกลุ่มในสังคมไทยและกลุ่มอิทธิพลหลัง 14 - 15 ตุลาคม
2516," ธรรมศาสตร์. 3(3) : 134 - 159 ; พฤษภาคม 2517.

มานิต มหรรฆุส. "ขบวนการและสาเหตุอันนำไปสู่เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 19,"
หลักไท. 7(348) : 26 - 31 ; 13 ตุลาคม 2531.

มงคล สีห์โสภณ. "ขบวนการนักศึกษา," รัฐสารวิรัช. 16(4) : 137 - 184 ;
ตุลาคม - ธันวาคม 2517.

มนต์ทิพย์ รุจิภัณฑะ. "14 ตุลาคม 2516 กับดอกผล : ปฏิรูปที่ดินเพื่อสันติธรรมในสังคม,"
มติชนรายวัน. 14 ตุลาคม 2529.

ยุค ศรีอารยะ (นามแฝง). "บทวิเคราะห์ 14 ตุลาคม," อาจารย์สาร. 12(10) :
26 - 40 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2524.

มนตรี เจนวิทย์การ. "กลุ่มพลังมวลชนพื้นฐานกับการเข้าร่วมทางการเมืองในชนบทไทย,"
รัฐศาสตร์สาร. 8(3) : 171 - 196 ; กันยายน - ธันวาคม 2525.

_____. "อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์ในประเศไทย," ใน รายงานการประชุมทาง
วิชาการเรื่องบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ต่อประชาธิปไตย. หน้า 73 - 93.
กรุงเทพฯ : 2525.

ระคม วงษ์น้อม. "นักเรียนนิสิตนักศึกษากับการเมืองไทย," มิตรสัมพันธ์. 2 : 3 - 45 ;
มกราคม - กุมภาพันธ์ 2527.

"ลักษณะพิเศษสงครามปฏิวัติไทย," ตะวันใหม่. 4(157) : 22 - 27 ; 23 มีนาคม
2524.

- แล คิลกวิทย์รัตน์. "พัฒนาการของขบวนการสหภาพแรงงาน พ.ศ. 2501 ถึงปัจจุบัน,"
 ใน คลื่นแห่งศตวรรษ. บรรณาธิการโดย บัณฑิต ธรรมศรีรัตน์. หน้า 236 -
 247. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโพลีเทคส์, 2526.
- "วิเคราะห์ พลท.," ปัญญา. 1(1) ปักษ์แรก : 13 - 21 ; 1 - 15 เมษายน
 2521.
- "วิเคราะห์ พลท.," ปัญญา. 1(8) ปักษ์หลัง : 22 - 25 ; 16 - 31 ธันวาคม
 2522.
- วิจารณ์ (นามแฝง). "แนวทางปฏิบัติหรือแนวทางปฏิรูป," อธิปัตย์. 28 - 31
 มีนาคม 2528. หน้า 6 - 7.
- วิเชียร สุขวิชญ์. "การดำเนินงานของพรรคคอมมิวนิสต์และการต่อต้าน," ใน รายงาน
การสัมมนาทางวิชาการครั้งที่ 3 ของนักศึกษาสงครามจิตวิทยา รุ่นที่ 1 - 19.
 หน้า 1 - 15. กรุงเทพฯ : 2520.
- วิจารณ์ ณ ระนอง. "นักศึกษากับการสร้างสรรค์ สังคมไทย : บทบาทที่พึงปรารถนา,"
ธรรมศาสตร์. 12(4) : 138 - 153 ; ธันวาคม 2526.
- "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในสถานการณ์สู้รบที่ปฏิบัติ," ข่าวไทยนิกร.
 20(30) - 54 : 6 - 14 ; 30 ตุลาคม 2521.
- ศรชาติ พงษ์สุรีย์. "จิตสำนึกชนชั้นกรรมกรไทย," สังคมพัฒนา. 8(4) : 25 - 38 ;
 กันยายน - ตุลาคม 2523.
- ศรพรหม วงศ์สุรางค์. "ใครก่อเหตุการณ์ 6 ตุลา," ปริทัศน์. 1(1) : 10 - 17 ;
 ตุลาคม - พฤศจิกายน 2524.
- "สถานการณ์ต่อสู้ในปัจจุบัน," อธิปัตย์. 19 - 21 สิงหาคม 2518. หน้า 7.
- "สถานการณ์สู้รบ พลท. ในรอบปี จากเสียงปืนแตกไปสู่เสียงแนวร่วมแตก," ข่าวไทยนิกร.
 3(30) - 95 : 10 - 15 ; 13 สิงหาคม 2522.
- นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล, สโมสร. "นักศึกษาแนวหน้าประชาชน," ใน วัยรวี.
 หน้า 121 - 129. กรุงเทพฯ : 2533.
- เสน่ห์ จามริก. "การเมืองไทยกับปฏิวัติตุลาคม," ธรรมศาสตร์. 3(3) : 160 - 180 ;
 พฤษภาคม 2517.

สยามจดหมายเหตุ. 3 สิงหาคม 2518 หน้า 93.

_____. 15 สิงหาคม 2518 หน้า 96.

_____. 1 มกราคม 2519 หน้า 19.

_____. 28 มีนาคม 2519 หน้า 312 - 313.

_____. 4 กันยายน 2519 หน้า 639.

แสง รัตนมงคล. "กลุ่มอิทธิพล : กาเณศ บทบาท ผู้สร้างและทัศนคติต่อการเปลี่ยนแปลง,"

ใน สัปดาห์การเมือง. บรรณาธิการโดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ เศรษฐพร
คุศรีพิทักษ์. หน้า 210 - 237. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2513.

"สัมภาษณ์ อีรยุทธ บุญมี," อาจารย์สาร. 12(2) : 47 - 61 ; มีนาคม - เมษายน
2528.

สัมภาษณ์ บุญส่ง ชเลธร. ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 90 : 14 - 16 ; 30 กรกฎาคม
2522.

_____. ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 111 : 36 - 40 ; ธันวาคม 2522.

สัมภาษณ์ ปรีดี บุญซื่อ. ตะวันใหม่. 3(146) : 15 - 21 ; 5 มกราคม 2524.

"สัมภาษณ์ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล," ตะวันใหม่. 3(148) : 14 - 20 ; 19 มีนาคม
2524.

"สัมภาษณ์ สมศักดิ์ ชวัณมงคล ผู้แทนกระทิงแดง," สยามนิกร. 2(89) : 28 - 31 ;
13 มีนาคม 2522.

"3 ปีหลังการปฏิรูป : ขบวนการนักศึกษาไม่มีวันตาย," ปฏิรูป. 2/5(30) : 12 - 15 ;
ตุลาคม 2522.

สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. "กาเณศและลักษณะพิเศษของนายทุนอุตสาหกรรมไทย," ใน
เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง. หน้า 169 - 202. กรุงเทพฯ :
ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.

สุภาภรณ์ ศรีชัยสน. "ขามข้างแรมของขบวนการนักศึกษา," ปริทัศน์. 6 : 20 - 22 ;
กันยายน - ตุลาคม 2524.

สุขกลม วงศ์มรรธม. "19 สถาบันพัฒนาการและก้าวต่อไป," ปริทัศน์. 2 : 27 - 35 ; ม.ป.ป.

สุธี ประวิทย์. "ประวัติศาสตร์การปฏิวัติเดือนตุลาคม 2516 : บทเสนอว่าด้วยการปฏิวัติยังไม่สิ้น," อาจารย์สาร. 8(5) : 10 - 24 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2524.

สุธาดา เมฆรุ่งเรืองกุล. "ขบวนการนักศึกษา : ข้อจำกัดและข้อผิดพลาด," ใน รอยต่อแห่งยุคสมัย. บรรณาธิการโดย กุลชีพ วรพงษ์. หน้า 259 - 287. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโกมลคีมทอง, 2526.

สุกัลลักษณ์ กาญจนขุนดี. "คุณภาพใหม่ของขบวนการนักศึกษานทสวรสที่ 2 ของ 14 ตุลาคม," มติชน. 15 ตุลาคม 2530. หน้า 7.

สุดสาย หัสดินทร์, พล.ต. "ผมก็อยากเปลี่ยนกะเช้าบ้าง," ใน รวมบทความก้าวต่อไปของสังคมไทย. บรรณาธิการโดย คณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 156 - 163. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523.

สุนทรี อาสะโวทย์ และสุภาภรณ์ จรัสพันธ์. "กำเนิด อมธ. กับความเคลื่อนไหวในขบวนการนักศึกษา," ใน อยู่เมืองไทย. หน้า 183 - 248. กรุงเทพฯ : 2530.

สุรัตน์ ศิลปอนันต์. "นิสิตนักศึกษากับการเมือง," การศึกษาแห่งชาติ. 8(2) : 24 - 37 ; ตุลาคม - พฤศจิกายน 2516.

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. "ข้อจำกัดของขบวนการนักศึกษาไทย," ใน เอียงข้างประชาชน. หน้า 14 - 26. 2517.

_____. "เดินดินเปล่า : ขบวนการนักศึกษากับความสามัคคีภายในชาติภาพสะท้อนจากกรีกพลับพลาย," สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 12(8) : 20 - 29 ; 8 สิงหาคม 2517.

"เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : หัวใจของ พลท.,," ข่าวไทยนิกร. 3(30) - 96 : 9 - 14 ; 20 สิงหาคม 2523.

แสงธานี (นามแฝง). "สภาพน้ำท่วมกองหน้าขบวนการนักศึกษาตอนยุค 14 ตุลา," อาจารย์สาร. 12(2) : 38 - 46 ; มีนาคม - เมษายน 2528.

- คณินันต์ ตั้งใจตรง. ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมของชบวนการนักศึกษาไทย
ระหว่าง พ.ศ. 2516 - 2519 : ศึกษากรณีศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. ถ่ายเอกสาร.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายก : ชีวิตและงาน. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์, 2521.
- คนรุ่นใหม่, ชมรม มหาวิทยาลัยรามคำแหง. มหาวิทยาลัย : ที่ยังไม่มีคำตอบ. กรุงเทพฯ :
ม.ป.ท., 2516.
- จิรา หิรัญบุรณะ. องค์กรเยาวชนชนนิสิตนักศึกษาแนวร่วมของคอมมิวนิสต์. วิทยานิพนธ์
นักเรียนนายทหารรุ่นที่ 21 วิทยาลัยกองทัพบก, 2520. อัดสำเนา.
- โรชิต ปันเปี่ยมรัชฎ์. ชนบทไทย : ความก้าวหน้าและล้าหลัง. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.,
2526.
- ฉันทนา อัฐะเศรษฐ์. ชบวนการนักศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์ ร.ม.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530. ถ่ายเอกสาร.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมืองกับการบริหาร. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2520.
- _____. ข้อมูลพื้นฐานกึ่งศตวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองไทย. กรุงเทพฯ :
เจ้าพระยาการพิมพ์, 2523.
- _____. ยังเคิร์กกับทหารประชาธิปไตยการวิเคราะห์บทบาททหารในการเมืองไทย.
กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2525.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ. จากป่าสู่เมือง : การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์
ของนักศึกษาไทยจากปี 2519. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2529.
- ทรงค์ พ่วงพิศ. การเมืองไทย : ความเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบัน. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, 2530.
- ทรงค์ ลินสวัลดี และ พริสเซีย รอส. อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ :
ม.ป.ท., 2517.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "บทเสนา 14 ตุลาคมกับยุคสมัยของเรา," ใน อนาคตขบวนการประชาธิปไตย รวมบทความและทัศนะแห่งยุคการแสวงหาครั้งที่ 2. หน้า 255 - 285. กรุงเทพฯ : องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.

_____. "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองกับการเมืองไทยความเป็นไปในรอบ 50 ปี," ธรรมศาสตร์. 13(4) : 18 - 33 ; ธันวาคม 2527.

เสาวรส ๗ บางช้าง. "การประท้วงของนักศึกษาและความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทย," จุลสารโครงการตำราทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2(2) : 21 - 31 ; มกราคม 2518.

"หน้าที่เราในฐานะพลเมืองร่วม," สังคมศาสตร์ปริทัศน์. 15(6) : 9 - 11 ; มิถุนายน 2516.

อานนท์ ภัคดีวงศ์. "ความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการนักศึกษาไทยพิจารณาจากปัจจัยด้านองค์กร," ใน การเมืองไทยยุคใหม่. บรรณาธิการโดย ลิขิต อีรวิน. หน้า 91 - 121. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2527.

อานวยชัย ปฏิพัทธ์เผ่าพงศ์. "บทบาทของนักศึกษาและปัญญาชนต่อประชาธิปไตย," ใน 50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตย. บรรณาธิการโดย กองบรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. หน้า 59 - 90. กรุงเทพฯ : 2526.

หนังสือและวิทยานิพนธ์

กนกวลี ชูชัยยะ. พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475 - 2524.

วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528. ถ่ายเอกสาร.

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. บทวิเคราะห์สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

กองบรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. 50 ปีบนเส้นทางประชาธิปไตย.

กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป. วิกฤตการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : วลี, 2525.

ดิเรก ชัยนาม. ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
2515.

ถวิล จันทรักษ์, พ.อ. ประชาธิปไตยกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ นักเรียน
นายทหารรุ่นที่ 21 วิทยาลัยกองทัพบก, 2520. อัดสำเนา.

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, องค์การ. วันมหาปิติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิณเนศ,
2516.

นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ศูนย์กลาง. ธรรมนูญศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย.
ม.ป.ท., 2513.

_____. ขบวนการประชาชนตุลาคม 2516. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานคร, 2517.

_____. วีรชนหาญกล้า. กรุงเทพฯ : ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย,
2518.

นพพร อัจฉริยวิเศษ. ระบบการเมืองไทย : ความเป็นสมัยใหม่ที่ไร้การพัฒนา. วิทยานิพนธ์
ร.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527. ถ่ายเอกสาร.

บุญเรือน นิยมหอม. การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือภาษาไทยเกี่ยวกับการเมืองที่จัดพิมพ์ขึ้น
ตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 - 15 มกราคม 2518. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. ถ่ายเอกสาร.

บุษบา ลินสมบูรณ์. ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย.
(พ.ศ. 2520 - 2522). วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2524. ถ่ายเอกสาร.

แบรดลีย์, วิลเลียม. บรรณาธิการ. เหตุการณ์ 6 ตุลาคมที่คณะนักวิชาการอเมริกัน.
แปลโดย เอกรงค์ รังคะประทีป. กรุงเทพฯ : ลานนา, 2521.

อุทิศ ตินกร ณ อยุธยา. กลุ่มอิทธิพลกับความมั่นคงแห่งชาติ. วิทยานิพนธ์ กรุงเทพฯ :
วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2519.

ประเสริฐ มงคลประสิทธิ์, พ.อ. การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยภายหลัง
14 ตุลาคม 2516. วิทยานิพนธ์ นักเรียนนายทหารรุ่นที่ 18. กรุงเทพฯ :
2518. อัดสำเนา.

พยนต์ อัสวพิชยนต์. มูลเหตุของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516. วิทยานิพนธ์ ร.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530. ถ่ายเอกสาร.

พลศักดิ์ จิรกรศิริ. การเมืองเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2531.

_____. บรรณาธิการ. หัสนะจากต่างแดน : ไทยมองไทย. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2524.

_____. พรรคและกลุ่ม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศึกษิตสยาม, 2524.

มนตรี เจนวิทย์การ. บทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ที่มีต่อรัฐบาล ระบบราชการและการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2528.

มิตรรา สตะเวทิน. การก่อตัวของกลุ่มอิทธิพลในกระบวนการทางการเมืองไทย. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. ถ่ายเอกสาร.

เริงรวิ อรุณรุ่ง (นามแฝง). เล่าความจริงขบวนการนักศึกษาธรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย (2514 - 2519). กรุงเทพฯ : พี เอ สี่พिंगการพิมพ์, 2531.

ลิขิต อีรเวดิน. การเมืองการปกครองของไทย. กรุงเทพฯ : สามศาสตร์, 2528.

_____. เอกสารการสอนชุดวิชาประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2531.

ลือชัย จิรวินิจนันท์. เพลงเพื่อชีวิต : การนำเสนออุดมการณ์ใหม่. (ศึกษาเฉพาะช่วง 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519). วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522. ถ่ายเอกสาร.

วัลลภ วิจารณ์สุทธิ, พล.อ. ยังเติร์กของไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2521.

วิชชุกร นาคชน. การปรับบทบาทของทหารไทยหลัง พ.ศ. 2516 - ปัจจุบัน : ศึกษากรณีการพัฒนาเพื่อความมั่นคง. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531. ถ่ายเอกสาร.

วิทยากร เชียงกุล และคณะอื่น ๆ. ขบวนการนักศึกษาไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : พระจันทร์เสี้ยว, 2517.

วิทยากร เชียงกุล. ฉันทนิมิตหาความหมาย. กรุงเทพฯ : เน็คทราย, 2521.

- วิทยากร เชียงกุล. ปัญหาพื้นฐานของชาวไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2525.
- วิเทศกริษฐ์ (นามแฝง). วิวัฒนาการวิสัยทัศน์ของพลเรือนไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2516.
- สายหยุด เกิดผล, พลเอก และสมชัย รังวณิช. อนาคตไทย : ยุทธศาสตร์เพื่อการคงอยู่ของชาติ. พระนคร : พัทธประชา, 2520.
- สุจิต บุญบงการ. การพัฒนาทางการเมือง : ปฏิสัมพันธ์ระหว่างทหาร สถาบันทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- สุณี โรจนสีวัน. สถาบันธุรกิจไทยกับบทบาททางการเมือง : ศึกษากรณีความเข้าใจบทบาททางการเมืองของตนเองของผู้มีสถานธุรกิจ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. ถ่ายเอกสาร.
- สุปรียา ลอตระกุล. วิเคราะห์พัฒนาการขบวนการนิสิตนักศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529. ถ่ายเอกสาร.
- เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. และชวน หลีกภัย. คำปราศรัยของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนายชวน หลีกภัย เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2522 ณ ห้องสนามหลวง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรศาสตร์, 2522.
- เสรี น้อยบัวทิพย์. โฉมหน้าประวัติศาสตร์ ชุด ประชาธิปไตยเลือด. กรุงเทพฯ : สยาม, 2517.
- สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์. นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519. อัดสำเนา.
- งาม รักษ์หมู่ และธวัชชัย โพธิ์จร บรรณาธิการ. บันทึก 25 นักการเมืองวิเคราะห์การเลือกตั้งในไทย. กรุงเทพฯ : นพรัตน์, 2522.
- เนมา เจือ ดุง. สรโรทัย เล่ม 2 ตอนต้น. กรุงเทพฯ : ชมรมหนังสือแสงตะวัน, ม.ป.ป.

- อภิรัตน์ อัญศิริ, พ.ด.อ. ค่านิยมของนักศึกษาชั้นนำบางกลุ่มที่มีต่อบทบาททางการเมืองกับการพัฒนาทางการเมืองของไทยหลัง 14 ตุลาคม 2516. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518. อัดสำเนา.
- อนันต์ เสนาพันธ์, พ.ด.ค. และคนอื่น ๆ. ดัยเทวดา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, 2516.
- อานวย สุขเจริญ. บันทึกสี่คำ. กรุงเทพฯ : สุขเจริญสาส์น, 2516.
- อัมพร ปกรณ์ยุทธ. บทบาททางการเมืองของนักศึกษาไทยกับประชาธิปไตย. วิทยานิพนธ์นักเรียนนายทหารรุ่นที่ 18. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยกองทัพบก, 2517.
- อรุณ วงศ์กิจจาเลิศ. การศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับทัศนคติทางการเมืองของนักศึกษาไทยและความสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางสังคม. วิทยานิพนธ์ ร.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531. ถ่ายเอกสาร.
- เอกสารของธนาคารโลก. รายงานเศรษฐกิจพื้นฐาน ประเทศไทย : การมุ่งสู่กลยุทธ์ในการพัฒนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2521.

חננווארט

ภาคผนวก ก

บทบาททางสังคมและการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ. 2476 - 2524

บทบาททางสังคมและการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทย พ.ศ. 2476 - 2524

- 5 กรกฎาคม 2476 พระยามโนปกรณัมธิดา นายกรัฐมนตรีสมัยแรกประกาศยุบสภาให้นักศึกษานิติศาสตร์ แผนกกฎหมายเรียกร้องให้มีการไต่สวนพระยามโนฯ ในข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญ ดึงมีแถลงการณ์ของนักศึกษาว่า "เมื่อใดมีการละเมิดรัฐธรรมนูญขึ้น และในเมื่อสภาพและโอกาสเปิดช่องว่างให้เราทำได้แล้ว เมื่อนั้นเราจะไม่ละเว้นเป็นอันขาด เราจึงต้องยื่นมือเข้าเกี่ยวข้องตามหน้าที่ของพลเมืองที่จงรักภักดีต่อชาติ ไม่เลือกหรือเห็นแก่หน้าบุคคล และไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลคณะใดทั้งสิ้น"
- 11 มิถุนายน 2480 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกประกาศว่าด้วยการชุมนุมของนักศึกษาให้นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาใกล้เคียงกัน มารวมกันเป็นคราว ๆ ไปอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของมหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อความสามัคคี การสมาคม การเผยแพร่ความและวินัย
- 15 ตุลาคม 2483 นักเรียน นิสิตนักศึกษา ประชาชน ร่วมกันเดินขบวนเพื่อเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส ซึ่งสูญเสียไป สมัย ร. 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
- 27 พฤศจิกายน 2493 คณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองออกประกาศสนับสนุนขบวนการสันติภาพที่ก่อกำเนิดในประเทศสวีเดนและขยายตัวไปทั่วโลก ขบวนการนี้มีเจตจำนงสำคัญที่จะต่อต้านสงครามและการใช้อาวุธนิวเคลียร์ อันรวมไปถึงสงครามเกาหลีที่รัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่ด้วยในตอนนั้น
- 1 มิถุนายน 2494 นักศึกษาวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจัดตั้ง "คณะกรรมการสันติภาพ" ขึ้นที่มหาวิทยาลัย

- 14 สิงหาคม 2494 พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิ์เกียรติ รักษาการแทนผู้ประสานการ มีคำสั่งห้ามนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง 9 คน ซึ่งเกี่ยวข้องกับขบวนการสันติภาพ เข้าฟังบรรยาย 1 ปี
- 8 กันยายน 2494 รักษาการแทนผู้ประสานการมีคำสั่งให้ลบชื่อนักศึกษามหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง 5 คน ออกจากทะเบียนฐานยิง ให้นักศึกษากระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล ได้แก่ นายอาทร พุทธิสมบูรณ์ นายทวีป วรติลก นายประจวบ อัมพะเสวต นายปริศญา ลีละสร นายลี้ละลอง บุณนาค
- 10 พฤศจิกายน 2495 มีการจับกุมนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในข้อหากบฏ ภายในและภายนอกราชอาณาจักร มีนายมารุต บุณนาค นายเจสียา พิศลยบุตร นางสาวสมบัติ สุวรรณชีพ นายสัมผัส พึ่งประดิษฐ์ นายประดิษฐ์ สมรรถจันทร์ นายอารีย์ อัมสมบัติ นายชาญ แก้วชูาส นายสุวิทย์ เผลิมชิต นางสิงหชัย มังคตนรา นายประจวบ อัมพะเสวต เนื่องจากจัดแสดง ละคร "ผิคนั่นดิน" อันเป็นการล้อเลียนการเมือง
- พ.ศ. 2496 จิตร ภูมิศักดิ์ นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถูกจับโยนบก โดยคณะกรรมการสโมสร และถูกส่งตัวให้ตำรวจ ด้วยข้อ กล่าวหาว่า "มีการกระทำเป็นคอมมิวนิสต์" เนื่องจาก ทานหนังสือ "23 ตุลาคม" ลงบทความวิพากษ์วิจารณ์ บุคคลที่ ประพฤติไม่เหมาะสมและเสนอความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ ไปในแนวสังคมนิยม
- พ.ศ. 2498 มีการจัดตั้ง "กลุ่มศึกษา" ซึ่งเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาอย่างลับ ๆ ศึกษาแนวความคิดด้านสังคมนิยมและมีการเคลื่อนไหวร่วมกับ นิสิตนักศึกษาในลักษณะต่าง ๆ โดยไม่เปิดเผย

- 19 กันยายน 2499 ตัวแทนนักศึกษาจาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
แพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ลงมติก่อตั้ง
"สหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย"
- 2 มีนาคม 2500 นิสิตนักศึกษาร่วมกันเดินขบวนคัดค้านการเลือกตั้งสกปรก
พ.ศ. 2500 ไปยังหน้าทำเนียบรัฐบาล
2502 เริ่มมีค่ายอาสาพัฒนาเป็นครั้งแรก
- 6 ตุลาคม 2505 นิสิตนักศึกษา ประชาชนร่วมเดินขบวนสนับสนุนรัฐบาลในการ
เรียกร้องขอมืออภัยโทษเหนือเขาพระวิหาร ซึ่งกำลังมีคดีฟ้อง
ร้องกันอยู่ในศาลโลก
- 2506 นักศึกษาศิลปศาสตร์รุ่นแรกร่วมกันออกหนังสือคณะนิกลอนของ
"นายหมอดี" (สมิคร สุนทรเวช) เขียนวิจารณ์ระบบการ
ศึกษา ระบบตลาดวิชา จนมีเรื่องถึงขนาดที่ทางการ
มหาวิทยาลัยจะสั่งให้ลบชื่อนายสมิคร สุนทรเวช ออกจาก
ทะเบียนฐานสร้างความแตกแยกในมหาวิทยาลัย
- 2506 สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ออกหนังสือ "สังคมศาสตร์
ปริทัศน์" โดยมี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการ เป็น
หนังสือที่สร้างกระแสการวิพากษ์วิจารณ์ให้เกิดขึ้นในวงวิชาการ
ของไทย
- 2507 นักศึกษากลุ่มหนึ่ง ออกหนังสือ "เจ็ดสถาบัน" โดยมี
นายพงษ์ศักดิ์ พงษ์พาณิชย์ นายประพันธ์ ผลเสวก นายดำรง
แสวงธรรม เป็นแกนนำ แต่พิมพ์ได้เพียง 3 ฉบับ ก็ถูกทางการ
สั่งอายัดหนังสือ
- 2509 กลุ่ม "เศรษฐธรรม" อันเป็นกลุ่มอิสระของนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์
เริ่มจัดตั้งขึ้น กลุ่มนี้มีบทบาทในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ
การรวมกลุ่มมาหมุนักศึกษาที่สนใจปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง

- 2509 นิลิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ที่สนใจงานด้านหนังสือ ได้ร่วมมือกันจัดทำหนังสือ "สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา" โดยมี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ คอยช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ
- ปลายปี 2509 สำนักกลางนักเรียนคริสเตียนในประเทศไทย จัดสัมมนาหัวข้อ "ความรับผิดชอบทางจริยธรรมและความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ"
- ต้นปี 2510 นิลิตนักศึกษาที่มีความสนใจทางด้านสังคม จับกลุ่มพูดคุยกัน และจัดกิจกรรมในการพัฒนาความคิด เรียกชื่อกลุ่มว่า "ชมรมปริทัศน์เสวนา" โดยใช้โบสถ์รังสีสุทธา วัดบวรนิเวศน์ฯ เป็นสถานที่พูดคุยกันและมีพระศาสนโสภณ เป็นองค์อุปถัมภ์
- 2510 ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย จัดสัมมนาเรื่อง "บุคลิกภาพการเป็นผู้นำของนิสิตนักศึกษา" การสัมมนาครั้งนี้ได้จัดตั้งศูนย์นิสิตนักศึกษายุวพุทธ ขึ้นมา แต่ไม่มีผลงานอะไรและล้มเลิกไปในระยะเวลาอันสั้น
- 4 มิถุนายน 2511 นิลิตนักศึกษาเดินขบวนประท้วงการที่รัฐบาลประกาศขึ้นราคารถเมล์จาก 50 สตางค์ เป็น 75 สตางค์ จนรัฐบาลต้องยอมลดราคาลงตามเดิม
- 27 มิถุนายน 2511 วิทยากร เชียงกุล เขียนบทกวี "เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน" ตั้งคำถามถึงระบบการศึกษานามหาวิทยาลัย ตอนที่รู้จักกันคือ "ฉันเขารั ฉันเขลา ฉันทิ้ง ฉันจึงมาหาความหมาย..." ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ขลุ่ยทอง ฉบับวันสถาปนา
- 1 กันยายน 2511 เลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลกรุงเทพ-ธนบุรี ครั้งแรกในรอบ 10 ปี นักศึกษาธรรมศาสตร์จัดตั้ง "กลุ่มอาสาสมัคร มธ." ทำหน้าที่หักท้วงการปฏิบัติงานของคณะกรรมการตรวจนับคะแนนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายและป้องกันการทุจริตของผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส่วนนิสิตจุฬาฯ ทำหน้าที่ตรวจนับคะแนนและสัมภาษณ์ผู้มาใช้สิทธิ (ทั้งสองกลุ่มไม่ได้นัดหมายกันมาก่อน)

- กุมภาพันธ์ 2512 นิสิตนักศึกษาได้จัดตั้ง "กลุ่มอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้ง" ภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2511 และการทํากิจกรรมร่วมกันระหว่างนิสิตนักศึกษาสถาบันต่าง ๆ ครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะก่อตั้งองค์กรที่เป็นศูนย์กลางประสานงานทุกสถาบัน
- สิงหาคม 2512 ชุมนุมสัมนาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดสัมนาเรื่อง "บทบาทของนักศึกษาในการพัฒนาประเทศ" ณ กานแพงแสน จังหวัดนครปฐม การสัมนาครั้งนี้ได้มีการพูดคุยกันถึงเรื่องศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
- 1 - 7 พฤศจิกายน 2512 สมาคมบริการศึกษานานาชาติ จัดสัมนาเรื่องงานบริการนักศึกษาครั้งที่ 4 ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และได้พูดถึงเรื่องศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยอย่างจริงจังมากขึ้น
- 31 มกราคม - นิสิตนักศึกษาจาก 10 สถาบัน ได้ลงนามแถลงการณ์ร่วม
- 1 กุมภาพันธ์ 2513 ประกาศใช้ธรรมนูญศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งมีบทบัญญัติให้เลือกเลขาธิการ 1 คน และเหรัญญิก เลขาธิการคนแรกคือ นายโกศล วิจารณ์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เหรัญญิกคือ นายเกียรติศักดิ์ นาคะประสิทธิ์ แห่งวิทยาลัยการศึกษาประสานมิตร
- 23 กุมภาพันธ์ 2513 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชุมนุมคัดค้านพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการ ของหลวงจํารูญ เนติศาสตร์ ที่จะโอนอำนาจการแต่งตั้งโยกย้ายไปให้กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มีการเปิดอภิปรายโจมตีหลวงจํารูญด้วย
- 24 กุมภาพันธ์ 2513 สโมสรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประกาศตั้งชมรมรัฐศึกษา ให้นักศึกษาได้ค้นคว้าหาความรู้ทางการเมือง เศรษฐกิจและทางสังคม โดยมี กระมล ทองธรรมชาติ เป็นที่ปรึกษา

- ปลายปี 2513 จัดตั้งกลุ่มสภาน้ำโดม โดยมีนักศึกษาสาขารัฐศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายท่านร่วมกันจัดตั้ง เพื่อเป็นกลุ่มอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในกลุ่มนักศึกษา
- 2513 - 2515 เกิดกลุ่มอิสระในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น กลุ่มนิติศึกษา ที่ธรรมศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สภากาแฟ ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมวรรณศิลป์และกลุ่มนักศึกษา ก้าวหน้า ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชมรมคนรุ่นใหม่ ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นต้น
- 22 กุมภาพันธ์ 2514 บัณฑิตหนุ่มสาวจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทมัส คิมทอง และรัตนา สกุลไทย ถูกลอบยิงจนเสียชีวิต ที่บ้านล่องสุราษฎร์ธานี ขณะที่ไปช่วยจัดตั้งโรงเรียนชุมชนเหมืองห้วยยานเขา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จนกระทั่งต่อมาได้มีการจัดตั้งมูลนิธิโทมัสคิมทอง
- 2514 สภาน้ำโดมออกหนังสือ "ภัยขาว" ซึ่งจัดทำโดยกมล กมลตระกูล และพิชิต จงสภิตย์วัฒนา วิเคราะห์อิทธิพลของประเศสหรัฐอเมริกามีต่อประเทศไทย เพราะผู้นำประเทศมีผลประโยชน์กับอเมริกา
- พฤศจิกายน 2514 นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ออกหนังสือ "ภัยเขียว" วิจารณ์ระบบเผด็จการทหารและปลุกให้คนล้มระบอบราชการแบบทหาร
- 24-28 พฤศจิกายน 2514 มูลนิธิโทมัสคิมทอง จัดสัมมนาเรื่อง อุคตมคติของคนหนุ่มสาว ณ วัดอุโมงค์ จ.เชียงใหม่ มีคำขวัญยกเลิกมาลूमที่ลूमนา และติดตามความเคลื่อนไหวตลอดเวลา
- 17 พฤศจิกายน 2514 จอมพลถนอม กิตติขจร ได้เข้าทำการยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลของตนเอง โดยให้เหตุผลว่า เพื่อรักษาสถาบันที่พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ ให้ดำรงคงอยู่ตลอดไป

- 18 พฤศจิกายน 2514 นิลิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้วิพากษ์วิจารณ์ และมีการปิด
โพลเตอร์ตามบริเวณคณะต่าง ๆ ข้อความ เช่น "ไว้ว่าลัย
เสรีภาพ อิตเล่อร์เกิดใหม่ในเมืองไทย สร้างด้วยมือลอบด้วย
เท้า" และออกแถลงการณ์ในนามประชากรว่า "นิลิตยินดี
ช่วยขี้อุปถมาของบ้านเมืองให้คณะปฏิวัติกระทำสำเร็จตาม
เจตนาที่ประกาศและหวังว่าคณะปฏิวัติจะดำเนินการให้ประกาศ
มีระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ คือรัฐธรรมนูญ กับสิทธิเสรีภาพ
ให้แก่ประชาชน โดยรีบด่วน"
- 18 พฤศจิกายน 2514 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ออกแถลงการณ์ ตอนหนึ่ง
กล่าวว่า "นักศึกษาไม่สามารถนิ่งดูดายต่อการสูญเสียสิทธิ
เสรีภาพ และระบอบประชาธิปไตยอันเป็นที่รักยิ่งของประชาชน
ชาวไทยได้" หลังจากนั้น คณะนักศึกษา ประกอบด้วย นายวรชัย
อัศวคิดกุล นายไพโรจน์ สุวรรณฉวี นายจรูญ วิทธิพรอก
นายอาทิตย์ จันทิมล นายยุทธพงษ์ ภูริสัมบรรณ ได้นำ
เองพวงหรีดสองพวงไปวางที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย พวงหรีด
มีข้อความว่า "แด่ประชาธิปไตยของชาติไทย" "แต่โสเภณี
กลางสภา" ภายหลังจากนั้นนักศึกษาถูกตำรวจควบคุมไปสอบสวน
แต่ก็ปล่อยตัวในที่สุด
- ธันวาคม 2514 นิตยสาร "ชาวบ้าน" ของสมาคมเศรษฐศาสตร์ (ธรรมศาสตร์)
ตีพิมพ์จดหมายของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จากอังกฤษ ซึ่งใช้
นามว่า "นายเข้ม เย็นยิ่ง" ส่งถึงผู้นำหมู่บ้านทามู เกียรติกิจอง
แห่งหมู่บ้านไทยเจริญ เรียกร้องให้มีการเร่งสร้างกติกากบครอง
หมู่บ้านออกมาใหม่ เพื่อความสุขความเจริญของสังคม
- 2515 อีรยุทธ บุญมี ร่วมกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รณรงค์ให้
ประหยัดด้วยการใช้ผ้าดิบ ซึ่งเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นในประเทศไทย

- 2515 อีรยุทธ บุญมี นิลิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เข้าดำรงตำแหน่ง เลขานุการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เป็นคนที่ 4 และสามารถพัฒนากิจกรรมที่มีลักษณะสร้างสรรค์
ใหม่ ๆ จนกระทั่งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ได้รับการยอมรับมากขึ้น
- 20-26 พฤศจิกายน 2515 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ฯ เคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น ใช้
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถานที่เปิดโฮปาร์ค เตรียมเคลื่อน
ขบวนเข้าร่วมการเดินขบวน แต่นายกสโมสรนักศึกษา และ
ประธานเชียร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สั่งปิดประตู
- 30 พฤศจิกายน 2515 ผลจากเหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้ทั้ง 2 คน ถูกชักพอกจนต้องลาออก
แนวร่วมนักศึกษา (ประกอบด้วยกลุ่มสภาน้ำใจม กลุ่มผู้หญิง
กลุ่มเศรษฐธรรม กลุ่มนิติศึกษา กลุ่มโซดัสใหม่ กลุ่มสภากาแฟ
ชมรมคนรุ่นใหม่ และยุวชนสยาม) ประท้วงการประกวดนางสาว
ไทยที่สวนอัมพร
- 19 ธันวาคม 2515 กลุ่มอิสระมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เดินขบวนชักชวนนิสิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยคัดค้านประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299
ที่ให้อำนาจฝ่ายบริหารแทรกแซงฝ่ายตุลาการ มีการชุมนุมที่
ท้องสนามหลวง แล้วเคลื่อนขบวนไปที่กระทรวงยุติธรรม
เป็นการประท้วงข้ามคืนคราวแรก จนรัฐบาลออกประกาศ
ยกเลิกคำสั่ง จึงสลายการชุมนุมไป
- ธันวาคม 2515 สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดนิทรรศการ
สงครามอินโดจีน มีการอภิปราย ฉายภาพยนตร์ และมีการ
วิพากษ์วิจารณ์นโยบายที่ไทยต้องพึ่งพิงอเมริกาตลอดเวลา
- 9 มกราคม 2516 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ออกหนังสือเรียกร้องให้มีการแสดง
ประชามติเกี่ยวกับการแต่งตั้งนายชวน หลีกภัย ขึ้นดำรง
ตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และขอชักพอกผลงานที่
ได้กระทำขณะดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีนครกรุงเทพฯ
โดยเฉพาะการจัดซื้อที่ดินราคา 107 ล้านบาท ที่ซอยเสนานิคม

- เมษายน -
พฤษภาคม 2516 กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ร่วมกับ
นักหนังสือพิมพ์และเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ได้เปิดเผยเบื้องหลังกรณี
นายทหาร นายตำรวจ และคารา นักร้อง เดินทางไปล่าสัตว์
ในเขตป่าสงวนทุ่งใหญ่ จ.กาญจนบุรี ประสบอุบัติเหตุเฮลิคอปเตอร์
ตกลงมา เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2516 แต่ทางรัฐบาลกลับแถลง
ว่าตกขณะทำการสอดแนมก่อนการร่ายคอมมิวนิสต์ โดยได้ยืนยัน
ภาพถ่ายและบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นการยืนยันข้อเท็จจริง และ
ได้จัดพิมพ์หนังสือ "บันทึกกลับจากทุ่งใหญ่" ออกเผยแพร่ด้วย
- 6 พฤษภาคม 2516 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ เรียกประชุมใหญ่เพื่อพิจารณาเคลื่อนไหว
กรณีเฮลิคอปเตอร์ของทางราชการตกบริเวณเขตป่าสงวนทุ่งใหญ่
และวันที่ 8 พฤษภาคม 2516 ได้ออกแถลงการณ์เปิดโปงกรณี
ทุ่งใหญ่
- มิถุนายน 2516 ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้จัดพิมพ์หนังสือ
ออกขายรับเพื่อนำชื่อ "มหาวิทยาลัย : ที่ยังไม่มีความตอบ"
มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า "สภาสัตว์ป่าแห่งทุ่งใหญ่ มีมติให้
ต่ออายุสัตว์ป่าอีก 1 ปี เนื่องจากสถานการณ์ทั้งภายในและ
ภายนอกเป็นที่ไม่น่าไว้วางใจ" ข้อความดังกล่าวเป็นการ
เสียดสีกรณีทุ่งใหญ่และการต่ออายุราชการของจอมพลประภาส
จารุเสถียร ท้าให้อธิการบดี (ดร.ศักดิ์ ผาสุนิรินทร์)
สั่งลบชื่อนักศึกษา 9 คน ออกจากทะเบียนนักศึกษา
- 21-22 มิถุนายน 2516 นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ
นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วม 50,000 คน ชุมนุมประท้วง
ที่ทบวงมหาวิทยาลัยและเคลื่อนขบวนมา ณ ถนนราชดำเนินโดย
เป็นการต่อสู้ที่รุนแรงถึงขั้นยึดถนนนับเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกของ
การเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา มีการไฮปาร์คพาดพิงถึงความ
เดือดร้อนของประชาชน และการยกเลิกรัฐธรรมนูญของรัฐบาล
จนกระทั่งได้ยื่นข้อเสนอดังกล่าว

- 9 ตุลาคม 2516 เลกสรรค์ ประเสริฐกุล และพรรคพลังธรรม จัดชุมนุมที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเรียกร้องให้นักศึกษางดสอบ และเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหา ทั้ง 13 คน และให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ มีการโฮบาร์ด บริเวณลานโพธิ์ ๑ ชั่วโมงห้องสอบอันเป็นผลให้มหาวิทยาลัย ต้องประกาศเลื่อนการสอบออกไป และหลังจากนั้นก็มียุติศึกษา จากสถาบันอื่น ๆ ททยอยเข้ามาสมทบ จนกำลังคนสนับสนุนเพิ่มมากขึ้น ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยจึงเข้ารับช่วงการนำ การประท้วงต่อมา
- 13 ตุลาคม 2516 นักศึกษาประชาชนนับแสนคนเดินขบวนออกจากมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ชุมนุมกันแน่นถนนราชดำเนิน เรียกร้องให้รัฐบาล ปล่อยตัวผู้ต้องหาโดยไม่มีเงื่อนไข และให้มีการพระราชทาน รัฐธรรมนูญ
- 14 ตุลาคม 2516 วันมหาปิตี
- ต้นเดือนพฤศจิกายน 2516 เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจกันกรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม มีการรวมการบางคนลาออกจากตำแหน่งและมีการเรียกร้องให้ กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ทั้งหมดพิจารณาตัวเอง
- 17 พฤศจิกายน 2516 กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ลาออกทั้งหมด และมีการ ปรับปรุงโครงสร้างการบริหารใหม่ แต่เลขาธิการคนเดิมก็ได้ กลับเข้ารับตำแหน่งอีกครั้งหนึ่ง
- 10 พฤศจิกายน 2516 เลกสรรค์ ประเสริฐกุล ประกาศตั้งกลุ่มธรรมศาสตร์เสรี
- 25 พฤศจิกายน 2516 กลุ่มธรรมศาสตร์เสรีร่วมกับนักศึกษาสถาบันอื่น ๆ จัดตั้ง สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย

- 23 มกราคม - มีการแสดงนิทรรศการจีนแดง ที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัย
 5 กุมภาพันธ์ 2517 ธรรมศาสตร์ มีผู้เข้าชมคับคั่งถึงกับการจรรยาบรรณด้านติด
 สนามหลวงติดขัด
- มีนาคม - นิสิตนักศึกษาเดินทางกลับสู่บ้านเกิด เพื่อออกเผยแพร่
 พฤษภาคม 2517 ประชาธิปไตย ตามโครงการ "เผยแพร่ประชาธิปไตย"
 ซึ่งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ ดำเนินการร่วมกับทบวงมหาวิทยาลัย
- 5 ตุลาคม 2517 นิสิตนักศึกษาชุมนุมบริเวณหน้ารัฐสภา เรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ
 ซึ่งกำลังพิจารณาการะ 3 ให้ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 20 ปี
 เหลือ 18 ปี การชุมนุมครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่นักเรียนอาชีวะ
 เกิดความขัดแย้งกับนักศึกษาชัดเจน โดยการชุมนุมต่อต้านนักศึกษา
 อยู่บริเวณสวนสัตว์ดุสิต
- 28 ธันวาคม 2517 จอมพลถนอม กิตติขจร เดินทางกลับเข้าสู่ประเทศไทย
 นักศึกษา ประชาชน ชุมนุมกันที่ท้องสนามหลวง และในวันที่
 30 ธันวาคม ก็มีการชุมนุมกันที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 กลุ่มกระหึ่มแดงขว้างระเบิดใส่การชุมนุม มีผู้บาดเจ็บหลายคน
- 13 มกราคม 2518 คำนูญ สิทธิสมาน นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับ
 เลือกตั้งเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ
- 18 มกราคม 2518 ชมรมนิสิตศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เคลื่อนไหวให้รัฐบาล
 ยกเลิกสัญญา "เทมาโก้" อันเป็นการขัดกับนโยบายพรรคชาติไทย
 ที่สนับสนุนสัญญาประทานบัตรฉบับนี้ การเคลื่อนไหวลุกลามไปยัง
 ต่างจังหวัดหลายแห่ง
- 6 มีนาคม 2518 นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดนิทรรศการชานแหละ กอ.รมน.
 เปิดเผยวิธีต่าง ๆ นานาของ กอ.รมน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณี
 ถังแดง
- 6 พฤษภาคม 2518 นักศึกษาวงพวงหรีดกรมประชาสัมพันธ์ ที่เสนอข่าวไม่ตรงความ
 เป็นจริงหลายประการ หรีดดังกล่าวมีตัวอักษรเขียนว่า
 "ห้า . . . กรมกริ้วก"

- 16 พฤษภาคม 2518 นักศึกษาชุมนุมที่สนามหลวง ประท้วงสหรัฐอเมริกาที่ส่งหน่วย
นาวิกโยธิน 1,100 คน เข้าประเทศโดยพลการ เพื่อทำ
การรบและยึดเรือมายาเกรซคืนจากเขมร ในการประท้วง
มีการเผ่าหุ่นประธานาธิบดี เจอรัลด์ ฟอร์ด และธงชาติ
ประเทศสหรัฐอเมริกา
- 4 กรกฎาคม 2518 นักศึกษาจัดอภิปราย นิทรรศการ และละคร คนตรี เปโตรง
อเมริกาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- กรกฎาคม 2518 เกียงกมล เลหาไพโรจน์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ดำรงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา
- 14-15 สิงหาคม 2518 มีการชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อรับฟังนักศึกษา
9 คน ที่ถูกจับด้วยข้อหาปลุกระดมประชาชน และศาลปล่อยตัว
ออกมา มีการเรียกร้องให้รัฐบาลนำตัวฆาตกรสังหารผู้นำ
ชาวนาหลายคนมาลงโทษ ทั้งนี้เพราะก่อนหน้านี้ 3 - 4 เดือน
ผู้นำชาวนาหลายคนถูกลอบสังหารเสียชีวิต
- 20 สิงหาคม 2518 นักเรียนอาชีวะสมทบกับนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ชุมนุม
ที่สนามหลวง ต่อมาเผาเข้ามาขวางระเบิดทำลายและเผา
อาคารของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับความเสียหาย มูลค่า
กว่า 10 ล้านบาท
- 26 สิงหาคม 2518 แผนกวารสาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับนิสิตคณะ-
นิติศาสตร์จุฬาฯ วางหรีดและส่งจดหมายเปิดผนึกถึงสถานี
วิทยุยานเกราะ ประณามการเสนอข่าวสารบิดเบือนความจริง
- 20-21 มีนาคม 2519 นักศึกษา ประชาชน เดินทางขับไล่ฐานทัพอเมริกา โดยนัด
ชุมนุมหน้าสถานทูตอเมริกา ระหว่างเดินทางถูกกลุ่มกระหิงแดง
ขัดขวางบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย และมีผู้ปะทะเปิด
บริเวณศูนย์การค้าสยามสแควร์ มีผู้บาดเจ็บ 73 คน เสียชีวิต
5 คน

- 19 กันยายน 2519 จอมพลถนอม กิตติขจร เดินทางกลับเข้าประเทศ บาวและ
หลบซ่อนในวัดบวรนิเวศน์ สนท.ยื่นเรื่องให้รัฐบาลดำเนินการ
อย่างใดอย่างหนึ่งกับถนอม และส่งผู้ปฏิบัติงานออกสำรวจ
ความเห็นประชาชน รอคู้ทำที่ไม่เคลื่อนไหวใหญ่ทันที
- 23 กันยายน 2519 ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ลาออกกลางสภาฯ อมธ.เรียกประชุม
นักศึกษาที่ เอ.ที.
- 25 กันยายน 2519 สนท.จัดชุมนุมที่สนามช้างหอบประชุมจุฬาฯ ย้ำเจตนารมณ์ในการล
คัดค้านถนอม
- 29 กันยายน 2519 สนท.จัดชุมนุมที่สนามหลวง ยื่นข้อเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการกับ
ถนอม ภายในวันที่ 2 ตุลาคม มีผู้คอยก่อกวนการชุมนุมอย่าง
หนัก เช่น เอาถุงพิษมาปล่อย
- 2 ตุลาคม 2519 รัฐบาลยังไม่สามารถจัดการกับถนอมได้ สนท.ประกาศนัดชุมนุม
ทั่วประเทศวันที่ 4 ตุลาคม
- 3 ตุลาคม 2519 เริ่มการสอบประจำภาคแรกของธรรมศาสตร์ นักศึกษาชั้นปีที่ 1
บางส่วน ไม่ยอมเข้าห้องสอบ เพื่อประท้วงถนอม ชุมนุมกันที่
ลานโพธิ์ แล้วย้ายไปสนามหญ้าหน้าคึกคัก หลังจากนั้น ได้
ตกลงกันที่จะจัดชุมนุมอีกครั้งในคอนเทียงวันรุ่งขึ้น เพื่อชักชวน
เพื่อนนักศึกษาปี 1 ซึ่งจะต้องมาสอบวิชาภาษาไทยทุกคนในคอน
บ้ายาหังคสอบ ประท้วงถนอม
- 4 ตุลาคม 2519 นักศึกษาปี 1 จัดชุมนุมที่ลานโพธิ์ ชุมนุมนาฏศิลป์และการละคร
จัดรายการละครขนาดสั้น สะท้อนการแขวนคอช่างไฟฟ้า 2 คน
ที่นครปฐม มาร่วมแสดงนักศึกษาปี 1 ส่วนใหญ่ที่มาสอบในวันนั้น
งดสอบ เข้าร่วมการชุมนุม อธิการบดี มาขอร้องขอให้เลิกชุมนุม
เกิดโต้เถียงกันขึ้น สภานักศึกษาเรียกประชุมฉุกเฉินที่ห้อง เอ.ที.
นักศึกษาปี 1 จึงย้ายการชุมนุมจากลานโพธิ์ มาเข้าฟังการประชุม
สภาฯ ด้วย ที่ประชุมสภาฯ มีมติให้งดสอบทั้งมหาวิทยาลัยเพื่อ
ประท้วงถนอม ตอนเย็น สนท.จัดชุมนุม ที่สนามหลวง แล้วย้าย
ที่ชุมนุมมายังลานโพธิ์ มีการอภิปรายและรายการแสดงตลอดคืน

- 5 ตุลาคม 2519 การชุมนุมยังดำเนินต่อไปที่ลานโพธิ์ นักศึกษาจากหลายมหาวิทยาลัย ประกายศดสอบและทยอยมาร่วมชุมนุม ตอนเย็น จำนวนผู้ร่วมชุมนุม เพิ่มมากขึ้นเป็นหลายหมื่นคน จึงย้ายที่ชุมนุมจากลานโพธิ์ มายัง สนามฟุตบอล วิทยุยานเกราะ และ นสพ.ดาวสยาม เริ่มโจมตี ศนท.ว่า หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ตอนค่ำ กรรมการ ศนท.และ ตัวแทนชุมนุมนาฏศิลป์
- 6 ตุลาคม 2519 สุธรรม แสงประทุม กับกรรมการ ศนท. และตัวแทนชุมนุม นาฏศิลป์ เดินทางไปพบนายกรัฐมนตรี เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ ใจ ต่ารวจนครบาล, คตช., ลูกเสือชาวบ้าน, กระจกแดง ฯลฯ ใช้อาวุธสงคราม บุกร้างสังหารหมู่แก่นักศึกษาประชาชน ในธรรมศาสตร์ นายจารุพงษ์ ทองสินธุ์ ประธานฝ่ายสถาบัน สัมพันธ์ อมธ. และกรรมการ ศนท. ถูกยิงเสียชีวิต และถูกลาก ศพไปตามสนามฟุตบอล ฯลฯ
- 6 ตุลาคม 2519 "คณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน" เข้าทำรัฐประหารยึดอำนาจ ประกาศล้มรัฐธรรมนูญ, รัฐสภา และรัฐบาล ประกาศยุติการศึกษา ห้ามนัดหยุดงาน และชุมนุมทางการเมือง ตลอดจนประกาศเลิก ศูนย์, องค์การ, สโมสร, ชมรม, กลุ่ม และพรรค ของนักศึกษา ทุกชนิด
- ตุลาคม 2519 - ตุลาคม 2521 องค์การและกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาถูกยุบเลิกโดยคำสั่งคณะปฏิรูป การปกครองแผ่นดินที่ 42/2519 ซึ่งมีพลเรือเอกส้งัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้า อนุญาตให้จัดกิจกรรมกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และบำเพ็ญ ประโยชน์ได้ตามความจำเป็นและเหมาะสม โดยความเห็นชอบ ของหัวหน้าสถาบันการศึกษา หากต้องจัดกิจกรรมนอกสถาบัน หรือเชิญบุคคลภายนอกร่วมกิจกรรม จะต้องได้รับความเห็นชอบ จากหัวหน้าสถานศึกษานั้น ๆ

ต้นปี 2521

นิสิตนักศึกษาหลาย ๆ กลุ่มในมหาวิทยาลัย เรียกร้องขอมลิตธิ

เสรีภาพในการจัดกิจกรรม เช่น กลุ่มนักศึกษา 7 คณะ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง กลุ่มนักศึกษาต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กลุ่มศึกษาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

กลางปี 2521

มีการเลือกตั้งคณะกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัย โดยทางอ้อม โดยให้

ตัวแทนจากแต่ละคณะ ลงคะแนนเลือกกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัย

17 กันยายน 2521

คณะกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัย 7 แห่ง คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยี

พระจอมเกล้าวิทยาเขตธนบุรี มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัย

ศิลปากร และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตประสานมิตร

เตรียมจัดงาน "ต้อนรับผู้บริสุทธิ์ 19 คน" ซึ่งได้รับการปล่อยตัว

ตาม พรบ.นิรโทษกรรม ความร่วมมือครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นของ

สโมสรมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยมีสถาบันเพิ่มอีก 4 แห่ง คือ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัย

สงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และสถาบันเทคโนโลยี

พระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และได้ร่วมกัน

จัดงานรำลึก 6 ตุลาคม, 14 ตุลาคม ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตุลาคม 2521

สโมสรมหาวิทยาลัยทั้ง 12 สถาบัน จัดตั้งเป็น "คณะกรรมการนิสิตนักศึกษา

ช่วยเหลือประชาชน ในปัญหานี้ท่อม (คน.ปน.) ซึ่งมีตัวแทนสถาบันละ

2 คน มาเป็นกรรมการดำเนินงานช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์จากปัญหา

นี้ท่อมในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ การร่วมกิจกรรมครั้งนี้นำไป

สู่การปรึกษาหารือในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการปกครองตนเองใน

มหาวิทยาลัย และเห็นพ้องต้องกันว่า องค์ประกอบของการปกครองนักศึกษา

อย่างแท้จริงต้องมี 3 ประการ คือ 1) สโมสรมหาวิทยาลัยต้องมาจากการ

เลือกตั้งทางตรง 2) มีสภานักศึกษาเพื่อตรวจสอบการทำงานของ

สโมสร 3) มีอิสระในการกำหนดและดำเนินกิจกรรมของนักศึกษา

- 19 มีนาคม 2522 มีการประชุมประสานงานและมีสถาบันสมาชิกเพิ่มเป็น "สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน" และให้ความหมายไว้ "สโมสรนักศึกษา 18 สถาบัน คือฉัน คือเธอ คือเพื่อนทุก ๆ คนที่รักความเป็นธรรมที่ศรัทธาความเป็นไทยของชาติ ศรัทธาในเสรีภาพของประชาชน และเชื่อมั่นในพลังแห่งความถูกต้องของตนเองและส่วนรวม
- 24-25 พฤษภาคม 2522 สโมสร 18 สถาบัน จัดงาน "สู่ความหวังใหม่" เป็นกำลังใจแก่ผู้สอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ และแนะแนวการศึกษาต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหงและวิทยาลัยเอกชน
- มิถุนายน - กรกฎาคม 2522 สโมสร 18 สถาบัน คัดค้านกรณีกองทหารเวียดนามประชิดชายแดนไทย และกรณีทวนอพยพ
- สิงหาคม 2522 สโมสร 18 สถาบัน คัดค้านการขึ้นราคาน้ำมันของรัฐบาล และขึ้นค่าสาธารณูปโภค รวมทั้งค่ารถเมล์ จัดนิทรรศการให้ข้อมูลแก่ประชาชน และจัดขายของราคาถูกที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ตุลาคม 2522 จัดงานรำลึกวีรชน 14 ตุลาคม
- พฤศจิกายน 2522 ส่งจดหมายถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นปากเสียงแทนประชาชน คัดค้านการที่รัฐบาลขึ้นค่าน้ำประปา-ไฟฟ้า
- ธันวาคม 2522 จัดงานศิลปวัฒนธรรม และออกไปช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยและงานแนะแนวการสอบเข้ามหาวิทยาลัย '23
- ต้นปี 2523 ทบวงมหาวิทยาลัยยินยอมให้มีการเลือกตั้งสโมสรนักศึกษาทางตรงในรูปขององค์การนักศึกษา และให้มีสภานักศึกษาทำหน้าที่ควบคุมและแนะนำการทำงานขององค์การนักศึกษาฯ โดยให้แต่ละสถาบันให้ปฏิบัติสอดคล้องและเหมาะสมกับสถาบันนั้น ๆ
- กุมภาพันธ์ 2523 องค์การนิสิตนักศึกษา 18 สถาบัน ร่วมกับกลุ่มพลังต่าง ๆ เคลื่อนไหวคัดค้านการขึ้นราคาน้ำมันในอัตราที่สูงถึง 60% ณ สนามหลวง จนกระทั่งพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

- พฤษภาคม 2523 จัดงานฉลองขวัญ "สู่ความหวังใหม่ครั้งที่ 2" และเคลื่อนไหว
คัดค้านการปราบปรามประชาชนของรัฐบาลเกาหลี ที่ตำบลกวางจู
ด้วยการวางหรีดที่สถานทูตเกาหลีในไทย
- มิถุนายน 2523 องค์การนักศึกษา 19 สถาบัน ออกสำรวจความคิดเห็นของ
ประชาชนเรื่องน้ำตาลขาดแคลน และในเดือนสิงหาคมได้
ร่วมกับสภาองค์การลูกจ้าง และสภาแรงงานแห่งประเทศไทย
จัดชุมนุมประชาชน เรียกร้องให้ลดราคาน้ำตาลทรายที่ขึ้น
ราคาจากกิโลกรัมละ 8 บาท เป็น 13 บาท ให้เหลือ
11 บาท
- 2523 ประท้วงกรณีการรุกรานฮิปปี้โดยของทหารเวียดนาม จนกระทั่ง
เกิดการปะทะกับทหารไทย บริเวณ ตำบลโนนหมากมุ่น
จังหวัดปราจีนบุรี ด้วยการวางหรีดหน้าสถานทูตเวียดนาม
ในไทย และชุมนุมประท้วง นายเหงียน โกทัก ณ สนามบิน
ดอนเมือง
- ตุลาคม 2523 จัดงานรำลึกวีรชน และสัมมนาเรื่อง การแก้ไขรัฐธรรมนูญ
ให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น
- กันยายน 2523 นิสิตนักศึกษา ประชาชน คัดค้านการต่ออายุพลเอกเปรม
ติณสูลานนท์ ในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่ต่อมานักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ประกาศยุติการเคลื่อนไหวตามพรรค
ประชาธิปไตย ซึ่งได้รับ "ข้อมูลใหม่"
- มีนาคม 2524 ชุมนุมคัดค้านการขึ้นค่ารถเมล์ จาก 1 บาท เป็น 2 บาท โดย
เสนอให้รัฐบาลเก็บ 10 กิโลเมตรแรก 1.50 บาท แต่รัฐบาล
ไม่ตกลง จึงจัดให้มีคนลงประชามติว่า 50,000 คน และมี
นิสิตนักศึกษาอดอาหารประท้วง

- 1 เมษายน 2524 นิลิตนักศึกษาออกแถลงการณ์ประท้วงการก่อการรัฐประหาร
โดยให้เหตุผลว่า การปฏิวัติทุกครั้งไม่เป็นผลดีต่อประชาชน
เวลาต่อมาได้เกิดความแตกแยกในกลุ่มนิสิตนักศึกษา ไม่เห็น
ด้วยกับการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการรัฐประหาร จนกระทั่ง
เหตุการณ์สงบ

ที่มา : สุปรีดา ลอตระกูล. การวิเคราะห์พัฒนาการขบวนการนิสิตนักศึกษา. 2529.
หน้า 207 - 233., สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. "ภาคนาวกรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และการเมือง กับการเมืองไทย : ความเป็นไปในรอบ 50 ปี," ธรรมศาสตร์.
13(4) : 18 - 33 ; ธันวาคม 2522., ประจักษ์ แจ่มธรรม. "จันทะ
ก้าวใหม่ของขบวนการนักศึกษาไทย," ปริทัศน์ 2. ม.ป.ป. และดำรง ใจครวญ.
"จดหมายเหตุธรรมศาสตร์และการเมือง," ใน ธรรมศาสตร์ 40 ปี. บรรณาธิการ
โดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. หน้า 177 - 240. กรุงเทพฯ : 2527.

ภาคผนวก ข

ธรรมนูญศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ธรรมนูญศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

หมวดหนึ่ง

กล่าวทั่วไป

มาตรา 1 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาประกอบด้วยองค์การซึ่ง เป็นผู้แทนนิสิตนักศึกษาจากสถาบัน การศึกษาชั้นปริญญาตรีขึ้นไปในประเทศไทย

มาตรา 2 นิสิตนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ ตามมาตรา 1 มีศักดิ์และสิทธิเท่าเทียมกัน

มาตรา 3 ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ฯ ดำเนินงานเป็นเอกเทศโดยนิสิตนักศึกษา

หมวดสอง

องค์การ

คณะกรรมการบริหาร

มาตรา 4 คณะกรรมการบริหาร ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีหรือประธานขององค์การตามมาตรา 1 โดยตำแหน่ง

มาตรา 5 คณะกรรมการบริหารมีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

1. กำหนดนโยบาย วางโครงการ และควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตาม วัตถุประสงค์ และธรรมนูญของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
2. แต่งตั้งและถอดถอนเลขาธิการ เหรัญญิก หัวหน้าหน่วยงานและหน่วยงาน อื่น ๆ ซึ่งขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหาร
3. ให้หรือไม่ให้ความเห็นชอบต่อกิจการที่หน่วยงานตามมาตรา 5 ข้อ 2 ได้ กระทำไปนอกเหนือโครงการที่กำหนดไว้

4. ให้มีอำนาจตามมาตรา 32 โดยอนุโลม
5. รับผิดชอบต่อการดำเนินงานทั้งหมดของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

สำนักเลขาธิการ

มาตรา 6 คณะกรรมการเลขาธิการ ประกอบด้วย ผู้แทนจากสถาบันตามมาตรา 1 สถาบันละ 1 คน ถือว่ามีฐานะตำแหน่งอยู่ประจำสำนักเลขาธิการ

มาตรา 7 คุณสมบัติตามมาตรา 6

1. ต้องไม่เป็นบุคคลเดียวกับการรวมการบริหาร
2. ต้องเป็นนิสิตนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปริญญาตรีขึ้นไป
3. ต้องเป็นผู้ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการขององค์การแต่ละสถาบัน

มาตรา 8 ให้มีเลขาธิการหนึ่งคน เป็นหัวหน้าสำนักเลขาธิการ ซึ่งเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งตามมาตรา 6 โดยได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการบริหาร

มาตรา 9 ให้เลขาธิการเป็นผู้เรียกประชุมกรรมการเลขาธิการ เลือกตั้งกันขึ้นเป็นรองเลขาธิการคนที่สอง เลขาธิการและตำแหน่งอื่น ๆ ตามสมควร

มาตรา 10 การตั้งหน่วยงานในสำนักเลขาธิการต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหาร เว้นแต่คณะกรรมการบริหารจะเห็นไปเป็นอย่างอื่น

อนึ่ง หน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อสำนักเลขาธิการนั้น ๆ ต้องมีผู้แทนจากสถาบันตามมาตรา 1 และมาตรา 7 ข้อ 3 สถาบันละหนึ่งคนรวมกันเป็นกรรมการหน่วยงานที่ตั้งขึ้นนั้น แล้วเลือกหัวหน้าหน่วยงานและกรรมการตำแหน่งต่าง ๆ ตามความจำเป็นโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการเลขาธิการ

มาตรา 11 คณะกรรมการเลขาธิการมีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

1. รับผิดชอบในอันที่จะดำเนินงานให้เป็นไปตามที่ได้รับมอบหมายจากคณะกรรมการบริหาร
2. รับผิดชอบในอันที่จะดำเนินงานของหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อสำนักงานเลขาธิการ
3. ทำหน้าที่เป็นฝ่ายธุรการของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาฯ

มาตรา 12 คณะกรรมการเลขาธิการ มีหน้าที่เสนอแผนงาน โครงการหรือความคิดเห็น ให้คณะกรรมการบริหารพิจารณา

เหรียญกษาปณ์หรือหน่วยงานอิสระ

มาตรา 13 คณะกรรมการเหรียญกษาปณ์หรือหน่วยงานอิสระ ประกอบด้วยผู้แทนจากสถาบันตาม มาตรา 1 สถาบันละหนึ่งคน และให้ใช้ความตามมาตรา 8 และมาตรา 9 มาบังคับกับมาตรานี้โดยอนุโลม ทั้งนี้ให้ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหาร

มาตรา 14 คุณสมบัติของคณะกรรมการในส่วนนี้

1. ต้องไม่เป็นบุคคลเดียวกันกับกรรมการประจำในหน่วยงานอื่น ๆ ของศูนย์ฯ ในขณะเดียวกัน
2. ต้องเป็นบุคคลตามมาตรา 7 ข้อ 2 และมาตรา 7 ข้อ 3

มาตรา 15 คณะกรรมการเหรียญกษาปณ์ มีอำนาจหน้าที่ควบคุมและดำเนินการเกี่ยวกับระบบการเงินของศูนย์ฯให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

อนึ่ง หน่วยงานอิสระให้มีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติตามมาตรา 5 ข้อ 1 และให้ มาตรา 10 บรรค 1 มาตรา 11 ข้อ 2 และมาตรา 12 มาบังคับใช้ ในมาตรานี้ด้วยโดยอนุโลม

สมาชิกภาพของกรรมการศูนย์ฯ

มาตรา 16 สมาชิกภาพกรรมการบริหารของศูนย์ฯ เริ่มแต่ได้รับตำแหน่งนายกหรือประธานองค์การ และสิ้นสุดลง เมื่อหมดสภาพจากตำแหน่งนายกหรือประธานองค์การ

มาตรา 17 สมาชิกภาพของกรรมการของหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหาร เริ่มแต่ได้รับแต่งตั้งจากคณะกรรมการบริหาร และสิ้นสุดลง เมื่อมีกรรมการชุดใหม่เข้ามารับหน้าที่แทน

การแต่งตั้งตามวรรคแรก ให้กระทำภายใน 10 วัน หลังจากการเปิดประชุมสมัยสามัญครั้งแรก

กรรมการหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อสำนักเลขาธิการ เฝ้าดูหรือหน่วยงานอิสระอื่นใด ให้หมดสภาพพร้อมกับหน่วยที่ตนสังกัด

มาตรา 18 เมื่อกรรมการของศูนย์ฯ ตำแหน่งใดว่างลง ให้แต่งตั้งซ่อมภายในสามสิบวันหลังจากตำแหน่งนั้นว่างลง

ที่ปรึกษา

มาตรา 19 การใดที่คณะกรรมการบริหารเห็นควรให้มีที่ปรึกษา ก็ให้เชิญผู้ที่เห็นว่าเหมาะสมมาเป็นที่ปรึกษาเฉพาะงานเป็นคราว ๆ ไป

หมวดสาม

สมาชิก

มาตรา 20 องค์การใดตามมาตรา 1 มีความประสงค์จะเป็นสมาชิกของศูนย์ฯ ให้แจ้งความจำนงไปยัง เลขาธิการของศูนย์ฯ เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการ

มาตรา 21 การเข้าเป็นสมาชิกของศูนย์ฯ เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการบริหาร โดยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของที่คณะกรรมการบริหารทั้งหมด
 อนึ่ง สภาพการเป็นสมาชิก เริ่มตั้งแต่วันที่เลขานุการประกาศผลการพิจารณาของคณะกรรมการบริหาร

มาตรา 22 สภาพของสมาชิกสิ้นสุดลง เมื่อ

1. ลาออก
2. ให้ออกโดยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของกรรมการบริหารทั้งหมด หรือ
3. สภาพขององค์การที่เป็นสมาชิกสิ้นสุดลง

มาตรา 23 สิทธิหน้าที่ของสมาชิก

1. ลาออก หรือ
2. ส่งเสริมกิจกรรมของศูนย์ฯ ให้ก้าวหน้า
3. ปฏิบัติตามพันธนาการที่มีต่อศูนย์ฯ
4. ปฏิบัติตามธรรมนูญของศูนย์ฯ

หมวดสี่

การประชุม

มาตรา 24 คณะกรรมการบริหารต้องมีการประชุมสมัยสามัญ ปีละสองสมัย
 การเปิดประชุมสมัยแรก ต้องกระทำภายในภาคการศึกษาแรก
 การประชุมสมัยสุดท้าย ต้องกระทำภายในภาคการศึกษาสุดท้าย

มาตรา 25 การประชุมสมัยวิสามัญจะมีขึ้นได้ เมื่อคณะกรรมการบริหารไม่น้อยกว่าหนึ่งในสาม ขอให้มิขึ้น

มาตรา 26 องค์ประชุมของคณะกรรมการบริหารต้องประกอบด้วยกรรมการบริหารสองในสามเป็นอย่างน้อย

การเรียกประชุมให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายธุรการของศูนย์ฯ และให้ที่ประชุมเลือกประธานกับเลขาธิการของที่ประชุมแต่ละสมัย

มาตรา 27 คณะกรรมการบริหารทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะอนุญาตหรือเรียกกรรมการผู้หนึ่งผู้ใดของศูนย์ฯ เข้าฟังหรือชี้แจงในการประชุมคณะกรรมการบริหาร

มาตรา 28 การลงคะแนนเสียงของคณะกรรมการบริหารให้ถือคะแนนเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งของคณะกรรมการบริหารทั้งหมดเป็นอย่างน้อย เว้นแต่จะมีมติไว้เป็นอย่างอื่น

มาตรา 29 การประชุมของหน่วยงานในครั้งใด ๆ ก็ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหารนั้น การประชุมให้เป็นไปตามระเบียบวิธีปฏิบัติที่หน่วยงานคนสังกัดได้บังคับไว้

หมวดห้า

บทบัญญัติ

มาตรา 30 ในธรรมนูญนี้

1. "ศูนย์" หรือ "ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา" หมายถึง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
2. "องค์การ" หมายความว่า หน่วยงานหรือคณะกรรมการอันเป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาแต่ละสถาบัน เช่น องค์การนิสิต สโมสรนิสิต สโมสรนักศึกษา ชุมชนนักศึกษา ฯลฯ
3. "นายกหรือประธานองค์การ" หมายความว่า ชื่ออื่นที่ทาทานที่เป็นหัวหน้าขององค์การ

มาตรา 31 การตีความตามธรรมนูญนี้ ให้ตีความตามตัวอักษร หากการกรณีเป็นที่สงสัย และมีคำบัญญัติว่าเป็นลายลักษณ์อักษรโดยชัดแจ้ง ให้คณะกรรมการบริหารพิจารณาชี้ขาด ด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสามในสี่ของคณะกรรมการบริหารทั้งหมด

มาตรา 32 ให้คณะกรรมการหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหาร มีอำนาจบัญญัติและยกเลิกระเบียบวิธีปฏิบัติภายในสำนักงานหรือหน่วยงานย่อยของตน โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการบริหาร และประกาศให้หน่วยงานภายในศูนย์ฯ ทราบทั่วกันภายในสิบห้าวัน ทั้งนี้มีผลบังคับแต่วันประกาศใช้เป็นต้นไป

มาตรา 33 บทบัญญัติหรือระเบียบวิธีปฏิบัติที่ขัดต่อธรรมนูญนี้ มิให้มีผลบังคับ

มาตรา 34 ให้ถือว่าอารัมภบทเป็นส่วนหนึ่งในธรรมนูญนี้

มาตรา 35 การแก้ไข เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมหรือยกเลิกธรรมนูญนี้ จะกระทำได้ก็แต่โดยหลักเกณฑ์และวิธีการดังต่อไปนี้

1. ผู้คิดต้องมาจากคณะกรรมการบริหารด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งหรือจากมติของคณะกรรมการ ของหน่วยงานที่ขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหาร
2. ผู้คิดดังกล่าวต้อง เสนอเป็นร่างธรรมนูญให้คณะกรรมการบริหารประชุมพิจารณาเป็นสามวาระ
3. การออกเสียงลงคะแนนวาระที่หนึ่งขึ้นรับหลักการ ต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบด้วยตามหลักการ ไม่น้อยกว่าสองในสามของคณะกรรมการบริหาร
4. การออกเสียงลงคะแนนวาระที่สอง ขึ้นพิจารณา ต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบด้วยไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของคณะกรรมการบริหาร
5. ในวาระที่สามซึ่งสุดท้ายเพื่อพิจารณาจะต้องมีคะแนนเสียง เห็นชอบด้วย ไม่น้อยกว่าสามในสี่ของคณะกรรมการบริหาร
6. ให้คณะกรรมการบริหาร เป็นผู้ประกาศใช้และมีผลนับแต่วันประกาศใช้

บทเฉพาะกาล

มาตรา 36 ภายในห้าสิบวัน นับแต่วันใช้ธรรมนูญนี้ ให้คณะกรรมการชุดแรกเปิดประชุม และให้ถือว่าเป็นการเปิดประชุม สมัยสามัญสมัยแรก

มาตรา 37 ให้จัดตั้งหน่วยงาน และแต่งตั้งกรรมการส่วนต่าง ๆ ของศูนย์ฯ ตามบทบัญญัติ ของธรรมนูญ

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ถูกลบสิทธิทางการเมือง
ระหว่างเดือนสิงหาคม 2517 - 2519

รายชื่อผู้ถูกลอบสังหารทางการเมืองระหว่างเดือนสิงหาคม 2517 - 2519

ผู้นำชาวลาว

1. นายชุ่ม รองประธานสหพันธ์ชาวนาชาวลาว อ.ผาง (ถูกลอบยิงแต่ไม่ตาย)
2. นายอ้าย ชูโต ถูกลอบยิงถึงแก่ชีวิต 10 เม.ย. 2518 ที่ลำพูน
3. นายสม จันแดง ถูกลอบยิงบาดเจ็บ 8 พ.ค. 2518 ที่สันป่าตอง เชียงใหม่
4. นายผัด เมืองมาหล้า ถูกลอบยิงบาดเจ็บ ที่ห้างฉัตร ลำปาง
5. นายประเสริฐ โฉมอมกต ถูกลอบยิงเสียชีวิต 18 เม.ย. 2518
6. นายจา จักรวาท รองประธานสหพันธ์ชาวนาชาวลาวบ้านดง ถูกลอบยิงเสียชีวิต 3 ก.ค. 2518 ที่แม่ริม เชียงใหม่
7. นายบุญชัย ดิเรกชัย กรรมการสหพันธ์ถูกลอบยิงบาดเจ็บ 7 ก.ค. 2518 ที่ผาง เชียงใหม่
8. นายบุญทา โยธา ถูกลอบยิงเสียชีวิต 18 ก.ค. 2518 ที่ลำพูน
9. นายเกลี้ยง งามเอี่ยม รองประธานสหพันธ์ชาวนา ชาวลาวห้างฉัตร ถูกลอบยิงเสียชีวิต 20 พ.ค. 2518 ที่ห้างฉัตร ลำปาง
10. นายเมตตา เหล่าอุดม ถูกลอบยิงตาย เมื่อ 11 ก.ค. 2517 ที่มาบประจัน ชลบุรี
11. นายโพธิ์น ลาววงศ์ ถูกลอบยิงเสียชีวิต 21 เม.ย. 2518 ที่หนองบัวบาน อุดรธานี
12. นายอินตา ศรีบุญเรือง ประธานสหพันธ์ชาวนาชาวลาวภาคเหนือ ถูกลอบยิงตาย 31 ก.ค. 2518 ที่ อ.สารภี เชียงใหม่
13. นายสนิท ศรีเดช ถูกลอบยิงตาย 31 มี.ค. 2517 ที่พิษณุโลก
14. นายบุญทั้ง ศรีรัตน์ ถูกลอบฆ่า ตุลาคม 2517 ที่พิษณุโลก
15. นายบุญมา สมประสิทธิ์ ถูกวางยาพิษตาย ก.พ. 2518 ที่อ่างทอง
16. นายมงคล สุขหนูน ถูกลอบยิงตาย 5 เม.ย. 2518 ที่สุรินทร์

17. นายเอี้ยง ลิ่นมาก ถูกลอบฆาตกรรม 5 เม.ย. 2518 ที่สุรินทร์
18. นายอ้าย ธงโต ถูกลอบยิง 10 เม.ย. 2518 ที่ลำพูน
19. นายพุทธ ปงลังกา ถูกลอบฆาตกรรม 22 เม.ย. 2518 ที่เชียงราย
20. นายแก้ว บงศาคำ ถูกลอบฆาตกรรม 22 เม.ย. 2518 ที่เชียงราย
21. นายถวิล มุ่งธัญญา ถูกลอบฆาตกรรม 26 พ.ค. 2518 ที่นครราชสีมา
22. นายอานวย กรรมการสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ ถูกลอบยิงตาย ที่ผาง เชียงใหม่
23. นายบุญพา บันโศใหญ่ กรรมการสหพันธ์ฯ ถูกลอบยิงตาย 14 ก.ค. 2518
ที่ลำพูน
24. นายสวัสดิ์ ตาถาวรรณ กรรมการสหพันธ์ฯ ถูกลอบยิงตาย 4 ส.ค. 2518
ที่ดอยสะเก็ด เชียงใหม่
25. นายถวิล ผู้นำชาวนา ถูกลอบยิงตาย ที่ตะพานหิน พิจิตร
26. นายเจริญ สงนอก ผู้นำชาวนา ถูกลอบยิงบาดเจ็บ นครราชสีมา
27. นายชิต คงเพชร ผู้นำชาวนาบ้านทุ่งฟ้าผ่า ถูกลอบยิงตาย ที่ อ.แม่ลาน้อย
แม่ฮ่องสอน 18 ส.ค. 2519 เวลา 19.00 น.

กรรมกร

28. นายสนอง บัญชา ผู้นำกรรมกรประท้วงเหมืองแร่ ถูกลอบยิงตาย 25 ม.ค.
2518 ที่ จ.พังงา
29. น.ส.สุภาวดี คัทลัน ถูกยิงระหว่างนัดหยุดงานตาย 26 ก.ค. 2518
30. นายโพธิ์พลย์ แก้วอารีย์ ถูกยิงขณะทำหน้าที่หน่วยรักษาความปลอดภัยในการ
ประท้วง ทหารราชย์ประภาส ที่ ม.ธรรมศาสตร์ 21 ส.ค. 2519
31. นายชุมพร ทุมไชย พนักงานการไฟฟ้าเขตนครปฐม ถูกทำร้ายและแขวนคอ
32. นายวิชัย เกษศรีพงษ์า เลี้ยงวัว ชะเคติโคปสเตอร์ขับไล่พระถนนม เมื่อ
24 กันยายน 2519 ที่ จ.นครปฐม

นักการเมือง

33. นายชินทร์ สระคำ อดีต ส.ส.ร้อยเอ็ด (2513) ใช้รถบรรทุกชนตาย
16 มี.ย. 2517
34. นายสอั้ง มารังกุล อดีต ส.ส.บุรีรัมย์ หัวหน้าพรรคไทยรวมไทย
ใช้รถลีสล้อเบียดรถส่วนตัวคว่ำตาย 28 ธ.ค. 2517 ที่สระบุรี
35. ดร.บุญสนอง บุญโยทยาน เลขาธิการพรรคสังคมนิยม ฯ ถูกลอบยิงตาย
27 กุมภาพันธ์ 2519 ที่กรุงเทพฯ

นักเรียน นิสิต นักศึกษา

36. นายแสง รุ่งนิรันดรกุล ถูกลอบยิงตาย เมื่อ 23 สิงหาคม 2517 กรุงเทพฯ
37. นายนิสิต จิราโสมณ ถูกพลักตกรถไฟตาย 1 เม.ย. 2519 ที่ทับสะแก
38. นายมานะ อินทะสุริยะ ถูกลอบยิงตาย 1 ก.ค. 2518 นครราชสีมา
39. นายวีระพงษ์ สุพรรณพงศ์ ถูกลอบทำร้ายตาย 17 ก.พ. 2519

นครศรีธรรมราช

40. นายอมเรศ ไชยสะอาด ถูกลอบยิงตาย 18 ก.พ. 2518 ที่นครราชสีมา
41. นายประจวบ พงษ์ชัยวัฒน์ ถูกวางระเบิดตาย
42. นายสมสิทธิ์ คำนันดิบ ถูกวางระเบิดตาย 11 ก.พ. 2519 วิทยาลัยเทคนิค

ภาคพายัพ เชียงใหม่

43. นายปรีดา จินดานนท์ ถูกรถชนตาย 3 ก.พ. 2519 ที่กรุงเทพฯ
44. นายมงคล ฤกษ์สุข ถูกลอบวางระเบิดเสียชีวิต ที่โรงเรียนช่างกลพระรามหก
3 มี.ค. 2519
45. นายสรนันท์ อรุณฉาย ถูกลอบวางระเบิดเสียชีวิต ที่โรงเรียนช่างกล
พระรามหก 3 มี.ค. 2519

46. นายสำเร็จ ศรีอัติ ถูกลอบวางระเบิดที่โรงเรียนช่างกลพระรามหก
3 มี.ค. 2519
47. นายกมล แซ่โง้ว ถูกลอบวางระเบิดเสียชีวิตขณะร่วมเดินขบวนขับไล่ฐานทัพ
อเมริกา ที่หน้าศูนย์การค้าสยาม 21 มี.ค. 2519 กรุงเทพฯ
48. นายนิพนธ์ เขษรชกุล ถูกลอบวางระเบิดเสียชีวิต ขณะร่วมเดินขบวนขับไล่
ฐานทัพอเมริกา ที่หน้าศูนย์การค้าสยาม 31 มี.ค. 2519 กรุงเทพฯ
49. นายแก้ว เหลืองอุดมเลิศ ถูกลอบวางระเบิดเสียชีวิต ขณะร่วมเดินขบวน
ขับไล่ฐานทัพอเมริกา ที่หน้าศูนย์การค้าสยาม 31 มี.ค. 2519 กรุงเทพฯ
50. นายเอนศรี เขมะอุดม ถูกลอบวางระเบิดเสียชีวิต ขณะร่วมเดินขบวนขับไล่
ฐานทัพอเมริกา ที่หน้าศูนย์การค้าสยาม 31 มี.ค. 2519 กรุงเทพฯ

ที่มา : ธารสิน อารักษ์สุวรรณ. สังคมและการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์
การพิมพ์, 2519.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายวิทยา สีบุตร
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2504
สถานที่เกิด	อำเภอทุ่งหาญ จังหวัดศรีสะเกษ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 119/3 ถนนอุตรดิตถ์ อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก 65120
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 1 ระดับ 4
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนนาบัววิทยา อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2520	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนทุ่งหาญวิทยาสรรค์ จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. 2524	ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง (ป.กศ.สูง) วิทยาลัยครูสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2526	ปริญญาการศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน
พ.ศ. 2535	ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

บทบาททางการเมืองของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2513 - 2524

บทคัดย่อ
ของ
วิทยา สืบทุตร

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

กุมภาพันธ์ 2535

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษาไทยระหว่าง
ช่วง พ.ศ. 2513 - 2524 เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ทางการเมืองที่นำไปสู่การจัดตั้งองค์กร
นักศึกษา แรงจูงใจที่ให้นักศึกษาเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง บทบาทของนักศึกษา
และผลกระทบของบทบาทของนักศึกษาที่มีต่อสังคมไทย บทสุดท้ายของปริญญานิพนธ์จะ เสนอข้อคิดว่าการ
เคลื่อนไหวของนักศึกษามีข้อจำกัดและเผชิญกับปัญหาอะไรบ้าง

การศึกษาพบว่าบรรยากาศทางการเมืองอันไม่เป็นประชาธิปไตย ภายใต้รัฐบาลถนอม -
ประภาส ซึ่งภายใต้ช่วงระยะเวลาดังกล่าวประชาชนถูกปิดกั้นสิทธิทางการเมือง เป็นปัจจัยกระตุ้น
อันสำคัญที่ตึงให้นักศึกษาไทยเข้ามาเกี่ยวข้องกับทางการเมือง พลังแห่งความหนุ่มสาว และการได้รับการ
การศึกษาสูงกว่าชนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้บรรดานักศึกษามองว่าพวกเขามีหน้าที่จะต้องเข้ามา
ช่วยต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิทางการเมืองของประชาชนซึ่งส่วนใหญ่ในเวลานั้นยังคงไม่ค่อยมีความรู้ทาง
การเมือง และดังนั้นจึงขาดความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีบทบาท

ผู้ศึกษาค้นพบว่านักศึกษาไทยได้เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในวงจำกัดมาตั้งแต่
สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้ว แต่ตอนนั้นนักศึกษายังไม่ได้รวมตัวจัดตั้งกันขึ้นมา
เป็นองค์กร และยังคงเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น หลังจาก
ที่ได้มีการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยขึ้น ใน พ.ศ. 2513 นักศึกษาจึงเริ่ม
เข้ามามีบทบาททางการเมืองและสังคมมากขึ้น การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองโดย
สม่ำเสมอและต่อเนื่องในการต่อต้านรัฐหลายกิจการ ทำให้บทบาทของนักศึกษามีลักษณะ เป็น
ขบวนการ ประชาชนก็ค่อย ๆ ให้การยอมรับการเป็นผู้นำของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาได้รับความนิยมสูงสุดจากประชาชน เมื่อนักศึกษาสามารถกระตุ้น
พลังมวลชนให้โค่นล้มรัฐบาลถนอม - ประภาส อันเป็นที่เกลียดชังในเวลานั้นลงได้ในเหตุการณ์
14 ตุลาคม 2516 นักศึกษาหรือศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาจึงได้รับการคาดหวังจากประชาชนว่า
จะเป็นผู้นำในการช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ

แต่ทว่าปัญหาอันมากมายของประเทศที่หมักหมมกันอยู่และนักศึกษาเพิ่งจะได้มีโอกาสได้
พบเห็นด้วยตนเอง เป็นครั้งแรกให้นักศึกษากลุ่มหนึ่งหันมาพิจารณาว่าปัญหาเหล่านี้คงจะไม่สามารถ
แก้ไขโดยวิธีการเสรีประชาธิปไตยได้ นักศึกษาพวกนี้คิดว่าหนทางแก้ไขมีทางเดียวคือใช้วิถีทาง
สังคมนิยม และนี่เองคือจุดเปลี่ยนทางแนวคิดหรืออุดมการณ์ของขบวนการนักศึกษาซึ่งผลักดันให้
นักศึกษาปีกหนึ่งหันไปใช้วิธีการ และมีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ซึ่งฝ่ายหลังก็ฉวยโอกาสนี้พยายามแผ่อิทธิพลของตนเข้าครอบงำกิจกรรมที่นักศึกษากระทำ และ
ตัวนักศึกษาเอง เพื่อเป้าหมายในการปฏิบัติประเทศให้เป็นสังคมนิยม

กิจกรรมน่านับการที่นักศึกษาเข้าร่วมหรือเป็นผู้สนับสนุนการได้ทำให้นายจาริตในสังคม
มีการวิพากษ์ว่าสถานะและผลประโยชน์ของตนจะต้องกระทบกระเทือน ด้วยเหตุนี้คนกลุ่มนี้
ในสังคมจึงมองการเคลื่อนไหวของขบวนการนักศึกษาว่าเป็นศัตรูของตนที่จะต้องทำลาย ในช่วง
นี้เองจึงเกิดฝ่ายต่อต้านขบวนการนักศึกษาขึ้นมาหลายกลุ่ม ซึ่งได้ใช้สื่อมวลชนของรัฐเป็นเครื่องมือ
ช่วยในการโจมตีขบวนการนักศึกษา บรรยายภาพทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2518 - 2519
จึงตึงเครียดสูง และในที่สุดก็ระเบิดในเหตุการณ์นอกเลียด 6 ตุลาคม 2519 จากการนอง
เลือดครั้งนี้ ผู้นำนักศึกษาจำนวนหนึ่งได้หนีเข้าป่าไปพร้อมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ และขบวนการ
นักศึกษาเมืองก็หมดบทบาทลง ถึงแม้ในภายหลังจะมีผู้นำนักศึกษาบางคนพยายามที่จะปลุกให้มี
ชีวิตและพลังดังอดีตก็หาสัมฤทธิ์ผลไม่

ความขัดแย้งภายในและปัญหาทางโครงสร้างของศูนย์กลางนักศึกษาเอง ภาพพจน์ที่
เป็นฝ่ายซ้ายของนักศึกษาฝ่ายหนึ่ง และบทบาทที่นักศึกษาแสดงออกซึ่งไม่สัมพันธ์กับภาพพจน์ที่
ประชาชนมีต่อนักศึกษามาแต่เดิม ล้วนแต่เป็นสาเหตุที่ทำให้ขบวนการหรือองค์กรของนักศึกษา
อ่อนแอลง เมื่อนักศึกษาถูกพลังจากภายนอกโจมตี ขบวนการนักศึกษาจึงสลายตัวลง

ถึงแม้ว่าการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของนักศึกษาจะไม่ยาวนานจากช่วง พ.ศ.
2513 - 2524 แต่กระนั้นขบวนการนักศึกษาก็ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งต่อ
สังคมไทยทั้งทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะต่อประชาชนซึ่งในอดีต
เป็นผู้ที่ถูกกดขี่

POLITICAL ROLES OF THAI STUDENT MOVEMENT, 1970 - 1981

AN ABSTRACT

BY

WITTAYA SIHABUTR

Presented in partail fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University

February 1992

This thesis studies the political activities in which Thai students were involved during 1970 and 1981 in order to analyze the political circumstances leading to the formation of the student organization, the motives of the students in participating in the political activities, the roles they chose to act, and the impact of their activities on Thai society. The final chapter of this work postulates the constraints and problems the students encountered.

This study finds that the undemocratic political atmosphere of the country under Thanom-Prapas regime, during whose tenure citizens were denied of their political rights, was the major stimulating factor that motivated Thai students to take up the political challenge. Young, energetic, and better educated than the majority of the population, the students considered it their duty to fight for the political rights on behalf of the general populace who at that time were still rather politically ignorant, hence passive.

It is found that Thai students began to take some low profile part in politics during the Revolution in 1932. However, no permanent organization was formed at that time and their participations in any political issues were few and far between. The students became more active in both the political and social issues only after they had formed the "Student Center of Thailand" in 1970. The persistent and continuous nature of their activities to stand against despotic government and unfair practices constituted a unique movement of the students. The general public began to accept the leadership and roles of the Students Center. The popularity of the Student Center reached its peak when they successfully rallied popular supports to topple the much hated Thanom-Prapas regime on October 14, 1973.

Students or rather their organization became a new hope for the general populace in resolving the various problems.

However, myriads of problems inesting the country the students only had the opportunity to encounter first hand for the first time caused some of them to consider that liberal democratic way probably could not solve these problem; only the socialist way would do, they beleived. This became the shifting point in the ideology of the student movement that propelled a faction of students to engage in closer working relation with the Communist Party of Thailand. The latter took full advantage of this development and attempted to impose their influence on the student organization and its activities to achieve their socialist revolutionary goal.

The many activities the students were involved or led worried the traditional sector of the Thai society that their status and interests could be at stake. Accordingly, this sector of the population began to perceive the student movement as their natural enemy that must be destroyed. Many opposition fronts were formed. They attacked the student organization and its movement on the grounds that the students were under communist directives, having as their ill intention of destroying the nation's most revered institutions. The attacks were made through government's mass medis apparatus. Political atmosphere became very tense during 1975 and 1976 and culminated into the violent mascred of students on October 6, 1976. As a result of this bloodshed episode, many student leaders took refuge to join the communists in their jungle hideouts, and the student movement in the city became inactive. Later on some student leaders tried in vain to revive the vigor of the movement.

The internal conflicts in and the structural problems of the student organization, the leftist image of some the students, the conflicting roles of the students and the traditional public image accorded their status, were all constituted self defeating causes for the student movement. External efforts helped to speed up its downfall.

Shortlived as the students and their movement had played a part in Thai politics, their activities during 1970 and 1981 still left profound effects of change on Thai society, politically, socially, and economically, especially on the formerly deprived people.